891. 99
O-79

194

1/4 Sr

Donated
to the

St. Nerses Shnorhali Library
of
The Armenian Prelacy

by

MR. AND MRS. KARL SOGHOIAN
of

DETROIT, MICHIGAN

891.92
0-79

05 AUG 2011
033
huh
opl

ԱՓՍԻԼ ՀԱՄԻՍ

ԵՒ

ԵՒՐԼՕՔ ՀԱԼՄՍ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

21

ԳՐՍԾ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԿՊԿԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐ

ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ST. NERSES SHNORHALI
LIBRARY

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՌՉՕՀ
Տպագրութիւն Ե. ՍԱՐԱՖԵԱՆ

3-3.438
ՄՄ 41.7

03 SEP 2018

61316

3992 - 2011

Ապտիւլ Համիտ եւ Շէրլօք Հոլմս

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ԲՈՆԱՒՈՐԸ ԱՆԾԱՆՕԹԻՆ ԴԷՄ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՈՃԻՐ ՄԸ

1904 Օգոստոս 21, չարաթի առաւօտեան Պոլսոյ թերթերը, իրենց ներքին լուրերու բաժնին մէջ, ոճրի մը պատմութիւնը կ'ընէին։ Թուրք թերթերէն Շաֆաք, որ լուրերու մասին լաւագոյն կազմակերպութիւնը ունեցող լրագիրն էր, ամենէն աւելի ընդարձակօրէն կը խօսէր այդ արիւնալի եղելութեան մասին որ խարխն յաղթամ առաջ բերած էր Վասիլեի ախտական եղերքի մէկ քանի պիւզերաէն մէջ։ Անատոլիկ թէ ֆրէնչ կը պատմէր Շաֆաք։

«Երէկ, կէսօրէն առաքը, խարխրդատար ոճիր մը երեւան կուգա Գառամիլլի մէջ, հետեւեալ պարագաներու տակ։ Գառամիլլի ու Վանիքէօյի միջեւ գտնուած ծովեզերեայ տան մը մէջ, որ անբնակ կը կարծուէր, դիւղերը կասկածելի ազազակներ լսելով և երկու հոգիի մահին մէջ փախչիլը տեսնելով, հետեւեալ առաւօտ պրօֆիները և մօտաւորապատ քովի

ման պարտիզպանը որ նախորդ իրիկուն այդ ատեն մինչ հինգ հոգի մանելը և գիշերն ալ երկու հոգի դարձ կրկին ու վազելով հետևողին տեսած էր, կը դիմեն տեղւոյն ոստիկանապետին որ յիշեալ բնակարանին տէրը, Վանիքէօյ բնակող Հասան Ալի էֆէնտին, գտնելով, անոր ընկերակցութեամբ կուգայ և ատեն դարձը բանալով ներս կը մտնէ: Սոսկալի տեսարան մը կը պարզուի ատեն իրենց աչքին առջև: Ծալին վրայ գտնուող գետնայարկի ընդարձակ սենեակի մը մէջ, քով քովի չորուած էին երեք դիակներ, արիւնլուայ վիճակի մէջ: Մէն ուղղակի պատէն դաչնայի նման հարուած մը ընդունած էր, երկրորդը ծոծրակէն ու կոզէն երկու դաչնայի հարուած, իսկ երրորդին գանկը պատուած էր երկաթ ձողի կամ հասարակ մէկ քանի հարուածներով: Զանազան նշաններ կը հասկցուին թէ սպաննուածներէն մին ուրիշ սենեակի մը մէջ մեղցուած և յետոյ միւս դիակներուն քով վախցրուած է: Ջնջոցն ընդհատիլը սակաւին չէ սառչուած և սպրին չորժամիկը յայտնի չէ, սակայն կը կարծուի թէ վրէժխնդրութիւն մը սպրիտն է, որովհետև երեք դիակներուն վրայէն ալ գտնուած են իրենց քաղաքները, որոնց մէջ բաւական կարեւոր գումարներ կան: Նոյնպէս սպրատպրծնները չեն ուզած սպաննուածներուն մէջ ոսկի ժամացոյցները և չղթաները, մէջ արծաթեայ ծխատուփները և մէջ ալ միւս մասը պրտնուած մեծարժէք պատմանեայ մասունքն: Բացուած նախնական քննութենէն կ'երեւայ որ սպրին երեք գոնէն ալ Թուրք են և մէջտեղ կամ բարձր գաւառ պատկանող: Իրենց վրայ ոչ մէկ նամակ, թուղթ կամ այցեքարտ ու թղթատետրակ չէ գտնուած ընդհատիլներն որոշելու համար: Տան սէրը հարցափնտռելով՝ յայտնուած է որ ասոնք չորսով մը ասոչ վարձու ապած էր Եօրկի Սօֆիրիա անուն յոյնի մը և ասոնց մէկ բանալին անոր յանձնած: Ոստիկանութիւնը կը փնտռէ այդ Եօրկին որ անյայտ եղած է: Քննութիւնը ասոչ կը տարուի և կը յայտնուի որ սպրատպրծնները կարելի պիտի

ըլլայ չուտով ձերբակալել: Իրիկուան դէմ ոստիկանութեան նախարարութեան ընդհ. քննիչ Պ. Լըֆուան, հարցաքննիչ դատաւոր Նէչատ էֆ. մէկ քանի պաշտօնեաներ և ոստիկանական բժիշկներէն Տօքթ. Ձորձի էֆ., Տօքթ. Ազատուլան էֆ. և Տօքթ. Օսման պէյ Գանտիլլի գացած են տեղւոյն վրայ մանրամասն քննութիւն մը կատարելու համար»:

Եթէ այդ սպիրը մեծ յուզում յառաջ բերած էր Գանտիլլիի ու Վանիքէօյի մէջ, լրագիրներու ընթերցողները նոյնքան յուզումով չէին կարդացած զայն և մէկ ալ երկար բարակ զբաղած անով, նոյն միջոցին ամէնուն ուշադրութիւնը կեդրոնացած ըլլալով ռուսահայրենական պատերազմին զգայացունց լուրերուն վրայ:

Եւ ճիշտ այդ չարաթի առաւօտեան թերթերը նորանոր ու ծանրակշիռ հետապրնութիւններ կը պարունակէին պատերազմի մասին:

Ձարմանալի զօրքերը գրաւած էին Լիսա Նահանգը, ուսական երկաթուղիներու հազորդակցութիւնները խզուած էին և ուսս բանակը կը նահանջէր: Բալթ-Սրթիւք, թէև սակաւին կը դիմադրէր, սակայն Ռուսիոյ կացութիւնը սպրնասպրի էր և նոյն իսկ Բարլիզին հետապրը մը կը ծանուցանէր թէ ևրոպական զօրիճներու և Միացեալ Նահանգներու միջև բանակցութիւններ կը կատարուէին՝ միջնորդութիւն մը յառաջ բերելու համար, որպէս զի կռիւը վերջ մը գտնէ:

Ու ամէն կողմ խօսակցութեան ընդհանուր նիւթը այդ հետապրական անցկութիւններն էին և չատ քիչեր կը զբաղէին Գանտիլլիի սպաննութիւններով:

Թերթերու խմբագրատուներուն մէջ սգեղրութիւնը չատ մեծ էր, ամենքը սրատարուի նոր հետագիրներու կը սպասէին ու Եւրոպացին նոյն օրը եկող թերթերը իրարու ձեռքէ կը յափշտակուէին: Ռուսահայրենական պատերազմը խանգարուած էր ամէնքը, մանաւանդ Թուրքերն ու Հայերը որոնք սրտովին կը ծափահարէին ամէն մէկ նոր ձախողական յաղ-

թուխիւն: Բայց ասոնք, այդ պատերազմը ճշմարիտ բարիք մը եղած էր Թէրթերուն համար, որոնք անողոք դրամնեչուխթեան մը լուծին տակ, չէին կրնար գրկիք մը գանել ուրիշ առեն, մինչդեռ հիմա պատերազմի լուրերուն ու նկարագրութիւններով Թերթերնին դիւրաւ կը լեցնէին:

— Իսկ թէ այս պատերազմը յաւիտեան տեւէր, կը մտածէին լրագրի տէրերն ու խմբագիրները:

Շաֆոփի խմբագրատան մէջ այդ առտու անօրինակ իրարանցում մը կը տիրէր, բոլոր խմբագիրները գործի վրայ էին և գրեթէ իրարու խօսք մը փոխանակելու առեն չունէին: Մանաւանդ ֆրանսերէն Թերթերու թարգմանիչը՝ Սաղոք պէյ՝ առտուընէ ի վեր գլուխը կախած՝ ժո—ռնալին մէջէն կը թարգմանէր Լիւսովիզ Նասայի մէկ ընդարձակ թղթակցութիւնը Մուսքինէն գրուած: Կէս օրէն առքը, ժամը մէկուկէսին, հազիւ իր գործը աւարտեց և այն առեն միայն որ չէր ճաշած և գրիչը մէկ կողմ նետելով, խմբագրատան ծառային ըսաւ որ դիմացի ճաշարանէն կերակուր բերէ իրեն:

— Գանակլիի սճիրը կարդացիր, հարցուց իրեն Շաֆոփի լրաբերէն Ապտուլլահ էֆէնտի, որ սիրոսի մը վրայ նստած լրագիրները աչքէ կ'անցնէր:

— Ինչ սճիր:

— Երեք հոգի սպաննուած գտնուեր են տան մը մէջ... սովորական սճիր մը չէ:

— Տա՛ր թերթը անոնամ:

Եւ Սաղոք պէյ սկսաւ կարդալ ինչ որ մենք արդէն գիտնք:

— Ջարմանալի և ահագին բան, բսաւ ընթերցումը լմնցընելէ առքը... արդեօք մե՞ն են խեղճ գոհերը:

— Տակաւին յայտնի չէ:

Նոյն մէջտեղն պաշտօնեայ մը գործակալութիւններու նոյն օրուան հեռագիրները բերաւ յանձնեց Սաղոք պէյի, որ անմիջապէս անցաւ հետաքրքրութեամբ սկսաւ կարդալ զանոնք, յաղորդելն մտածելով Գանակլիի սճիրը:

—Վերջ Եանկի գրաւումը պաշտօնապէս հեռագրուած է, գոչեց ուրախութեամբ, յետոյ թուղթերը առնելով գնաց քովի սենեակը ուր կը գտնուէր խմբագրապետը:

Սաղոք պէյ քառասնդինգ տարեկան, միջահասակ, նուրբ ու վայելչակազմ երիտասարդ մըն էր, նորաձոյս սեւ պեխերով. ազատ արտայայտիչ աչքերով, որոնց գունատ ու անկեղծ ակնարկը առաջին վայրկեանէն համակրանք ու վստահութիւն կը ներշնչէր: Իր ատամնաբոյը կատարեալ Սարայի Լիբէն մէջ ատարուած էր ու վայրկեան մը առած. յետոյ նետուած էր լրագրական ասպարէզը որուն համար վարժարանէն իսկ բուռն հակում մը ունէր: Ինք առիթ կ'ուզէր գոնա գրականութեամբ զբաղիլ, վէպեր ու բանաստեղծութիւններ գրել առանց մէկ կողմէ գրաքննութիւնը և միւս կողմէ օրաթերթի մեքենական աշխատութիւնները արգելք կ'ըլլային իր ըղձանքը իրագործելու: Թէեւ իր պարապոյ ժամերուն միշտ գրականութեամբ կը զբաղէր և արդէն իսկ սիրային ընդարձակ վէպ մը գրած բնդունցած էր, զոր պատեհ ժամու մը կը սպասէր հրատարակելու համար: Ինքն ի բնէ խելացի, ուշիմ և աշխատասէր, չատ բան սորված էր ֆրանսերէն լեզուն և թարգմանութեան մէջ այնպիսի վարժութիւն մը ստացած էր որ չատ քիչեր կը հաւասարէին իրեն: Սաղոք պէյ, վարժարանին մէջ, չկրնար ազատական ու գրեթէ յեղափոխական մըն էր, բայց Լիբէյէն կլեկէն ի վեր, իր չատ մը ընկերակիցներուն պէս, ամրապնդեր էր ծածկել իր զգացմունքները և ինքզինք յարմարցնել ապրած դժնդակ միջավայրին, թէեւ ներքնապէս նոյնը մնացած էր: Երիտասարդ թուրքերու չարժումին թէեւ հետեւէն համակիր, սակայն երբեք յարաբերութիւն չէր ունեցած հետերնին և նոյնիսկ կը զգուշանար անոնցմէ և չէր ուզեր ո և է կերպով ինքզինք վտանգել: Բայց ատիրա ու յանդուգն և անձնազոհութեան կարող

ըլլալով հանգչած, տեսակ մը հոգևկան ճնշումի ու խռովութեան ենթարկուած էր, զինքը չդնազատող միջնորդականէն ազդուած:

Ամբագրապետին քովէն վերադառնալով՝ Սաթիք որուն որուն կերակուրը բերած էին, ամաղաքանքով ճաշեց, խմեց ու սիկառէթը ատարեց և նորէն անցաւ գրասենեակին առջեւ, թերթերու դէզէ մը չդնազատուած և սկսաւ իր թարգմանութիւններուն:

Մութը կախած էր արդէն կրկ գործը լմնցնելով՝ պատրաստուելու մնելու, նոյն միջոցին գրաքննիչը նկատ մտաւ հեւ ի հեւ և չփոխած կերպարանքով մը:

— Գանակցիի ոճիրին մասին նոր բան պրեսիք, հարցուց խօսքը ուղղելով խմբագրի մը որուն պաչօնն էր նոր-քին լուրերը կարգի դնել:

— Չէ, պատասխանեց այս վերջինը, յաւտկ լրարեր մը ղրկած ենք այդ մասին տեղեկութիւն բերելու համար, տակաւին չենք, անոր կը սպասենք կոր:

— Զըլլայ որ այդ ոճիրին վրայ ատ մը բան գրէք ձեր կողմէն, չարտնակեց գրաքննիչը: Հերիք պէտք լացալաչապատ հրամանը ըրաւ, եթէ հակառակը վարուիք պատիժ մեծ վարձանք կուգայ...: Մխայն ոստիկանութեան կողմէ արգուած պաչօնական տեղեկութիւնները կրնաք հրատարակել... հասկցաք

— Այո՛, չատ աղէկ, պատասխանեց խմբագիրը:

Գրաքննիչը տակաւին կը չարունակէր իր պատուէրները ու սպառնալիքները, երբոր Սաթիք պէտ դուրս եկաւ, մտածելով որ խնդիրը երեն հետ կապակցութիւն չունի:

— Օ՛ տանը ուշ է եղեր, բաւ ժամացոյցը նայելով փողոցի դրան առջեւ և սկսաւ Պապ Ալիի պղպտայէն վար իջնել դէպի Սիրքէճի:

Ճնշիչ օդ մը կար. արեւը թէեւ արդէն անհետացած՝ տակայն իր տաքութիւնը կը մնար մթնոլորտին մէջ:

— Օ՛ֆ, սա ինչ դժոխային օդ է, բաւ ինքնիրեն երթասողը, սիկառէթ մը վառելով:

Յետոյ, մտքը ինկաւ քրաքննիչին բառերը:

— Ինչո՞ւ համար այդ ոճիրին վրայ գրելը կ'արգիլեն, հարցուց մտքէն, արդեօք Համիտին մա՞տը կայ գործին մէջ...:

Կաւկաս գարնջրատան առջեւ հասած էր, պահ մը վարանեցաւ ժամացոյցը նայեցաւ և բաւ:

— Տակաւին բաւական ժամանակ կայ չպլնաւէն, կըրնամ նկատ մտնել ու մէկ կրկս գարնջուր խմել:

Ներսը բազմութիւնը լեցուած էր. ընդհանրապէս Սիրքէճիի կայարանին Եւրոպացի և Յոյն պաչտօնեաներն էին յաճախողները: Հապա՛ թէ սեղանին քով նստած էր կրկ երիտասարդ մը մօտիկցաւ երեն:

— Վա՛յ Սաթիք, տո՛ւ ես եղեր, բաւ նորեկը մտերիմ ու զուարթ չեչտով մը:

— Այո՛, հիմայ եկայ, քանի եկուր քիչ մը նստինք:

Մինչ, տասնոց հրաւէրի սպասելու, արդէն կը պատրաստուէր նստելու:

Սաթիքէն քանի մը տարի մեծ երիտասարդ մըն էր նորեկը, գեղեցիկ պեխերով, երկահնահատակ և հաժկու կազմուածքով: Մխային տարիներով զպրոցական եղած էին Լիսէի մէջ ու միեւնոյն տարին չրջանաւարտ եղած: Իրենց զպրոցական ընկերութիւնը և նկարագրի նմանութիւնն չորհիւ, մինչեւ հոն մտերիմ բարեկամներ մնացած էին իրարու, թէեւ յաճախ զիրար տեսնելու առիթը չէին ունենար: Ալի Օսման պէյ. այսպէս կը կոչուէր Սաթիքի զպրոցական ընկերը, կեղրոնական ոստիկանատան մէջ, ուր հայրը բարձր դիրք մը ունէր, բաւական կարեւոր պաչտօն մը կը վարէր, թէեւ իր նկարագրին ընդհակառակ անյարմար և այս պատճառաւ իսկ չատ անգամ վախատ կուտար իր գործէն ու օրն ի բուն ձիներուն խնամքով կ'անցնէր, որուն մոլին էր: Իր հայրը Պոյտաք Բէյ ծոխեկը-

հայ զնդացիկ աստն մը առնէր և ինք մանկամարտին անձնատուր եղած էր այդ ժամանցին, այնպէս որ երբեմն ամբողջ օրեր ծախուն վրայ կ'անցնէր:

Սաադք իր բարեկամին այս մենամարտութեան քաջ տեղեակ ըլլալով, ըսաւ.

— Ինչպէ՞ս այս տաք օդին վար իջնէր ես, վախանակ հետևակով ձախի երթաս:

— Զէ՛, եղբայր պատասխանեց մէյսը, երկու օրէ ի վեր չունչ առած չունիմ:

— Ինչ կայ որ...

— Ինչ պիտի ըլլայ, Գանակլիի ամբողջ չկարգացիր: ամբողջ տարեկանութիւնը տարհուրած է, պատասխանեց Ալի Օսման ձայնը խորհրդաւոր կերպով ցածցնելով:

— Այ՛, այս երեկուան ալ գրաքննիչը խիստ կերպով պատուիրեց որ բան մը չի գրենք այդ մասին, ըսաւ խմբագրապետը:

— Որովհետև այդ ամբողջ տարեկան հանդամանք մը կ'առնէ կոր:

— Գործին մէջ Համիտեան մա՞րտ կայ, հարցուց խմբագիրը կատածաս ակնարկ մը պատցնելով չուրջը և ձայնը կրցածին չափ ցածցնելով:

— Չէ՛ ընդհակառակը, եղածը անոր գէմ է, պատասխանեց Ալի Օսման, ինքն ալ նոյնպէս պարկեշտաբար մէջ զանազանութեան վրայ գաղտնի ակնարկ մը պատցնելով:

Սակայն ոչ մէկ կատածելի գէմք նշմարեց: Ինք երբեմն տարեկանաբար պաշտօնեայ գրեթէ բոլոր լրտեսները կը ճանչնար և արբան ալ անոնցմէ վախնալիք բան մը չունէր, այնուհանդերձ նորէն զգուշութիւնը ձեռքէ չէր ձգեր:

— Մարդ չի կայ, կրնանք հանգիստ սրտով խօսիլ, ըսաւ վերջապէս:

Սաադք պէյի համբերութիւնը կը սկսէր սպառիլ, իր բարեկամին խորհրդաւոր ձեւերը իր հետաքրքրութիւնը աւելի

էին և ինք որ առաւօտուէ ի վեր այդ երրեակ սպանութիւններուն մեծ կարեւորութիւն մը չէր տուած, այժմ կ'ուզէր ամէն մանրամասնութիւն իմանալ: Ուստի գարեջուրի գաւաթը պարպեց և ըսաւ.

— Շուտ պատմէ՛ տեսնենք, չուտ ժամանակ չունինք:

— Նախ ա՛ս լսեմ որ գոնէրան ինքնութիւնը յայտնուեցաւ ... երեքն ալ Եղոլդի մտնտաւոր լրտեսներն են և կարեւոր լրտեսներէն:

— Ինչ կ'ըսես դուն Սաադք:

— Այ՛, մտնտաւոր մին, Աշխէտ Սամի պէյ, Սուլթանին աչքին լոյսն էր...:

— Բայց ո՞վ են սպանուողները:

— Մինչեւ հիմա եղած քննութիւններէն կ'երեւայ որ այս ամբողջ ա՛չ գողութեան և ոչ ալ անձնական վրէժխնդրութեան արդիւնք է, այլ կազմակերպուած գաղտնի ընկերութեան մը գործ: Եւ այս բանն է որ մեծ յուզում պատճառած է թէ՛ Եղոլդի մէջ և թէ տարեկանութեան դուռը:

— Երեկոյեան իջի վեր ոևէ հետք մը չգտանուեցա՞ւ:

— Ինաւ երբեք ...: Ոճիրը գործուած տան տէրը հարցաքննելնիք երկար բարակ, տունը չարաթի մը առաջ վարձուած է Եօրկի Սօֆիրիատես անուն յոյնի մը, որ ամբողջ տարեկանը կանխիկ վճարեր է ու հետևաբար երկչոտութիւն չէ ուներ: Ամէն կողմ փնտռելնիք այդ Եօրկին ու տակաւին չկրցանիք գտնել, յայտնի է որ այդ մարդը մեղսակից է, թէև ոճիրը գործողներէն չէ: Պատրիզպանին վկայութենէն կը տեսնուի որ երեք լրտեսներուն ընկերացող երկու անձերը գրեթէ ապահովաբար սպանիչներն են, Թուրք են—

— Գաղտնի ընկերութեան խելքը չհասնիր կոր, ըսաւ Սաադք, հինգ խնդիր չըլլայ...:

— Չէ՛, կազմակերպութեան մը դիմաց կը գտնուինք և սոսկ սպացոյցը ունինք, պատասխանեց Ալի Օսման:

ԳԼՈՒԽ Ը.

Մ. Ա.

Երկու բարեկամները լրենց առջև դրած գործնական պատմհանները պարզեցին, մէյ մէկ հաս ևս ապացուցին, յետոյ առաջիկան ինչ պաշտօնեան ձայնը ա՛լ ուժգին ցածցնելով ըսաւ.

— Այո՛, այս ոճիրը մէկ երկու մարդու ձեռքով պատրաստած բան չէ, և հաւանօրէն ոճիրներու չարքի մը սկզբնաւորութիւնն է որ պիտի չարաճակի։

— Եղբայր քու կրնայիմանալիդ բորբոքեր է և ինքնիրենով իսկ ըղձալի վէպ մը կը յիշես կոր, ըսաւ խմբագիրը ժպտելով։

— Չէ, բարեկամ, պատահականց միւսը, վէպ չէ, այլ քան իսկ իրականութիւնը։

— Բայց սա ապացոյցդ ըսէ՛ տեսնենք։

— Մարիկ ըսէ՛, Սասըք, ինչ որ քեզի պիտի յայտնեմ գաղտնիք մըն է որ պէտք է քովդ պահես, որովհետև անոր յայտնութիւնը կրնայ մեծ վտանգներ բերել թէ քու և թէ իմ գլխուս...։

— Խօսէ՛ և վստահ եղիր վրաս։

— Երբ այս առաս երեք գիտնականներու զննութիւնը կատարեցաք, Տօքթ. Սալիմ փաչայի և Տօքթ. Սիմոն պէյի ձեռքով, գիտնականները մէկուն աջ ծնծղին տակ մատի կտորայ գոյնով նշան մը տեսանք. այդ նշանն էր երկու ֆրանսերէն գիտցիր M. և A. և տակը 1 թուանշանը։

— M. և A. կրնանց Սասըք, ինչ կրնան նշանակել այդ գիրերը։

— Մարիկ ըսէ՛, չարաճակից միւսը, գիտցիր թուանշանը առաջ տանելով՝ երկարող գոտին ծոծրակին վրայ գտանք նոյն M. և A. գիրերը և 2 թուանշանը... վերջապէս երբորդ գիտակին ձախ սրունքին վրայ նոյն գիրերը գրչմուած էին նոյնպէս 3 թուանշանով,... ինչ կ՛ըսես տասը։

— Զարմանալի բան... բայց դուք ինչ հետևցուցիք տակէ։

— Տակէ մենք պարզապէս հետևցուցինք որ այդ երեք մարդ տապանագիտնները ծածուկ մարմինի մը կազմէ զործուած են և թէ այդ մէկ, երկու, երեք թուանշանները ցոյց կուտան թէ տակաւին պիտի սպանանք չորս, հինգ, վեց, եօթը և այսպէս չարաճակման գոտեր, եթէ չյաջողինք կազմակերպութիւնը երեւան հանելու։

— Այդ մասին գոնէ յոյս ունի՛ք։

— Ա՛ւ այժմ միակ յոյսերնիս այն պարտիզպանն է որ հինգ անձնատուն տուն մտնելը տեսեր է, ինչպէս նաև յետոյ երկուքին դուրս գալը ու փախչիլը։ Այդ պարտիզպանը բաւական մանրամասնութիւններ գիտէ կոր։ Հինգ անձեր նաւակով եկեր են ու ծովի կողմի գոնէն տուն մտեր են, որովհետև տունը երկու դուռ ունի։ Տանը մէջ նոտեր օդի խմեր են և նոյն իսկ պարտիզպանէն ալ ջուր ուզեր են։ Պարտիզպանը յայտարարեց որ փախչող երկու անձերը, այսինքն ոճրագործները, բոլորովին կրնայ ճանչնալ եթէ տեսնէ, որովհետև հետերնին խօսեր է ու ինքն է որ հաստատեց անոնց թուրք ըլլալը։

— Իսկ այդ հինգ անձերը բերող նաւավա՞րը, հարցուց երիտասարդ խմբագիրը, կարելի չեղա՞ւ գտնել։

— Մ՛չ տակաւին։

Վայրկեան մը լռութիւն տիրեց։ Ալի Օսման գարեջուրի գաւաթը պարպեց, սիգարէթ մը վառեց և ըսաւ.

— Կը տեսնա՞ս որ ծովորական ոճիր մը չէ այս... Ելլաղըղը տակնուվրայ եղած է և օրը տասը թիւինապահ կուգայ

կ'երթայ ոստիկանատուն, նորանոր հրահանգներ բերելով... վերջին պատուէրը այն է որ թերթերը բան մը չգրեն այս ոճրին վրայ, նոյն իսկ լրտեսներուն հրահանգ արուած է որ հանրային վայրերու մէջ այս ոճրին վրայ խօսողները հետապնդեն... ոստիկայ ազէկ գիտցիր և չըլլայ որ չզգնաւելի մէջ կամ ապրին անդին այդ մասին խօսք բանայ... Գանաթիլիի անունն ալ քիչ մը ժամանակ բերանդ մի՛ առներ, բաւ Սաթըքի բարեկամը ժպտելով:

Ամբաստիրը ժամացոյցը նայեցաւ:

— Օ, ուշ միացի ըսաւ, հաչխը մաքրենք ու երթանք:

— Ես քիչ մըն ալ պիտի նստիմ ու ոստիկանատուն պիտի վերադառնամ, փաչան երթալով գնաց և ախպուած ենք իր գալուն սպասելու, որովհետև այս ոճրին անցկացքներու խմբագրութիւնը ինծի յանձնուած է...:

— Ուրեմն գիշերնիդն ալ կ'աչխատիս կոր:

— Ախո՛ս այնպէս եղաւ, հառաչեց Ալի Օսման:

— Ամէն գործի մէջ բարիք մը կայ, բաւ Սաթըք խընդալով, Գանաթիլիի ոճրին ալ բարեբախտութիւն մը եղաւ վոփորի ձուկերուն համար՝ որոնք գոնէ քիչ մը ժամանակ ձեռքէդ ազատեցան ու հանգիստ պիտի ընեն:

Սաթըք հաչխը մաքրելէ ու բարեկամին մեծ բարով ըսելէ ետքը, դարձեալ գարեջրատունէն ու արագ քայլերով ուղղուեցաւ կամուրջ:

Երիտասարդ խմբագիրը էրէնքէօյ կը կը բնակէր ու բաւական ճամբայ ունէր ընելիք: Իր բարեկամին պատմութիւնը չափազանց գրգռած էր երեւակայութիւնը: Ինք որ մեծ կարեւորութիւն մը չէր ընծայած Գանաթիլիի դէպքին՝ հիմա ամայ անոր վրայ կը մտածէր մինչեւ ետքը: Շոգենաւին ու չոգեկառքին մէջ, անկիւն մը առանձնացած մի առ մի կը վերյիշէր քիչ մը առաջ Ալի Օսման պէյի հաղորդած մանրամասնութիւնները:

— Ինչ կը նշանակէն այդ M. և A. գիրերը, որոնք

դրոշմուած են գոհերու մարմիններուն վրայ և յետոյ այդ թուանշանները... կը մտածէր ինքնիրեն, ինչո՞ւ համար, նոյնիսկ եթէ գաղտնի ընկերութիւն մըն է այդ ոճիրները գործողը, պէտք զգացած են այսպէս իրենց գոհերը դրոշմելու, մինչ անօգուտ և վտանգաւոր անզգուշութիւն մը չէ՞ այդ... և յետոյ ինչ տեսակ ընկերութիւն մըն է այս, յեղափոխականնե՞ր եւ լոկ լրտեսներու դէմ կազմուած մարմին մը:

Ի զո՞ւր Սաթըք իր միտքը կը տրորէր այդ հարցուփորձերուն գոհացուցիչ պատասխան մը գտնելու համար:

Կառախումբը կանգ առաւ էրէնքէօյի կայարանը, մութը կոխած էր բոլորովին և խմբագիրը փութաց երթալ իր տունը որ կայարանէն բաւական հեռու կը գտնուէր:

Հետեւեալ առաւօտ Սաթըք հետաքրքրութեամբ աչքէ անցուց թերթերը տեսնելու համար որ Գանաթիլիի ոճրին մասին բան մը գրած էին: Ամէնքն ալ ոստիկանութենէն հաղորդուած սա կարճ տեղեկութիւնը կուտային:

«Գանաթիլիի ծովեզերեայ անբնակ տան մը մէջ սպանուած երիք անձերու մասին քննութիւնները առաջ կը տարուին ոստիկանութեան կողմէ և կը յուսացուի որ ոճրագործները չուտով արդարութեան ձեռք ձգուին:

Նոյն իրիկուն Սաթըք, խմբագրատունէն ելլելով կրկին գարեջրատուն մտաւ Ալի Օսմանը տեսնելու և նոր տեղեկութիւններ առնելու համար: Սակայն բարեկամը չերեւցաւ և խմբագիրը ի զո՞ւր սպասելէ ետքը, յուսախաբ կամուրջին ճամբան ձեռք առաւ:

Այսպէս քանի մը օր, վրայ վրայի, Սաթըք գարեջրատուն գնաց: Բայց միշտ պարապ եղաւ: Ալի Օսման բնաւ չէր երեւար:

Իսկ թերթերը, բարձրագոյն հրամանով, ա՛լ բոլորովին լռած էին, ու տող մը բան չէին գրեր Գանաթիլիի ոճրին վրայ,

Երկու չաբաթ ետքը Սաթըք ա՛լ բոլորովին մոռցած էր

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿԱԶՆ

այդ չարաչուք դէպքը և իր բարեկամին հաղորդած մանրամասնութիւնները, երբ երկուշաբթի առաւօտ մը, առնչէն էքսէնքէօյի կայարանը եկած միջոցին այրած տան մը աւերակներուն վրայ բազմութիւն մը նշմարեց։

— Ինչ կայ արդեօք. խորհեցաւ ինքնիրեն, յետոյ ժամացոյցը նայեցաւ, դեռ քանի վայրկեան առեն կայ կառախումբին, երթամ տեսնեմ թէ ինչո՞ւ այդ բազմութիւնը հաւաքուեր է հոս, ըսաւ։

Եւ քայլերը ուղղեց դէպի աւերակ տեղը։

Երբ բազմութեան մօտեցաւ, ծանօթ ձայն մը ըսաւ իրեն.

— Վա՛յ Սաադք պէյ, բարի լոյս, հոս առիր ու վազեցիր եկար։

— Ինչ կայ որ...

— Ինչ պիտի ըլլայ ձեր թերթին համար պատուական լուր մը։

Սաադք մօտեցաւ բազմութեան և տեսաւ որ ամէնքը ծռած էին դեռեւս փուռած կիսաւերակ մարմինի մը առջեւ։

Սաադքի հետ խօսող անձը որ Սափա էֆէնտի անուն Բ. Դրան պաշտօնեայ մըն էր, խնդիրը բացատրեց համբագրին։

— Առաւօտեան կանուխ, ըսաւ, գեղացի մը կուգայ ջուր առնելու այս այրած տան հորէն, դոյլը կ'իջեցնէ ու ահա՛ կը տեսնէ որ մարմինի մը կը զարնուի. անմիջապէս կոսկածի կ'ներթայ, մէկ քանի հոգիի իմաց կուտայ, կուգան կը քննեն ու կը տեսնեն որ մէջը մարդկային մարմին մը կայ։ Վերջապէս, չերկնցնեմ, այս դիակը դուրս կը հանեն մէջէն։

— Սրդեօք անձնասպանութիւն մըն է։

— Ո՛վ դիտէ անձնասպանութիւն կամ ոճիր ... բայց մարդը հասարակ մէկը չերեւար կոր, գոնէ հագուստներէն այնպէս կ'ենթադրուի։

— Ո՛վ ըլլալը դեռ չէ՞ հասկցուած։

— Ո՛չ տակաւին, ամէն պարագային աւտեղացի ըլլալու չէ...

Դէպին պեհերով հուժկու մարդ մըն էր, հազիւ քառասուն տարեկան և յայտնի կը տեսնուէր որ տակուին նոր մեռած էր. վրայի հագուստները հանած էին ու միայն բանթալօնը և չապիկը մնացած էր։ Համբագիրը մեքենաբար ծռեցաւ դիակին վրայ և ուշադիր նայեցաւ անոր դէմքին ու մարմնոյ կազմուածքին։

Յանկարծ մուխ կապտագոյն արատ մը նշմարեց անոր աջ ուսին վերի կողմը. աւելի մօտեցուց գլուխը՝ մօտէն քննելու համար այդ արատը և մէկէն ժպտունեցաւ և սարսուռ մը անցաւ բովանդակ մարմնէն ... A. և M. դիրերը դրոշմուած էին դիակին ձախ ուսին վրայ ու ներքեւն ալ թուանշան մը՝ 4։

Սաադք մեծ ճիգ մը ըրաւ ոտքի կենալու և յուզումը ծածկելու համար։

— Ինչու դիակին այդչափ կը մօտենաս ու պարապ տեղը կը յուզուիս, տե՛ս դէմքդ պաղ գոյն դարձեր է ու կը դողդողաս կոր, ըսաւ Սայիտ էֆէնտի իր բարեկամին։

Իրա՛ւ ալ՝ Սաադք՝ հակառակ իր վրայ ըրած ճիգերուն չէր կարող յուզումը զսպել։

— Երթանք կայարան, կառախումբը չփախցնենք, ըսաւ Սաադք և սկսաւ արագօրէն քալել։

— Այ՛, աչքովս տեսայ, կ'ըսէր ինքնիրեն, M. և A. դիրերը, մուխ կապտագոյն, և յետոյ 4 թիւը այդ դիրերուն տակ, ճիշդ Ալի Օսմանի նկարագրածին պէս... ուրեմն այս ոճիրն ալ չարաւնակութիւնն է Գանտիլլիի ոճիրին... նոյն նշանը՝ միայն թիւը փոխուած։

Ու Սաադք տեսակ մը անբացատրելի երկիւղ կը համակուէր. կը զղջար գացած դիակը տեսած ըլլալուն և իրեն այնպէս կը թուէր որ ինքն ալ գործակից էր այդ ոճիրներուն, թէ կրնար ձերբակալուիլ, հարցաքննուիլ, բանտարկուիլ...։

— Արդեօք յուզումս նչմարեցիր, արդեօք ինէ կասկածեցաւ, արդեօք դիս պիտի հետապնդէ, կը խորհէր ինքնիրեն։

Ու վակօնին մէջ նստած՝ գաղտագողի ակնարկներ կը նետէր չուրջը գտնուղներուն վրայ, ջանալով անոնց դէմքին վրայ կարդալու իր կասկածները արդարացնող նշաններ։

Այս մտատանջ վիճակին մէջ հասաւ կամուրջ և ուղղուեցաւ Շաֆթէի խմբագրատունը, որ ինչպէս ըսինք, Ի. Դրան պաղատային վրայ կը գտնուէր։

Խմբագրատան մէջ սակայն կրցաւ իր պաղարիւնութիւնը գտնել։ Իր ընկերները օրուան քաղաքական լուրերով ու մանաւանդ Ռուսեւճաքոնական պատերազմով հետաքրքրուած՝ բարձրաձայն կը խօսէին ու կը վիճէին։ Ինքն ալ պահ մը մտնակցեցաւ խօսակցութեան՝ յետոյ, Եւրոպայէն եկած թերթերը առնելով, անցաւ դրասեղանին առջեւ և սկսաւ քաղաքական բաժինը պատրաստել։

Ծուզումը անցած էր ու ա՛լ գրեթէ չէր մտածեր առաուան չարաչուք դէպքին։

Իրիկունը սակայն երբոր, գործը աւարտելէ ետքը, գնաց խմբագրատունէն՝ յանկարծ միտքը ինկաւ առաուան եղերական միջադէպը, հորէն հանուած մարդուն դիակը և անոր ուսին վրայ դրոշմուած երկու գիրերը, m. և a.· որոնք իր երեւակայութեան առջեւ ճիւաղային սոսկումով մը կը ցցուէին։ Եւ անդիմադրելի պէտք մը զգաց երթալ իր բարեկամը՝ Ալի Օսմանը գտնելու, իր տեսածը անոր հաղորդելու ու միեւնոյն առեն անկէ նոր տեղեկութիւններ քաղելու համար։

Նախ հանդիպեցաւ իրենց ժամադրավայրը եղող գարեջրատունը. սակայն Ալի Օսման հոն չէր։ Այն առեն տենդային անհամբերութեամբ մը կառք մը մտաւ և ըսաւ կառապանին։

— Պապը Ջալթիէ։

Կառքը ճամբայ ելաւ և քառորդէ մը ետքը կեցաւ այդ չարաչուք չէնքին դրան առջեւ։

Սաոըք վար ինջաւ, կառքը ճամբեց, դրան առջեւ կեցող պահակները բարեւեց և բակէն անցնելով, ուղղուեցաւ դէպի մուտքի սանդուխը։

Բայց վեր ելլելու պէտք չունեցաւ, իր բարեկամը, Ալի Օսման, սանդուխէն կ'իջնար դուրս ելլելու համար։

— Վա՛յ, Սաոըք պէյ, ինչ բան ունիս այստեղ, ըսաւ ոստիկանութեան պաշտօնեան իր դպրոցական ընկերոջ։

— Այս կողմերը եկած էի և ուղեցի անգամ մը քեզի հանդիպիլ։

— Շատ աղէկ, ուրեմն միասին դուրս ելլենք։

Եւ Ալի Օսման մտերմօրէն իր բարեկամին թեւը մտաւ։

— Եղբայր, ըսաւ Սաոըք, քանի անգամ գարեջրատուն գայի. քեզ տեսնելու յոյսով ու երբեք չկրցայ քեզի հանդիպիլ։

— Ա՛խ՛, որովհետեւ այն իրիկունէն ի վեր ուր մնաին գարեջուր խմեցինք. ոտքս հոն դրած չեմ։

Երկու բարեկամները խօսելով փողոց ելած էին և դէպի Սիրքէճի ուղղուեցան։

— Ինչու համար, հարցուց Սաոըք։

— Եղբայր չունիմ առած չունինք այս օրերս, հառաչեց Ալի Օսման։

— Միշտ այդ Գանաիլլի խնդիրն է, հարցուց խմբագիրը ձայնը ցածցնելով։

— Գանաիլլի խնդիր մի, պատասխանեց միւսը ժպտելով, անիկա մոռցուեցաւ գրեթէ... այս առտու նոր դիակ մը գտնուեցաւ։

— Ա՛խ՛, էրէնքէօյ, այրած տան մը աւերակներուն մէջ գտնուած հորէ մը հանուած։

— Ե՛րբ լմացար, գոչեց Սաոըքի ընկերը, սարսափահար դէմքով մը։

— Բայց, աչքովս տեսայ այս առտու, միթէ էրէնքէօյ չե՞մ քնակիր։

— Հա՛ ճլմարիտ է, մոքէս հլաւ ... և գիտե՞ս թէ դիակին վրայ ի՞նչ նշան կար։

— m. a. տառերը ու ներքեւն ալ 4 թուանշանը մութ կապոյտ դոյնով, պատասխանեց Սաարք։

Ալի Օսման՝ ահաբեկ իր բարեկամին նայեցաւ։

— Դիակին քով գացեր էի, ծունգայ ու յանկարծ նչմարեցի որ ձախ ուսին վրայ այդ նշանը դրոշմուած էր։

— Եւ միթէ այդ մասին խօսք մը ըսիր ուրիշներու։

— Ինա՛ւ, բայց սաստիկ յուզուեցայ, յիշելով քու պատմածներդ Գանտիլլիի ոճրին մասին և ճիշդ ասոր համար է որ հկայ քնդ փնտռելու. նախ՝ որպէս զի տեսածս պատմեմ և յետոյ՝ քենէ նոր տեղեկութիւններ առնեմ, որովհետև այս խորհրդաւոր ոճիրները գլխ չափազանց կը չահագրգռեն կոր... ալ շատ նոր տեղեկութիւններ ունի՞ս։

— Բնական է որ ունիմ, արդէն ամէն բան ձգած՝ միայն այդ գործով կը զբաղինք կոր. բայց անկարելի է որ այս խընդիրներուն վրայ փողոցին մէջ խօսինք։ Եթէ կ'ուզես, այս իրիկուն միասին տուն երթանք և հոն քեզի չատ մը բաներ կը պատմեմ... հաւատա՛ որ դժգոհ չպիտի մնաս։

Սաարք պահ մը վարանեցաւ, սակայն իր հետաքրքրութիւնը այնքան բուռն էր որ չուտով յաղթեց վարանումին։

— Երթա՛նք, ըսաւ վճռաբար։

Երկու բարեկամները կամուրջ հասնելով՝ մտան վոափորի չոգենաւը, քանզի, ինչպէս արդէն ըսինք, Ալի Օսման կը մնակէր իր հօր Պոյաճքէօյի ծովեզերեայ բնակարանը։

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՆՈՐ ԼՈՒՐԵՐ

Մմբաղիրը առաջին անգամ չէր որ հիւր կ'երթար իր բարեկամին տունը. յաճախ գիշերներ անցուցած էր հոն և երբ ծանեցիները իր գալուստը տեսան՝ ուրախութեան ցոյցերով ընդունեցին զինքը։

Ճաշէն ետքը երկու բարեկամները քաշուեցան Ալի Օսմանի ծովահայեաց ընդարձակ սենեակը որ վերի յարկը կը գտնուէր։

— Հիմա կրնանք ազատօրէն խօսիլ, ըսաւ Ալի Օսման սիկառէթ մը վառելով ու թիկնաթոռի մը մէջ բազմելով։

Յետոյ, իր բարեկամին դառնալով հարցուց։

— Նախ՝ գիտե՞ս թէ որո՛ւ դիակն էր այս առտուան տեսածդ։

— Չէ, պատասխանեց Սաարք, և հոն գտնուող բազմաթիւ անձերուն մէջ ալ ճանչցող մը չեղաւ, միայն թէ՝ իր հագուստներէն կ'երեւար որ չնորհքով դասակարգի մարդ մըն էր։

— Չէրքէզ Ահմէտն է հորէն գտնուած մարդը, չարուեստակից միւսը, և գիտե՞ս ո՛վ է Չէրքէզ Ահմէտ...։

— Այո՛ն՝ այդ անունը լսած եմ, պալատական մըն է կարծեմ։

— Այո՛, և ամէնէն կարեւոր ու աղդեցիկ պալատականներէն մէկը, Ապտիւլ Համիտի սիրականներէն՝ և որ ճիշտ իր սիրոյ մեծ ծառայութիւն մը մատուցանելու վայրկեանին՝ մեռած կը գտնուի ձախ ուսին վրայ m. և a. տառերը դրոշմուած։

— Ինչ ծառայութիւն, հարցուց խմբագիրը հետզհետէ հետաքրքրուած։

— Այդ մարդը երէկ քանըչորս ժամ ապրեր գուցէ այժմ Գանտիլլիի խորհրդաւոր ոճրին հեղինակները ձերբակալուած ու ամէն բան երեւան եկած կ'ըլլար, չարունակեց Ալի Օսման։

Ցետոյ, պահ մը լռելէ ու իր մարած սիկառէթը կրկին վառելէ ետքը, ըսաւ.

— Դիտես որ Գանտիլլիի ոճիրը գործող երկու անձերը որոնք խոյս տուած են, ենթադրուած էին ոճիրը գործուած տան դրացի պարտիզպանէն որ յայտարարած էր թէ ինք լաւ կրնայ ճանչնալ եթէ կրկին անոնց հանդիպի։ Ուրեմն այդ պարտիզպանը մեր խուզարկութիւններուն գլխաւոր ու գրեթէ միակ օժանդակն էր ու ասոր համար վայրկեան մը զինքը հանգիստ չէինք թողուր, նոյն իսկ մեծամեծ վարձքեր խոստացուած էր իրեն եթէ կարենար ամենափոքր հետք մը ցոյց տալ ոճրագործները գըտնելու համար։ Այդ խելօք պարտիզպանը այնքան կարեւորութիւն ստացած էր որ երեք անգամ պալատ կանչուեցաւ և երկարօրէն հարցաքննուեցաւ ու պարգեւներ առաջարկուեցաւ։

— Զըսէ՛ս որ այդ ոճիրը իրեն համար անսպասելի բախտաւորութիւն մը եղաւ, ըսաւ Սաադք խնդալով։

— Այո՛, գոնէ առ այժմ։ Իրեն հրաման եղած էր մէկ քանի ծածուկ ոստիկաններու հետ Պոլսոյ ամէն կողմը չրջելու և ոճրին հեղինակներ փնտռելու։

— Գոնէ այդ պատրաստները արդիւնք մը ունեցա՞ն։

— Մինչեւ երէկ ո և է հետք մը չէր գտած, սակայն երէկ առաւօտ մեր Իօմէր աղան, այս է պարտիզպանին անունը, յաղթական կերպով եկաւ ոստիկանատուն և ուղեց անմիջապէս փաշա էֆէնտին տեսնել։ Նախապէս տրուած հրամանին համեմատ, զինքը փաշային սենեակը մտցուցին և հազիւ հինգ վայրկեան ետքը՝ Շէֆիք փաշա ու Իօմէր աղա կառք մտան ու չիտակ Սըլտըզ գացին։

— Ուրեմն խիստ կարեւոր տեղեկութիւն մը բերած էր այս անգամ։

— Սպասէ՛ և պիտի իմանաս, պատասխանեց Ալի Օսման։ Փաշային մեկնելէն ժամ մը ետքը, պալատէն թիկնապահ մը եկաւ վաղն ի վաղ ու հայրս առնելով մեկնեցաւ, գիտես որ այս ոճրին հետապնդումը մասնաւորապէս հօրս յանձնուած է և ինք անձամբ կը կատարէ կարեւոր հարցաքննութիւնները։ Ոստիկանատան մէջ ո՛չ ոք գիտէր թէ ինչ կ'անցնի կը զառնայ, սակայն ամենքն ալ համոզուած էին թէ խիստ ծանրակշիռ յայտնութիւն մը ըրած էր պարտիզպանը։ Մինչեւ իրիկուն փաշան ու հայրս չվերադարձան պալատէն։ Գիշերը միւսն, ուշ առեն, հայրս ուղղակի տուն եկաւ և երբ առանձին մնացինք ու իրմէ տեղեկութիւն հարցուցի, ուրախութեամբ պատասխանեց. — «Ամէն բան կարգին է, ոճրագործները գրեթէ ձեռքերնիս են, այսօր վաղը կը ձերբակալուին»։ Հայրս չատ իրաւունք ունէր այսպէս ուրախանալու, որովհետեւ նախ՝ մեծ հոգէ մը ու պատասխանատուութենէ կ'ազատէր, յետոյ այս գործին մէջ աչխատութեան մեծ բաժին մը ունեցած էր և եթէ յաջողութեամբ պսակուէր բնականաբար պատիւ ու փառք մը պիտի ստանար. ասկէ զատ, Սուլթանը այդ խորհրդաւոր ոճրէն ի վեր. ոյուն զաղանի մարմինի մը կողմէ գործուած ըլլալը ակնայայտնի կը տեսնուի, իր քունն ու հանգիստը կորսնցուցած է և գրեթէ ուրիշ բանով չզբաղիր։

Մինչեւ հիմայ հետք մը գտնուած չըլլալուն համար արդէն չատ զբգուած էր ու քանի մը անգամ Շէրիֆ փաշան սպառնալիքներով վռնտեր էր, այնպէս որ ամբողջ ոստիկանութեան դուռը ան ու սարսափի մատնուած է քանի մը օրէ ի վեր։ Ուրեմն կ'ըմբռնես թէ հայրս ուրախանալու որքան պատճառներ ունէր։

— Այո՛, բայց տակաւին չըսիր թէ ի՛նչ տեղեկութիւն բերած էր այդ Իօմէր աղան ըսաւ խմբագիրը որ հետաքրքրութենէն կը փրփրէր։

— Ահաւասիկ ինչ որ իմացայ հօրմէս։ Պարտիզպանը վերջապէս հանդիպած ու ճանչցած է այն երկու անձերը որոնք, ոճիրը գործելէ առքը, Գանտիլլիի ծովեզերեայ տունին փախած են գիշեր ատեն և յաջողած էր, առանց լինքզինք նշմարել տալու, հետեւիլ անոնց և բնակարանին հասկնալ։

— Ո՞ւր կը նստին եղեր։

— Շատ հետաքրքիր եա, ըսաւ Ալի Օսման խնդալով, ... այսպէս ուրեմն այդ տունը առտուընէ ի վեր ծածկաբար հրաւկոզութեան տակ առնուած է և մեր վնտռած երկու անձերն ալ մէջն են, մեր առած ատոդ տեղեկութեան համեմատ։

— Բայց ինչու մինչեւ հիմա տունը չեն կոխած ու մարդիկը ձերբակալած։

— Որովհետեւ գործը կատարեալ տեսնել կ'ուզենք։ Բնականաբար լրտեսներով ու գաղտնի ոստիկաններով պաշարուած է ամէն կողմէ, այնպէս որ մէջինները փախչելու վախ չի կայ. բայց միայն այդ երկուքը ձերբակալելով չենք ուզեր գոհանալ, մենք կը փափաքինք ամբողջ խումբը ձեռք անցընել, որովհետեւ յայտնի է որ ուրիշ մեղսակիցներ ալ կան, ուստի կը սպասենք որ իրենց ոտքովը մէկիկ մէկիկ գան լեռնան թակարդին մէջ... և արդէն առտուընէ ի վեր, ինչպէս լուր բերին ոստիկանատունը, երկու նոր անձեր ալ մտած են այդ բնակարանը որոնց մին կին մըն է...։

— Կին մը, հարցուց խմբագիրը զարմացումով։

— Այո՛, Թրքուհի մը, կամ գոնէ այնպէս ծպտուած, պատասխանեց Սաւրքի ընկերը... բայց կարծեմ բոլոր ատոնք չպիտի երկար քաշեն եթէ վատահ չըլլայի որ մէկ ժամէն մինչը արդէն ամէն բան լմնցած պիտի ըլլայ... որովհետեւ գիշերը վրայ հասնելուն պէս, առանց այլ եւս սպասելու, տունը պիտի կոխեն ու մէջինները ձերբակալեն։ Այդպէս հրաման եղած է Եըլտըզէն։

— Ուրեմն այս գործողութեան համար հայրդ իրիկունը կերակուրի չէ եկած և մինչեւ հիմա բացակայ կը մնայ։

— Բնականաբար, ո՛չ թէ միայն հայրս, այլ Շէֆիք փաշան, հաճի Եուսուֆ ձէմալ պէյը, մինչեւ Եըլտըզէն ինչպէս նաեւ Թիկնապահներ ու պալատականներ լեցուն են Եէնի Մահալլէ...

— Եէնի Մահալլէ՞ գոչեց Սաւրք, ուրեմն հո՞ն է այդ կասկածելի մարդոց բոյնը։

— Տեսա՞ր, բերնէս փախուցի, եա որ միտքս դրած էի գոնէ տեղը չըսել... բայց վնաս չունի, դուն գաղտնապահ եա, ու ասկէ զատ, կարծեմ ա՛լ այնքան ծածուկ պահելու պէտք չի կայ... ամէն բան եղած լմնցած ըլլալու է մինչեւ հիմա... քիչ մըն ալ սպասենք գուցէ հայրս կուգայ և կ'իմանանք։

Սաւրք ժամացոյցը նայեցաւ, ժամը Թրքական երեք ու կէսն էր։ Երկու բարեկամները պահ մը լռեցին ու իրենց նայուածքը յառեցին պատուհանէն դուրս, վոսփորի վրայ, որ լուսնի ճառագայթներուն տակ դիւթական գեղեցկութիւն մը կը պարզէր։ Ծովը խաղաղ էր ու թեթեւ զով քամի մը կը փչէր ասիական եզերքէն։ Ընդհանուր հանդարտութեան մէջ մէկ քանի ցանցառ նաւակներու թիակներուն խուլ թնդիւնը միայն կը լսուէր։ Սաւրք որ հետաքրքիր ուշադրութեամբ մտիկ ըրած էր իր բարեկամին տուած տեղեկութիւնները, տակաւ մը դժգոհութիւն կը զգար հիմա իր իմացածներէն։ Ծածուկ հանակրանք մը ծնած էր սրտին մէջ այն անձերուն հանդէպ՝ որոնք ձերբակալման մը անմիջական վտանգին տակ կը գտնուէին և որոնք գուցէ վհն պաղատարի մը մարտիկներն էին։ Ցանկարծ յիշեց առտուն Էրէնքէօյի մէջ տեսած դիակը և անոր ուսին վրայ եղած խորհրդաւոր դրոշմը, m. և a. պիրերը...։

— Բայց, ըսաւ լռութիւնը խզելով, մինչ դուք Վոսփորի ծայրը, Եէնի Մահալլէի մէջ ոճրագործները կը պաշարէք ու կը ձերբակալէք անոնք, անդին՝ Էրէնքէօյի մէջ նոր ոճիր մըն ալ կը գործեն, քանզի դիակին վրայ եղած նշանը ցոյց կուտայ թէ միեւնոյն խումբին պատկանող անձեր են ոճրին հեղինակները։

— Այո՛, գործերնիս քանի մը հոգիի հետ չէ, պատաս-

խանեց Ալի Օսման, և ճիշտ ասոր համար է որ, կ՚ուզենք այդ երկու անձերուն ձերբակալումովը չգոհանալ... և աւելի սարբօրինակը կայ... բայց արդէն չափազանց խօսեցայ, լաւագոյն է որ լռեմ:

— Վա՛յ, քու դպրոցական ընկերդ անգամ կը կասկածի՞ սրեին, բաւ Սաթըք վերաբերուած երեւոյթով մը:

— Չէ, բարեկամ, պատասխանեց միւսը, բայց ինչպէս որ ես գաղտնիք մը հաղորդելու անդիմադրելի փորձութեան չը կրնալով յաղթել քեզ կը պատմեմ բաներ որոնք ո՛չ մէկուն պէտք էր որ ըսէի, դուն ալ նոյն փորձութեան կրնաս ենթարկուիլ և ուրիշի մը պատմել ու այդ ուրիշն ալ կրնայ քեզի չափ գաղտնապահ չըլլալ...

— Իրաւունք ունիս, պատասխանեց Սաթըք և չարունակեց պատուհանէն դիտել Վոսփորը իր գիշերային վեհութեան մէջ... ի՞նչ սքանչելի դիւեր մըն է, բաւ պահ մը ետքը, իցի՜ թէ ճաչէն եկեղեցւոյս նաւակով պտոյտ մը ընէինք:

— Բայց հիմակ ալ կրնանք ընել, մանաւանդ որ ժամանակը այնքա՛ն ուշ չէ և լուսին ալ կայ:

— Կ՚արժէ՞ այս ժամանակ անհանգիստ ընել ձեր նաւավարը որ գուցէ քնանալու կը պատրաստուի:

— Միայն նաւակը ծով իջեցնել կուտանք: Մենք կը թիավարենք, թո՛ղ ինք անհանգիստ չըլլայ:

— Կեցցէ՛, ահաւասիկ գեղեցիկ գաղափար մը, բաւ Սաթըք որ բուռն փափաք մը կը զգար այդ գեղեցիկ դիւերով ծովային պտոյտ մը ընելու, ես թի կը քաշեմ դուն ալ ղեկը կը վարես...

Երկու բարեկամները անմիջապէս ոտքի ելան, վար իջան և Ալի Օսմանի հրամանին վրայ՝ նաւակը իսկոյն ծով իջեցուցին:

— Անվէտ, դուն միասին մի՛ գար և հանգիստ ըրէ, բաւ երիտասարդը իր նաւավարին, մենք առանձին մեր պտոյտը կը կատարենք և քանի մը ժամէն կը վերադառնանք... եթէ

հայրս գայ և զիս հարցնէ՝ կ՚ըսես որ Սաթըք պէյին հետ պտոյտի ելած ենք:

Քիչ մը վերջը՝ Սաթըք ժաքէթը հանած ու թիերը ձեռք առած էր, մինչ Ալի Օսման ղեկին կուանդները կը բռնէր:

Ու նաւակը սկսաւ մեղմիկ նահիլ, հանդարտ ջուրին վրայ դէպի Թարափիա...

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՍՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ

Թողունք որ երկու բարեկամները իրենց ծովային պտոյտը կատարեն և մենք երթանք Եէնի Մահալլէ, այն տան չուրջ ուր անտեսանելի չղթայ մը կազմած են լրտեսներն ու ոտիկանները:

Եէնի Մահալլէի նաւամատոյցին աջ կողմը թեթեւ զառիվեր մը կայ ուր կը գտնուի դիւղին չուկան և մէկ քանի ծովեզերեայ սրճարան-պանդոկներ. այդ զառիվերէն եթէ քիչ մը յառաջանանք, ձախ կողմը բաւական լայնկակ աւելի ցից զառիվեր փողոց մը պիտի նշմարենք, քարայատակուած ու ստիճանաւոր, որ մեզ կը յիշեցնէ Եիւքսէք Քալըրըմի մէկ մանրամնկարը: Այդ զառիվերին ծայրը, հոն ուր ա՛լ ամայի լեռը կսկսի, երկյարկ ու փայտաչէն կղզեցած տուն մը կար, եաեւի կողմը փոքրիկ պարտէզով մը: Այդ տունը կարծես վերձակայ տուներուն հետ քէն ըրած ու մէկ կողմ քաշուած երեւոյթ մը ունէր ու իր մէջ բնակողներն ալ նոյնպէս դրացիներու հետ անհաղորդ մարդիկ էին, որոնց գալն ու երթալը

յաճախ անդնդմարելի կ'անցնէր։ Բայց որովհետեւ անեցիները ո՛ւ է կերպով առիթ չէին տար իրենց վրայ խօսեցնելու, ասոր համար դրացիներն ալ ուշադրութիւն չէին դարձնէր այդ տան ու անոր բնակիչներուն։ Այսօր հանդերձ հետաքրքիր դրացիները կրցած էին քիչ շատ տեղեկութիւն ամբաստել տան վարձակալին վրայ։ Գիտէին որ Թուրք մըն էր այն որ այրի մնացած էր ու իր կնոջ մահուան պատճառաւ մելամաղձութեան մատնուած։ Հարուստ վաչկատի մը զաւակն է, կ'ըսէին, որ հրաշագեղ կին մը ունեցած էր ու որ ամուսնութենէն երկու տարի ետքը զոհ գացած էր խոզախտի անողոք ճիրաններուն. ասիկա ահռելի հարուած մը եղած էր իրեն համար, մտային վիճակը խանգարելու աստիճան։

Դրացիները այս տեղեկութիւնները քաղած էին տան մէջ գտնուող ծառայէն որ Մինաս անուն հայ մըն էր. ըստ երեւոյթին՝ միամիտ, ապուշ և չատախօս մէկը.

— Խեղճ էֆէնտիս իր կնոջ մահուընէ ի վեր խելքը կորսընցուցած է, ըսած էր Մինաս գինքը հարցափորձող կիներուն, առեն առեն վրան «մէհռաք» մը կուգայ ու չկրնար առնը նստիլ, անոր համար հայրը այս առնը բռնած է որպէս զի ուզած առենը գայ կենայ։

— Իսկ այն Թուրք կի՞նը որ երբեմն կուգայ։

— Ան ալ իր մօրաքոյրն է, խեղճը շատ կը սիրէ իր քեռորդին և միշտ եաուէն կը պտտի վախնալով որ յուսահատութենէն գլխին փորձանք մը չբերէ։

— Իսկ այն երիտասարդը որուն հետ յաճախ կը տեսնենք գինքը։

— Դպրոցական ընկեր մըն է ... իր միակ բարեկամը, որուն հետ քիչ մը կը խօսի ու ժամանակ կ'անցնէ ... Ուրիշ մարդու հետ բարեւ տալ անգամ չուզեր։

... Խեղճ էֆէնտիս, առաջ տեսնայինք ինչ ուրախ, զուարթ, երջանիկ, խաղացող, խնդացող մարդ մըն էր, բայց ափսո՛ս որ այս փորձանքը գլուխը եկաւ։

Ահա՛ ինչ որ կը պատմէր Մինաս և ինչ որ գիտէին դրացիները այդ կղզիացած տան վարձակալին նկատմամբ։

Ու այդ տեղեկութիւնները գոհացուցած էին ամէնքը ու ա՛լ չէին զբաղած այդ դժբաղդ ու «մէհռաքլը» մարդով։

Բայց այդ առտու, յանկարծ Եէնի Մահալլէ լեցուած էր լրտեսներով, ոստիկաններով, պաշտօնեաներով ու նոյնիսկ պալատական խիճապահներով։ Հակառակ խիստ գաղտնապահութեան մը գեղացիները իմացած էին թէ՝ բոլոր այդ իրարանցումը այդ կղզիացած տան վարձակալին համար էր։ Դրացիները տեսած էին՝ առտուն «մէհռաքլը»ին գալը իր «դպրոցական ընկեր»ին հետ, յետոյ եկեր էր նաև «մօրաքոյր»ը, իսկ ծառան անգամ մը դուրս ելլել ու վերադառնալէն ետքը, ա՛լ ոտքը դուրս չէր դրած։ Կէսօրէն ետքը իրարանցումը աւելի ճշդուեցաւ. չորկող առուները լեցան ոստիկաններով, լրտեսներով, բարձրաստիճան պաշտօնեաներով։ Ներսէն կողմէ գինուած ոստիկաններ ու հեծեալ ժանտարմաներ կ'երեւային, գիւղին ամէն փողոցներուն անկիւնը նոյնպէս լրտեսներ ու ոստիկաններ կեցած էին։ Հնդհանուր սարսափ մը կը տիրէր գիւղին մէջ և ո՛չ ոք կը համարձակէր առունէն դուրս ելլել։

Իրիկուան դէմ՝ պալատական ձիաւոր թիկնապահ մը վազն ի վազ եկաւ և ուղղակի դիմեց այն առունը ուր կը գտնուէին Շէֆիք փաշա և ոստիկանատան ուրիշ կարեւոր պաշտօնեաները և որ պաշարեալ առունէն հարիւր քայլի չափ հեռուն էր։

Յայտնի էր որ թիկնապահը նոր հրահանգ մը կը բերէր Ըլլըզլէն։ Իր հաղորդէն քիչ ետքը իրարանցում մը տիրեց. ոստիկանութեան նախարարին գտնուած առունէն հրահանգներ ուղղուեցան ամէն կողմ և լրտեսներն ու ոստիկանները որոնք մինչեւ այն առեն հոս հոն ծածկուած էին, երեւան ելան և կղզիացած առունը բոլորովին պաշարեցին. մարդկային անանցանելի շղթայ մը ձեւացնելով չուրջը։

Ապտիւլ Համիտի համբերութիւնը սպառած էր և կ'ուզէր ժամ առաջ ձեռք ձգել իր զոհերը առանց սպասելու որ նորանոր մարդիկ իյնան ծուղակին մէջ ու իր թիկնապահին հետ սա հրամանը ղրկած էր.

— Առանց այլեւս սպասելու, տանը մէջ գտնուողները ձերբակալեցէ՛ք։

Շէֆիք փաշա կատարելապէս համամիտ գտնուեցաւ իր վեհափառ տիրոջ հրամանին։

— Այո՛, անմիջապէս պիտի ձերբակալենք, ըսաւ իր չուբջը գտնուողներուն, լաւագոյնը այդ է, չորս հոգի, որոնք տան մէջ գտնուին՝ բանական են միւսներն ալ երեւան հանելու համար, մանաւանդ որ այս չորսին մէջը կին մըն ալ կայ որ խօսելու, գաղտնիք յայտնելու համար. տասը մարդ կ'արժէ, ինչպէս ամէն կիները։

Ստորադաս պաշտօնեաներուն մէջ արտասովոր եռանդ մը կը տիրէր։ Ամէն մէկը կ'ուզէր կարեւոր դեր մը կատարել այս գործողութեան մէջ, ինք առաջին անգամ մտնել տունը և ձերբակալել հոն եղողները, վարպետութիւն մը, քաջութիւն մը ցոյց տալ և աչքի զարնել ու արժանանալ կայսերական չնորհներու։

Պարտիզպանը՝ Իօմէր աղա՝ որուն 50 տակի խոստացուած էր ձերբակալումէն ետքը, առաջ անցաւ.

— Փաշա էֆէնտի, ըսաւ խօսքը ոստիկանութեան նախարարին ուղղելով, պէտք է որ ես ալ ընկերակցիմ առաջին անգամ տունէն ներս մտնողներուն։ Ասիկայ կը պահանջեմ ա՛չ թէ իբրեւ չնորհ մը՝ այլ իբրեւ իրաւունք մը։

— Լա՛ւ, լա՛ւ, պատասխանեց փաշան, թող այդպէս ըլլայ։

Եւ ոստիկանատան հարիւրապետ Շիւքրի պէյի դառնալով՝ հրամայեց։

— Իօմէր աղան ալ միասին առէք։

Պարտիզպանին աչքերը ուրախութենէ չողացին։

Բանի մը վայրկեան ետքը, Շէֆիք փաշայի կարգադրութեան համեմատ, հարիւրապետ Շիւքրի պէյ, Իօմէր աղա, ոստիկանութեան երկու քոմիսէրներ, պալատական թիկնապահ մը և մէկ քանի րէվոլվէրով զինուած ոստիկաններ ու լրտեսներ գային մեկուսացած տան դրան առջեւ։

Ոստիկանութեան նախարարը և իր հետեւորդները իմանց գտնուած տան պատուհանէն կը հսկէին կատարուած գործողութեան։

— Իմի՛ք թէ մէջը գտնուողները զէնքով դիմադրութիւն չընէին, ընդհարում չըլլար ու ողջ ողջ բռնէինք զիրենք. արդէն այս է Սուլթանին ալ հրամանը, ըսաւ Շէֆիք փաշան։

Նոյն վայրկեանին Շիւքրի պէյ տան դուռը բաղխեց։

Ամէնքը անձկութեամբ կը սպասէին։ Դուռը չբացուեցաւ։

Հարիւրապետը, երկրորդ անգամ ըլլալով, աւելի ուժգին զարկաւ դրան չախչախին։ Նոյն լռութիւնը։

Երրորդ անգամ ա՛լ աւելի զօրաւոր կերպով զարկաւ դրան՝ բայց ի զո՛ւր, դուռը չէր բացուեր։

Այս պատահականութիւնը արդէն նախատեսած էին ու դարբին մը բերած էին միասին՝ որ քիչ մը հեռուն կը սպասէր։

Հարիւրապետին մէկ հրամանին վրայ դարբինը մօտեցաւ դրան, ձեռքը բռնած պէտք եղած գործիքներով։

— Եթէ դրան հետ երկաթէ ձող դրուած է՝ այս գործիքներով կարելի չպիտի ըլլայ բանալ, ըսաւ դարբինը վարանոտ կերպարանքով մը։

— Այն տանեն դուռը կը խորտակենք, պատասխանեց Շիւքրի պէյ։

Բայց այս ծայրայեղութեան դիմելու պէտք չեղաւ։ Դուռը՝ դարբինին ձեռքին տակ՝ խկոցն տեղի տուաւ ու կռնակի վրայ բացուեցաւ։

Յաղթական ուրախութեան չչնկոց մը ողջունեց այս բացումը և ամէնքը միահաղոյն ներս խոյացան։

Նոյն րոպէին երլարզէն նոր թիկնապահ մը կը հասնէր հոն։

— Ի՞նչ լուր, հարցուց Թիկնապահը փողոցէն, Շէֆիք փաչան տեսնելով բաց պատուհանին առջև կեցած։

— Եղաւ լմնցաւ այս վայրկեանիս ամենքն ալ ձերբակալուած ըլլալու են... ահաւասիկ, տեսէ՛ք, հիմա տան դուռը բացին ու ներս մտան, պատասխանեց ոստիկանութեան նախաբարը, ձեռքովը մատնանիշ ընելով մեկուսացած տունը որուն բաց դրան առջև վեց ոստիկաններ պահակ կեցած էին։

Պալատական Թիկնապահը առանց ուրիշ խօսք մը ուղղելու, չիտակ դէպի դուռը դիմեց և ներս մտաւ։

Հարիւրապետ Շիւքրի պէյ, իր մէկ քանի հետեւորդներով տան ներքնայարկն էր։ Թիկնապահը ուղղակի անոր քով գնաց։

— Ո՞ւր են ձերբակալուածները, հարցուց։

— Բայց տակաւին նոր ներս մտանք, պատասխանեց հարիւրապետը չփոթած, կամ հոս կամ վերի յարկը պահուըտած ըլլալու են... անշուշտ հիմա կը գտնենք զիրենք։

Ներքնայարկը կը բաղկանար երկու սենեակէ, խոհանոցէ ու գործարանէ մը։ Երկու սենեակներուն մէջ մարդ չի կար. ո՛չ ալ խոհանոցը և գործարանը։ Վերի յարկը երեք սենեակներ կը գտնուէին, որոնց երկուքին մէջ երկ՝երկու անկողին դրուած էր, իսկ երրորդին մէջ միայն սեղան մը և վեց աթոռներ կ՝երեւային։ Այդ սենեակներն ալ պարապ էին...։

— Ձեղուն տակ, տանիքին վրայ պէտք է նայիլ, ըսաւ նորեկ Թիկնապահը.

— Անշուշտ, անշուշտ, ամէն կողմ պիտի նայինք, պիտի փնտռենք... անկարելի է որ չի գտնենք, պատասխանեց հարիւրապետը որուն քիչ մը առաջուան յաղթական դէմքը սկսած էր մտահոգութեամբ կնճռոտիլ։

Եւ մանրակրկիտ խուզարկութիւն մը սկսաւ տմզողջ տանը մէջ։ Մութը կոխած էր և հարկ եղաւ լամպաններ ու մոմեր վառել։ Այնքը տենդային գործունէութեամբ մը կը մտնակցէին խուզարկութեան. չանալով գոնէ մէկը ձեռք ձգել ու յաղթանակը տանիլ։ Երբ տանը ամէն ծակ ու ծուկը

մի առ մի քննեցին, սկսան տախտակամածները քակել, գործարանի քարերը տեղերնէն հանել, խոհանոցի ծխնելոյզը փլցնել։

Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ. հետք մը չէր երեւար։

Ոստիկանութեան նախարարը և իր հետ գտնուողները անհամբեր եկած էին խուզարկութեան մասնակցելու, անհրեւակայելի փնտռտուքներ ընելու։ Խոհանոցին մէջ չրամբար մը կար չուրով լեցուն. Շէֆիք փաչայի հրամանին վրայ չուրը պարպեցին, մարդիկ իջան մէջը ու մալթայի քարերը հանեցին տեղերնուն, բայց ի զո՛ւր։ Հորը քննեցին որ չատ խորունկ չէր և չուրը հազիւ երեք մէթր վար կը գտնուէր։ Հոն ալ մարդ իջեցուցին, մինչեւ չուրին յատակը փնտռտուքները ըրին...։

Ամբողջ երեք ժամ տեւեց այդ ապարդիւն խուզարկութիւնը։

Ամենուն դէմքին վրայ յուսահատութիւնն ու կատաղութիւնը նկարուած էր ու մանաւանդ երկիւղը։

— Ի՞նչ պատասխան պիտի տայինք Սուլթանին։

Ահա սարսափելի հարցումը կը տագնապեցնէր ամենուն միտքը։ Թիկնապահները որոնք պաշտօն ունէին անմիջապէս Եըլտըզ վերադառնալ և լուր տանելու, չէին համարձակեր տեղերնէն չարժիլ։

Եւ ահա՛ նոր Թիկնապահ մըն ալ հասաւ։

— Սուլթանը հրամայեց որ ձերբակալուածները անմիջապէս Եըլտըզ փոխադրուին և հո՛ն կատարուի նախնական հարցաքննութիւնը նոր «իրատէ» մըն ալ բերաւ այս վերջինը։ Բայց երբ իրեն յայտնեցին թէ տակաւին ո՛չ ոք ձերբակալուած էր, մարդը կատաղօրէն ձեռքը ճակտին զարկաւ և աթոռի մը վրայ ինկաւ։

— Բայց ո՛ւր անյայտացան այս մարդիկը, օդը՞ կլան, գետնին տա՞կը անցան, չոգիացա՞ն, ի՞նչ եղան, կը պոռար ոստիկանութեան նախարարը դիւահարի մը պէս երթեւեկելով սենեակէն խոհանոց։

Խուզարկութիւնները, յուսահատ ճիգով մը կը չարունակուէին դեռ. հիմա փոքրիկ պարտէզին հողը կը փորէին ու խոհանոցին մալթայի քարերը տեղէն կը հանէին՝ գետնափոր թաքստոց մը գտնելու յոյսով: Տանիքին բոլոր կղմինտրները մէկիկ մէկիկ փրցուած ու նետուած էին, Սանդուխին աստիճանները տեղերնէն հանուած, դարակները քանդուած, պատերը տապարի հարուածներէ ծակծկուած էին: Տունը գրեթէ աւերակ դարձած էր:

Բայց և այնպէս ո՛չ մէկ հետք կարելի եղած էր գտնել:

Բաց ասոր, այդ յամառ ու խելայեղ խուզարկութիւնը անուղղակի օգուտ մըն ալ չէր ունեցած: Ո՛չ մէկ թերթ ո՛չ մէկ նամակ գտնուած էր ամբողջ տանը մէջ: Խոհանոցի մէկ քանի անհրաժեշտ անօթներ, մէկ քանի պնակ, վեց դոյգ սեղանի սպասս, հինգ անկողին, տանի չափ սիմոռ, ահա՛ ամբողջ տան կահկարասիքը: Ասոնցմէ դուրս ո և է առարկայ մը չի կար որ հետապնդումի մը բանալին կարենար ըլլալ և ապագայ խուզարկութիւններու ծառայէր:

— Գործերնիս սատանաներու հե՞տ է արդեօք, կ'ըսէր խե՛ղճ Շէֆիք փաշա յուսահատօրէն ման գալով տանը մէջ:

Բայց վերջապէս կարելի չէր յաւիտեան մնալ այդ տան մէջ: Ամենէն անխոնջ և յուսալից խուզարկիչներն ալ յոգնած՝ յուսահատած էին ու այլեւս դադրեցուցած էին իրենց փընտռտուքները:

— Պէտք է որ մէկը երթայ և իրողութիւնը Սուլթանին հաղորդէ, ըսաւ ոստիկանութեան նախարարը, իր չուրջը գտնուողներուն:

Ամէնքը վարանած ու ամօթահար իրարու նայեցան:

— Շէֆիք փաշա, դուք վերադարձէք Երլտրզ և տեղեկութիւն տարէք, քանի որ Նորին վեհափառութիւնը ամենէն վերջ ձեզ ղրկած է լուր առնելու համար, ըսաւ թիկնապահներէն մէկը:

— Ո՛չ, պատասխանեց այս վերջինը, լաւագոյն է որ

Հիւանի փաշան երթայ լուր տալու, որովհետեւ Նորին վեհափառութիւնը ցերեկուընէ ի վեր եկած է և ամէն բան տեղն ի տեղոյ գիտէ:

— Ըստ իս վսեմափայլ նախարարը անձամբ երթալու է անմիջապէս պատասխանեց Հիւանի փաշան, յարմարագոյնը այս է:

Ու այսպէս ո՛չ ոք կ'ուզէր այդ ծանր պաշտօնը իր վրայ առնել:

Շէֆիք փաշա տենդային քայլերով կը չարունակէր երթեւեկել սենեակին մէջ, իր անունին արտասանուիլը լսելով կանգ առաւ, պահ մը լուռ ու մունջ գետինը նայեցաւ ու յետոյ ըսաւ.

— Սէյնքա մէկ կ'երթանք Երլտրզ և իրողութիւնը եղածին պէս կը հաղորդենք ... ամենուս ալ խիղճը հանգարտ է, մենք մեր պարտականութիւնը անթերի կերպով կատարեցինք, մարդկօրէն ինչ որ կարելի էր ըրինք, հետեւաբար վախնալիք բան մը չունինք, մեր Վեհափառ Տէրը, երբոր ամբողջ պատմութիւնը իմանայ, կարծեմ մեզի մեղադրելիք բան մը չպիտի գտնէ...:

Նախարարը այս խօսքերը կ'արտասանէր բուռն յուզումով մը և կարծես առանց հաւատալու իր ըսածներուն:

Եւ սակայն իր առաջարկը ընդունելութիւն գտաւ:

— Այո՛, այո՛ ամէնքս միասին երթանք, ըսաւ Հիւանի փաշա:

Միւս թիկնապահներն ալ նոյն կարծիքը յայտնեցին:

— Պէտք է անմիջապէս ճամբայ ելլենք, որովհետեւ Նորին Վեհափառութիւնը անհամբեր կը սպասէ, ըսաւ ամենէն ետքը եկող թիկնապահը:

Սարսրաղաս պաշտօնեաները, լրտեսները, ոստիկանները որոնք այնքա՛ն փութկոտութեամբ և եռանդով առաջ անցած էին, խուզարկութեան յաղթանակին մէջ գոնէ պզտիկ բաժին մը ունենալու յոյսով, հիմա, գործին անյաջողութենէն վհա-

տած ու ամօթահար, կը փութային մէյմէկ պատրուակ գտնել ու կծիկը դնել, այդ ձախող արշաւանքին մէջ պատասխանատուութիւն չառնձնելու համար։

Ոսոիկանութեան նախարարը, մեկնելէ առաջ, կանչեց հաբիւրապետ Շիւքրի պէյը։

— Մենք կ'երթանք կոր, ըսաւ, դուն քանի մը հոգիով հոս կեցիր և հակէ, մինչև որ մենէ նոր հրահանգ մը ստանաս։

— Դիխուս վրայ, փաշա էֆէնտի, պատասխանեց Շիւքրի պէյ, զինուորական բարև մը տալով։

— Օ՛ն, փաշա էֆէնտիներ, մեկնինք, ըսաւ, նախարարը գեռնայարկի սենեակէն դուրս ելլելով։ Ամէնքը հետևեցան իրեն, միայն թիկնապահ մը՝ Զիա փաշա՝ անշարժ մնաց իր տեղը։

— Ձեր վսեմութիւնը մեզի հետ չպի՞տի գայ, հարցուց Հիւսնի փաշա, խօսքը անոր ուղղելով։

— Ո՛չ, ես կ'ուզեմ մնալ. պատասխանեց թիկնապահը, դուք գացէք... այս չորս մարդոց անյայտացումին խելքս չհասաւ, պէտք է որ ես իմ ձեռքովս զննութիւն մը կատարեմ։

— Արդեօք մեր կատարած զննութեան մէջ թերութիւն մը նշմարեցիք, փութաց հարցնել Շէֆիք փաշա, որ խօսակցութիւնը լսելով՝ կէս ճամբէն վերադարձած էր սենեակ։

— Չէ՛, չէ՛, ամենափոքր զանցառութիւն մը չեղաւ, փաշա էֆէնտի, և եթէ հարկ ըլլայ, այս մասին պատրաստ եմ վկայելու. բայց վերջին չանք մը ընել կ'ուզեմ միայն, թէև առանց մեծ յոյս մը ունենալու... դուք գացէ՛ք, ես սէիսս հետ կը մնամ։

Եւ Զիա փաշա ձայնը բարձրացնելով գոչեց.

— Մուսթաֆա հո՞ս ես։

— Այո՛, փաշա էֆէնտի, ձիերուն կերակուր կուտամ կոր պատասխանեց ձայն մը դրսէն։

— Արդէն, ինչպէս լսեցինք, Շիւքրի պէյն ալ քանի յը

մարդով հոս պիտի մնայ, դիտել տուաւ ոսոիկանութեան նախարարը։

— Սաֆվէթ աղէկ, առանձին չենք ըլլար, պատասխանեց Զիա փաշա։

Ողջոյններու փոխանակութենէ մը ետքը, Շէֆիք փաշա, թիկնապահները, որոնց մէջ կը գտնուէր նաև Սվի Օսմանի հայրը, դուրս ելան տունէն և քիչ ետքը անյայտացան։

— Վատ մարդը, կը մտածէր ինքնիրեն ոսոիկանութեան նախարարը, Զիա փաշային ակնարկելով, նորէն սատանութիւն մը խորհած ըլլալու է որ չուզեց մեզի հետ գալ...։

Զիա փաշա, Սուլթանին հաւատարիմ սիրելիներէն, ամենավատ համբաւ մը կը վայելէր։ Բաղդատաբար դեռ նոր մտած էր Համիտի ծառայութեան մէջ և քիչ առնէն չէ՛ջողած էր անոր աչքը մտնել ու կատարեալ վստահութիւնը գրաւել, մեծ դիրքի մը տիրանալով Եըլըզի մէջ։ Իր այս արագ յաջողութիւնը և յառաջացումը բնականաբար ամենուն նախանձը գրգռած էր։ Տակաւին հազիւ մէկ քանի չաբաթէ ի վեր փաշայութեան տիտղոսը առած էր և արդէն կը ջանար Սուլթանի հին հաւատարիմ ծառաներուն կարգը անցնիլ, բոլոր այն կողմնակի չեղ միջոցներով որոնք անհրաժեշտ էին ապահովել Համիտի աչքը մանալու համար։

— Այս մարդը չատ առաջ պիտի երթայ որովհետև ամէն գէշութիւն ձեռքէն կուգայ, կ'ըսէին պալատականները Զիա փաշային ակնկալելով։

Եւ սակայն ճիշտ այդ պատճառաւ կը վախնային իրմէ, մանաւանդ որ ինք խելացի ու վարպետորդի ըլլալով՝ չատ փորձանքներ կրնար բերել իր հակառակորդներու գլխուն, եթէ անոնք փորձէին բաց ճակատով կռուիլ իրեն դէմ։

Այս մարդուն անցեալին մասին ոչ ոք որոշ տեղեկութիւն մը ունէր. գիտէին միայն որ ինք ծագումով չէրքէզ էր, մանկական բանակին մէջ ծառայած էր, յետոյ իբրև ազատական ամբաստանուելով խոյս առած ու եւրոպա ապաստանած էր

ուրկէ մեծ ծառայութիւն մը մատուցանելով Սուլթանին—հաւանօրէն մասնչական ծառայութիւն մը — յաջողած էր Պոլիս վերադառնալ և Եըլտըզի մէջ հիւրընկալուիլ մեծամեծ պատիւներով։

Ահա՛ այսպիսի անձ մըն էր Զիա փաշա որ իր ձիապանին հետ մնաց խուզարկուած տան մէջ երբ միւս բոլոր ոստիկանական պաշտօնեաները և պալատական Թիկնապահները մեկնեցան։

ԳԼՈՒԽ Ե.

ՄԱՐԱՆ ԱԹՈՒ.

Միայն Զիա փաշան ու իր ձիապան ծառան՝ Մուսթաֆան չէին որ մնացեր էին այդ տան մէջ, այլ նաև հարիւրապետ Շիւքրի պէյ, քօմիսէր մը, ոստիկան մը և լրտես մը։

Ժամը գիշերուան չորսն էր և ընդհանուր իրարանցումին յաջորդած էր խորին հանդարտութիւն մը։ Դրացի տուները ուրոց մէջ մինչև իրիկուն ոստիկաններ ու լրտեսներ լեցուած էին, ահ ու սարսափ պատճառելով անոնց ներսը, այժմ վերստացած էին իրենց խաղաղ կերպարանքը և իրենց բնակիչները արդէն խակ ցերեկուան յուզումներէն վաստակաբեկ՝ պառկած էին, խակ արթուն մնացողներն ալ խոհեմաբար փողոցի վրայ նայող սենեակները ապաստանած՝ օրուան արտասովոր դէպքերուն մասին զանազան մեկնութիւններ կուտային, առանց կարենալ բուն ճշմարտութիւնը հասկնալ։

— Շիւքրի պէյ, ըսաւ Զիա փաշա խօսքը հարիւրապետին ուղղելով՝ մինչ այս վերջինը բակը աթոռի մը վրայ ինկած էր յոգնած երեսոյթով մը քունին յաղթելու անզօր ջանքերով։

Զինուորականը նստած տեղէն վեր ցատքեց.

— Շիւքրի պէյ, չարունակեց Թիկնապահը, կը տեսնամ որ վրադ կենալու կարողութիւն չի կայ և կարծեմ առաւօտնէ ի վեր ալ կերակուր ուտելու ժամանակ չես ունեցած, ինչպէս նաև հետդ գտնուող միւս անձերը, ուստի ելէք գացէք ու փոքրիկ կշտացուցէ՛ք ու քիչ մը հանգստացէք. ես ու Մուսթաֆա հոս ենք,... արդէն կարծեմ սպասելիք ալ բան մը չի կայ։

— Միայն թէ չատ մի ուշանաք, ձեզի մէկուկէս ժամ միջոց կուտամ։

Ու Թիկնապահը ժամացոյցը նայելով աւելցուց.

— Ժամը հինգուկէսին հոս գտնուեցէ՛ք... չեմ յուսար որ անկէ առաջ ո և է հրահանգ մը գայ Եըլտըզէն... եթէ երբեք ասկէ ետքը նոր հրահանգ մը պիտի գայ։

Յետոյ, դրպանէն ոսկի մը հանեց և Շիւքրի պէյին տուաւ։

— Ա՛յս դրամով մարդոց աղուոր կերակուր մը կերցո՛ւր, ըսաւ, խեղճերը այսօր չարաչար աշխատեցան։

Քօմիսէրը, ոստիկանը և լրտեսը, որոնք ոտքի վրայ բաւական կեցած էին, խորին Թէմէննահ մը ըրին իրենց երախտագիտութիւնը յայտնելու համար։

— Օ՛ն ուրեմն, աճապարեցէ՛ք, որովհետև յետոյ խանութները կը գոցուին և ուտելիք չէք գտնար, չարունակեց Թիկնապահը։

Ջորը մէկ պատրաստուեցան մեկնելու։

— Շատ մի՛ ուշանաք, գոչեց Զիա փաշա։

— Փաշա էֆէնտի, անհոգ եղիր, դուք մէկուկէս ժամ ըսիք, բայց մենք ժամէ մը կուգանք։

— Լաւ, լաւ... ձեզի ժամ մը կատարեալ ազատութիւն կուտամ ուրեմն։

Եւ հարիւրապետը և իր մարդիկը այս անակնկալ արտօ-

նուիրեցնէն ուրախացած և փառաւոր ճաշի մը հեռանկարէն չըլացած՝ ճամբայ ելան։

Թիկնապահը երբ առանձին մնաց, չորս կողմը դիտեց ուշադիր, յետոյ խոհանոց մտաւ և յանկարծ զարմացած կանգ առաւ. մարդ մը նստած էր հոն, սեղմրնէն հանուած Մալթայի քարերու դէզի մը վրայ։ Այդ մարդը այնքան խորասուզուած էր որ չնկատեց փաշային ներս մտնելը, բայց թիկնապահը իսկոյն ճանչցաւ զայն.

— Էօմէր աղա, ի՞նչ նստեր ես այստեղ, գոչեց մարդուն։

Իրա՛ւ ալ նայելիքն պարափիզպանն էր, խեղճ Էօմէր աղան որ չախչախուած, յուսահատուր, անէացած, մնացած էր հո՛ն, իր դիտակցութիւնը կարծես կորսնցուցած։

Երբ յաղթանակօրէն տուն մտնելով ու ամէն կողմ խուզարկելով դատարկ գտած էր զայն, խեղճ մարդը սառմռկած մնացեր էր։ Ամբողջ իր յոյսերն էին որ օդին մէջ կը ցնդէին, 500 ոսկի պարգեւն էր որ Ջուբը կ'իյնար իր երազած ամբողջ հանգըստաւէտ ապագան որ վայրկեանի մը մէջ կը խորտակուէր։

Այս անակնկալ հարուածը այնքան ուժգին եղեր էր որ պարափիզպանը չէր կրցած, անոր յաղթել ու հիմակ՝ լուռ ու մունջ նստած՝ իր սեւ բախտին վրայ կ'ափսոսար։

Թիկնապահը անմիջապէս հասկցաւ Էօմէր աղայի հոգեկան կացութիւնը և բարեացակամ ժպիտով մը ըսաւ.

— Ոտքի ե՛լ, Էօմէր աղա և մի՛ յուսահատիր, այդ մարդիկը չեն կրնար մեր ձեռքէն ազատիլ... եթէ այսօր յաջողեցան անյայտանալ, անբացատրելի կերպով մը, վաղը կրկին մեր ձեռքը կ'իյնան, քանի որ այս է մեր Սուլթանին կամքը։ Եւ դիտցած եղիր որ ուր կամ երբ ալ ձերբակալուին, դուն միշտ իրաւունք պիտի ունենաս քու 500 ոսկի պարգեւդ ստանալու այս մասին խօսք կուտամ քեզի։

Այս հաւաստումը մոգական ազդեցութիւն մը պիտի ըրաւ պարափիզպանին վրայ։ Կարծես նոր ոգի մը եկաւ վրան. աչ-

խոյժով ոտքի ելաւ և խորին բարեւ մը տալով՝ երախտագիտական չեչտով մը ըսաւ.

— Աստուած չատ կեանք տայ փաշա էֆէնտիիս։

— Հիմա դուն գնա՛ հանգիստ ըրէ՛, ժամանակը արդէն չատ ուշ է, ատելցուց թիկնապահը։

Յետոյ գրպանէն հինգ ոսկի հանելով ըսաւ.

— Ա՛ռ այս նուէրն ալ այս օրուան յոգնութեանդ փոխարէն և թաղաւորին աղօթք ըրէ՛։

Ոսկիներուն տեսքը բոլորովին կերպարանափոխեց պարափիզպանը որ հազար մաղթանքներով դրամը գրպանեց։

— Ա՛լ երթաս բարով, ըսաւ փաշան զայն մինչև դուռը առաջնորդելով։

Էօմէր աղա քիթին տակէն չնորհակալութիւններ և աղօթքներ մրմնջելով՝ դռնէն դուրս ելաւ ու հեռացաւ։

— Արդեօք ուրիշ մարդ ալ մնացած է այստեղ, ըսաւ ինքնիրեն Զիա փաշա ու վարի յարկը ամէն կողմ նայելէ ետքը, վեր ելաւ ու հոն ալ լաւ մը սենեակները քննեց։

— Չէ՛, ա՛լ առանձին ենք, մտածեց գոհունակութեամբ։

Յետոյ, տան ղրան քով գնաց ուր անչարժ կեցած էր Մուսթաֆա։

— Ինծէ նայէ՛ ըսաւ անոր ցած ձայնով՝ աղէկ ուշադրութիւն ըրէ՛ որ մարդ ներս չմտնէ, իսկ երբ Շիւքրի պէյը և իր մարդիկը տեսնաս որ հեռուէն կուգան կոր, անմիջապէս վազէ ու իմաց տո՛ւր։

— Շատ աղէկ, բայց չուտով գործ տե՛ս, որպէսզի չվտանգըվինք, ըսաւ ծառան մակերեսական ձեւով մը։

— Անհոգ եղիր։

Երբ փաշան հեռանալու վրայ էր՝ Մուսթաֆա ցած ձայնով կանչեց ետեւէն.

— Զիա՛, Զիա՛։

— Ի՞նչ կայ, ըսաւ միւսք վերադառնալով.

— Քանի մը հատ սիկառէթ տո՛ւր, քովս բնաւ չմնաց, բնաւ մխտը :

Թիկնապահը սիկառէթի ոսկեզօծ տուփը հանեց գրպանէն ու բացաւ :

— Ուրթը հատ մնացեր է, ա՛ռ չորս հատ քեզի :

— Ա՛լ գնա՛ բանիդ, պատասխանեց Մուսթաֆա, սիկառէթներէն մին վառելով և միւս երկը գրպանը դնելով :

Այն մտերմական կերպը որով այս երկու անձերը իրարու հետ կը տեսնուէին, հակառակ իրենց միջեւ եղած անհուն տարբերութեան. — մին կայսերական թիկնապահ փաշա մը՝ միւսը պարզ ձիապան մը — լսողին զարմանք ու ապշութիւն պիտի պատճառէր : Սակայն, ինչպէս ընթերցողները գիտեն, այդ միջոցին տան մէջ ու քովերը, այդ երկու անձերէն զատ ո՛չ ոք կը գտնուէր :

Զիա փաշա իր ձիապանէն բաժնուելէ ու կրկին տուն մտնելէ առաջ, անգամ մըն ալ տան չորս կողմը արագօրէն խուզարկեց և վերջապէս վստահ եղաւ որ բոլորովին առանձին էր :

Այն տեղն տարօրինակ բան մը տեղի ունեցաւ :

Թիկնապահը մտաւ դեռնայարկի առաջին սենեակը, մօտեցաւ պատին, շրթունքը գրեթէ հպելու աստիճան և պոռաց.

— Մարան Աթա...

Ու այսպէս արագ քայլերով սենեակին չրջանը բրաւ, միշտ շրթունքը պատին զանազան մասերուն մօտեցնելով ու գոչելով :

— Մարան Աթա՛, Մարան Աթա՛...:

Ցետոյ անցաւ միւս սենեակը և սկսաւ նոյնը կրկնել հոն ևս, յետոյ գնաց բակը, խոհանոցը, գործարանը, ամէն կողմ հնչեցնելով իր տարօրինակ խօսքերը :

— Մարան Աթա՛, Մարան Աթա...:

Եթէ մէկը այդ միջոցին տեսնար և լսէր Զիա փաշան

իր այս անբացատրելի զբաղումին մէջ, ապահովաբար պիտի կարծէր թէ այդ մարդուն խելքին եկած է :

Սակն անգամ որ բարձրաձայն կ'արտասանէր այդ բառերը, քոպէ մը լուռ և ուշադիր կը մնար, կարծես պատասխանի մը ապասելով ու ետքը կրկին կ'սկսէր պոռալ.

— Մարան Աթա, Մարան Աթա ...:

Եւ սակայն ո՛չ մէկ պատասխան կ'ընդունէր, հակառակ իր ականջը ապասումին :

— Արդեօք կը սխալի՞մ, բնաւ ինքնիրեն յուսահատ չեզոտով մը :

Ցետոյ ժամացոյցը նայեցաւ.

— Առտնն ալ կ'անցնի կոր, մրմնջեց ակռաներուն մէջէն, Շիւքրի պէյը կրնայ ժամանակէն առաջ գալ ու այն ատեն...

Ցանկարծ հորը նշմարեց որուն տակաւին չէր մօտեցած :

Գնաց մօտը, ծռեցաւ ծակէն վար ու բոլոր ուժովը սկսաւ կրկին պոռալ.

— Մարան Աթա, Մարան Աթա...

Ձայնը արձագանգուեցաւ հորին մէջ. Թիկնապահը ուշադիր ականջ դրաւ, յետոյ կրկին պոռաց իր անհասկնալի խօսքերը և լռեց : Պղտիկ չշնկոց մը լսուեցաւ հորին մէջէն, խոշոր քար մը տեղէն հանուած տեղն յառաջ եկած ձայնին պէս :

Զիա փաշա իր ուշադրութիւնը կրկնապատկեց և բոլորովին ծռեցաւ հորին ծակէն վար, չունչը բռնելով ապասեց :

— Մարան Աթա, լսուեցաւ հորին մէջէն :

Պալատականին աչքերը ուրախութեամբ չողացին :

— Շուտ դուրս ելէք, վայրկեան մը չունիք կորնցնելիք, գոչեց :

— Ո՞վ ես դուն, հարցուց ձայնը վարէն :

— Թիկնապահ Զիա, պատասխանեց պալատականը վերէն :

— Լաւ :

Մէկ քանի քարերու տեղափոխութեան ձայնը լսուեցաւ, յետոյ հորէն կախուած չուանը երերաց և թիկնապահը դուրս

որ մէկը չուլլուելով վեր կ'ելլէր։ Վայրկեան մը եաքը արդէն հասած էր հորին բերանը և դուրս ելած։ Քիչ մը վերջը ուրիշ երկու մարդիկ ալ դուրս ելած էին այդ տարօրինակ թաքստոցէն։

— Ինչ է այս, լոյս չկայ այստեղ, ըսաւ իրենցմէ մին։

Իրա՛ւ ալ կատարեալ մթութիւն կը տիրէր ամէն կողմ. իրարու երես չէին կրնար տեսնել։ Թիկնապահը ուզեց սենեակէն լամպան բերելու։

— Կարծեմ ուրիշ մէկն ալ պիտի ըլլայ տակաւին հորին մէջ, ըսաւ լոյսը բերելով։

— Ա՛յ, հանըմը կայ, պատասխանեց մարդերէն մին, բայց անիկա չուանին չուլլուելով չկրնար ելլել, հարկ է որ գինքը վեր քաշենք։

Մարդերէն մին ծռեցաւ հորին վրայ և ըսաւ.

— Սալիհա հանըմ, չուանը լաւ մը մէջդ կապէ, որպէս զի քեզ ալ վեր քաշենք։

Այս գործողութիւնը տասը վայրկեանի չափ տեւեց։

Երբ կինն ալ՝ հորէն ելլելով՝ եկաւ միացաւ իր ընկերներուն, թիկնապահը տենդային անհամբերութեամբ մը ժամացոյցը նայելով ըսաւ.

— Շուտով պէտք է որ հեռանանք տակէ, որովհետեւ տունը տակաւին հսկողութեան տակ ըլլալով գուցէ քիչ մը եաքը հարեւրապետ Շիւքրի պէյ իր մարդոց հետ գայ...։

Այս խօսքերը արտասանելով՝ թիկնապահը, առաջին անգամ, ուշադիր նայեցաւ հորին մէջէն ելլող չորս անձերուն, որոնք նոյնպէս փոխադարձաբար՝ սկսան իրենց ակնարկը սեւեռել Զիա փաշայի վրան։

Յայտնի կը տեսնուէր որ զիրար նախապէս չէին ճանչնար ու առաջին անգամ իրարու կը հանդիպէին այս խորհրդաւոր տան մէջ և թէ՝ գիրենք միացնող միակ կապը այն խօսքերն էին, զորս արտասանուած էին։ Բայց այդ խօսքերը բաւ եղած էին իրարու վրայ կատարեալ վստահութիւն ունենալու համար։

— Կարծեմ ամենէն ապահով միջոցն է լերան կողմէ հեռանալ, պարտէզի պատէն ցատքելով, որպէս զի դրացիներուն ուշադրութիւնը չգրաւէք, թէև անոնք այս ժամուս պահակած ըլլալու են, ըսաւ Զիա փաշա, որ տենդային յուզումով մը ամէն վայրկեան ժամացոյցը կը նայէր.

— Ա՛յ, պէտք է անմիջապէս մեկնիլ վճռից կինը, որ մինչև այն ատեն տակաւին բերանը չէր բացած։

Եւ ուղղուեցաւ դէպի պարտէզին դուռը, իր երեք ընկերները և թիկնապահը հետեւեցան իրեն։

Պարտէզին պատը չատ բարձր չէր և եզերքը աթոռ մը գնելով՝ չորսն ալ կրցան ամենայն դիւրութեամբ վրան ելլել ու միւս կողմէն վար ցատկել։

Զիա փաշա ինքն ալ աթոռին վրայ ելաւ և փախստականները դիտեց՝ մինչև որ մութին մէջ անյայտ եղան, յետոյ վար իջաւ, աթոռը ներս տարաւ, պարտէզին դուռը գոցեց և ինքնիրեն ըսաւ.

— Իզմիր թէ փորձանք մը չի գար իրենց։

Եւ արագ քայլերով գնաց տան դրան առջև ուր ձիապանը կը սպասէր իր վերջին սիկառէթէ ծխելով։

— Ինչ լուր հարցուց Մուսթաֆա։

— Ակչաքոխա լոյս, պատասխանեց փաշան զուարթ դէմքով մը, մինչև հիմա գործերնիս յաջող գնաց, Սատուած տար սր ասկէ եաքը բան մը չի պատահէր։

— Զորան ալ գացի՞ն...

— Ա՛յ, պարտէզին կողմէ ճամբաս դրի։

— Բայց ո՞ւր պահուըտաւ էին որ աչքերս խուզարկութենէ եաքը մէջտեղ չելան։

— Եկո՛ւր որ տեսնաս ըսաւ թիկնապահը և ձիապանին հետ հորին քով եկաւ։

— Ահա ասոր մէջը։

— Բայց այդտեղ մարդ իջաւ, մինչդ իսկ ջուրին մէջ, պատասխանեց Մուսթաֆա։

— Կ'երեւայ որ մանաւոր թաքստոց մը կար Ջուբին մէջը։ Երբոր պոռացի, լսեցի որ քարեր կը տեղափոխէին եւ քիչ ետքը ձայն մը լսեցի որ կ'ըսէր, «Մարան աթա»։

— Ինչի բան մը ըսե՞մ, պատասխանեց Մուսթաֆա, ես հորը պիտի իջնեմ եւ աչքովս տեսնամ ամէն բան, դուն սա լամպան բռնէ՛։

Ու խօսքը գործին միացնելով՝ անմիջապէս չուանին պըլլուեցաւ եւ սկսաւ կամաց կամաց վար իջնել։ Ինչպէս ըսինք, հորը շատ խորունկ չէր եւ երեք մէդր վար կը գտնուէր Ջուբը։

Մուսթաֆային ոտքերը հազիւ Ջուբին հասնելու քիչ մը մնացած էին, երբ խոշոր ծակ մը նշմարեց. այն ծակը, զոր քիչ մը առաջ բացուած էր հորին մէջ գտնուողներուն կողմէ։

Մուսթաֆա յաջողեցաւ այդ ծակէն ներս դնել ոտքը եւ Ջուբը դիտել։ Երկու քառակուսի մէդր մեծութեամբ խոռոչ մըն էր ուր 5-6 հոգի կրնային հանգիստ կենալ քարերով ծակը փակելէ ետքը, անկարելի էր որ դուրսէն մէկը կարենար կասկածիլ թէ թաքստոց մը կար հոն։ Մուսթաֆա տակաւին իր քննութիւնը չառաջ պիտի տանէր երբ հորին բերնէն Զիա փաշայի ձայնը լսուեցաւ։

— Շուտով վեր ել, կարծեմ Շիւերի պէյն ու իր մարդիկը կուգան կոր։

Զիապանը անմիջապէս չուանը բռնեց ու չուլլուելով հասաւ հորին բերանը։

Թիկնապահը արդէն մեկնած էր հորին քովէն եւ դուրսը իր ձայնը կը լսուէր։

Մուսթաֆա փութաց անոր մօտ։

Հարիւրապետը, ոստիկանն ու լրտեսը, իրենց ճաշը աւարտելով, կրկին վերադարձած էին։

ԳԼՈՒԽ Զ.

ԱԿԱՄԱՅ ԱՋԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս տեսանք, լուսնային գեղեցիկ գիշերէն ու հանդարտ ծովէն հրապուրուած, երկու երիտասարդները, Ալի Օսման եւ Սաադք, նաւակով պտոյտի ելած էին Վոսփորի վրայ ճիշտ այն միջոցին ուր մեր պատմած դէպքերը տեղի կ'ունենային Եէնի Մահալլէի բարձունքին վրայ

Զով քամին ու խաղաղ ծովը զուարթացուցած ու աչխոյժ ոգեւորութիւն մը տուած էին երիտասարդ խմբապրին, որ անընդհատ կը թիավարէր առանց վայրկեան մը հանգչելու։

Կէս ժամ վերջը արդէն հասած էին Թարապիայի բացերը։

— Դեռ չի յոգնեցա՞ր, հարցուց Ալի Օսման լուռութիւնը խզելով։

— Չէ՛, ընդհակառակը, կարծես օրուան յոգնութիւններէս հանդստացայ պատասխանեց Սաադք.

— Եթէ կ'ուզես վերադառնանք։

— Տակաւին կանուխ է, չարուն՝ակենք մեր ճամբան, հոս աւելի զով է, տե՛ս Սև ծովուն-հովը կը փչէ կոր...։

— Լա՛ւ ինչպէս որ կ'ուզես։

Սաադք որ սիկառէթ մը վառելու համար պահ մը թիակները թողած էր կրկին սկսաւ թիավարել։

Հինգ վայրկեանի չափ յառաջանալէ ետքը, յանկարծ Ալի Օսման ըսաւ..

— Բայց փոխանակ այսպէս աննպատակ թափառելու, գոնէ գործ մը տեսնանք։

— Ի՞նչ գործ հարցուց խմբապիրը։

— Մինչեւ Եէնի-Մահալլէ երթանք ու տեղեկութիւն մը

առնենք հոն կատարուած խուզարկութեան մասին և եթէ հայրս գործը լմնցուցած է, միասին տուն վերադառնանք :

— Շատ լաւ խորհեցար, գոչեց Սաադք ուրախութեամբ, այդ կերպով մեր այս գիշերային պտոյտն ալ կ'արդարանայ ու միեւնոյն ատեն քու հօդ ալ գոնուելու պատճառած կ'ըլլանք. ուրեմն գնենք դէպի հոն դարձ'ը :

Եւ խմբագիրը ա՛լ աւելի արագութեամբ սկսաւ թիավարել :

— Միայն թէ գուցէ չատ ուշ մնացինք և արդէն ամէն բան լմնցած՝ ու հայրս ալ վերադարձած է :

— Ինչ որ է, ա՛լ մեր բախտին կը թողունք :

Երկու բարեկամները լռեցին : Նաւակը ջուրին վրայ կը կը սահէր գրեթէ առանց ձայն հանելու և միայն կը լսուէր թիահարներու կանոնաւոր ճոպիփիւնը :

Երբ եկան Մանալէի նաւամատոյցին մօտերցան, խոր լռութիւն մը կը տիրէր ամէն կողմ, ծովեզերեայ արձարանները լոյսերը մարած էին, նաւամատոյցին հրապարակը մարդ չի կար, որովհետեւ, ինչպէս ըսինք, ոստիկանական անսովոր իրարանցումին պատճառաւ ամէն ոք կանուխէն իր տունը ապաստանած էր : Նաւամատոյցին ծայրը քով քովի, կեցած էին Շիրքէթի երկու չոգենաւերը, իրենց գիշերային քունին մէջ :

Այս խոր լռութիւնը, անշարժութիւնն ու մթութիւնը չափազանց տպաւորութիւն մը ըրին մեր երկու բարեկամներուն վրայ :

— Ինչ մեռելային հանդարտութիւն, ըսաւ Սաադք :

Նաւակը մօտեցած էր եղերքին :

— Դուն նաւակին մէջ սպասէ՛, ես դուրս կելնեմ և լուր մը առնեմ, ըսաւ Ալի Օսման Սաադքի :

—Շատ աղէկ, սակայն ուշ չի մնաս. կէս գիշերը անցեր է արդէն, ու տակաւին բաւական ճամբայ ունինք տուն դառնալու համար :

Հաղիւ թէ Ալի Օսման կը պատրաստուէր դուրս ելլել,

մութին մէջէն, արագ քայլերով, երկու մարդիկ մօտեցան նաւակին :

— Ո՞վ էք դուք, հարցուց իրենցմէ մէկը խիստ ձայնով :

Ալի Օսման իսկոյն հասկցաւ որ իրենց գործը ոստիկանութեան հետ էր ու անմիջապէս իր ո՛վ ըլլալը յայտնեց և աւելցուց :

— Հոս եկած ենք հայրս առնելու և տուն վերադարձնելու, եթէ մեկնելու դիտաւորութիւն ունի :

— Ձեր էֆէնտի հայրը արդէն մեկնած ըլլալու է, պատասխանեց խստոր դէմքով ոստիկանը բոլորովին չհնչող փոխելով ու անհնազանդական կերպարանք մը առնելով :

— Ինչպէս, մեկնեցա՞ւ մի ... :

— Այ՛, էֆէնտիս, որովհետեւ քանի վայրկեան կայ, նաւթարար փաշան, թիկնապահները ևն. գացին և ձեր էֆէնտի հայրն ալ միասին ելլալու է, թէեւ բազմութեան մէջ զինքը չնչմարեցի :

— Ուրեմն ամէն գործողութիւն ապարդիւն է :

— Հապա՛ն կասկածէ՛ք, պատասխանեց ոստիկանը :

Յետոյ աւելցուց :

— Հարիւրապետ Շիւքրի պէյ, իր մարդոց հետ չուկային մէջ խանութի մը դատած կը ճաչէ կոր, եթէ կ'ուզէք իրեն հարցուցէ՛ք աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ կրնայ տալ :

— Վա՛յ, Շիւքրի պէյը հո՞ս է, չատ աղէկ ուրեմն, գոչեց Ալի Օսման ուրախութեամբ, նաւակէն դուրս ցատկելով :

— Սաադք պէյ, դուք հոս քիչ մը սպասեցէ՛ք, ես հիմա կը վերադառնամ, ըսաւ իր բարեկամին և երկու ոստիկաններուն հետ ուղղուեցաւ դէպի չուկան :

Սաադք սիկառէթ մը վառեց և սպասեց: Երիտասարդ խմբագիրը տենդային անհամբերութիւն մը ունէր խնդութեամբ անցած դարձածը: Սրտին խորէն կը բաղձար որ տունը մէջ պաշարուած անձերը որ և է միջոցաւ մը ազատէին Սաթիւլ Հաքիի ճանկէն, բայց այդ միջոցը չէր կրնար երեւակայել :

— Անպատճառ այս ժամուս բռնուած ու տարուած են, կը մտածէր ինքնիրեն:

Քառորդ ժամէ մը Ալի Օսման վերադարձաւ: Սաղրք խանութին նշմարեց որ բարեկամը մեայլ դէմք մը առած էր և մտահոգ կ'երեւար:

— Ինչ լուր, հարցուց:

— Կեցի՛ր, հիմա կ'ըսեմ, նախ քեզ՝ տեսնենք նաւակը:

Սաղրք Թիակները ձեռք առաւ և քանի մը անգամ ջուրը խոթեց հանեց, առանց խօսք մը ըսելու, ինչն ալ ապշեցած իր բարեկամին կերպարանքէն:

— Արդեօք ի՞նչ պատահած է, ըսաւ ինքնիրեն:

Երբ նաւակը բացուեցաւ, Ալի Օսման, որ լուռ ու մունջ ծովուն կը նայէր յանկարծ գլուխը դարձուց դէպի խրճիթները և ըսաւ.

— Գիտե՞ս ինչ պատահեր է:

— Քենէ պիտի իմանամ եղածը, պատասխանեց միւսը չարտնակելով Թիավարել:

— Տունը կոխեր են մէջը մարդ չեն գտեր...:

— Ինչ կ'ըսես, գոչեց Սաղրք ուրախութեան չնչով մը զոր չկրցաւ զսպել, հակառակ իր կամքին՝ որովհետեւ չէր ուզեր վշտացնել իր բարեկամը և գիտէր որ Ալի Օսման եթէ ո՛չ ուրիշ բանի համար, գոնէ իր հօրը պատճառաւ կը փափաքէր որ այդ գործը յաջող ելք մը ունենայ:

— Այո՛ չարունակեց ոտիկանատան պաշտօնեան, տունը տակնուվրայ դարձուցեր են ու հետք մը չեն գտեր... սարսափելի՛ բան է այս, ինչ պիտի ըլլայ հիմա մեր վիճակը, Սուլթանին ձեռքէն չպիտի ազատինք:

Նաւակը ծովուն լացը հասած էր, սակայն Սաղրք իր նախկին եռանդովը չէր Թիավարեր: Թեւերը յոգնած էին ու Ալի Օսման նշմարեց այդ բանը:

— Կ'երեւայ որ ուժդ սպառեցաւ, ըսաւ:

— Այո՛, հիմա, երբ քիչ մը հանգչելէ ետքը, Թիակները

ձեռք առի, այն ատեն զգացի որ չարաչար յոգներ եմ... կարծեմ լաւ կ'ընեինք եթէ քիչ մը հանգստանայինք ու մէյմէկ սիկառէթ ծխեինք... բայց պատմէ՛ տեսնենք մանաւանդ ինչ որ պատահած է:

Խմբագիրը Թիակները Թողուց և նաւակը սկսաւ մեղմօրէն ընթանալ Յուրիրու քամահաճոյքին համեմատ:

Ալի Օսման սկսաւ պատմել ինչ որ լսած էր Շիւքրի պէյէն և ինչ որ մենք արդէն գիտենք:

Երկու բարեկամները, իրենց խօսակցութեամբ, այնքան խորասուզուած էին պատահած անակնկալ ու անսովոր եղելութեամբը որ չէ՛մարեցին որ նաւակը ճամբէն բաւական խոտորած էր ու նաւավարտեցկէն անդին քշուելով՝ դէպի Ցըրըլտաքի դիօսավարիին ստորոտը կը գտնուէր:

— Ա՛ս ո՞ւր ենք եկեր, Գաւաքի ճամբան բռնեցինք, ըսաւ մէկէն Ալի Օսման իր խօսքը ընդհատելով ու չուրջը դիտելով:

Սրդարեւ նաւակը մէջի գտնուողներուն նպատակին բոլորովին հակառակ ուղղութեամբ մը կ'ընթանար և եթէ ժամանակին ուշադրութիւն չդրաձնէին, դուցէ պիտի երթար զարնուէր ծովեզերքը գտնուող խութերուն:

— Օ՜ն, ա՛լ վերջ տանք մեր չատախօսութիւններուն և տուն դառնանք, որովհետեւ եթէ այսպէս չարունակենք հազիւ առաւօտն պիտի կրնանք տեղերնիս հասնիլ, գոչեց Ալի Օսմանն, կը յուսամ որ ա՛լ յոգնութիւնդ առիր, եթէ ո՛չ, դուն եկուր իմ տեղս նստէ՛ ու ես Թիավարեմ:

— Ո՛չ պատասխանեց Սաղրք, ես կը Թիավարեմ, միայն Թէ լաւ կ'ընենք եթէ նաւակնիս քիչ մը ցամաքին մօտեցուենք մէկ քանի վայրկեանի համար, քանի որ արդէն շատ ալ մօտ ենք, վայրկեան մը դադար ելլելու պէտք կը զգամ կոր:

Ալի Օսման հասկցաւ իր բարեկամին միտքը:

— Լա՛ւ, լա՛ւ պատասխանեց, գնա՛ ու հանգստացիր:

Քանի մը Թիակի հարուած բաւական եղաւ նաւակը տանելու խոչոր խութի մը քով որ ցամաքին կպած էր:

Խմբագիրը իսկոյն դուրս ցատքեց նաւակէն ու ափ քալլերով հեռացաւ իր բնական պէտքը դոհացնելու համար։

Ալի Օսման որ նաւակին մէջ մնացած էր, մռածկոտ աչքերով կը դիտէր հեռուն, Գավազի առջեւ կեցած առեւտրական չոգենաւներու լոյսերը, մինչ ընդով անոնց կաթսաներուն հանդարտիկ ու մխիթարական փչփչոցը որ գիշերային լռութեան մէջ իրեն կը հասնէր, ծովային այլանդակ հրէշներու խռկալու ձայնին պէս։

— Մի՛ չարժիր տեղէդ, գոչեց յանկարծ ձայն մը և միեւնոյն ատեն նաւակը ցնցուեցաւ մէջը ցատքող մարմնի մը ծանրութենէն։

Ալի Օսման՝ մէկէն գլուխը դարձուց դէպի ձայնը, յանկարծակի քունէն արթնցողի չմորած դէմքով և ինչ որ ամենէն առաջ աչքին զարկաւ բէվոլվերի մը պողպատէ վողը եղաւ որ կը չոլար մութին մէջ, իր դէմքին ուղղուած սպառնական սեւեռումով մը։

Ալի Օսման պաղարիւն ու քաջասիրտ էր թէեւ, սակայն չկրցաւ սարսուռ մը զսպել։

— Ով ես դուն, հարցուց դողդոջ ձայնով մը։

Մարդը, առանց այդ հարցումին պատասխանելու, բէվոլվերը միչա երիտասարդին ուղղած.

— Շո՛ւտ, նաւակ մտէք, գոչեց։

Եւ անա խարակին վրայ, որուն քով կեցած էր նաւակը, երեք անձեր ալ երեւցան ու անմիջապէս նաւակ նետուեցան։ Այդ անձերէն մին կին մըն էր։

Ալի Օսման հակցաւ թէ գործը որոնց հետ էր. և մեր ընթերցողներն ալ, իրեն չափ, հասկցան անշուշտ։

Այս բանը հանդստացուց դինքը, մանաւանդ կնոջ մը ներկայութիւնը թոյլտուիւ ապահովութիւն ներշնչեց իրեն։

Առաջին անգամ նաւակը ցատքող անձը իր քով եկած նստած էր, մինչ բէվոլվերը ձեռքը բռնած թէեւ այլեւս զսպած Ալի Օսմանի ճակտին չէր ուղղեր. նոյնպէս մարդիկներէն մին

ալ միւս քովը տեղաւորուած էր, իսկ երրորդը թիավարին տեղը նստած էր, իսկ կինն ալ նաւակին միւս ծայրը։

— Օն ճամբայ գլլենք գոչեց երիտասարդին քովը նստողներէն մին։

Այդ բառերը յանկարծ Ալի Օսմանի միշեցուցին իր բարեկամը որ դուրսը մնացած էր։

— Բայց ըսաւ, ընկերս ալ ունիմ հոս որուն կը սպասէի։

— Մենք ժամանակ չունինք սպասելու, պատասխանեց մարդը։

—Սակայն այս ժամուս դինքը չեմ կրնար այս ամայի տեղը առանձին թողուլ ... մանաւանդ որ ձեր ապահովութիւնն ալ կը պահանջէ որ դինքր միասին առնենք, որովհետեւ ...։

Ալի Օսման իր պատճառաբանութիւնը պիտի չարունակէր, երբ տեսաւ որ ատուր մը կը մօտենար իրենց։

— Ահա՛, եկաւ արդէն, գոչեց։

Արդարեւ Սաադք էր։ Խմբագիրը նաւակին մէջի բազմոցին տեղաւորուելով ափիբերան մնաց, սակայն երբ նշմարեց իր բարեկամը որ այդ անծանօթներուն մէջտեղ նստած էր, ձերտ առաւ ու ոստումով մը նետուեցաւ նաւակ։ Տակաւին նստելիք տեղը չէր որոշած երբ արդէն նաւակը սկսաւ հեռանալ ծովեզրէն։

Այն որ թիերը ձեռք առած էր կատարեալ վարժութեամբ մը կը թիավարէր և յայտնի կը տեսնուէր որ վարպետ մըն էր...։

Ալի Օսման որ կրկին դեկի չուանները ձեռք առած էր, ըսաւ քովիններուն։

— Ո՞ւր պիտի երթանք։

— Ուղղակի դիմաց, պատասխանեց մին։

Սաադք եւս, իր ընկերոջ պէս, հասկցած էր այդ անծանօթներուն ո՛վ ըլլալը, և սրտովը կը հրճուէր այս տարօրինակ դիպուածին վրայ։ Անհուն փափաք մը կը զգար խօսքի բռնուելու այդ մարդոց հետ, իր զգացած թաքուն համակրու-

թիւնը յայտնելու, իրենց ձերբակալման մասին ունեցած կրկիզը պատմելու· բայց անծանօթները այնպիսի խորին լռութիւն մը կը պահէին, իրենց դէմքերուն վրայ այնպիսի մռայլ լրջութիւն մը նկարուած էր որ խմբագիրը, հակառակ իր փափաքին, չէր համարձակեր բերանը բանալ։

— Բանի որ հետերնին խօսելու միջոց չի կայ, գոնէ դէմքերնին նկատեմ, ըսաւ ինքնիրեն։ Իր աչքերը նախ և առաջ ուղղուեցան հաւաքին ցուրտը նստող կնոջ, որուն դէմքը կը լուսաւորէր հորիզոնին մօտացող լուսնին ժպտուն շողերովը։

Բառասունըհինգ տարեկան, նիհար, դալկահար ու երկայնահասակ կին մըն էր, գլուխը բարակ չղարշ մը ձգած, սակայն առանց երեսը ծածկելու։

Գեղեցիկ չէր, այսու հանդերձ տարօրինակ հրապոյր մը կար իր դէմքին վրայ։ Իր խոշոր սեւ աչքերը որոնք անսովոր փայլով մը կը չողային ուչիմութիւն ու կորով կ'արտայայտէին միանգամայն։ Թուղթ իր թարմ հասակին մէջ չատ գեղեցիկ եղած էր այս կինը, սակայն յայտնի կը տեսնուէր որ հոգեկան տառապանքներ ժամանակէն առաջ նզոված էին բնութեան չնորհները ու չարչարանքի դրոշմօռ խարանած էին անոր բուվանդակ էութիւնը։ Սակայն այդ տառապանքը եթէ ֆիզիքապէս քայքայած էր իր մարմինը, չէր կրցած ընկճել անոր հոգին, այլ ընդհակառակը՝ զայն աւելի առոյգ ու կայտառ դարձուցած էր. ինչպէս կը պատահի մեծ և հզօր նկարագիր ունեցող անհատներու։

Սաորք հմայուած ու մագնիսացած ակնարկով մը իր աչքերը բաւական ատեն սեւեռած պահեց այդ կնոջ դէմքին վրայ, որ երիտասարդին այդ հետազնդիչ նայուածքին անուշադիր ծանր մոռածումներու մէջ խորասուզուած կը թուէր ու անթարթ աչքերով կը նայէր դէպի այն ծովեզերը ուրկէ արագ կերպով կը հեռանային։

Ամբաստիրը, յետոյ իր ակնարկը կեցուց թիավարող անձին

վրայ։ Երեսուն տարեկանի մօտ, հուժկու, գիրուկ, կարմրերես ու զուարթ դէմքով երիտասարդ մըն էր սեւ ու թաւ յօնքերով, խոշոր քթով ու լայն հեչտասէր շրթունքներով։

— Այս մարդը Թուրքի չի նմանիր, արդեօք ուրի՞շ ազգէ է, մտածեց Սաորք։

Եւ գլուխը քիչ մը դէպի ալ դարձնելով, սկսաւ դիտել միւս երկու անձերը որոնք Ալի Օսմանի ալ ու ձախ կողմերը նստած էին։ Երկուքն ալ դեղին պեխերով ու կապոյտ աչքերով երիտասարդներ էին, իրարու տարեկից և թիավարին պէս հազիւ երեսուն տարեկան։ Մանաւանդ մին, այն որ փոքրիկ խումբին գլխաւորը ըլլալ կը թուէր ու ըմպելիքովը սպառնացած էր Ալի Օսմանի, հրապուրիչ երիտասարդ մըն էր այնպիսի քաղցր ու բարի դէմքով մը, որ, երբեք կարելի չէր երեւակայել թէ՝ այդ կերպարանքին տակ անյողդողդ կամք և ամէն բանի պատրաստ պողպատէ սիրտ մը կար։

Սաորք այդ երիտասարդին ու կնոջ կրկին հմայքներու ազդեցութեան տակ ինկած էր և ակնարկը մերթ մին և մերթ միւսին վրայ կ'ուղղէր, ինքնիրեն միտքը չարչարելով որպէս զի խօսք մը ըսելու առիթը գտնէր։

Կինը որ միչտ Ֆըրըլտաքի կողմը ուղղած էր հայուածքը, յանկարծ դոչեց խօսքը իր ընկերներուն ուղղելով.

— Տեսէ՛ք տեսէ՛ք։

Եւ մատովը ցոյց տուաւ ծովեզերքի այն մասը, ուրկէ քիչ առաջ նաւակը հեռացած էր։

Ամէնքը գլուխին դէպի մատնանիշ եղած կողմը դարձուցին։ Հո՛ն, ծովեզերը, լուսնի լուսով, յատակօրէն կը նշմարուէր մարդկային ստուեր մը, որ յուսահատօրէն ձեռքերը կը շարժէր։ Ցետոյ տիրող գիշերային լռութեան մէջ, մինչեւ նաւակը հասաւ ձայն մը, որ կատարէն կ'աղաղակէր.

— Բռնեցէ՛ք, բռնեցէ՛ք, կը փախչին կոր... հասէ՛ք, հասէ՛ք։

— Ա՛ն է, գոչեցին չորս ընկերները միաբերան։

— Կ՛երեւայ որ հետքերնիս կորնչցնելէ ետքը, կրկին կրցած է հետեւիլ մեզի։

— Օ՛ն, քեզ նայիմ աւելի արագ չարժէ թիւերդ, ըսաւ երիտասարդը որ այնքա՜ն հզօր ներդործութիւն մը ըրած էր խմբագրին վրայ։

Ա՛յս վերջինը պատեհ առիթ սեպեց խօսքի խառնուելու։

— Եթէ կ՛ուզէք ես ալ թիավարեմ, ըսաւ, արդէն երեկու թիերը պարապ կը մնան կոր, այդ կերպով աւելի չուտ կ՛երթանք,

Սաարք իրաւունք ունէր. նաւակը զուգաթի էր։

— Ձեր առաջարկութիւնը չնորհակալութեամբ կ՛ընդունինք, ըսաւ դեղին երիտասարդը։

Խմբագիրը ուրախ զուարթ արդէն անցած էր թիակռնակը գլուխը։ Իսկ հետոն, ձովեզերին վրայ միշտ կը տեսնուէր խորհրդաւոր ստուերը որ հեռացող կերպով ծովուն երկայնքին ի վեր կը վազէր։

— Բռնեցէ՛ք, բռնեցէ՛ք, կը փախչին կոր, աղաղակելով։

Նոյն միջոցին ուրիշ բան մը նաւակին մէջ դառնութիւնը ուշադրութիւնը գրաւեց։

Եենի-Մահալէի բարձունքին վրայ բոց մը կը բարձրանար։

— Կրակ կայ, տունն մը կ՛այրի կոր.. գոչեց Սաարք, որ առիթ կը փնտռէր խօսելու։

— Ա՛յո՛, պատասխանեց անձանօթ անձերէն մին։

Դեղին պեխերով երիտասարդը, որ ինչպէս ըսինք խումբին գլուխը ըլլալ կը թուէր ուշադրութեամբ աչքերը հրդեհին կողմը ուղղեց։

— Մեր տունն է այրողը, գոչեց։

— Ինձի՛ ալ այնպէս կ՛երեւայ, ըսաւ կինը որ նոյնպէս ուշադրութեամբ ակնարկը սեւեռած էր Եենի Մահալէի բարձունքը։

Ձորս ընկերները զարմացական ակնարկ մը փոխանակեցին

իրարու հետ։ Ի՞նչ կը նշանակէր այս բանը։ Դիպուածո՞վ կ՛այրէր թէ՝ դիտմամբ գայն բռնկեցուցած էին...

Եւ ահաւասիկ նաւակը մօտեցած էր ասիական եղերքին, Գալաթայի ձախակողմը գտնուած ամրոցին ու Պէյքօզի միջեւ ամայի ծովեզերը։

— Հո՞ն ցամաք պիտի ելլէք, հարցուց Ալի Օսման իր քովը գտնուղներուն։

— Ա՛յո՛, պատասխանեց դեղին երիտասարդը։

— Բայց նաւակը ծովեզերին մօտեցնելիք տեղ չկայ առաջկայ։

— Վնաս չունի բաւէ որ ցամաքին մօտենանք, ետքին մէջ քալելով կրնան ծովեզերը ելլել։

Ալի Օսման նկատեց որ երիտասարդը «կրնան ծովեզերը ելլել» ըսած էր, ինչ որ ենթադրել կուտար որ խօսողը նաւակէն դուրս ելլելու միտք չունէր։

Բայց իր այս ենթադրութիւնը, որ իրեն բաւական մեծ մտահոգութիւն պատճառելու ընթութիւն ունէր, պատշաճ չդատեց ո՛և է կերպով յայտնել իր խօսակիցին, այլ պարզապէս պատասխանեց։

— Լա՛ւ ուրեմն, քիչ մըն ալ յառաջանանք, մինչեւ որ զգանք թէ նաւակը ծովուն յատակին կը քսուի։

Բայց հարկ թէ այս խօսքերը արտասանած էր, արդէն թիավարողները կեցան։

— Ա՛լ աւելի առաջ կարելի չէ երթալ, յայտարարեց Սաարք։

Նաւակը կեցած էր։

Դէղին երիտասարդը Ալի Օսմանին դառնալով ըսաւ.

— Կը խնդրեմ վայրկեանի մը համար դուք նաւակին միւս ծայրը անցէք։

Ցետոյ խօսքը կնոջ ուղղելով աւելցուց։

— Հանրա՛ Էֆէնտի, հոս հրամմեցէ՛ք։

Նոյնպէս նշան ըրաւ թիավարող երիտասարդին որ իր քովը գայ։

Այսպէս Սաթիք և իր բարեկամը նաւակին ցոտկը քաշ-ուեցան, մինչ միւս չորս ընկերները հակառակ կողմը հաւաք-ուեցան։ Կարճ փափուքէ մը վերջը, ըր հագիւ վայրկեան մը տեւեց, թիավարող երիտասարդը և Ալի Օսմանին քով նստող անձերէն մին, ցաւքեցին Ջուրը, որ մինչեւ ծունկերնին կը հասնէր, ու սրտագ քայլերով մօտեցան ծովեզրին. ցամաք հա-լան ու՝ դրեթէ վազելով մագլցեցան լերկին վրայ։

— Ալի Օսման և Սաթիք էֆէնտիներ, ըսաւ նաւակը մնացող դէղին երիտասարդը, վերջին ծառայութիւն մը պիտի խնդրեմ ձենէ։

Երկու ընկերները ապշահար մնացին տեսնելով որ անծա-նօթը իրենց անունները կուտար։

— Ինչ կրնի փափաքիք, հարցուց Ալի Օսման։

— Պիտի խնդրէի որ մեր ճամբան չարունակելու կարելի եղածին չափ չուտ և արագ կերպով, թէ մեր և թէ ձեր ա-պահովութեան համար, որովհետեւ բախտին մէկ տարօրինակ զուգադիպութեամբ՝ կրնանք ըսել որ դուք ալ մեզի չափ վտանգուած էք այս միջոցիս։

— Ճիշդ է, ըսաւ Ալի Օսման ակամայ հառաչանք մը ար-ձակելով։

— Ուրեմն Սաթիք էֆէնտի, դուք որ այնքան լաւ կը թիավարէք, պիտի խնդրէի որ հաճէիք ձեր թեւերը նորէն արձակել մեր ամենուս փրկութեանը, իսկ դուք, Ալի Օս-ման էֆէնտի, կրնաք դեկին գլուխը անցնիլ։

Ամբողջը արդէն թիակները ձեռք առած էր և նաւակը սկսած էր հեռանալ ցամաքէն, իսկ Օսման, նոյնպէս սկսած էր դեկին գլուխը, իր աջ ու ձախ կողմերը ունենալով խոր-հրդաւոր կինը ու դեղին երիտասարդը։

Բլրակին վրայ կը նշմարուէին երկու ստուերներ որոնք արագ արագ վեր կ'ելլէին, մինչ դիմացի եզերքը, բարձուն-քին վրայ, հրդեհին բոցերը կը չարունակէին բարձրանալ։

— Մոռցայ րսելու որ դեպի Պոլիս կ'երթանք, ըսաւ դեղին երիտասարդը։

Ցետոյ, սիկաէքի տուփը հանեց գրպանէն, հատ մը վա-ռեց և մէկ մէկ հատ ալ Ալի Օսմանի ու Սաթիքի հրամցուց։

Նաւակը սկսաւ սահիլ Ջուրին վրայ։ Մէջը գտնուողները ճնշիչ լռութիւն մը կը պահէին և ամէնքն ալ խոր մտատան-ջութեան մը մատնուած կը թուէին, բայց ամենէն աւելի Ալի Օսման էր որ այս անակնկալ և յուզուած միջոցը դէպքերէն հաբր, այժմ յանկարծ ծանր ու դառն անձկութեան մը մատ-նուած էր։

Դեղին երիտասարդին մէկ խօսքը ամբողջ ահռելի իրա-կանութիւնը պատկերացուցած էր իր աչքին. «Դուք ալ մեզի չափ վտանգուած էք այս միջոցիս» ըսած էր ու հիմա կը զգար որ ճշմարիտ էր այդ խօսքը։ Գոնէ եթէ ամէնքը մէկ տեղացած ըլլային, ինք ու Սաթիք կրնային յուսալէ ա-ռաջ տանել և իրենց գիշերային արկածները ծածկել։ Բայց անա երկու հոգի տակաւին կը մնային նաւակին մէջ և չէր գիտեր թէ ո՛ւր պիտի երթային անոնք։ Ցետոյ քանի մը ժամէ ի վեր պատահածները վերյիշեց և տեսաւ որ իրաւցնէ չատ վտանգաւոր կացութեան մը մէջ կը գտնուէին։ Իրենց գիշերային պտոյտը հետքեր թողուցած էր, նախ եկեղի Մահալ-լէի մէջ ոստիկաններ ու հարիւրապետ Շիւքրի պէյ դիրքեր տեսեր էին, յետոյ միտքը բնական ՓերրըԱաքի զբօսավայրին սաստրար երեւցող ստուերը որ կ'ազատակէր և յայտնապէս կը տեսնուէր որ այդ մարդը փախստականները կը հալածէր։ Եթէ մանրակրկիտ քննութիւն մը բացուէր կրնար մեծ կասկածներ յառաջանալ իրենց վրայ ու այն ատեն ինչ պիտի ըլլար իր կամ մանաւանդ հօրը վիճակը։ Եւ դեղին երիտասարդը ամենէն աւելի տանջուող հոգը իր հայրն էր։

— Ենթադրենք որ ամէն բան խոստովանինք, ըսենք որ մտնուան սպառնալիքի տակ փախցուցինք այդ մարդիկը, ինչ որ բացարձակ ճշմարտութիւնն է, միթէ տալ պիտի կըր-նաննք ազատիլ։ Երեւոյթները մեզի դէմ են, գիշերային այդ անխորհուրդ պտոյտը մինչեւ ամայի ծովեզրերը տեսնուելնիս

բոլոր ատենք, որչափ ալ բնական կերպով կատարուելոյն, կրնան ահեղատեսներու կասկածանքներու տեղի տալ...:

Ու Ալի Օսման մտքովը հազար անգամ կ'ափսոսար հազակով պատահելնուն:

Դեղին երիտասարդը կարծես կռահել ինչ որ կ'անցնէր այդ միջոցին ոստիկանատան պաշտօնեային մտքէն և լուռ մը անոր մատանիէ զէմքը նկատելէ ետքը ըսաւ:

— Զարմանալի բան, ինչ որ հոգեկան բերկրանք մը պէտք էր ըլլալ ազ ուսակիրտ երիտասարդի մը համար, կը տեսնեմ որ մահի ատենքէ մը կը դառնայ...

Ալի Օսման ցնցուեցաւ այս խօսքերէն:

ԳԼՈՒԽ Ի.

ԴԱՄՄԸ

— Նախախնամութիւնը երբեմն սրբագրութիւններ կ'ընէ չարունակեց դեղին երիտասարդը, և հարերուն մոլորութիւնները զսահներուն ձեռքովը կ'ուղղէ և առաջիններուն մեղքերը կը սրբէ վերջիններուն միջոցաւ:

Ալի Օսման անմիջապէս չպատասխանեց, ակնարկութիւնը ծանր ու վիրաւորիչ թուեցաւ իրեն: Երիտասարդը իր հայրը կը սիրէր և անոր մասին եղած անարգանքի մը չէր կրնար հանդուրժել:

— Չեմ դիտեր թէ ինչ ըսել կ'ուզէք, ըսաւ խստութեամբ, եթէ ուզղակի հօրս կ'ակնարկէք, երբեք չեմ ուզեր հաւանութիւն տալ ձեր ըսածներուն:

— Ես պարզապէս Նախախնամութեան կ'ակնարկեմ որ մինչ աղէկ կը կարգադրէ ամէն բան, պատասխանեց միւսը ժպտելով, ձեր հազակը եթէ ձողերքը չդտնուէր՝ հաւանօրէն ձեր հօրը ճանկը պիտի խնայէինք, ահա՛ իրողութիւնը:

— Այոյնքն՝ գուցէ արդարութեան ձեռքը, ըսաւ Ալի Օսման որ յայտնապէս գրգռուած էր:

— Կամ աւելի ճիշդը Ասիէլ Համիտի ձեռքը, դիտել տուաւ կլնր որ մինչեւ այն ատեն լուռ ունկնդիր եղած էր խօսակցութեան:

— Հայրս ոստիկանատան պաշտօնեայ է և իր պարտականութիւնը կը կատարէ խղճի մտքով, պատասխանեց երիտասարդը ... ոճիրներ գործուած էին որոնց հեղինակները կը փնտռուէին ու բնականաբար ինքն ալ, իր պաշտօնին բերումովը, պէտք էր որ ալակցէր այդ գործին:

— Բարեկամ, ըսաւ դեղին երիտասարդը, ձեր հայրը չեմ ուզեր դատապարտել, բայց կը հիանամ Նախախնամութեան վրայ, որ մարդէ չանցած դիպուածով մը բո՛ւն իսկ անոր հազակը կ'աղատէ մեզի:

Գուցէ այս բացատրութիւնը պիտի զոհացնէր Ալի Օսմանը և վերջ պիտի տար վիճաբանութեան մը որ հետզհետէ կծու շեշտ մը առնել կը սկսէր, երբ յանկարծ կինը հանդարտ ու հաստատ ձայնով մը ըսաւ:

— Իսկ ես պարզապէս կը դատապարտեմ ձեր հայրը:

Ալի Օսման կրկին ցնցում մը կրեց, աւելի բուռն քան առաջինը:

Կինը նոյն հանդարտ ձայնովը չարունակեց.

— Ինչ մը առաջ պատասխանութեան խօսք ըրիք, ատիկայ կեղծիք մըն է, ինքզինք խաբելու, խղճը քնացնելու համար հնարուած: Գէշութիւն գործելու մասին պատասխանութիւն չկրնար ըլլալ մարդու մը համար: Պաշտօններ կան զորս մարդ ի գործ չդնելով՝ իր պատասխանութիւնը կատարած կ'ըլլայ լիովին:

— Այսինքն՝ ոճրագործներ աղատ թողուվ, հարցուց Սլի Օսման բարկութենէն դողացող ձայնով մը։

— Երկրի մը մէջ, ուր մեծագոյն ոճրագործը թագ կը կրէ ոտիկանութեան պաշտօնեայի մը պարտականութիւնն է ակնածանքով խօսիլ ոճրագործներու վրայ... դուք որ պաշտօնի պարտականութեան մասին կը խօսիք, ասիկայ պէտք է գիտնաք, պատասխանեց կինը հանդարտ ձայնով մը։

Պատասխանը լաման պէս իջաւ երիտասարդին գլխուն։ Պահ մը խոր լռութիւն տիրեց նաւակին մէջ։ Միայն թիակներու միօրինակ ձայնը կը լսուէր, որոնք կանոնաւոր կերպով ջուրին մէջ կր մտնէին կ'ելլէին։ Սլի օսման դղջացած էր այս ձեւ վիճաբանութեան մը մտնելու, այսու հանդերձ հարուածը այնքան ուղղակի էր որ կարելի չէր առանց փոխարինելու մնալ, ուստի նոյն դողահար ձայնովը պատասխանեց.

— Սմէն մարդ իր գործած արարքներուն համար խղճին առջեւ պատասխանատու է։

— Երանի այն մարդուն որ կը յաջողի խիղճը ինքզինքին մեղադրել ընելու, բաւ կինը նոյն հանդարտ ձայնով։

Սաստիկ որ խորին ուշադրութեամբ կը հետեւէր փոխանակուած խօսքերուն, միշտ թիավարելով հանդերձ, յարմաճուն հեգնութեամբ մը կը լսէր կնոջ ըսածները։ Ի վերջոյ չկրցաւ ինքզինք զսպել և գոչեց։

— Հանրմ էֆէնտին կատարեալ իրաւունք ունի, ամէնքս ալ վատեր ենք։

Կինը երիտասարդին այս խօսքերուն վրայ, աչքերը դէպի անոր ուղղեց համակրական արտայայտութեամբ մը, յետոյ տխուր ձայնով մը բաւ։

— Բարեբախտաբար այնպիսի տարիք մը ունիք տակաւին որ ձեզի թոյլ կուտայ այդ վատութիւնը դադրեցնելու, եթէ կամք ունենաք։

— Կարծեմ թէ ցամաքի մօտենալու ժամանակ է, որովհետեւ կը լսեմ կոր- ըսաւ դեղին երիտասարդը։

Նաւակը նոյն մէջտեղին եւրոպական եղերքը քերկով կը յառաջանար և Սմէնեայի առջեւ հասած էր։

— Ո՛ւր պիտի երթանք, հարցուց Սլի Օսման որ տակաւին չդադրիլ վիճակ մը ունէր և որուն ձայնը թեթեւութէն կը սարսար։

— Կարծեմ լաւագոյն է որ ծովախորշին մէջ մտնենք և հոն ցամաքին մօտենանք, որովհետեւ այս կողմերը, ծովեզերեայ տուներէն դուրս մեզ կրնան նշմարել, մինչդեռ այն կողմերը տուներ չի կան։

— Իրաւունք ունիք, պատասխանեց Սլի Օսման որ միշտ գլուխը կը վարէր։

Նաւակը մտած էր ծովախորշին մէջ և կեցած մէկ քանի տասնապատանեաւորու և չոգենաւի մը քովէն անցնելով, մօտեցած էր ցամաքին։

Սլի Օսման յանկարծ, մութին մէջ, նշմարեց որ ոտն մը կը փայլէր դեղին երիտասարդին աջ ձեռքը։ Բէվոլվէրն էր, զոր զրպանէն հանած էր։ Պզտպատին փայլը տարուբեր մը տուաւ երիտասարդին, սակայն չկրցաւ իր վրդովմունքը ծածկել։

— Հա՛ս կ'ուզէք ցամաք ելլել, բաւ, երբ բոլորովին մօտեցան եղերքին։

— Այսինքն՝ դուք հոս պիտի ելլէք, պատասխանեց դեղին երիտասարդը։

— Մե՞նք...։

— Այ՛։

— Իսկ դո՞ւք։

— Մենք տակաւին մեր համբան պիտի չարունակենք։

— Բայց նաւա՞կը։

— Նաւակը պէտք է մեզի, քանի որ լողալով չենք կրնար երթալ մեր տեղը և ոչ ալ ցամաք ելլելով կրնանք կեանքերնիս վտանգել.., մանաւանդ որ մեր կեանքը մեզի չվերաբերիր։

— Բայց . . . , Թոխմախց Ալի Օսման այս նոր անակնկալէն յանկարծակիի եկած :

— Կը խնդրեմ, կարճ կապենք այս խօսքերը, քան դիպչին երիտասարդը վճարար, նաւակը մեզի պէտք է, պիտի առնենք, իսկ դուք չուտով հեռացէ՛ք, ամէն մէկ րոպէի յապաղումը կրնայ ազետաբեր ըլլալ ամենուս համար ալ :

Ալի Օսման կրկին նշմարեց բէվոլվէրի փողին պղպջումը՝ որ մուխին մէջ կը չողար :

Ընդհատումի չարժուած մը ըրաւ, ուզեց խօսք մը խօսիլ, սակայն վարանեցաւ ու յանկարծ վճարար ոտքի կանգնած էր դէպի ցասկից նաւակին որ արդէն յամաքին մօտեցած էր :

— Սաղաք եֆէնտի, դուք ալ դէպ հրամմեցէք, քան դիպչին երիտասարդը, չնորհակալ ենք մինչեւ հիմա մեզի մատուցած ձեր ծառայութիւնին :

Ամրագլուխը անդին չդարժեցաւ, մինչ Ալի Օսման յամաքը նետ՝ կը ոգաէր իր ընկերոջ :

— Կը խնդրեմ չուտով դէպ հոս եկէք, չենք կրնար երկար սպասել, քան դիպչին երիտասարդը ձայնը սպառնագին չեչաով մը բարձրացնելով :

— Ես ձեզի հետ պիտի գամ, պատասխանեց Սաղաք հառաչանքով մը :

Ամրագլուխն այս խօսքերը արդէն միաբերան մէկէն ի մէկ չկրցաւ բմբռնել դիպչին երիտասարդը, անոր ձայնին Թուեցան և գոչեց .

— Ինչ բանէ կ՛ուզէք :

— Բանէ կ՛ուզեմ որ, ինչպէս քիչ մը առաջ ալեկոծը պիտի առաւ, սակայն վտանգիս դարմանելու ժամանակ է, պատասխանեց Սաղաք արդէն ձայնը արքան ալ ոնվրդով ցոյց տալ կ՛ուզէր ինք, թէհնւսպէս կը դպղդար յուզումէն :

— Հոգի մը վտանգեցանք, գոչեց կինը արդէն դէմքը յոգնախառնօրէն կը ճառագայթէր :

— Օդն ալ մեզի ճամբայ կու տայ, քան դիպչին երիտասարդը նաւակը իր ալ բազուկովը հեռացնելով յամաքէն :

Ամրագլուխը ակառ Թխաւարիկ .

— Մնաս բարով, Ալի Օսման, քան խօսքը իր ընկերոջ ուղղեալ :

— Աստուած հետ ըլլայ, պատասխանեց միւսը որ ան ի բնան կը դիտէր նաւակին հեռանալը և իրեն կը Թուէր Թէ երազի մը մէջ անկի կ՛անհետանային էրարտ յաջորդող բոլոր այս պատահարները :

Մուխը հետզհետէ կը փարատէր և արշալոյսի առաջին ցոլքերը կ՛երեւայէն Արեւելքի հորիզոնին կապոյտը :

Ալի Օսման, ծովեզերքը կեցած, անչարժ ու մանկնահատած նայուածքով մը, երկար ատեն դիտեց հեռացող նաւակը, իր տղան, ապահովական պաշտօնեային նաւակը որ կ՛առնէր կը տանէր այն անձերը արդեն ձերբակալմանը համար, օրերէ ի վեր հայրը անգործ դիւղերնէր կ՛անցընէր . . . :

Նաւակը ծովախորշէն կրկին արդէն անցած եղած էր ու Ալի Օսման տակաւին չէր չարժած իր տեղէն : Կարծես տանտանալի զօրութիւն մը զինքը այնտեղ գամած էր :

Յանկարծ աղմուկ, չարչը դիտեց, ճակատը չփեց իսր Թխաւարիկ մը արմնցալի պէս, և ծովեզերքն երկայնքէն ակառ քալել դէպի Էմիրկեան :

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՀԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

Երբոր Ալի Օսման իր ծովեզերեայ առանը հասաւ, բոլորովին լուսցած էր, թէեւ արեւը տակաւին չէր երեւցած հորիզոնին վրայ:

Սպասաւորներէն մէկ քանին արդէն տաքի վրայ էին և երբ դուռը զարկաւ, անմիջապէս ծառայ մը ելաւ բանալու:

— Հայրս ևկա՞ւ, հարցուց Ալի Օսման նկատելով:

— Ո՛չ, էֆէնտի, պատասխանեց ծառան:

Առանց ուրիշ խօսք մը ուզելու, երիտասարդը ուղղակի իր սենեակը եկաւ, որ, ինչպէս ընտիրները պիտանի, ծովահայեաց ընդարձակ սրահ մըն էր:

Թէեւ ամբողջ գիշերը անքուն անցուցած էր, այսուհանդերձ Ալի Օսման իր կրած յուզմունքէն այնքան չզգդրուած էր որ քնանալու պատրաստ չէր:

Սիկառէթ մը վառեց և սրահ ժուռ գալ սենեակին մէջ:

Նախորդ գիշերուընէ ի վեր բոլոր իրարու յաջորդող դէպքերը վերյիշեց. երբ միտքը բերաւ անձանօթ կնոջ խօսքերը չի կրցաւ բարկութեան չարժուած մը զսպել.

— Ինչ սարօրինակ կին, ըսաւ ինքնիրեն, ինչպէ՞ս կարելի է երեւակայել որ Թրքաստի մը այդպիսի զգացումներով կրնայ ունենալ, այդպիսի գործերու կրնայ խառնուիլ ու այսպէս բացէ ի բաց կեանքը վտանգել...:

Յետոյ միտքը բերաւ Սաադքը, իր բարեկամն ու ընկերը. որ յանկարծ, այդ կնոջ խօսքերէն կախարդուած, վայրկենապէս մոռցած էր ամէն բան, անձանօթ ու անատար վտանգներու յանձնառութեամբ:

Սաադքի ըրածը իրեն վիժարական թուեցաւ նախ. յետոյ աւելի ծանր ամբաստանութիւն մը առնելու իր մաքին մէջ, իր բարեկամին մասին:

— Գուցէ վախցաւ նաւակով կղզիս, մտածեց, գուցէ աւելի ապահով գտաւ այդ անձանօթներուն հետ անցայտանալ, քան թէ՝ ինծի հետ առնն վերադառնալ:

Ու այս մտածումը իրեն յիշեցուց այն վանդակաւոր կացութիւնը՝ որուն՝ ինք մասնաւած էր այս միջոցին:

— Ի՞նչ պէտք ըլլայ այս ամէնուն հետեւանքը, խրթնեցաւ ապտակով, ի՞նչ բացատրութիւն պիտի տամ առանց նաւակի առն վերադառնալուս... մինչեւ ևէնի Մահալլէ երթալէ առքը: Երկու անաւրանալի և ամենամանր կասկածանքներու ենթարկուած եմ այս միջոցիս, երկու իրողութիւնները քանի մը ժամէն պէտի յայտնուին և հարկ պիտի ըլլայ ս և է կերպով բացատրել:

Ալի Օսման բաւական առն ժուռ եկաւ սենեակին մէջ, երբոր նորէ մէկ քանի սիկառէթ ծխելով: Արեւը ալ բոլորովին բարձրացեր էր հորիզոնին վրայ և առաքութիւնը սենեակին նկատ կը թափանցէր: Երիտասարդը պատուհանին վարագոյրները վար իջեցուց, յետոյ ախորժ դրաւ և լսեց որ առն մէջ երթեւեկութիւնը սկսած էր ու ամէնքը արթնցած էին: Սենեակին դրան մօտեցաւ. զայն կղպեց, յետոյ հագուստները հանելով, երկնցաւ անկողնին վրայ:

Այս անգամ յոգնութիւնը իր ծիծաղուն յաղթեց և քիչ յետոյ սկսաւ քնանալ:

Տակաւին խոր քունի մէջ էր, երբոր յանկարծ սենեակին դուռը զարնուելու ուժգին կերպով:

— Ով է՞ն, հարցուց Ալի Օսման ընդհատ քունէն արթննալով.

— Ես եմ դռնից, ծառային ձայնը:

Ալի Օսման բնազդաբար երկիւղ մը զգաց լսելով այդ պարզ խօսքը: Խոհն անկողնէն ցատքեց և քովը, պղպեկ

սեղանի մը վրայ դրաւած ժամացոյցը նայեցաւ. կէսօրին ժամ մը կար։ Վազից դուրս բանալու։

— Ինչ կայ, ինչ կ'ուզես, բաւ ծառային որ անսպասելի դէմքով մը դրան եանաւ կը սպասէր։

— Պէյ էֆէնտի, գոչեց մինչ չտարած, ձեզ կ'ուզեն կոր ... վարն են, առնելու չորս կոմիր պաշարած է ...։

— Հայրս եկա՞ւ, հարցուց երիտասարդը որուն դիմի անհանգիստ նեւռած էր։

— Չէ՛, մինչեւ հիմա չէ եկած։

Նոյն միջոցին սանտաճիի տղոյն մը բաւեցաւ սանդուխին վարէն։

— Անանք են, վեր կ'կլան կոր, բաւ ծառան և անարեկ կերպարանքով դուխը սանդուխին կողմը դարձուց։

Հաղիւ թէ այս խօսքերը արտասանած էր երեք հոգի երեւցան սանդուխին դլուխը։ Այլ Օսման խոյին Ճանչցաւ Պէչիկթաչի սահիկանութեան երկու դիւանագործները՝ Ապտիւլ Հալիմ էֆէնտին ու Մէհմէտ էֆէնտին, որոնց կ'ընկերանար ուրիշ անձ մը որ անծանօթ էր իրեն։

Ապտիւլ Հալիմ էֆէնտի որ միւսներէն առաջ կը քալէր, մօտեցաւ սենեակին դրան և ցուրտ բարեւ մը տալով՝ բաւ երիտասարդին։

— Էֆէնտի, չտաւ հագուեցէ՛ք արդէն դի մեզի հետ դաք ...։

— Ո՛ւր պիտի երթանք, հարցուց Այլ Օսման որուն յանդգնութիւնը կը սասկացնար։

— Երլըրզէն ձեզի կ'ուզեն կոր, պատասխանեց սահիկանութեան պաշտօնեան։

Այդ չարաչար բառը լսելի հարուածի մը պէս իջաւ երիտասարդին գլուխն։

—Շատ ապրէք, Թոթովից, հիմա կը հագուիմ ու կ'երթանք, հաճեցէք քիչ մը վարը սպասել։

— Չէ՛, մեզ չտանի, մենք հոս դրան քով կը սպասենք,

պատասխանեց Ապտիւլ Հալիմ էֆէնտի։

— Ինչպէս որ կ'ուզէք։

Եւ Այլ Օսման պատրաստուեցաւ դուրը գոցելու և հագուելու։

— Դուրը բաց ձգեցէ՛ք, հրամայեց սահիկանատան պաշտօնեան։

— Բայց ... վարձկան բազուկի խնդրի երիտասարդը որուն չվոմպուխլունը հետզհետէ կ'աւելնար։

— Դուրը բաց պիտի մնայ, կրկնեց միւսը խիստ ձայնով մը։

Այլ Օսման հասկցաւ որ ուժ է ընդդիմանալու անօգուտ էր, վհատութեամբ գլուխը ծռեց և գնաց հագուելու։

Տեղապահն յանդուգն մը, արագ արագ, հագուստները հագաւ և սառը վայրկեան առաջ որտորատ էր սրդէն։

— Կրնանք մնկնիլ, բաւ Ապտիւլ Հալիմի որ միշտ դրան առջեւ կը սպասէր բոլոր մը իր աչքը վրայէն չհեռացնելով։

— Չէ՛, սակաւին քիչ մը դարձ ունինք հոս, բաւ Պէչիկթաչի սահիկանատան գլխաւոր քոմիսարը։

— Ինչ կայ որ, հարցուց երիտասարդը զարմանքով։

— Պէտք է որ նախ սենեակդ խուզարկենք։

Այլ Օսման որպէս որ կռացած էր իր վիճակին ծանրութիւնը այսուհանդերձ այս պահանջումին վրայ, անակնկալ մը ունեցաւ և տեսակ մը ըմբոստացում զգաց։

— Ուրեմն երբեւ ամբաստանեալ չունցաւ որ կը նկատուիմ ... և՛ս, Արիֆ էֆէնտիի որդին ու մեռնզամանն սահկանատան հաւատարիմ պաշտօնեան ... բայց սարսափելի բան է այս, սխալմունք մը չկայ գործին մէջ, գուցէ սարքեր մէկու մը համար տրահանդ սուած են ձեզի ...։

— Ո՛չ, սխալմունք չի կայ, պատասխանեց Ապտիւլ Հալիմ, չոր ձայնով մը ... հարդ որդին տեղեակ է գործին և ինքն ալ ձեզի կը սպասէ Երլըրզի պալատը։

— Անհատապալի, անկարելի բան է այս կը կրկնէր խեղճ երիտասարդը հեկեկալով յորդաքլով։

— Հանդարտեցէ՛ք և թող տանք որ մեր պարտականութիւնը կատարենք ժամ առաջ, ըսաւ քոմիսէրը քանի մը քայլ յառաջ դալով անհանգիստ մէջ։ Իրեն հետեւեցան նաեւ իր ընկերները, մինչ ուրիշ երկու նոր ոստիկաններ եկած կեցած էին անհանգիստ դրան առջեւ։

Ալի Օսման լսեց. գնաց ակիւնի բազմոցին վրայ նստաւ, գրպանէն սիկառէթ մը հանեց վառեց և համակերպութեամբ սպասեց։

Ատրիւլ Հալիմի «պարտականութիւնը կատարելնք»ը իրեն յիշեցուցին բա՛ւն իսկ իր խօսքերը զրա նստարանին մէջ անձամբ կնոջ ուղղած էր իր հայրը պղտպտացնելու համար.

— Այ՛, մտածեց, դառն հեգնութեամբ մը. իրաւունք ունի՞ այս մարդը... իր պարտականութիւնը կը կատարէ կոր։

Մանրակրկիտ խուզարկութիւնը որուն ձեռնարկեցին ոստիկանաց պաշտօնեաները ո և է արդիւնք չտուաւ։ Մէկ քանի անձնական ու անկնաս թուղթեր ու թերթեր միայն գտնուեցան զրա խնամով ծրարեցին ու կնքեցին, յետոյ, Ատրիւլ Հալիմ էֆէնտի որ կատարուած գործողութիւններուն կը հրաւիրէր, Ալի Օսմանի դառնալով բաւ.

— Հիմա կրնանք երթալ.

Վարը, դրան առջև, կառք մը կը սպասէր, ինչպէս նաև երկու ձիեր։

Ալի Օսման, Ատրիւլ Հալիմ և իր ընկերները կառք մտան, իսկ ոստիկան մը բազմեցաւ կառապանի քով։ Ուրիշ երկու ոստիկաններ ալ ձիերը հնծան ու փոքրիկ խումբը ճամբայ եղաւ։

Սաղրքի բարեկամը բաւական ատեն լուռ ու մտախոհ մնաց, կառքին անկիւնը քաշուած, և անընդհատ ծխելով։ Յետոյ, գլուխը գործնական դէպի ձախ կողմը, ուր նստած էր Ատրիւլ Հալիմ էֆէնտի, հարցուց.

— Ատրիւլ ինչ է վիճ Եըլտըզին ուղևորուն պատճառը։

— Չեմ դիտեր, պատասխանեց միւսը։

— Հայրս հոն է։

— Այ՛։

— Դուք տեսա՞ք զինքը։

— Այ՛։

Ոստիկանը այնքան չոր ու ցուրտ կերպով կը պատասխանէր իր հարցումներուն որ երիտասարդը չհամարձակեցաւ աւելի երկարելու իր հարցումներուն չարքը, մանաւանդ որ տեսաւ թէ որ և է բան չպիտի կրնար խնամել այդ մարդէն։ Ատրիւլ պէտք չունէր իր դէմ ձեռք առնուած միջոցներուն մասին երկար բարակ միտքը չարչարելու։ Ապահովաբար նստակով պատրաստ հետեւանքն էին ասոնք։ Բայց ինչ խնդացած էին, ինչ բան գիտէին իրենց մասին և ինչ բան չէին գիտեր. ահա կարեւոր կէտը և այս մասին ինք չէր կրնար բան մը դուշակել։ Այսուհանդերձ Ալի Օսման միշտ սիկառէթ ծխելով հանդերձ մտքին մէջ կը պատրաստէր իր պաշտպանողականը, իրեն ըլլալիք հետեւանական հարցումներուն պատասխանները։

Կառքը այնքան արագ կ'ընթանար որ, հակառակ երկար ու խորասուրոյ ճամբուն, երեք քառորդէն հասած էին Եըլտըզի պողտան մեծ դրան առջև ուր պահակներ կը սպասէին Կառքը առանց արգելքի պարտէզ մտաւ և ուղղակի իր ճամբան շարունակեց։

— Կ'երեւայ որ Զիլի քեօշկին պիտի տանին զիս, մտածեց երիտասարդը ու թեթև սարսուռ մը անցաւ բոլանդակ մարմնոյն վրայէն։

Այս ժդնաժամային վայրկեանին հէդ ապան իրմէ աւելի հօրը կացութեան վրայ խորհելով կը տանջուէր։ Եէնի Մոսկէի գործողութեան անյաջողութենէն ետքը այս նոր հարուածը, բոլոր վէրքերը կրնար չախչախել անոր ապագան ու զինքը վտանգի ընել Սուլթանին աչքին։

— Բարով խերով Սաղրք երէկ իրիկուն եկած չըլլար,

կ'ըսէր ինքնիրեն. իր բարեկամին դէմ տեսակ մը կշտամբութիւն զգալով:

Կառքը կեցաւ Զիթ Բէօչկիի մուտքի դրան առջեւ եւ կառապանին քով նստած ոստիկանը խնդրեց վար ցատքելով դռնակը բացաւ:

Սմիռնէն առաջ Մէհմէտ էֆէնտին որ դիմացը նստած էր, վար իջաւ, յետոյ Ալի Օսման եւ Ասլանլը Հալիմ, ու երեքը մէկէն մտան քէօչկին մեծ դահլէն նկատ ու սանդուխէն վեր ելան:

Ընդարձակ ու զարդարուն սրահէ մը անցնելէ ետքը, մտան աւելի փոքր խուց մը որ կարմիր թաւշապատ թիկնաթոռներով ու նստարաններով կահաւորուած էր ու գեղեցիկ ոսկեզօծ պարսկական թանկարժէք գորգով մը ծածկուած:

— Դուք հոս քիչ մը սպասեցէ՛ք, ըսաւ Ասլանլը Հալիմ եւ դուռ մը բանալով՝ անցաւ ներս:

Մէհմէտ էֆէնտի թիկնաթոռի մը մէջ նստաւ մինչ Ալի Օսման, միշտ չզգալով ու յուզուած վիճակի մէջ, սկսաւ ժուռ դալ խուցին կրկնդքը, նոր սիկառէթ մը վառելով:

Հինգ վայրկեան ետքը Ասլանլը Հալիմ վերադարձաւ եւ, առանց բան մը արտասանելու, ինքն ալ ընկղմանեցաւ թիկնաթոռի մը մէջ:

Քանի վայրկեաններէն կը սահէին, այնքան կ'աւելնար Ալի Օսմանի յուզումն ու մտատանջութիւնը: Ի զո՞ւր կը ջանար իր պատրիճնաթիւնը պահել ու անսասան կերպարանք մը առնել անընդհատ իր հօրը պատկերը կը ցցուէր աչքին առջեւ.

— Նոյնիսկ այս գործին մէջ եթէ անմեղութիւնս հաստատուի, կը խորհէր, նորէն կասկածանքը պիտի մնայ միշտ ու հայրս երեսէ պիտի իյնայ:

Յանկարծ սենեակին դուռը բացուելու ու դրան մէջ երեւցաւ սեւ ոլնաէնկիօմ հագած սպասաւոր մը:

— Ալի Օսման էֆէնտի, ներս հրամմեցէ՛ք, ըսաւ չոր ու հանդիսական ձայնով մը:

Երեսապաղը թեթեւ մը սպասաւ, յետոյ հանդիպած բոլոր կողմին ու քաշուեցաւ, ձեռքի վառած սիկառէթը մոխրամանի մը մէջ նետեց ու հպարտ քայլերով հետեւցաւ ծառային:

Երկու պատրաստ սրահներէ անցնելէ ետքը. ծառան դուռ մը բացաւ, մէկ կողմ քաշուեցաւ եւ ըսաւ.

— Ներս հրամմեցէ՛ք:

Ալի Օսման ներս մտաւ եւ դուռը հետեւէն զոցուեցաւ:

Երկար դրասեղանի մը առջեւ, թիկնաթոռի մը մէջ, բազմած էր էֆբէզ Մէհմէտ փաշա, խոժոռ դէմքով մը իր խոշոր մօրուքը չոգիով յամրաքաշ: Իր ձախ կողմը, ուրիշ թաւշապատ թիկնաթոռի մը մէջ ընկղմանած էր Սալիհանէն սիրական քաղաւարապետը Իզզէթ փաշա, մատղ ու չարաչուք կերպարանքով մը: Պատուհանի այդ երկու կարեւոր անձնաւորութիւններուն ներկայութիւնը ա՛լ աւելի սարսռազդուց երեսապաղը որ սակայն կրցաւ արտաքինապէս անվրդով ցոյց տալ ինքզինքը եւ քանի մը քայլ յառաջ գալով ակնածանքով բարեւեց երկու փաշաներուն եւ ձեռքերը փորին վրայ, խոնարհ դիրքով մը կեցաւ:

— Աւելի մօտ եկէ՛ք, հրամայեց Մէհմէտ փաշա, չկասկածելու երեսապաղին աչքերուն մէջ նայելով, կարծես զայն աւելի անտարակոյս համար:

Ալի Օսման քանի մը քայլ եւս առաւ եւ մօտեցաւ պրասեղանին մօտ դրուած աթոռի մը:

— Արդի էֆէնտիի որդին Ալի Օսման էֆէնտին դո՞ւք էք, հարցուց Մէհմէտ փաշա միշտ նոյն խոժոռ դէմքով:

— Այ՛, փաշա էֆէնտի, ծառանիդ եմ:

— Լա՛ւ, նստեցէ՛ք:

Երեսապաղը կրկին գեղեցիկ բարեւ մը տուած եւ աթոռին վրայ նստաւ, երկու սրունքները քով քովի բերած եւ գլուխը դէպի առջեւ հակած:

Վայրկեան մը լռութիւն տիրեց: Ճնշող, ազետաբեր լռու-

թիւն մը։ Յետոյ, Մէհմէտ փաշա որ ալ ձեռքով իր երկար մօրուքը կը շոյէր, ձեռքը վար առնելով՝ համր ու հնչող ձայնով մը ըսաւ, առանց մէկ րոպէն վրայ չհեռանալով։

—Ալի Օսման էֆէնտի, ամենածանր ամրաստանութիւններ կան ձեր վրայ։

— Ինչ ամենածանր ամրաստանութիւն կրնայ ըլլալ իմ վրաս, քանի որ ամենահաւատարիմ կերպով պաշտօնս կատարած եմ միշտ, պատասխանեց երիտասարդը թեթեւօրէն դժգոհ ձայնով մը։

— Ալի Օսման էֆէնտի, չարունակեց փաշան, ուրանալը աւելորդ է. ամէն բան գիտենք և ձեր չարը կը պահանջէ որ ամէն բան անգամ ի անգամ խոստովանիք, առանց զուգի մեզի ձեր յանցանքը կրնաք թեթեւցնել և արժանանալ կայսերական բարձր ներողութեան։

— Բայց ինչ է իմ վրաս եղած ամրաստանութիւնը, ես ո՛ւ է յանցանք չեմ կրնար կոր գտնել վրաս։

— Երկկ գիշեր դուք, ձեր անձնական հաւատիվը, Եէնի Մահալլէի մէկ տանի ծավեզերբէն փախցուցեր էք, չորս անձեր, որոնց մէն կէն մըն է, զորս ձերբակալելու համար օրերէ ի վեր առիկանութիւնը կը հետապնդէր, ինչ որ դուք ալ շատ լաւ գիտէք իբրեւ առիկանութեան հետաքրքրութեան պաշտօնեայ։

Երիտասարդը այս որոշ ամրաստանութեան վրայ նոր յուզումի մը չմատնուեցաւ։ Այդէն գիտէր թէ ասոր համար զինքը հան բերած էին, բայց կ՚ուզէր որ ինքը հարցաքննողները ըսեն այդ բանը։

— Փաշա էֆէնտի, ձեզի ասա ու սխալ անգիտութիւն տուած են, ըսաւ հանդարտ ձայնով մը։

— Ինչպէ՞ս, զուչց Մէհմէտ փաշա զայրացած չհասկցաւ մը, ականատես վկաներ կան այս յանձնարա հաստատող և կը հաստատեն ակամայ ուրանալ ... բայց, ինչպէս ըսի, այդ կերպով աւելի կը ծանրացնէք ձեր վիճակը ու միւսներն ա-

ւելի ուրիշ անձի մըն ալ վիճակը որուն բախտը ձերինին կապուած է ...։

Ալի Օսման հասկցաւ որ իր հօրը կ՚ակնարկէր ու այս ակնարկութիւնը բոլորէ մը զինքը տակն ու վրայ ըրաւ, այսուհանդերձ չուտով զգաց յուզումը և ըսաւ.

— Պատուոյ վրայ կ՚երդնում որ ես ա՛յ ոք փախցուցած եմ և ինձ վերագրուած ամրաստանութիւնը ծայրէ ծայր զրպարտութիւն է։

Այս բառերը այնքան ուժգին հաստատ չհչուեցան որ ամրաստանող Մէհմէտ փաշա պահ մը զարմացած քովինին նայեցաւ. Իզզէթ փաշա որ ձեռքը թուղթ մը բռնած՝ իրր թէ անոր ընթերցումով խորապէս զբաղած երեւոյթ մը ունէր, գլուխը վեր առաւ ու ինքն ալ զարմացական ակնարկ մը ուղղեց երիտասարդին։

Ալի Օսման որ համարձակութեամբ գլուխը վեր առած էր, չհատուկ նայեցաւ Մէհմէտ և Իզզէթ փաշաներուն և անզգուշութիւն մնաց։

— Սուտ կը խօսիք կոր, գոչեց Մէհմէտ փաշա ձեռքը գրասեղանին զարնելով։

— Հօրս վրայ կ՚երդնում որ ճշմարիտ է բացած, պատասխանեց երիտասարդը ամենայն հանդարտութեամբ։

— Երկկ գիշեր որո՞ւ հետ տուն եկաք.

—«Ճաֆաք»ի խմբագիր Սաղոք պէյի հետ որ իմ դպրոցական ընկերս է։

— Ինչ ըրիք անոր մէջ։

—Որովհետեւ ուշ եկած էինք, քիչ մը հաւքը կերակուրի նստանք, յետոյ, վեր, իմ սենեակս գանք ուր բաւական ատաման խոսակցեցանք։

— Յետո՞յ։

— Յետոյ որովհետեւ ծովը հանդարտ էր և լուսին կար, ուզեցինք հատակով պտոյտ մը ընել։

—Ո՞վ առաջարկեց այդ պտոյտը։

— Ե՛ս, պատասխանեց Ալի Օսման։

— Լա՛ւ չարաճակիկ է։

— Նաւակս ջուրը իջեցնել տուինք ու ճամբայ ելանք։

— Նաւավարը մեռա՞ծ էր։

— Չէ՛, ժամանակը բաւական ուշ էր, չուզեցինք գինքը անհանգիստ ընել, մանաւանդ որ Սաադք պէյ վարձք յայտնած էր որ լինք թխտվէ...

— Այդչափ երկար պատրաստ մը համար խոհեմութիւն չէր տանձին ճամբայ ելլելը։

— Մեր գիտնալութիւնը չուսով վերադառնալ էր, սակայն ճամբայ ելլելէ ետքը, օդը այնքան հանգիստ թուեցաւ որ կամայ մինչեւ Թարափիայի բացերը հասանք։

Երիտասարդը լռեց։

— Շարաճակիկ ձեր պատմութիւնը, ըսաւ Մենմեա վարչա։

— Այն ատեն ուզեցինք գանել մինչեւ Եէնի Մահալէ երթալ, քանզի գիտէինք որ հայրս հոն էր, և մեզ գործը լմընցուցած է մեռոյն վերադառնալ մեր եղբօր։ Սակայն Եէնի Մահալէ հասնելով՝ հարց-տրաւեա Շեհ-քրի պէյէն իմացայ որ հայրս հոն չէր և մեզ քիչ առաջ մեռած էր...

— Ուստի գուք ալ ան՞ն վերադարձաք, հարցուց վաչան հետեւեալ ժպիտով մը որ սկզբնական կերպարանքը կուտար իր դէմքին։

Իր պատմութեանը դժուարին կէտին հասած էր երիտասարդը, այսուհանդերձ առանց վարանելու պատասխանեց.

— Այսինքն՝ այդ էր մեր գիտնալութիւնը, սակայն երբ ցամաքէն քիչ մը բացուեցանք, բնական պէտք մը զգացի և աչքաչափկեցի Սաադք պէյի որ նաւակը ցամաքին մօտեցնելէ յետոյ պէտքը դոհացնելէ։ Ծրըրլաձբի գրօսարանին առջեւը ցամաք ելայ, ընկերջս ըսի որ սպասէ, ես բաւական հեռացայ նաւակէն դէպի բլուրին կողմը, բայց անմիջապէս որ մօտակայ տնակի մը քով գտնուեցայ նկատեցի

դէպի ինձի կուգային, գիս հանգիստ չգիտէին թողուին, ուզին հետս գալ, այնպէս որ քանի վայրկեանի չափ գուցէ ուզիս թողել բացատրելու։ Երբոր վերադարձայ, նաւակը իր տեղը չէր, ի զուր, չուրտեղ չորս կողմս նայեցայ, վճռեցի, մէկ նաւակ կար մէկ Սաադք պէյ. ծովուն վրայ, հեռուն, պէյքօղլի եղերքին մօտ նաւակ մը կը նշմարուէր բաւական լուսով, որ ուրիշ ոչինչ ծովուն վրայ գացող միակ նաւակն էր և ուրեմն մէջ քանի մը հոգի կը նշմարուէին... ենթադրեցի թէ այդ ըլլալու էր իմ նաւակս, բայց չկրցայ բացատրել թէ ինչո՞ւ Սաադք պէյ առանց ինձի սպասելու հեռացած էր ցամաքէն և թէ ո՞վ կրնայէին ըլլալ նաւակին մէջ գտնուողները... բայց այս բոլոր պարզ ենթադրութիւնն մըն է, զուտ սուտ նաւակս իմս չէր։ Այս անակնկալ ձախողութենէն սիրտս նեղացած ու մանաւանդ ընկերջս դէմ զայրացած, որուն բնաթացքը մինչեւ հիմայ անբացատրելի կը գտնեմ, ծովեզերքէն սկսայ գալ, մինչեւ Եէնի Մահալէի նաւամատոյցը։ Կէս գիշերը չտասնոց անցած էր և ոչ ոք կար մէջտեղ։ Ճամբաս չարունակելի մինչեւ Պէօյիւ-քաբէ և լուսնի լոյսէն քաջալերուած, պուչկի մինչեւ տուն գալ, ուր հասայ արշալոյսին և անմիջապէս, յոգնած գազրած, անկողին նետուեցայ ուր խոր քունով կը քնանայի երբ եկան զիս արթնցնել հոս բերելու համար։

Ալի Օսման լռեց, բոլոր այս պատմութիւնը արագ ու անչափ կերպով ընելէ ետքը։ Գիտնալով թէ ինչ գանի վրայ գինքը պիտի հարձակուէին և թէ ինչ ամբաստանութիւնան ակ կը գտնուէր, նախապէս պատրաստած էր այս արդարացուցիչ պատասխանը, որ կրնար չատ ընդունելի համարուիլ և գինքը փրկել պատասխանատուութենէ։

Մէհմէտ վարչա որ ուշադիր մարկ ըրած էր կրնատարձին պատմութեան, տակաւ տակաւ համոզուած երեւոյթով մը գլուխը չարժելով, սկսաւ մօրուքը չոփել և մեղմ ձայնով մը որ իր քիչ առաջուան խիստ չեչաէն բոլորովին կը տարբերէր, ըսաւ.

— Ուրեմն դուք Եէնի Մահալլէի մէջ հարիւրապետ Շիւքրի պէյէն դառ ո՛չ մէկու մը չհանդիպեցա՞ք։

— Ոչ մէկուն, փաշա էֆէնտի, պատասխանեց Ալի Օսմանն որ սրտին խորէն կը հրճուէր տեսնելով որ իր հնարած պատմութեան մասին կասկած չէր յարուցուեր։

— Գիտէ՞ք որ այն չորս անձերը որոնք կ՝ուզէինք ձերբակալել երէկ իրիկուն Եէնի մահալլէի մէջ, յաջողած են փախչիլ այն առնէն որուն մէջ պաշարուած էին։

— Այո՛, պիտեմ, այդ ցաւալի իրողութիւնը Շիւքրի պէյ հաղորդեց ինձի երբոր գինքը տեսայ։

— Գիտէ՞ք նաեւ որ առնէն փախչելէ առքը, ձեր նաւակովը ասիական եզերքը անցած են։

— Չէ՛, չեմ գիտեր, բայց ինչպէս ըսի, կ՝ենթադրեմ որ կրնայ այդպէս եղած ըլլալ, պատասխանեց երիտասարդը ամենաբնական ձայնով մը։

— Եէնի Մահալլէէն մինչեւ Պօյաճը գիւղ ձեր առնը հասնելնէդ, ճամբան մէկու մը չհանդիպեցա՞ք։

— Չէ, այդ ժամուն արդէն ո՛չ դուբրը կը մնայ որ։

— Իրաւունք ունիք։

— Կը կասկածի՞ք որ ձեր բարեկամը՝ Սաալք մեզմէկէց ըլլայ այն չորս անձերուն որոնք ձեր նաւակովը փախած են։

— Ձեւ կարծեր։

Վայրկեան մը կրկին լռութիւն տիրեց։ Ալի Օսման բոլորովին հանդարտած էր եւ գրեթէ այլ եւս վտահ էր թէ չնորհիւ իր հնարած պատմութեան օձիքը ազատած էր։

Մէհմէտ փաշա գրասեղանին վրայ գրուած գանգակը հնչեցուց եւ սեւազգեստ ծառայ մը ներս մտաւ։

— Սրիճ էֆէնտին հոս հրամցո՛ւր, ըսաւ նմանց մանողին։

Ծառան ակնածանքով խոնարհութիւն մը ըրաւ եւ հեռացաւ։

Ալի Օսման իր հօր անուան արտասանութիւնը լսելով՝ մէկէն

ցնցում մը զգաց, սակայն վայրկենապէս իր պաղարիւնութիւնը վերստացաւ։

— Կ՝երեւայ որ մեզ պիտի երեսցնես եւ երկուքս մէկ պիտի ճամբեն, մտածեց։

Երկու վայրկեան հաքը հայրը ներս մտաւ։ Սրիճ էֆէնտի չիտուն տարիկանի մօտ, դէր ու կոր մարդ մըն էր, ապիտակահատն բոլորակ մօրուքով, թաւ յօնքերով, լայն ու խոշոր քիթով։ Փիչ մը խոժոռ դէմք մը ունէր որ պատկառանք կ՝ազդէր իրեն մօտեցողներուն։ Երեսուն տարիէ ի վեր ոստիկանութեան նախարարութեան մէջ կը գտնուէր, ուր իրեւ պարզ գրագիր մտած էր եւ ուր այժմ բարձր դիրք մը կը գրաւէր, թէ սուլթանին եւ թէ նախարարին կատարեալ վստահութիւնը վայելելով։ Սրիճ էֆէնտի ճանչցուած էր իրրեւ ուղղամիտ ու անկաչառ մէկը, ինչ որ հազուագիւտ արժանիք մըն էր Համիտեան չրջանի կառավարական ու մանաւանդ ոստիկանական պաշտօնեաներուն համար։

Ապահով Համիտ որ հակառակ մեծ կաշառող մը եւ բարքերու ապականիչ մը ըլլալուն՝ միշտ կը գնահատէր ուղղամտութիւնը երբ ի նպաստ իրեն կը գործուէր, մանաւանդ հմտարուխ մը ունէր Սրիճ էֆէնտիի վրայ, եւ գայն միշտ իր հաւատարիմ ծառաներուն կարգը դասած էր։

— Թիւինթեփէլին վրայ հրամմեցէ՛ք Սրիճ էֆէնտի, ըսաւ Մէհմէտ փաշա ցոյց տալով իր ձախ կողմը դրուած պարապ թիւինթեփէ մը։

Սրիճ էֆէնտի իրեն մատնանշուած տեղը բազմելէ առաջ՝ ակնարկ մը նետեց իր զաւկին՝ որ չեչտակի իրեն կը նայէր։ Հայր ու զաւկին միջեւ փոխանակուած ակնարկները, որքան ալ վայրկենական եղան, այսուհանդերձ չատ նշանակալից էին։ Հօրը ակնարկին մէջ սրտմտութիւն, մեղադրանք ու միանգամայն խանդաղատանք կար, մինչ զաւակինին մէջ զարմանք ու սարսափ։

— Ի՞նչ ունի հայրս որ ինձի դէմ այսքան բարկութեամբ

կը նայի, խորհելով մտատանջութեամբ Ալի Օսմանի երբ Արիֆ պէյ արդէն ակնարկը իր վրայէն հեռացուցած և ցոյց արուած թիկնաթոռին մէջ նստած էր։

Զէրքէզ Մէհմէտ փաչա գրպանէն սիկառէթի տուփը հանեց, հատ մը հրամցուց Արիֆ էֆէնտիին և յետոյ կնճռած դէմքով մը ըսաւ.

— Արիֆ էֆէնտի, մեր և ձեր կատարածները կ'երեւայ որ անհնին են եղեր բարեբախտաբար, ձեր զաւկին յայտարարութենէն կը տեսնուի որ ինք ելեւէն Մահալլէ, տակի ծովեզերք մը ցամաք եղած է նստակէն, բնական պէտք մը գոհացնելու համար և վերադարձին տեսած է որ նաւակը անյայտ եղած է ու ինքն ալ ստիպուած է ելեւէն Մահալլէէն մինչեւ Պօյաճըգիւղ ոտքով երթալ, ուստից որ և է բանէ մը տեղեկութիւն առնելու։

Այս խօսքերը փոխանակ ուրախացնելու Արիֆ էֆէնտին՝ անոր աչքերուն պատուհասութիւնը աւելի խստացուցին։

— Ձեմ գիտեր թէ ինչ ըսել կ'ուզէք ըսաւ։

— Ըսել կ'ուզեմ որ, ըստ ձեր զաւկին յայտարարութեան, ինք բորտովին անմեղ է իր վրայ ծանրացող ամբաստանութեանէն։

— Այսպէ՞ս յայտարարեցիր, ըսաւ Արիֆ էֆէնտի իր զաւկին դառնալով։

— Այո՛, պատասխանեց Ալի Օսման գլուխը խոնարհեցնելով։

— Իրրեւ քու մեծաւորդ և իրրեւ քու հայրդ կը հրամայեմ որ ճշմարտութիւնը խոստովանիս՝ բացարձակապէս, գոչեց Արիֆ էֆէնտի որուն ձայնը յուզումէն կը դողդղար։

— Ճշմարտութիւնը խօսեցայ արդէն, պատասխանեց երիտասարդը, որուն մինչեւ այդ վայրկեան պահած պաղարիւնութիւնը տեղի տալ սկսած էր նորօրինակ խռովքի մը։

— Ջատակ, չարունակեց Արիֆ էֆէնտի, ձայնը մեղմելով, կ'աղաչեմ, կը պաղատիմ որ անմիջապէս ճշմարտութիւնը

տեղն ի տեղօք պատմես, ուստից բան մը ծածկելու և որչափ ալ ծանր ըլլայ գործած յանցանքդ, վստահութիւն ունենաս մեր բարեգութ սուլթանին անհուն ներողամտութեանը վրայ...։ Պէտք է որ անմիջապէս ըսես ամէն բան, ստով միայն կրնաս փրկել քէ՛ ինքզինքդ և քէ հայրդ։

Ալի Օսման յիշեց թէ Մէհմէտ փաչա նաև գրեթէ նոյն բանը ըսած էր իրեն։ Ուրեք հօրը աղաչանքին տակէ տալ ու ճշմարտութիւնը զոր մեծ մասամբ ծածկած էր, տեղնէ տեղօք պատմել, սակայն յանկարծ ընկրկեցաւ.

— Չէ՛, ըսաւ ինքնիրեն, բոլոր ստանք ստորոտան խաղեր են և հայրս ստիպման տակ է որ այդ խորհուրդը կատարէ ինձի... պարզապէս կուզեն դիս փորձել տեսնելու համար թէ երբ էլեն բսածնեղա։

— Փաչա էֆէնտիին ըրած յայտարարութեանս վրայ, որ զուտ ճշմարտութիւնն էր բան մը չունիմ աւելցնելիք, պատասխանեց հաստատ ձայնով մը։

— Բայց թչուառական. գոչեց հայրը, ախտաստան վկաներ կան որոնք քու ըսածնեղդ կը ջրեն բացարձակ կերպով։

Այս յայտարարութիւնը ապրատիեցուց երիտասարդը որ դողդողալ ձայնով մը գոչեց։

— Ինչպէ՞ս...։

— Այո՛, մինչտեղ Զէրքէզ Մէհմէտ փաչա որ չէր ուզեր հօր և զաւկին միջեւ խոսակցութիւնը աւելի երկարել և կը նախընտրէր ինքն իսկ յառաջ տանել հարցաքննութիւնը, այո՛, չատ ճիշտ է ձեր էֆէնտի հօր ըսածը, ախտաստան վկաներ կան որոնք կը ջրեն ձեր յօրինած պատմութիւնը որ ատանց անոնց կրնար ճշմարտանման ըլլալ։ Եելեն Մահալլէ, ֆըրըլտաքի գիւղապետարանին տոմարը, տակի ծովեզերքը ցամաք եղողը գուք չէք՝ այլ ձեզ ընկերացող Սաադք պէյը, որ իր բնական պէտքը գոհացնելէ ետքը, վերադարձած է նաւակ և գուք այ իրեն սպասած և մինչ չորս փախստականներուն

հետ մնկնած էք դէպի Պէյքօզ... անո՛ր ճշմարտութիւնը զոր կը փորձէք մենէ ծածկել:

Ալի Օսման այս խօսքերը լսելով չկրնար եղուկ ու բնին այդ մարդկէն ամէն բան դիւթին և հարցաքննութիւնը պարզ ձևականութիւն մըն էր...: Հիմա կը հասկնար թէ ինչու իր հայրը այնքան խոժոռ նայուածք մը ուղղած էր իրեն ներս մտած առեն: Եւ սակայն լինք անմիզ էր, ո և է յարաբերութիւն չունէր այդ չորս անձերուն հետ, որոնց ձերբակալումը կը լրացնար անկիզօրէն: Եւ եթէ անոնց փախուստին նպաստած էր, սակայն անզգ ունեցած էր հակառակ իր կամքին ու մտածումին ազատասիրութեան տակ:

— Իրա՛ւ թէ ճշմարտութիւնը կէս առ կէս պատմած լլայի, կը խորհէր, հիմա անոնք կացութիւնն մը մտածուեցայ... առեցի ու ջնջացի ծածկել իրողութիւնը, ինչու իրաւունք կուտայ իրենց վրա կասկածելու և դէս իրրև այդ մարդոց մեղսակիցը նկատելու:

Բոլոր այս դառն մտածումները խելք հրխռատպրէն մաքէն կ'անցնէին վայրկենապէս ու չուարած կը մնար, առանց կարենալ խօսք մը ընելու:

Հայրը անտնելով իր զաւկին վարանոտ ու այլայլած կերպարանքը, ինքն ալ վրդովեցաւ ու կրկին յուզուած ձայնով մը աղերսեց.

— Առաւօտ սիրոյն, խոսէ՛ ճշմարտութիւնը...:

— Կ'երդնում որ ես անմեղ եմ, գոչեց Ալի Օսման, չորրորդին անգամ...:

— Անմեղ մարդը չտաներ, ըսաւ Արիֆ էֆէնտի, խոսէ՛ ճշմարտութիւնը:

— Ինչպէս, դո՛ւք ալ իմ վրաս կը կասկածիք, ըսաւ խղճի ապտն յուսահատ չեչտով մը:

— Կը կասկածիմ, քանի որ կը տեսնամ թէ ճշմարտութիւնը չես խոսիր կոր:

— Ձեր գլխուն վրայ, մօրս գլխուն վրայ կ'երդնում որ

ես այդ փախուստականներուն հետ յարաբերութիւն չունիմ, ես զանոնք չփախցուցի, ես անմեղ եմ, գոչեց Ալի Օսման յուզումէն դողդողար ձայնով մը և աչքերը արցունքով լեցած:

Արիֆ էֆէնտի որ մինչեւ այդ առեն իր զաւկին յանցաւորութեանը համոզուած կը թուէր, անոր այս բուռն ու անդրդուելի լսողքէն զգաժուեցաւ, հասկցաւ թէ իր զաւակը ճակատագրային դիպուածի մը զոհ կ'երթար, ուստի ոտքի կաւ և գրասեղանին մօտենալով՝ պահ մը ցած ձայնով խօսեցաւ Մէհմէտ փաշայի հետ, որ իր խօսքերուն դլխի հատնութեան չարժանանալով կը պատասխանէր:

Երբ իրենց խօսակցութիւնը աւարտեցին, փաշան ոտքի կաւ և ըսաւ.

— Ահա մենք կը մեկնինք ու ձեզ առանձին կը թողունք ձեր հօրը հետ, զուցէ ինչ որ մեզի չէք ուզեր խոստովանիլ անոր կրնաք ըսել առանձին, միայն թէ պէտք կը զգամ խնդրելու որ ձեր կեանքը ձեր ճշմարտախօսութենէն կախեալ է:

Ու Մէհմէտ փաշա այս ազատնալիքը ընելէ ետքը, մեկնեցաւ Իզմիթի փաշայի հետ որ դեռ բերանը չէր բացած:

ԳԼՈՒԽ Թ.

ԱՊՏԻԼ-ՀԱՄԻՏԻ ՏԱՊԱՆ

Եէնի Մահալլէի մէջ պաշարուած և յետոյ անակնկալ կերպով խոյս տուած չորս անձերու անյայտացումը չանհանգստացուցած էր Ապտիւլ Համիտը։ Ոստիկանութեան նախարարը և պալատական թիկնապահները երբ իրենց արշաւանքէն ձեռնունայն վերադառնալով՝ տեսուչած էին մանրամասնօրէն պատմել դիակներուն ևման ձախողանքը, Ապտիւլ Համիտ սակայն բարկութեան մը մատնուած էր։

Օրերէ ի վեր այդ խորհրդաւոր ոճիրներու ստորագիրն ան կ՚ապրէր, զգալով որ անոնք սովորական ոճրագործութիւններ չէին, այլ քաղաքական անձանօթ նպատակի մը հասնելու համար չափուած ձեւուած ծրագրի մը կանոնաւոր գործադրութիւնը որ անապատ պաղարիւնութեամբ մը կը կատարուէր, իր իսկ աչքերուն տակ, մինչև այն աստիճան նմանը չտեսնուած յանդգնութեամբ մը։

Ինչ էր այդ քաղաքական նպատակը։ Ասիկա չատ դիւրաւ չէր գուշակել։ Վերջ մը դնել այն բռնակալ բէմիին որուն տակ Թուրքիա կը հեծէր քառորդ դարէ ի վեր՝ և որուն աստիգքն ու կեդրոնն էր բ՛ուն իսկ ինքը։ Այսպէս ուրեմն, կռիւը կը մղուէր իր անձին դէմ. Ապտիւլ Համիտ այս մասին կասկած չունէր և ասոր համար էր որ խորհրդաւոր ոճիրներու յայտնութիւնէն ի վեր՝ ապրամիի մատնուած՝ ժամ առաջ կ՚ուզէր ձեռք անցընել մարմինն մէջ դատ ըլլ այն մարմինը որ կը համարձակէր, սիրոյ ընդհանուր սարսութեան մէջ, գլուխ բարձրացնել։

Եւ ահա՛ ճիշդ այն րոպէին ուր կը յուսար այդ Թաքուն

գօրութիւնը իր ճանկին մէջ ունենալ, անիկա դիւթական ոգիի մը պէս, իր աչքերուն տակ կ՚անյայտանար։

Երբ ձախողանքի լուրին տակ իր զգացած բարկութիւնը քիչ մը մեղմացած էր ու կարող եղած էր պաղարիւնութիւնը գտնել, իր քով կանչել տուած էր Թահսին վայեան զոր պահ մը առաջ, կատաղութեան նոպայի մը մէջ, դուրս վռնտած էր իր ներկայութենէն, անլուր նախատինքներ տեղալով անոր գլխին։

— Հէմա, անմիջապէս, Եէնի Մահալլէ մարդ ղրկեցէ՛ք ու այդ տունը այրել տուէք, հրամայած էր, տան մէջ գրատնուած հոգը, մինչև բնութիւնը քարով լեցնել տալէ ետքը...։

Հրամանը բնականաբար, անմիջապէս փութացած էին գործադրել և փախստականները, ինչպէս գիտենք, իրենց նախկին մէջէն, Պէյքօզի բոցերը, տեսած էին իրենց տան այրիլը։

Ապտիւլ Համիտ իր ճիւաղային խելքովը կրցած էր կռահել թէ այդ մարդիկը տան մէջէն անյայտացնողը հոգին էր. ծածուկ թափոցով մը։ Զայն քարով լեցնել տալով կը յուսար գտնել յաւիտեան թաղել անոր մէջ։ Արդարև խնդացի գազափար, մեայն թէ քիչ մը ուշ ծնած։

Ինքն ալ զգացած էր այդպէս ըլլալը և հրամանը արձակելով չէր գոհացած ու նորէն իր կատաղութիւնը թափած էր չուրջը գտնուողներուն գլխուն։

Բարեբախտաբար արշաւոյնէն մօտ փախստականներու ձերբակալման մասին նոր յոյսեր ունեցած էին։ Պարտիզան էօմէր, ինչպէս անուանք, թիկնապահ Զիա վայէն հինգ ոսկի նուէր առնալէ ետքը, յուսահատ ու գլխիկոր մնիներ էր այն առնէն ուր կը յուսար վերջնական յաղթանակ մը տանիլ։ Բայց էօմէր, առնէն մնինելով հանդերձ, տակաւին չէր ուզած լիազրկիչը բոլորովին պարտուած համարել։ Յամառութեամբ չրջեր էր տան բոլորտիքը, հետք մը, նշան մը գտնելու համար. յետոյ լերան կողմէ բարձրացեր էր բուսական վեր

ու հանկէ դիտեր էր չրջակայքը որ լուանի լուսով լուսաւորուած էր։ Հետոն՝ Ֆըրրլատաքի կողմերը, ծառերու սուերներուն տակ կարծես էր նչմարիլ մէկ քանի մարդկային կերպարանքներ որոնք արագ արագ կը հետանային։ Այս երեւոյթը բաւ եղեր էր Էօմէր ազայի թեւեր առնելու և իր սրունքներուն բոլոր ուժովը վազելու դէպի այդ մարդկային տարաւսմ սուերները, որոնք մերթ անկերեւոյթ կ՝ըլլային ու մերթ կ՝երեւային մութին մէջ, ծառերու չուքէն պատսպարուած կամ լուանի լոյսէն մատնուած։

Էօմէր քանի կը մօտենար այդ սուերներուն՝ այնքան իր յուզումը կ՝աւելնար, քանդի կը սկսէր որոշապէս տեսնել մարդկային կերպարանքները։ Ի վերջոյ կրցաւ նոյնիսկ սուերդել որ անոնք չորս հոգի էին, որոնց մին կին մըն էր։ Ա՛լ կասկած չի կար, խուզարկուած տան լեռակիցներն էին որ կը փախչէին։ Պարախզպանը նոր կորովով մը չարունակեց իր վազքը՝ աչքէն վայրկեան մը հեռացնելու այդ խուսափող սուերները որոնց մօտենալու համար չուս դժուարութիւն կը կրեր։

Վայրկեան մը չորս սուերներն ալ իրարու մօտենալով կեցած էին և կարծես կը խորհրդակցէին։ Էօմէր չարունակեց իր վազքը և սեսաւ որ չորս անձերը, զորս այժմ յստակօրէն կ՝որոշէր, կեցած էին, երեսնին դէպի իրեն կողմը դարձուցած և կարծես իրեն սպասելով.

Անոնց այս դիրքը վրնդը մէկէն չփոթեցուց և յանկարծ իր կացութեան դժնդակութիւնը աչքին առջեւ ցցուեցաւ։

— Տեսան որ հանձնուն կ՝երթամ և կը սպասեն կոր որ մօտենամ որպէս զի գլխուս վարձանք մը բերեն, խորհեցաւ ինքնիրեն։

Ցուսահատօրէն չուրջը նայեցաւ։ Այդ չորս փախստականներէն զատ ա՛չ մէկ մարդկային արարած կ՝երեւար։ Լռութիւն և մթութիւն կը տիրէին ամէն կողմ։

Յանկարծ սեսաւ ու փոքրիկ խումբէն երկու հոգի անջատուելով, սկսան դէպի իր կողմը յառաջանալ յամր քայլերով։ Այն սանն սոսկում մը եկաւ պարախզպանին և նա դառնալով՝ փախչիլ սկսաւ, սակայն չուսաւ նչմարեց որ մարդիկը ա՛լ չէին հետապնդէր ինքը։

— Գոնէ սուսնց տեսնելու, ծածկարար ու հեռուէն հետեւիմ իրենց, հասկնալու համար թէ ո՛ւր պիտի սպասուսնին, լսաւ ինքնիրեն։

Նոյն վայրկեանին՝ Ֆըրրլատաքի ետեւ՝ լրտեսի մը վրայ կը կը գտնուէր, ուրիկ կը նչմարուէր ծովեզերքը, որուն խառնարիներէն մէկուն քով նաւակ մը կեցած էր ու մէջն ալ, գիներն կողմը, մարդ մը նստած։

— Այս սանն ինչ գործ ունի այս նաւակը սմայի ծովեզերքին քով, արդեօ՞ք վախսուականներուն համար է...

Հազիւ թէ Էօմէր այդ խորհրդածութիւնները կ՝ընէր ինքնիրեն, սմա՛ տեսաւ որ իր հետապնդած չորս անձերը ծովեզերին վրայ երեւցան ու խուժեցին նաւակին մէջ... քիչ յետոյ հինգերորդ անձ մըն ալ եկաւ ու նաւակը ճամբայ ելաւ։

Պարախզպանը կատաղութենէ ինքզինք կ՝սսէր։

Ինկայել սսուսմներով սկսաւ լրտեսին գազաթէն վար վազել. սուսնց ուշադրութիւն դարձնելու ոսքին զարնուած քարերուն և մացառներուն որոնք սմէն մէկ քայլափոխին իր գնացքը կասեցնել կը փորձէին։

Ու երբ հասաւ ծովեզերքը և սեսաւ նաւակը որ արդէն բաւական հեռացած էր, այն սանն էօմէր ազա, խենթի մը պէս սկսաւ պոռալ.

— Բռնեցէ՛ք կը փախչին կոր... բռնեցէ՛ք։

Այս ազաղակը, ինչպէս սեսանք, նաւակին մէջ գտնուողները լսած էին։

Պարախզպանը սեսնելով որ իր գոռում գոչումը ո և է դրական օգուս մը չպիսի սնենար հետ ի հետ վազեց եկնի Մահալէ, ուր հանդիպեցաւ հարիւրապետ Շիւքրի պէյի որ

կը պատրաստուէր, օրուանյոգնութիւններէն չնչասպառ եղած՝ քնանալու ծովեզերքը գտնուող ազատ պանդոկի մը խուցին մէջ։

Էօմէր ալա յուզուած ու զայրոյնն քանի մը կիկոսուր բառերով պատմեց եղելութիւնը։

Չինուորականը որ կօշիկները և հագուստը հանած, երկնցած էր անկողնին վրայ, իակին տեղէն վար իջաւ։ Իր ամբողջ յոգնութիւնը մոռցած էր այս անակնկալ լուրէն մըրսակուած։

Ինչ անյուսալի փաստ մը պիտի ըլլար իրեն համար եթէ կարենար այդ փախստականները ձեռք ձգել։

Հաշիւ տասը վայրկեան անցած՝ արդէն իրեն ընկերացող երկու ասիլականներուն և պարախզպանին հետ, երկվի խոչոր նաւակ մը կը մտնէր ու ճամբայ կ'ելլէր դէպի ասիական ափերը։ Ուրիշ երեք ասիլականներ, սառնապետի մը հրամանին տակ, կը սպասէին ծովեզերքը երկրորդ նաւակով մը նոյնպէս դալու համար, որովհետև առաջինն կարելի չէր եղած երկրորդ նաւակ մըն ալ պատրաստել։

— Միայն թէ պիտի կրնա՞նք ժամանակին հասնիլ, կը խորհէր հարիւրապետը մտատանջութեամբ և գո՛ւր որոնելով, իր աչքերովը, Պէյքօզի կղզիները թափառող նաւակ մը։

Երկու յոն նաւավարներն ալ որոնք իրենց նաւապի վարժ ու սուր նայուածքովը կը զննէին ծովուն բացերը, կը ջանային հետք մը նշմարել։

Յանկարծ Էօմէր ալա գոչեց.

— Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք ծովուն վրայ սեւ կէտ մը կը չարժի։

Ու ձեռքովը մատնանիշ ըրաւ Պէյքօզի և Եէնի քէօյի բացերը։

Ամէնքը ցոյց արուած կողմը նայեցան։

— Այո՛, բաւ յոն նաւավարներէն մէկը, կարծեմ նաւակ մըն է որ Եէնի քէօյ կամ Սթէնիա կ'երթայ.

— Բայց գուն ըսիր որ անոնք Պէյքօզի ու Գալաթի միջև պատրաստուէր, օրուանյոգնութիւններէն չնչասպառ եղած՝ քնանալու ծովեզերքը գտնուող ազատ պանդոկի մը խուցին մէջ։

Էօմէր ալա յուզուած ու զայրոյնն քանի մը կիկոսուր բառերով պատմեց եղելութիւնը։

Չինուորականը որ կօշիկները և հագուստը հանած, երկնցած էր անկողնին վրայ, իակին տեղէն վար իջաւ։ Իր ամբողջ յոգնութիւնը մոռցած էր այս անակնկալ լուրէն մըրսակուած։

Ինչ անյուսալի փաստ մը պիտի ըլլար իրեն համար եթէ կարենար այդ փախստականները ձեռք ձգել։

Հաշիւ տասը վայրկեան անցած՝ արդէն իրեն ընկերացող երկու ասիլականներուն և պարախզպանին հետ, երկվի խոչոր նաւակ մը կը մտնէր ու ճամբայ կ'ելլէր դէպի ասիական ափերը։ Ուրիշ երեք ասիլականներ, սառնապետի մը հրամանին տակ, կը սպասէին ծովեզերքը երկրորդ նաւակով մը նոյնպէս դալու համար, որովհետև առաջինն կարելի չէր եղած երկրորդ նաւակ մըն ալ պատրաստել։

— Միայն թէ պիտի կրնա՞նք ժամանակին հասնիլ, կը խորհէր հարիւրապետը մտատանջութեամբ և գո՛ւր որոնելով, իր աչքերովը, Պէյքօզի կղզիները թափառող նաւակ մը։

Երկու յոն նաւավարներն ալ որոնք իրենց նաւապի վարժ ու սուր նայուածքովը կը զննէին ծովուն բացերը, կը ջանային հետք մը նշմարել։

Յանկարծ Էօմէր ալա գոչեց.

— Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք ծովուն վրայ սեւ կէտ մը կը չարժի։

Ու ձեռքովը մատնանիշ ըրաւ Պէյքօզի և Եէնի քէօյի բացերը։

Ամէնքը ցոյց արուած կողմը նայեցան։

— Այո՛, բաւ յոն նաւավարներէն մէկը, կարծեմ նաւակ մըն է որ Եէնի քէօյ կամ Սթէնիա կ'երթայ.

— Բայց գուն ըսիր որ անոնք Պէյքօզի ու Գալաթի մի-

ջեւ գտնուած ամայի ծովեզերքը կ'ուղղուին, բաւ Շիւքրի պէյ պարախզպանին դառնալով։

— Այո՛, այնպէս է, պէյի աս կողմ կ'երթայն անոնք, հաստատեց էօմէր ալա ձեռքովը ցոյց տալով ամայի ծովեզերքը... բայց կրնայ ըլլալ որ մաքերնին փոխած ըլլան։

— Իրաւ որ այս ժամուս այդ նաւակը կատածելի կը թուի կոր ինծի, բաւ հարիւրապետը, դիտելը ուշ առած ծովին վրայ պատկը ուղղուած է, նոյնիսկ ձկնորսներուն համար... ուստի անպատճառ պէտք է նետուինք այդ նաւակը։

— Բայց եթէ մեր փնտռածը չէ՝ մտածեցաւ Շիւքրի պէյ առանձին վախչելու, նկատեց պարախզպանը։

Արդարև դժուար էր կարելի որոշում մը տալ։

— Եթէ միւս նաւակը պատրաստ ըլլար՝ կրնայինք մէկէլկէնին մէկ կողմ և մէկէլկէնիս միւս կողմ երթալ հետաքննել Շիւքրի պէյ։

Կարծես իրեն այս հետաքննքին իրաւ պատասխան նաւակ մը, եէնի Մահալլէն նետամատոյցէն ճամբայ ելլելով, սկսաւ յառաջանալ դէպի իրենց։

— Ահա կուգան կոր, գոչեց էօմէր ալա ուրախութեամբ։

Այն տանն Շիւքրի պէյ հրամայեց նաւակներուն որ կամայ կամայ թիավարին մինչեւ որ միւս նաւակը իրենց մօտենայ։

Բայց բոլոր այդ զբաղմունքները թանկագին վայրկեաններ կորսնցնելու էին իրենց համար և պարախզպանն ու հարիւրապետը, որոնց երկուքն ալ հետաքրքրութեամբ մը զբաղիլ յաջողութեամբ գլուխ հանելու համար կը հետաքրքրէին, անհամբերութենէ չէին կրնար տեղնին հանգիստ նստիլ։

Հիմա, երկուքը միասին, աչքերնին դէպի Սթէնիա յառաջացող նաւակին վրայ դարձուցած էին, որ արագ արագ կը յառաջանար։

— Գոնէ դիտակ մը ունենայինք քովերնիս, բաւ հա-

բնութագրեր որ միշտ գեղեցիկ մասածումներ կ՚առնեիր որոնք անպատուղ կը մնային։

Վերջապես Եէնի Մահալլէին մեկնող նաւակը, որուն անհամբեր կը սպասէին, մօտեցաւ։ Այն ատեն, կարճ խորհրդակցութենէ մը վերջը, խուզարկիչ խումբը երկու մասի բաժնուեցաւ, մին՝ Էօմէր աղայի հրամանատարութեան տակ ուղղուեցաւ դէպի Սիւլէյման ծովախորշը, միւսը հարիւրապետ Շիւքրի պէյի առաջնորդութեամբ գնաց Պէյքոզի ծովեզերքը։

Եւ ահաւասիկ ամէն վնասազերծ անօգուտ մնաց և քանի մը ժամ ետքը, թէ հարիւրապետը և թէ պարապետպանը գրեթէ միասին՝ իրարու միացան և որոշեցին անմիջապէս Եըլտըզի պալատը գրկել և մանրամասն անկեղծորէն գէշերուան մէջ անգի ունեցած եղելութիւնները և իրենց հետաքրքրական խուզարկութիւնները։

Իրենց պատմութիւնը, մանաւանդ կէս գիշերէն ետքը Ալի Օսմանի և Սաադք պէյի Եէնի Մահալլէ գանուելի Արիֆ Էֆէնտիի անձնական նաւակով ու նոյն նաւակով 4 հոգեժամ անձերու վրահասը, որոնք ազգացած իրարութիւնները էին, մեծ յուզում յառաջ բերին պալատին մէջ և իրարութիւնը խոհեմ հաղորդուեցաւ Սուլթանին որ անմիջապէս հրաման բրաւ Ալի Օսմանի և Սաադքի տուները խուզարկել և գերեզման ալ ձերբակալելով պալատ բերել։

Միւս կողմէ հակոզութեան տակ առնուեցաւ Արիֆ Էֆէնտին որ նոյն միջոցին Եըլտըզ կը գանուէր, թէև թէ՛ Սպահիլ Համիտ և թէ պալատականները մեր մեղադրութեան մասին չատ կասկած չունէին։

Երբ Ալի Օսման Պէյկոզի ոստիկանատան երկու պահապանին ընկերակցութեամբ Եըլտըզի պալատը կը մտնէր, արդէն լրտեսներու և գաղտնի ոստիկաններու անագին խումբ մը ցրուած էր Վոսֆորի թէ՛ ասիական և թէ եւրոպական երկու եզերքներու գիւղերը, նորանոր խուզարկութիւններ կատարելու համար Էօմէր աղայի և Շիւքրի պէյի հակոզութեան տակ

որոնց աչալրջութիւնը, հակառակ իրենց կրած ձախողանքին, մեծապէս գնահատուած էր։

Բայց բոլոր այդ խուզարկութիւններէն այնքան մեծ ու անմիջական արդիւնք մը չէին ակնկալեր որքան Ալի Օսմանի խոստովանութիւնէն, զոր նոյնիսկ չատ յոյս չունէին իր տանը մէջ պահուած գտնելու։ Երիտասարդին երկարող գերեզմանի մը եղած և Սպահիլ Համիտ երբ իմացաւ թէ Արիֆ Էֆէնտիի զաւակը իր տան մէջ գտնուած ու բերուած էր մեծ ուրախութիւն մը զգաց, զգալէ այնքան մեծ, որքան պիտի զգար եթէ իրեն իսկ վտանգաւորներէն մէկը ձեռք անցուցած ըլլար։

Դ. ԳԼՈՒԽ

ՍԻՒԼԱՆԴԱԿ ԱՂԱՒՆԻՆ

Եւ ահաւասիկ Ալի Օսման պէյ իրմէ ակնկալուած յոյսը չէր իրագործած։ Իրա՛ւ է որ իր հօրը հետ առանձին գլուխ գլխի ձնալով երիտասարդը ամէն բան մանրամասնօրէն խոստովանած էր, բայց և այնպէս այդ խոստովանութիւնը ո և է դրական օգուտ մը չէր ունեցած և ոչ իսկ կրցած էր իր վրայ ծանրացած կասկածանքը փարատել, այնպէս որ կը չարունակէր Եըլտըզի մէջ բանտարկուած ձնալ, թէև մանաւանդ անհանգիստ մը մէջ ուր ամէն հանգստութիւն կը վայելէր։

Սաադքի համար խուզարկութիւնները թէ՛ իր էլէնքէօյի տանը մէջ և թէ «Շաֆաք»ի խմբագրատունը, բոլորովին ապարդիւն ձնացած էին։ Երիտասարդ խմբագրին հետքը գտնել

անկարելի եղեր էր: «Ճաֆաք»ի պատճառները, խնամ հակադրութեան ենթարկուած էր, ինչպէս նաև Սասլքի հետ աշխատող մէկ քանի օգնական խմբագիրներ, բայց ամէնքն ալ ամենափոքր կասկածանքի հետք մը չէին ցոյց առած և Թերլին պատճառները, որ նոյն պաշտպաններ ունէր պալատին մէջ, կրցած էր չատով իր օձիքը ազատել և նայիմիկ, ասթիւ, անգամ մըն ալ արժանանալ կայսերական չնորհներու:

Վասիլի գիւղերուն մէջ թէև խռովարարութիւնները միշտ կը չարունակուէին, բայց ա՛չ ասկի օրուան նոանդովը, մեկին պարտիզպան Էօմէրն էր որ անխոնջ կերպով, առաջնէ մինչև իրիկուն, ինքն իր գլխուն, կը ջանար հետք մը գտնել: Խեղճ մարդը ա՛լ բոլորովին քուն ու հանգիստ կորսնցուցած էր. հինգ հարիւր ակիկի խոստացուած պարգևը խելքը գլխէն առած էր: Ակէ գաս, եէնի Մահալլէի տան և յետոյ գիշերային վախուսի դէպքերը բոլորովին գրգռած էին գինքը և կերպով մը վիրաւորած էր արժանապատուութիւնը, այնպէս որ գրամական պարգևի հետանկարէն զատ, պարտիզպանը անձնական արժանապատուութեան խնդիր մը կը նկատէր այդ հետապնդումը: Կարելի է ըսել որ թէ՛ գրամի և թէ փառքի համար հաւասարապէս կ՛աչխատէր:

Եէնի Մահալլէի դէպքէն ի վեր չաբաթ մը անցած էր արդէն և ասկաւին ո և է հետք մը կարելի չէր եղած գտնել: Ալի Օսման կը չարունակուէր վախուսած մնալ Եըլտըզի մէջ իրրև «հիւր», իսկ հայրը Աբիճ էֆէնտի, կը չարունակէր իր պաշտօնը, թէև իր նախկին դիրքէն չատ բան կորսնցուցած ըլլար:

Ապտիւլ Համիտ ասկի հանդարտած կը թուէր: Գաղտնի մարմինը կենդանութեան նոր նշան մը ցոյց չէր տար և ընդհանրապէս կը կարծուէր թէ չորս վախուսականները, որոնք այդ խորհրդաւոր մարմինին գլխաւորները ըլլալ կը թուէին, հեռացած էին Պոլսէն:

Տարօրինակ ու անակնկալ եղելութիւն մը սակայն կրկին վրդովեց Ապտիւլ Համիտի հանդիստը և վեր ի վայր չրջեց Եըլտըզի պալատին մէջ տիրող աւժանիայ խաղաղութիւնը:

Ապտիւլ Համիտ, օր մը, պատահաբար առջև կեցած, կը քննէր պրական նոր հրացան մը զոր ընդունած էր Անգլիական համբաւաւոր զինագործարանէ մը: Ինչպէս յայտնի է, Սուլթանը քաջ նշանառու մըն էր և խնամքով հետաքրքրուէր զէնքերով, որոնցմէ գրեթէ միշտ չրջապատուած էր: Եւ երբ ալ իր ձեռքերուն մէջ ուշի ուշով զննած այդ նոր գործիքը. հրաչալի հրացան մըն էր զոր իրրև նմոյշ յատկապէս պատրաստած էին, որ նաև բոլոր կատարելագործութեամբ օժտելով զայն:

Թիւնապահ մը ակնածանքով կեցած իր վնտփուշ տիրոջ մօտ կը բացատրէր զէնքին գործածութեան կերպը: Ապտիւլ Համիտ ցոյց տալու համար թէ արդէն ըմբռնած է անոր գործածութեան ձևը, սեղանին վրայ չարուած վամփուչտնեկրէն մին առաւ, հրացանին մէջ դրաւ և ծառի մը մը վրայ թաղած ձնդուկի մը նշան առնելով բլթակը քաշեց: Հէգ թռչունը ասկն խլուած չոր տերեւի մը պէս գետին ինկաւ:

Ապտիւլ Համիտի մտայղէմքին վրայ յաղթական գոհունակութեան ժպիտ մը գծագրուեցաւ:

Սեղանին վրայէն նոր վամփուչտ մը առաւ կրկին լեցուց հրացանը:

Բայց այս անգամ ուշոց իր նշանառութեան կարողութիւնը աւելի դժուարին փորձի մը ենթարկել: Հրացանը ձեռքը՝ պատուհանին առջև կեցած՝ սկսաւ իր նայուածքը պտըտցնել չորս կողմը, մինչ քովը գտնուղ պալատականը, ձեռքը ձեռքին վրայ, գլուխը ակնածանքով խոնարհած, կը սպասէր:

— Կ՛ուզէի որ օդին մէջ բարձրէն թռչող թռչունի մը վրայ փորձէի հրացանը, ըսաւ պալատականին:

— Վնտփուշ Տէր, պատասխանեց միւսը, եթէ հրաման

կ'ընէք, ըսենք որ մէկ քանի թռչուններ արձակեն ձեր թըռչուններէն։

Ասպիւլ Համիամ հաճոյ թուեցաւ պալատականին առած խորհուրդը և անուշա հաւանութիւն պիտի տար անոր, երբ յանկարծ, հրացանը որ պահ մը գետին դրած էր, վեր բարձրացուց և չկատակի դէպի օդին մէջ ուղղեց։

Թիւնապահը իր ակնարկը սեւեռեց դէպի այն կողմը ուր նշան կ'առնէր իր վեհափառ տէրը։

Ճերմակ թռչուն մը, որ ագռաւի մը ըլլալ կը թուէր, կը սուրար ընդարձակ պարտէզին ծառերուն դագաթէն։

— Առնուազն երկու հարիւր մէտր բարձրէն կը թռչի, մտածեց ինքնիրեն պալատականը, և չեմ կարծեր որ այդ ահռելի հեռաւորութեամբ ընթացած միջոցին՝ պիտի յաջողի զարնել։

Խորհրդածութիւնը տակաւին չէր աւարտած երբ հրացանը պայթեցաւ...։ Թռչունը իր վազքը կասեցուց և, կամաց կամաց, իր թեւերը բախելով, սկսաւ վար իջնել։

Ասպիւլ Համիա գոհ ու զուարթ դէմքով մը պալատականին նայեցաւ, կարծես ըսել ուզելով անոր.

— Տեսա՞ր կարողութիւնս։

— Հրաշալի նշանառութիւն մըն է այս վեհափառ տէր, բաւ թիւնապահը հիացողական չեչտով մը, և ևիէ չնորհ ընէք, խոնարհաբար պիտի խնդրեմ ձեր վեհափառութենէն որ հրաման տաք ինձ այդ թռչունը իրրեւ թանկագին յիշատակ մը պահելու։

— Լաւ, բայց նախ և առաջ կ'ուզեմ մօտէն տեսնել թէ թռչունը ուրկէ վիրաւորած է... ըսէ՛ք որ անմիջապէս բռնեն զայն ու հոս բերեն։

Ագռաւին, որովհետև իրաւունէ ապիտակ ագռաւի մըն էր կայսերական նշանառութեան գոնը, արդէն պարտէզին մէջ, մարգագետնին վրայ ինկած էր ու ոտքերուն մէջ կը թաղթլէր։

Թիւնապահը լակոյն պահէն գուրս վազեց իր սիրոջ հրամանը կատարելու համար, մինչ սուլթանը, պատուհանին առջև կեցած, կը դիտէր իր գոհունակութիւնը, աչքերը հրճուանքով լեցուն։ Ասպիւլ Համիա հակառակ մեծ ոճրագործ մը ըլլալուն, պզտիկ ոճիրներով ալ կրնար ժամանակ անցընել ու անոնցմէ ալ հաճոյք զգալ։

Քանի մը վայրկեան եաքը, Համիամի քով եղող պալատականը երեւցաւ պարտէզին մէջ և արագ արագ քայլերով ուղղուեցաւ դէպի այն մարգագետինը որուն վրայ տակաւին ագռաւին կը չարժէր իր թեւերը։

Սուլթանը, միշտ պատուհանին առջև կեցած, ակնապիշ կը դիտէր իր թիւնապահը, որ արդէն հասած էր մարգագետնին մօտ և թռչունը ձեռքերուն մէջ առած էր ամենախորին յուզումով մը ընդունած։ Ասպիւլ Համիա նշմարած էր անոր յանկարծական ու ապօրինակ յուզմունքը և հետաքրքիր էր ժամ առաջ պատճառը հասկնալու և ձեռքով նշան կ'ընէր որ խոցն վերազատնայ։ Թիւնապահը նշմարեց իր սիրոջ նշանը և թռչունը ձեռքերուն մէջ բռնած, վազելով պալատ վերադարձաւ։

Երբ սրահէն ներս մտաւ, չնչասպառ կը հեւար, այնքան արագօրէն անդուտիներէն վեր սուրացած էր։

— Վեհափառ Տէր, գոչեց առանց սպասելու որ Սուլթանը իրեն խօսք մը ուղղէ, Վեհափառ Տէր, պալատիին վիզը պզտրուած թռչուն մը կայ, որ բարակ ժապաւէնով մը կապուած է։

Այս անակնկալ յայտնութիւնը չանկարծ Ասպիւլ Համիամի զուարթութիւնը մարեց, դէմքը մթագնեցաւ, աչքերուն նայուածքը չար ու մռայլ արտայայտութիւն մը առաւ և չուրթները թեթեւօրէն դողդողացին. բնութեամբ չզգացկոտ ու կասկածոտ ըլլալով՝ ո և է անակնկալ մը, աննշան դէպք մը դինքը կը սարսռագնէր ու կը խռովէր։

— Ինչ թուղթ է այդ, գոչեց թիւնապահին, որ սպիտակ

աղաւնին զգուշութեամբ ձեռքին մէջ կրկուել մօտեցած էր իր վհատիաս տիրոջ:

Հէգ անասունը տակաւին կը հոգեվարէր, հրացանին գնդակը իր աջ թեւը խորտակած ու կուրծքը ծակած էր, բայց կարող չէր եղած պահն վայրկենապէս ազատելու:

— Վհատիաս Տէր, չեմ գիտեր թէ ինչ թուղթ է, որովհետեւ չհամարձակեցայ ձեռք դպցնել անոր, և ուղեցի անմիջապէս ձեզ բերել:

— Շատ աղէկ ըրեր ես, ըսաւ Ապոիւլ Համիա և ձեռքը երկնցուց թուչունը առնելու համար:

Անգամ մը պահն ձեռք անցնելէ ետքը, անդադարին չարժումով մը ուղեց ժապաւէնը, որուն կապուած էր պղպեղած փոքրիկ թուղթը, կարել և այնպիսի կոչտ ու բուռն կերպով կատարեց այդ գործողութիւնը՝ որ հէգ վիրաւոր թուչունը խեղդամահ եղաւ:

Համիա, թուղթին ուրանալէ ետքը, աղաւնին պահեցին մէկ անկիւնը նետեց:

Իր դէմքը, այդ միջոցին, անհուն անձկութեան մը մատնուած էր, թուղթի փոքրիկ կտորը մատներուն մէջ կը դողդողար և ինք կարծես չէր համարձակեր պահն բանալու: Արդէն թուղթին չուրջը բարակ դերձան մը կապուած էր զոր հարկ եղաւ զմկիով մը կտրել: Վերջապէս իր դողդոջուն մատներով բացաւ թուղթը որ հազիւ սիկաւէթի թուղթի մը մեծութիւնը ունէր:

Ապոիւլ Համիա իր կասկածոտ և հաստ ակնարկը սեւեռեց թուղթին վրայ: Մանրադիտական դիրքերով ամբողջ լեցուած էր թուղթին մէկ երեսը, սակայն անկարելի էր կարդալ պահն:

— Շուտ խոչորացոյց մը գտէք ձեր, հրամայեց բռնաւորը իր պալատականին որ խիստ ուրախ էր իր տիրոջ մատուցած ամենակարեւոր ծառայութեանը համար և որ ամենայն ակնածանքով կեցած էր իր դէմը:

Թիկնապահը խոչոր դուրս հան պահեն:

Համիա փոքրիկ թուղթը ձեռքին մէջ բռնած, մատանի կերպարանքով մը կը նայէր անոր վրայ գտնուած սեւ ու մանրադիտիկ գիրերուն: Գիտէր որ պզտիկ թուղթի վրայ կարելի եղածին չափ շատ բան կարենալ գրելու համար, խոչորացոյցի օգնութեամբ, ամենամանր գիրերով կը գրէին որ յետոյ նմանպէս խոչորացոյցով կը կարդացուէր, ամենայն դիւրութեամբ, ուստի փոքրիկ ատամանին գրութեան այդ ձեւը չէր զարմացներ զինքը, միայն թէ ժամ առաջ կ'ուզէր հասկընալ անոր պարունակութիւնը:

Իզուր թէ ծածկագիր գրութիւն մը չըլլար, կը ջանար ինքնիրեն, այն ատեն իսկոյն կը դժուարանայ և հարկ կ'ըլլայ ծածկագրութեան բանալին գտնել, ինչ որ անկարելի չէ թէեւ, բայց շատ աշխատութեան և ժամանակի կարօտ է:

Յետոյ յանկարծ կատարի մտածում մը ունեցաւ որ ա՛լ ուղիղ խոժոռ ու չարաչուք արտայայտութիւն մը առաւ իր արդէն ժպտուն ու դաժան դէմքին:

— Այսպէս ուրեմն իմ պալատիս վրայէն գաղտնի քննութիւններ կը կատարուին, գուցէ դատաստութիւններ կը սարքուին և ա՛չ ոք կ'իմանայ կամ ա՛չ ոք իմաց կուտայ, մտածեց:

Ու ձգտողիս չարժումով մը սկսաւ ժուռ գալ սրահին մէջ, փոքրիկ ատամանը ձեռքին մէջ պինդ բռնած:

Յանկարծ նշմարեց ապխտած աղաւնին որ անկիւնը նետուած էր: Մօտեցաւ քովը, ծռեցաւ և սկսաւ ուշադրութեամբ զայն քննել:

— Սովորական աղաւնի մը չէ այս, ըսաւ, այլ յայտնապէս սուրհանդակ աղաւնիներու մասնաւոր ցեղին կը պատկանի... սակայ կրնայ մեզի ծառայել ապագայ խուզարկութիւններու համար, պէտք է անմիջապէս վհատիս տանք թէ Պոլսոյ մէջ որոնց քով կը գտնուի այս աղաւնիներէն...: Արդ-

նաք ո՞ր կողմէ կուգար և դէպի ո՞ւր կ՚երթար... կարծեմ դիմացէն, ասիական եզերքէն կուգար։

Մինչ ազատնիկն փոքրիկ մարմնոյն առջև ծռած այս մտատանջ խորհուրդներով ուղեղը կը չարչարէր, երբոր սրահին դուռը բացուեցաւ և Թիւնապարը ներս եկաւ անկէ վրայ։

Ասլանիլ Համիա խնդուն տաքի կու և ըսաւ.

— Բերի՛ր խոչորացոյցը։

— Այո՛, վնասիա տէր, անուանիկ։

— Տո՛ւր տեսնեմ։

Եւ խոչորացոյցը առնելով մօտեցաւ պատուհանին, ցնայ Թիւնապարէն դառնալով չարաճճիկոյ։

— Այս ազատնին տա՛ր պահէ, և ամենայն զգուշութեամբ, առանց մէկ փնտռտուքն ձգելու... պէտք է որ գմեակ տանք անպատճառ։

Եւ մինչ Թիւնապարը իր սիրոյ հրամանը կատարելու համար ազատնին առած դուրս կ՚ելլէր, Ասլանիլ Համիա փոքրիկ Թուքին կը բռնար և խոչորացոյցով կը դիտէր, անոյշ հետաքրքրութեամբ մը։

Առաջին բանը որ իր աչքին զարկաւ ու զինքը զարհուրեցուց սարսափով մը համակեց, տամատիկն առիւծ, իրրև առտուընդհանուր ծառացող երկու դիմագիրներն էին, որոնք խոչորացոյցին տակ չատակօրէն կը սեւնուէին։ Այդ դիմագիծները լատինական երկու տառերը M. A. գրերն էին...։

— Նորէն այդ անիծեալ գրերը, գոչեց Համիա սրտին դէմքը նայն րոպէին առանձին արտայայտութիւն մը առած։

M. և A. ... միթէ այդ գիրերը չէին դրոշմուած Բանաձիլի ու Էրէնքեօյի մէջ գտնուած չորս դիմակներուն վրայ։

Ասլանիլ Համիա իր զարհուրած ձեռքը, որով բռնած էր խոչորացոյցը, պառցուց տամատիկն վրայ։ Մանրադիտական գիրերը, տաքիկն տակ խոչընդոտով, սրոչ կերպով դուրս կը ցցուէին։ Զրահներէն գրութիւն մըն էր կարճ նախադասութիւններով և Համիա որ բաւական գիտէր ֆրանսերէնը կրցաւ կարդալ այդ խօսքերը և անոնց իմաստին թափանցել։

Ահա աւրնանդակ ազատնիկն յանձնուած փոքրիկ Թուքին պարտնակութեան թարգմանութիւնը.

«Մահն ինչ ալիկ կ՚երթայ։ Վտանգէն խուսափեցան։ Մեծ գործը կը պատրաստուի։ Դրամ, մարդ։ Նոր օժանդակներ։ Հինգ վտանգի մէջն են։ Մեծ յոյսը լատպոն վիճակի մէջ է։ Սկանիկ, էսկրնէ, Իսկիւպ անկասկած։ Պէտք է աչխատիլ Պօլիս, Այտըն։ Զորը պատժուած։ Արքայութեան գործը կը չարաճախի։ Վեց Թուչուն փախած։ Անձնուէրը զրկեցէ՛ք չտուալ Մահափորձը աւելորդ է, միչտ մեր ձեռքին մէջը ունինք։ Զգուչացէ՛ք չտատնօրութենէ։ Վտանգի չեն 18—32—33—41 և 55 թիւերը։ Սակրատան ճամբով կրնաք թղթակցել։ Եգիպտացին մեզ անպատճէն վճարեց պէտք եղածէն աւելի. բայց նորէն կը կրկնենք՝ դրամ, մարդ։ Կարմիր ծովի գործը պէտք է վերջացնել աւաջ առնել։ Ապագային անպատճառ պէտք պիտի ունենաք։ Տզարքներուն համար նոր փորձանք չկայ։»

Ասլանիլ Համիա անհնարաւորին վրդովմամբ մը երկար անդամ, վրայ վրայի կարդաց այդ խորհրդաւոր տամատիկը, որ թէև ծանրակշիռ չէր, սակայն և այնպէս իր կարող նախադատութիւններով ու պատմանադրական բառերով մեծ բան մը չէր հասկցնէր։

Ինչ որ տակայն յստակօրէն ցոյց կուտար այն էր թէ խորհրդաւոր մարմին մը կար Պոլսոյ մէջ որ թագուն նպատակի մը համար կ՚աչխատէր և թէ այդ մարմինը իր ձիւղերը ունէր երկրին ամէն կողմը։ Այս իրազութիւնը արդէն բաւական էր պարապիլ մտածելու համար Ասլանիլ Համիայ։

Բայց տասի այդ տամատիկին մէջ խօսքեր կային որոնք, իրենց պարտտամութեամբը դարձեալ կատածուս բռնատիրին միտքը կը չարչարէին։

Մահափորձի խօսք մը կար անոր մէջ. որո՞ւ դէմ պիտի ուղղուէր այդ վտանգը. ապահովաբար իրեն չէր։ Ցետոյ, սա

խօսքերը «մահախրձը աւելորդ է, միշտ մեր ձեռքին մէջը ունինք», Ապահիւլ Համիա տապէս կը մնէնէր։

«Սուլթանը պահանելու համար ամառարկու պէտք չկայ, ուզած առնենիս այս գործը կրնանք անոնել, քանի որ մեր ձեռքին մէջն է միշտ»։

— Իրենց ձեռքին մէջ..., կը խորհէր Ապահիւլ Համիա ամբողջ մարմնովը ակամայ սարսռալով, դիս իրենց ձեռքին մէջ ունին, ինչպէս կարելի է այդ բանը, ինչ ըսել կ'ուզեն տալ... արդեօք նոյն խոչ պատառիս մէջ բոյն դրած են, արդեօք իրենց մարդկերնէրէն չզգաստացած եմ առանց դիտնալու, արդեօք ամենքը ինծի դէմ կը դառնան...։

Եւ բանտարկին ակնարկը կատաղի փայլով մը չորացած. անբացատրելի վախ մը ակրնց բովանդակ էութեանը վրայ, առանց կարենալ պատճառները քակելն հետզհետէ ուժգնացած ծոռը ամենակին չուզելը։

— Այո՛ ամենքն ալ, ամենէն հաւատարիմ կարծուածն ալ կրնան քիս դէմ կը դառնան մտքոց ակռանկրուն մէջէն։

Յետոյ կրկին աչքերը յառեց փաքրիկ թուղթի կտորին վրայ զոր ձեռքը բռնած էր միշտ և խոչորացոյցը մօտեցնելով նորէն կարդաց ծայրէ ծայր ոտ երկար առեն աչքը անոր վրայ սեւեռած մնաց, չկրնալով իր դիտային իմացականութենան բոլոր ուժովը զսպելով ու մնենալ ամբողջ խօսքերը։

— «Աւետարան ճամբով կրնանք թղթակցիլ» կրկնեց ինքնիրեն... ո՞րն է աւետարան ճամբան, սուրհանդակ ազատելնը, թէ ուրիշ միջոց մը ունին... այս ինչ տարտարիւղ բան է, այնքան դժուարութիւններէն հաքը, տակաւին աւետարան ճամբով գաղտնի թղթակցութիւն կը կատարուի իմ քիմիս տակ... «Կարմիր ծովի գործն» ինչ է արդեօք... այդ գործին բնաւ խնդիրս չհանիլը կոր, պէտք է լուսաբանել այդ կէտը... «վեց մուչուն փախած» այս խօսքերն ալ չատ մութ են, ապահովաբար մուչունը ուրիչ նշանակութիւն մը ունի այստեղ...,

Ապահիւլ Համիա նորէն սկսաւ անդադար քայլերով ժուռ գալ սենեակին մէջ, մէկ ձեռքով փաքրիկ տոմսը և միւսով խոչորացոյցը բռնած։ Իր տագնապը հետզհետէ կ'աւելնար քանի կը մտածէր խորհրդաւոր թղթին առեղծուածային խօսքերուն վրայ։

— Մէ, ինչպէ՞ս այդ աւանակները ձեռքերնէն փախուցին այդ չորս անձերը։ Հիմա ամէն բան հակացած պիտի ըլլայնք, հաւաչից ինքնիրեն, ապահովաբար այս տոմսակը անոնց կողմէ գրուած է իրենց ընկերներուն...։

Սրահին մէջտեղը կեցաւ և կրկին խոչորացոյցը մօտեցուց տոմսին.

— Այո՛, դուշց յաղթական կերպով, այո՛, իրենց կողմէ գրուած է այս թուղթը... «վտանգին ազատեցանք» կը ծանուցանեն, տարակոյս չի կայ որ Եէնի Մահալլէի ղէպքին կ'ակնարկեն։ Ազատեցա՞ն ոճրագործնները մեր ապուշներուն անճարակութենան չնորհիւ... ա՛խ, ամենքն ալ խօսք մէկ ըրած են իմ կորուստս պատրաստելու համար... բայց իրենց պիտի ցուցնեմ, ամենուն ալ պիտի հաւկթնեմ...։

Ու կատաղի թափով մը սկսաւ նորէն իր պատսար սրահին մէջ։ Ապահիւլ Համիա իր բարկաճայթ աչքերով ու ջղային չարժուձևերով դառապեղի մէջ բանտարկուած վագրի մը կուռլթը ունէր այս վայրկեանին և ղինքը տեսնող մը ապահովաբար վախ պիտի զգար։

Յանկարծ խոյացաւ պատին վրայ զետեղուած էլեկտրական զանգակին և ուժով մը կոճակին վրայ կոխեց, մատը երկար առեն կոճակին վրայ պահելով։

Րոպէ մը ետքը դուռը բացուեցաւ և Սուլթանին հաւատարիմներէն մէկը, սեւամորթ երկայնահասակ նեգրին մը, Սայիտ անուն, դրան սեմին վրայ երեւցաւ։

— Շուտ Թահսին փաշան հոս կանչէ, դուշց Ապահիւլ Համիա կատաղի չէշտով մը։

Նեգրին որ իր տիրոջ այդ չզտզրկու վիճակներուն յա-

ձախ հանդիսատես եղած էր, առանց այլայլելու խանարհութիւն մը բրաւ և դուռը փակելով անկեանցի եղաւ։

Բռնաւորը որ առակաւին իր ձեռքին մէջ բռնած էր թուղթի կտորը, զայն անմիջապէս իր գրպանը դրաւ, իսկ խոշորացոյցը նետեց սրահին մէկ անկիւնը. և դարձեալ չարաճակեց իր վանդակաձիակ վազքի պտոյտը ընդարձակ սրահին մէջ։

Յետոյ, քիչ մը հանգարտած, ինքնաիմաստ մը մէջ աչքերը անթարթ յառելով անհետին ձեղունին։

Քիչ մը ետքը պալատի առաջին քարտուղար Թահսին փաշա ներս մտաւ և յուշիկ քայլերով յառաջացաւ դէպի իր վեհապետը և սրահին մէջտեղ կենալով պայմանաւորական բարեւը տուաւ։

Ապտիւլ Համիտ որ ներս մտնելուն պէս նշմարած էր իր հաւատարիմ ծառան, բնաւ կենդանութիւնն նշան մը ցոյց չտուաւ և չարաճակեց իր նայուածքը սեւեռած պահել դէպի ձեղունը։

Յետոյ յանկարծ աչքերը վար առնելով գոչեց առանց ուրիշ ոեւէ նախաբանի։

— Ամենքդ ալ դատաճաններ էք, ամենքդ ալ ինձի դէմ կը դատէք, այո՛, իմ կործանումս կը պատրաստէք...

Քարտուղարը գլուխը խոնարհած, առանց պատասխան մը տալու կը սպասէր այդ բարկութեան նոպային մեղմանալուն և կը ջանար զուշակել թէ ինչ բանի ակնարկել կուզէր իր տէրը։

— Ամենուդ ալ արժանի պատիժը պիտի տամ, կը գոռար բռնակալը դղրդար ձայնով մը։

Թահսին փաշա կը չարաճակէր միշտ ակնածական լռութիւն մը պահել, չանթառար դիրքով մը մէկ կողմին հակած ու ձեռքերը, քով քովի, փորին վրայ ծալած։

— Իմ պալատիս մէջ իմ կեանքիս դէմ կը դաւէք կոր, այո՛, պատուց բռնակալը, ապացոյցներ ունիմ ասոր մասին... գրաւոր ապացոյցներ։

— Վեհափառ տէր, կրկնաց Թահսին փաշա այս բացայայտ ամբաստանութենէն սոսկահար, ուրիշներու մասին երբեք կրաչխաւոր չեմ կրնար ըլլալ, բայց իմ մասիս, Աստուծոյ սուրբ անունովը կ'երդնում որ միշտ անձնուէր ու հաւատարիմ եղած եմ ձեր բարձր վեհափառութեան և եթէ գրաւոր անհերքելի ապացոյցներ ունիք ինձի դէմ որոնց մասին համոզում գոյացուցած էք, ես միշտ նոյն անձնուիրութեամբ և հաւատարմութեամբ պատրաստ եմ սիրով հպատակելու ձեր վեհափառութեան կամքի ինձ սոսկալի պատիժին։

— Դո՛ւրս կորսուէ, գոչեց Ապտիւլ Համիտ ձեռքովը վանողական չարժում մը ընելով։

Թահսին փաշա մէկ քանի անգամ մինչև գետին խոնարհելով դուրս ելաւ։

Պալատի առաջին քարտուղարը յաճախ իր սիրոյմէն այսպիսի յանդիմանութիւններ լսած ու դուրս վռնտուած էր. ուստի ասոր համար անսովոր յուզում կամ զարմանք մը չի կրնար։ Միայն թէ ինչ որ ներկայ պարագային իրեն սարսռելի կը թուէր, սա էր որ չէր կրնար ո և է մեկնութիւն մը մը տալ իր վեհապետին այս անակնկալ բռնութեան։ Աստուն Սուլթանը սովորականէն լաւ տրամադրութեան մէջ էր և մինչև այդ ժամը բան մը չէր պատահած որպէսզի տեղի տար այդ տեսակ զրդռումի մը։

Ո՛չ մէկու մը հետ տեսնուած էր և ո՛չ ալ գրաւոր թուղթ մը ընդունած էր դուրսէն և Թահսին փաշա որ սուրհանդակ աղաւնիին դէպքը չէր գիտեր, իզուր միտքը կը չարչարէր բացատրելու համար իր սիրոյ այս յանկարծական ու անակընկալ կերպարանափոխութիւնը։

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ԳԻՇԵՐ ՄԸ

Ասպիւլ Համիտի գերազգուածութիւնը որ իր ծայրայեղ ատելութեան հասած էր այլասիրով չմեղմացաւ. ընդհակառակը կարծես հետզհետէ աւելի սաստկացաւ։

Թանկին փաչային հաքը, կարգը նկաւ Ասպիւլ Ղանի աղային, յետոյ Մէհմէտ փաչային, յետոյ Հաճի Ալի փաչային, Իզզէթ փաչային, Թահիր փաչային, միւնիր Նաւրի փաչային և այսպէս մէկիկ մէկիկ բոլոր իր հաւատարիմներուն, որոնք ամենայն ակնածութեամբ լսելէն ետքնին բոլոր նախատինքները և դատաստանքները կը վերադարձնէին իր քովէն։

Սուլթանին այս բարկութիւնը ամբողջ Եըլտըզը սարսափի մատնեց, մանաւանդ որ ոչ ոք ատկաւին կրցած էր զուշակել անոր չարժատիպը։

Մինչև երկուքն Ասպիւլ Համիտ անդադար վիճակի մը մատնուած էր։ սրահին մէջ նստած, առանց առանց, խորհրդաւոր առմամբ կը բանար ու կրկին կ'ներմարկէր խոշորացոյցի ապակիին, չկանգառ անոր բոլոր գաղտնիքներուն թափանցել։

Ա՜խ, արդեօք ինչեր չտեսի տար որպէս զի անոր ամէն մէկ տողը իրեն բացատրէին, մանաւանդ ինչո՞ւ չտիրի տար ձեռք ձգելու համար այդ տուղերը գրողը և անոր ընկերները։

Ու քանի մեռքը կը բերէր որ գանգուր իր ճանկը անցնէ հաքը կրկին ձեռքէն վախցուցած էր, ա՛լ աւելի կը բորբոքէր իր կատաղութիւնը։

Հիմակ իր սեւեռուն գաղափարն էր ձեռք ձգել կրկին

այդ չորս փախստականները կամ գոնէ անոնցմէ մին։ Իր մտայղն ամբողջ զօրութիւնը այդ նպատակին հասնելու համար կը յորդնեցնէր։

Իրիկուան դէմ՝ յանկարծ՝ իր անձնակազմը կանչեց և ոստիկանութեան նախարար Շէֆիք փաչան ուղեց որ արդէն առաւօտուն ի վեր պալատին մէջ իր սիրոջ հրամաններուն կը սպասէր։

— Շուտով, անմիջապէս պէտք է պարախոզան. Էօմէրը գտնել տան ու հոս բերեն, հրամայեց։

— Գլուխս վրայ, վեհափառ տէր։

Որչափ ալ Շէֆիք փաչա Սուլթանին հրամանը գլուխն վրայ առած՝ դուրս ելաւ, այսուհանդերձ անոր փառասիրութեան դարձ չէր։ Պարախոզանը ոստիկանութեան մէկ պաշտօնեան չէր, անոր հրամանին տակ կամ հրահանգովը չէր գործեր, այլ ինքնաբերաբար, խոստացուած պարգեւը չտեսնելու համար գործին կը հետապնդէր և բոլորովին իր կամքին ձգուած էր։ Այսպէս երեք օրէ ի վեր մէջտեղ չէր ելած, թէև գիտէին որ մէյա վիճակաւորի վրայ էր ու Վասիլի ամենայն գլուխները կը չրջէր, ու կը յուսար հետ մը գտնել Այս պարապանութեան մէջ ինչպէս կարելի էր Սուլթանին հրամանը անմիջապէս գործադրել ու զայն գտնելով Եըլտըզ բերել։

Ոստիկանութեան նախարարը իր սիրոջ քովէն հեռանալէն հաքը այս մտածութեան մատնուեցաւ։ Յանկարծօրէն Ասպիւլ Համիտի վրայ սիրոյ գրգռութիւնը արդէն ամբողջ պալատը սարսափի մատնած էր և ժամերէ ի վեր բոլոր պալատականները չվրթած ու չմոլորած՝ երկիւղահաւոն նայուածքով՝ իրարու կը նայէին, առանց համարձակելու իրարմէ բացատրութիւն մը ուզել երեսը սիրոյ սարօրինակ բարկութեան մասին։ Ամենէն աւելի սաղնապալի կացութեան մէջ գտնուողներէն մէկն էր Շէֆիք փաչա որ բնազդաբար կը զգար որ Սուլթանին սրատեսիլ բարկութիւնը կապ ունէր չորս փախստականներու հետ և անո՛ր այժմ իր ձեռքը

թիւնը կը հաստատուէր Ապահով Համիսի ապիպտական հրամանագիրը։

Ինչո՞ւ նախարարը ընկճուած վիճակի մը մէջ մատուցին այն անհնարին ուր կը գտնուէր Արքի էֆէնտին և ապիկանութեան նախարարութեան պատկանող մէկ քանի ուրիշ կարեւոր պաշտօնեաներ որոնք գրեթէ միշտ Եղբօրդի մէջ կը մնային արեւէ ի վեր։

— Նոքին վնասաբերութիւնը հրամանի ըրաւ որ պարապիպտան էօմէր աղան անմիջապէս պատասխանէ, ըսաւ խօսքը բոլոր հոն գտնուողներուն ուղղելով, մեծ ձեր միջէն որչափէս իր տեղը գիտցող մէկը կա՞յ...։

Ամէնքը, առանց պատասխանելու, հարցական կեցուածք մը ընդունեցան։

Ո՛չ ոք կրնար արդէն պատասխան մը տալ նախարարին հարցումին։

— Հիմա անմիջապէս ամէն կողմ մարդ ղրկելու և գինքը վնասելու է, չպատճառկից նախարարը, ինքնիրեն խօսելու պէս. Սալմանին հրամանը պէտք է վայրկենապէս կատարուի... եթէ ո՛չ հետեւանքը զէշ կ'ըլլայ։

Եւ Շէֆիք փաշա՝ յուզուած վիճակի մը մէջ՝ սկսաւ ժեստ ընել։ Ապահով Համիսի ղրկուելիքը փոխանցիկ էր, ընդհանրապէս և երբ ինք տպագրական մը ենթարկուէր, իրեն հետ ամբողջ պալատը գտնուողներն ալ կը տպնապէին և իրենց պարպրիւնութիւնը կը կորնչցնէին։

— Օ՜ն, նախիլ մտածելով գործ չեմնուիր, գնչեց նախարարը, չուտով ամէն կողմ մարդ ղրկեցէք, պէտք եղած հրամանագիրները տուէք, եթէ հարկ ըլլայ, ամբողջ սահիրանները ու լրտեսները յղուեցէք Վոսփորի գիւղերը և պարապիպտան էօմէր աղան գտնելով բերել տուէ՛ք... մինչեւ երկու ժամ պէտք է որ հոս ըլլայ, կը հասկնա՞ք։

Ամէնքն ալ այս վճռական հրամանին վրայ մէկէն ոտքի եղան, առանց որոշապէս գիտնալու թէ ինչ միջոցներ ձեռք

պիտի տանէին իրենց վնասարար ազդը գործադրելու համար։

Մարթը արդէն իսկոյն էր և Եղբօրդի պալատին մէջ եկեղեցական լռութիւնը կը տիրէր։

Ընդհանուր իրարանցում մը կը տիրէր ամէն կողմ։ Զիւրաքանչիւր թիկնապահներ կ'երթային կուգային անընդհատ, չտարտաղիլով մը։ Ապահով Համիս միայն սահիրանութեան նախարարին իր հրամանը հաղորդելով չէր բաւականացած, նոյն հրամանը կրկնած էր նաեւ իր պալատի մատնաւոր սահիրանութեան, յիսուն ուրիշ նմանօրինակ հրամաններ արձակած էր ալ ու ձախ, երբեմն դիւրաւ չէզոքացնել, դիւրաւ ժխտել հրամաններ, վայրկենական ապստամբութեան առիթ պատճառելու համար։

Սուրհանդակ պատանիին պատմութիւնը վերջապէս երեսան եկած էր։ Թիկնապահը որ նչանաւորութեան ժամանակ Ապահով Համիսի քով կը գտնուէր ու ինք գայթած ձեռքով բերած էր Թղթատարը վերադարձնելու, վերջապէս եղելութիւնը բերնէն փախուցած էր, թէեւ առանց գիտնալու խորհրդաւոր տամատակին պարունակութիւնը։ Սակայն այդ տարօրինակ դիպուածէն անմիջապէս եզրը Սալմանին զգացած անասելի յուզումը և անհնի բարկութիւնը կասկած չէին թողուր որ պատանիին վզէն կախուած թուղթը ամենակարեւոր բան մը կը պարունակէր։ Եւ ահա՛ ամէն մարդ, Եղբօրդի մէջ, այս մասին գանազան ենթադրութիւններու անձնատուր կ'ըլլար, առանց երբեք բուն ճշմարտութիւնը կարենալ գտնելու։

Նոյն իսկ ըսողներ կային որ ասիկա գուցէ պալատականներէն մէկուն կողմէ սարքուած խաղ մըն էր, Սալմանը ղրկելու մտադրութեամբ նպատակով մը հնարուած։

Իրա՛ւ ալ, յաճախ, Եղբօրդի մէջ այդ տեսակ խաղեր կը պատահնային, Սալմանին աչքին վերայ վարկաբեկելու, իրարու հետ փոխելու համար և Ապահով Համիս ալ այս բանը չէր ապրիլ կրնար և նեղնիկ բռնական ճարպիկ ու խելացի էր

այդ խաղերը զուշակելու և քան այնմ անանց կարևորութիւն ընծայելու համար։

Բայց ամէն պարագայի տակ, զարձնալ կարևորութիւն տալ կը կեղծէր որպէսզի իր պալատականները չյուսահատէին և չարունակէին իրարու դէմ հակառակութիւններ ստեղծել, որովհետև լսող բանակիններուն պէս, Ասպետ Համիա ալ իր չարքը զանուղղներուն փոխադարձ թշնամութեան վրայ հիմնած էր իր գժոխային իշխանութիւնը։

Այս անգամ սակայն Ասպետ Համիա երկար մտքէն չանցուց որ յաղթական պարտասուած խաղ մըն էր այս, նախ որ ազատելին գնդակահար զարնուելը բոլորովին խելքէ մտքէ չանցած անակնկալ մը տեղի ունեցած էր, յետոյ, սամսակին պարտնակութեան մէջ չի կար ո և է կէտ մը որ ուղղուած ըլլար այս կամ այն պալատականին, կամ անոնցմէ մէկուն վրայ կասկած հրաւիրելու հանգամանք ունենար։

Շէֆիք վաչային իր հրամանը տալէ հաքը, արդէն երկու ժամ անցած էր ու սակաւին ո և է արդիւնք մը չէին տուած ձեռնարկուած խուզարկութիւնները պարտիզպանը գտնելու մասին։

Սուլթանը նորէն իր քով կանչել տուաւ սակիմութեան նախարարը։

— Ո՞ւր է պարտիզպանը, պուաց անոր երեսին։

— Վեհափառ տէր, պատասխանեց խելօք մարդը չխոխած, պէտք եղած բոլոր հրամանները տուի, ամէն կողմ մարդ ղրկեցի և կը յուսամ որ հիմա կը գտնան կը բերեն գինքը։

— Ամէնքդ ալ խաբեբաներ, սուտոռներ, ապերախտներ էք, գոչեց Ասպետ Համիա բորբոքելով, վասն եմ որ բան մը չես ըրած ու մարդը չպիտի կրնաս գտնել։

— Վեհափառ տէր կրկնայ նախարարը դողդոջ ձայնով մը ձեր հրամանը մինչև երկու ժամ անպատճառ պիտի դրծադրուի Աստուծոյ չնորհիւ...։

— Եւ եթէ երկու ժամէն պարտիզպան Էօմէրը մէջտեղ չգայ, ձեռքէս ազատելիք չունիս։

— Ձեր վեհափառութիւնը ուզածը կրնայ ընել ինձ և ես պատրաստ եմ սիրով ու խնդարհութեամբ ընդունելու իր կողմէ եկած ամէն չնորհ կամ պատիժ, բաւ է որ հաւատարմութեամբ ծառայեմ իրեն։

— Հաւատարմութիւնդ այս պարագային մէջ յայտնի պիտի ըլլայ, բաւ Ասպետ Համիա որուն ձայնը քիչ մը հանդարտած կը թուէր, գիտցիր որ այս գիշեր անպատճառ պէտք ունիմ պարտիզպան Էօմէրին։

— Ձեր փափաքը պիտի կատարուի, պատասխանեց նախարարը, թէև չատ վստահ չէր իր ըսածին վրայ, բայց և այնպէս չէր կրնար տարբեր կերպով խօսիլ իր վեհափառ տիրոջ.

Վայրկեանները կը սահէին սակայն և ո՛չ ոք երեւան կ'ելլար, ո՛չ մէկ կողմէն լուր մը մը կուգար։ Ինչո՞ Շէֆիք փաշա ծայրայեղ սազնապի մը մատնուած, պատուհանին քով անդադիր կը սպասէր, տեսնելու համար աւետաբեր հրեչտակը որ պիտի գար իրեն բարի լուրը հաղորդելու։ Իր միակ յոյսը հարիւրապետը Շիւքրի պէյի վրան էր, իր սահմանական պետերուն ամենէն վարժն ու աչքը բացը, որ ինչպէս գիտենք, յատուկ առանդով մը կը հետապընդէր այս գործը և որ միշտ յարաբերութեան մէջ էր պարտիզպան Էօմէրի հետ։

Եւ սակայն Շիւքրի պէյն ալ երկար օրէ ի վեր չէր տեսած Էօմէրի երեսը, թէև լաւ գիտէր որ միշտ իր խուզարկութիւնները կը չարունակէր Պէյքօզի կողմերը։

Շէֆիք վաչային հրամանները տանելուն պէս, հինգ վեց հոգիի ընկերակցութեամբ և մատնատոր չոգեմակոյկով մը փութացած էր Պէյքօզ, խոստանալով անպատճառ պարտիզպանը գտնել ու բերել և նախարարը միմիայն անոր վրայ դրած էր յոյսը։

Եւ սակայն ժամերը կը սահէին կ'անցնէին ու սակաւին

մարդ չէր երեւար: Ապա իւլ Համիտի համբերութիւնը հետզհետէ կը սպառէր: Բանակալը ծրագիր մը յղացած էր ուրուն գործադրութիւնը համար անպատճառ պէտք ունէր պալատական էօմէրի և անոր համար էր որ ժամերէ ի վեր անոր գալուն կը սպասէր: Այդ ծրագիրը ո՛չ ոքի չէր յայտնած ու ո՛չ ոք ալ կրնար երեւակայել ինչ ըլլալը, բայց ամէնքը կը զգային որ Ապա իւլ Համիտի ամրողջ մտածումը, այդ միջոցին, պալատականին վրայ կեդրոնացած էր:

Կէս գիշերին մօտցած էր արդէն և սակաւին յուզումը և երթեւեկը չէր հանդարտած պալատին մէջ: Նոյնիսկ մարդիկ զրկուած էին ամէն կողմ, մինչ առաջին մեհեանները կը սկսէին ձեռնունայն վերադառնալ, յուսահատ դէմքերով:

Ապա իւլ Համիտ այդ իրիկունը չէր ճաշած, մեռոն երկու գաւաթ կաթ խմելով անցուցեր էր, իր սենեակին մէջ առանձնացած: Ամէն վայրկեան անդիմադրելի պէտք մը կը զգար խորհրդաւոր առնը գրպանէն հանելու և հարիւրերորդ անգամ զայն կարդալու, խոչոցայցյին օգնութեամբ: Ակ հիմա ծայրէ ծայր գոց ըրած էր և մէջի կարճ խօսքերը յամառօրէն իր մտքին մէջ կը ցցուէին ու իր ուղեղը կը չարչարէին: Ակ իրեն սեւեռուն զաղափարը եղած էր պարտիզպան էօմէր աղան, անոր գալուանին կը սպասէր խօլական մոլեգնութեամբ մը, ամէն վայրկեան երկարական զանգակը հնչեցնելով ու լուր հարցնելով:

Ոստիկանութեան նախարարը՝ Շէֆիք փաշա՝ Ելըլըզի պալատին մուտքի մեծ դրան քով զանուած պահապաններուն յատկացեալ տաղաւարին մէջ գացած էր սպասելու, որպէս զի լուր մը առնելուն պէս փութայ իր վեհափառ Տիրոջ հաղորդելու: Կարծես նոյն միջոցին ամբողջ Թուրքիոյ ճակատագիրը այդ պարտիզպանէն կախուած էր:

Միջոց մը նախարարը իր ժամացոյցը նայեցաւ մտատանջ դէմքով մը: Կէս գիշերը ժամ մը անցած էր:

Անհամբեր չարժուամով մը ոտքի ելաւ ու դուրս ուզուեցաւ, մինչեւ պարտէզի դրան մեծ դրան քով, աչքերը յառեցուց այն օձապտոյտ ճամբուն վրայ որ Պէշիկթաշէն Ելըլըզ կ'երկարի և որ նոյն ժամուն, թէեւ կապերու լոյսով լուսաւորուած, սակայն ամայի էր բոլորովին:

Ամառնային հիանալի գիշեր մըն էր, աստեղազարդ պայծառ երկինքով մը, հեռուն կ'երեւար Մարմարայի ծովն ու Վոսփորի մուտքը վեհաշուք հանդարտութեան մը մէջ: Շէֆիք փաշայ թէև բանաստեղծական զգայուն հոգի մը չունէր, այսուհանդերձ պահ մը զմայլած մնաց իր առջեւ զարդուզարդ տեսարանին վսեմութենէն և մտայատ այն հզօրանալ տպաւորութիւնը որուն մատնուած էր ժամերէ ի վեր: Գրպանէն սիկառէթի տուփը հանեց, հատ մը առաւ ու վառեց և հեչտանքով մը սկսաւ ծխել, երազուն կերպարանք մը առնելով:

Հինգ վայրկեանէ ի վեր այսպէս, Ապտիւլ Համիտի բարկութիւնն ու պարտիզպանին փնտռտուքը մոռնալով, Շէֆիք փաշա ինքնամոռացման հեչտութիւնը կը վայելէր, երբ՝ յանկարծ՝ կառքի թաւալումի մը հեռաւոր ձայնը իր ուշադրութիւնը գրաւեց:

— Արդեօք բարի լո՞ւր մը կուգայ կոր ըսաւ ինքնիրեն և ա՛լ աւելի ուշադրութեամբ մտիկ ընել սկսաւ: Ձայնը արագօրէն կը մօտենար և հիմայ նախարարը կրնար զանազանել որ ո՛չ թէ մէկ կառքի այլ երկու և գուցէ աւելի կառքերու թաւալման ձայնն էր որ կը հասնէր:

— Շիւքրի պէյը ըլլալու է իր մարդոց հետ, խորհեցաւ նախարարը: Ներսէս ձայն մը այնպէս կ'ըսէ կոր... և ինծի անանկ կուգայ կոր որ յաջող լուր մը կը բերուն կոր... անյաջող լուր մը ունեցողը կառքը այսչափ չվազցներ...:

Օձապտոյտ ճամբուն վրայ, կալի լոյսերուն տակ ու ծառերուն մէջէն Շէֆիք փաշա նշմարեց վերջապէս երկու կառքեր որոնք արընթաց կուգային:

— Վայրկեանէ մը կը հասնին, մտածեց նախարարը ուրախ դէմքով մը:

Սրդարիւ, քիչ մը ետքը, երկու կառքերը երեւցան ճամբուն ծայրը։ Շէֆիք փաշայի սիրտը յուզումէն ուժգին կը բաբախէր, այնքան վատան էր սխալած չըլլալուն։

Վերջապէս առաջին կառքը, որ քսան մէդրի չափ առջեւէն կ'ընթանար, կանգ առաւ մուտքի դրան առջեւ և կառքին դռնակէն գլուխ մը դուրս եկաւ։

Ոստիկանութեան նախարարը իսկոյն ճանչցաւ հարիւրապետ Շիւքրի պէյը, երկարզի պալատան հաւատարիմ ու ե. ռանդուն սպաներէն մէկը, որ յօժարակամ ոստիկանի դեր ալ կը կատարէր իր տիրոջ հաճելի ըլլալու և անոր չնորհներուն արժանանալու համար։

Վերջապէ՛ս եկաք, գոչեց նախարարը ուրախութեան ճիչ մը արձակելով... գա՞ք պարտիզպանը։

— Այո՛, փաշա էֆէնտի, պատասխանեց Շիւքրի պէյ չոր ու եղերական ձայնով մը որ զարմանք ու մտատանջութիւն պատճառեց նախարարին։

— Միասին բերի՞ք...։

— Այո՛, ըսաւ նոյն տարօրինակ չեչտովը։

— Մե՞ր է...։

— Միւս կառքին մէջ։

Վայրկենապէս այս բառերը փոխանակուելէ ետքը, կառքին դռնակը բացուեցաւ և Շիւքրի պէյ ու իրեն ընկերացող երկու անձերը կառքէն վար ցատկեցին։

— Բայց չո՛ւտ մեր վճռափառը անհամբեր կը սպասէ կոր, վայրկեան մը առաջ պէտք է իմացնենք աղան իրեն ներկայացնենք, գոչեց Շէֆիք փաշա որ հակառակ հարիւրապետին տարօրինակ կերպարանքին, ուրախութենէն ինչ ընելիքը չէր գիտեր։

Ցետոյ դառնալով դրան մօտ կեցող պալատական պահապաններուն գոչեց.

— Ներս վազեցէ՛ք և լուր տարէք որ պարտիզպան էօմէր աղան բերուած է... ու ինք խոյացաւ դէպի երկրորդ կառքը որ քիչ մը անդին կը սպասէր և որուն դռնակն ալ բացուած՝ երկու հոգի մէջէն վար կիյնար։

— Փաշա էֆէնտի, վայրկեան մը չնորհ ըրէք կենալու, գոչեց հարիւրապետ Շիւքրի պէյ նախարարին հասնիլն վազելով։

— Ինչ կայ, ինչ պիտի ըսէք, պատասխանեց նախարարը անհամբեր չեչտով մը, կանչն դառնալով ու ակռայ պան մը կենալով։

— Փաշա էֆէնտի, պարտիզպանը գտանք և բերինք, այո՛, բայց...

— Բայց ինչ հարցուց փաչան Շիւքրի պէյի այլայլած դէմքին նայելով։

— Բայց, չարունակեց միւսը մտայղ ձայնով մը, մեռած գտանք ու դիակը միայն կրցանք բերել....

Եթէ կայծակը իր գլխուն իյնար չեչտակի այնքան չպիտի սարսափեցնար ըլլար Շէֆիք փաշա, որքան հարիւրապետին այս խօսքերը լսելով.

— Մեռա՞ծ, մեռա՞ծ, կրկնեց ձեռքը ճակտին տանելով՝ սահմռկած երեւոյթով մը,

— Այո՛, մեռած գտանք գինքը, չարունակեց պալատական սպան յուսահատօրէն, նոր մեռած, հազիւ մէկ քանի ժամ է իվեր... ուշ հասանք, եթէ ժամանակին հասնէինք, ո՛չ թէ միայն մեռած չպիտի ըլլար, այլ դուցէ, ո՛վ գիտէ...

Եւ Հարիւրապետ Շիւքրի պէյ լռեց։

Նախարարը, բերանը կիսաբաց, աչքերը մոլորուն, իր խօսակիցին կը նայէր մարդու մը պէս որուն մտածումն ու բանականութիւնը կարծես խոյս առած է յանկարծ։

Հզօր ճիգ մը ըրաւ իր վրայ և յառաջացաւ դէպի կառքը որուն դռնակին մօտ կը սպասէին երկու մարդիկ, ակնածական դիրքով մը։

Շէֆիք փաշա մօտեցաւ դռնակին ու կառքին մէջ տարածուած մարմին մը նշմարեց որուն երեսը չարաչուք կերպով լուսաւորուած էր ճամբուն վրայ գտնուող լապտերին լոյսովը։

Այո՛, նոյնինքն պարտիզպան էօմէրի անկենդան մարմինն էր հոն, բազմոցին վրայ, տարածուողը։

— Վատա՞հ էք որ մեռած ըլլայ, հարցուց նախարարը, որ չէր ուզեր այս անակընկալ ու սոսկալի իրականութիւնը ընդունիլ ու կը ջանար ո՛և է յոյսի մը կառչիլ, որքան ալ այդ յոյսը տկար ըլլար։

— Ախո՛ն, այո՛, մեռած է, պատասխանեց Շիւքրի պէյ, և մանր ալ բժշկական քննութեամբ ատուգուած... երբոր գինք գտանք արդէն անկենդան դիակ մրն էր, թէև ինչպես յետոյ բժիշկը ըսաւ, հազիւ մէկ երկու ժամէ ի վեր մեռած։

— Ատուած իմ, Ատուած իմ, բոլորաղանչիկ Շէֆիք փաշա յուսահատ և ընկճուած դէմքով մը, այո՛ ինչ դժբախտութիւն է որ կը հասնի մեզ... հիմա ինչ պիտի ըսենք Սուլթանին որ ժամերէ ի վեր հրաման ըրած է Իօմէր աղան գտնել բերելու...։

— Մեր վհատած ոգիով հրամանը կատարուած է, պատասխանեց սպան, քանի որ ան՝ Իօմէր աղան գտանք ու բերինք։

Այս խօսակցութեան մէջտեղին պալատական Թիկնապահ մը վազելով եկաւ դիակիր կառքին քով։

— Ինչո՞ւ անմիջապէս ներս չէք մացնէր Իօմէր աղան, քանի որ եկած է, գոչեց դրեթէ յանդիմանական չեչտով մը, Շէֆիք փաշայի երեսը նայելով։

Ոստիկանութեան նախարարը չպատասխանեց. այնքան չուարած էր որ չէր գիտեր ինչ պատասխանելը։

Հարիւրապետը որ իր պաղարիւնութիւնը չէր կորսնցուցած, ըսաւ,

— Փաշա էֆէնտի, թէև Իօմէր աղան բերինք, սակայն դժբախտաբար չենք կրնար ներկայացնել մեր վհատած Սուլթանին, որովհետև մեռած է...։

— Մեռա՜ծ, կրկնեց Թիկնապահը ինքն ալ ափ ի բերան մնալով։

Եւ սակայն կարելի չէր աւելի երկար անոնց մնալ հոն։ Շիւքրի պէյի գալուստը և պարտիզպանը միասին բերելուն

լուրը արդէն կայծակի արագութեամբ տարածուած էր պալատին մէջ և աւետիսը հաղորդուած Ապտիւլ Համիտի, որ այս լուրին վրայ բոլորովին հանդարտած էր և անմիջապէս հրամայած որ մեծ պարգեւ մը տրուի Շիւքրի պէյի։ Միևնոյն ատեն Թիկնապահը ղրկած էր որպէսզի Իօմէր աղան չուսուցչի իր մօտ բերեն։

Դիակիր կառքը առջևէն, իսկ Շէֆիք փաշա, Թիկնապահը Շիւքրի պէյ և իրեն հետ եղող անձերը կառքին ետևէն, մտան Երլաբզի պալատը և յամրաքայլ սկսան յառաջանալ, յուզարկաւորութեան մափորի մը պէս։

Զարաշուք իրականութիւնը անկարելի էր պահել Ապտիւլ Համիտէն և անմիջապէս իրողութիւնը իմաց տրուեցաւ իրեն։

Կը կարծուէր որ այս լուրը ա՛լ աւելի սոսկալի բարկութեան մը պիտի մատնէր բռնակալը, սակայն այդպէս չեղաւ։ Ապտիւլ Համիտ պարտիզպան Իօմէր աղայի սպաննուած գտնուելուն լուրը լսեց տարօրինակ հանդարտութեամբ մը։ Կարծես առտուընէ ի վեր կրած յուզմունքը ա՛լ անզօրութեան մատնած էին իր ջիղերը։

Մոլորուն աչքերով, կարծես երազի մը մէջ, մտիկ ըրաւ ինչ որ իրեն պատմեցին աներևոյթ հանդարտ կերպարանքով մը։ Միայն իր տարօրինակ չրթունքը տակն տակի կը դողդողար, մատնելով իր տագնապը։

Յետոյ ուզեց որ Չէնքէզ Մէհմէտ փաշա, իր սիրական ու հաւատարիմ պալատականը, մանրամասնօրէն հարցաքննէ Շիւքրի պէյը, այն մանաւանդ խուցին մէջ որուն հետ մանաւանդ թաքստոց մը կար, ուրկէ ինք կրնար ծածկաբար լսել ամէն բան։

Հրամանը անմիջապէս գործադրուեցաւ։

ԺԲ.

ՇԻՒՔՐԻ ՊԷՅԻ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Երբ հարիւրապե՛տ Շիւքրի պէյ մտաւ ան սրահը ուր իր տեղեկատուութիւնը պիտի ընէր, արդէն դրասեղանի մը քով բազմած գտաւ Զէրքէզ Մէհմէտ փաշան, որուն մօտ կը գըտնուէին նաև առաջին քարտուղար Թահսին փաշա, ոստիկանութեան նախարար Շէֆիք փաշա և ուրիշ երկու երկրորդական քարտուղարներ որոնք զատ սեղանի մը չուրջը նստած էին։

— *Շիւքրի պէյ, սկսաւ Մէհմէտ փաշա մեզմ ու քաջալերիչ ձայնով մը, մեր վեհափառ տէրը չատ գոհ է ձեռնէ ձեր ցոյց տուած փութկոտութեան և գործունէութեան համար...*

— *Աստուած երկար կեանք պարգեւէ մեր տիրոջ, փութաց պատասխանել սպան խորին ակնածանքով բարև մը տալով։*

— *Ուրեք ձեզի յանձնուած պաշտօնը յաջողութեամբ կըրցած կատարել, և եթէ Իօմէր աղան կենդանի չկրցաք հոս բերել, ապահովաբար յանցանքը ձերինը չէ։*

— *Ափսոս որ քիչ մը ուշ հասանք։*

— *Մի՛ աճապարէք պատասխանելու և սպասեցէ՛ք որ խօսքս աւարտեմ... հիմա ձեռնէ մանրամասն տեղեկութիւններ ուղելով մեր նպատակն է ո՛չ թէ ձեզ հարցաքննութեան ենթարկել, այլ՝ այդ տեղեկութիւններուն չնորհիւ ձեռք ձգել այս նոր ոճիրը գործող անձերը, որոնք ապահովաբար կա՛մ նախորդ ոճիրները կատարող նոյն անձերն են և կամ անոնց համախոհները։*

— *Այս մասին բնաւ տարակոյս չկայ, արդէն ենթադրութեան մէջ եղած արգելքին չէր կրնար լեզուն բռնել և կը ուզէր մամ առաջ ամէն բան ըսել։*

— *Կրկին կը խնդրեմ մի աճապարէք ըրաւ Մէհմէտ փաշա քիչ մը ձայնը խստացնելով, ձեր խօսքերը մեծ կարեւորութիւն և կշիռ պիտի ունենան մեր ապագայ խուզարկութիւններուն համար, ուստի պէտք է որ ուշի ուշով ձեր պատասխանները առնք, առանց ամենափոքր մանրամասնութիւն մը մոռնալու կամ զանց ընելու... ասով միայն կրնաք ա՛լ աւելի արժանանալ մեր վեհափառ տիրոջ գոհունակութեան։*

— *Պատրաստ եմ ձեր հարցումներուն պատասխանելու։*

Փաշան պահ մը լռեց, սեղանին վրայ իր առջեւ դրուած թուղթերը խառնչտկեց անոնց մէջ բան մը փնտռելու երեւոյթով և յետոյ ըսաւ.

— *Անկարեւոր կէտերուն վրայէն անցնինք։ Գիտենք որ Իօմէր աղան փնտռել գտնելու հրամանը ստանալուդ պէս, չորս հոգիի ընկերակցութեամբ Տօլմա Պահչէ գացիք ու հոն պատրաստ սպասող չոգեմակոյկով մը չիտակ ուղղուեցաք դէպի Պէյքօզ, իրիկուան դէմ, հասանօքէն երբ արեւը մարը մտած էր։ Մինչեւ այդ կէտը հարկ չի կայ պատմելու։ Հիմա մեզի ըսէ՛ք թէ Պէյքօզ հասնելէ ետքը ի՛նչ ըրիք։*

— *Պէյքօզի մէջ մեր խուզարկութիւնները հազիւ կէս ժամ տեւեցին, սկսաւ պատմել Շիւքրի պէյ։ Հոն ոստիկանութեան քօմիսէրը հարցուփորձելով, անմիջապէս իմացանք որ պարտիզպանը երկու օրէ ի վեր Պէյքօզէն հեռացած էր և ըսած էր որ ինք Գանլըճայի կողմերը պիտի երթայ ուր իր թէ հետք մը գտած էր։ Իսկոյն մեր չոգեմակոյկը վերադառնալով ճամբայ ելանք ու հասանք Գանլըճայ։*

— *Այդ մասն ալ կրնաք համառօտել եթէ չատ կարեւոր չէն, ըսաւ Մէհմէտ փաշա։*

— *Լաւ ուրեմն, հոն եւս ի զուր գինքը փնտռելէ ետքը,*

նոր տեղեկութեան մը հասնելու համար կանչ պէյլէրպէյ, ուր գիտէինք որ կը գտնուէր Իզմէր աղայի մէկ արհեստակիցը պարտիզպան Բէյնա որ Լ՛ն հարուստ փոքրիկ բանջարանոց մը կը մշակէ լճան կողմը, գէպի Սկիւտար տանող գառիվերին վրայ և որ մտերիմ բարեկամն է Իզմէր աղայի։ Պարտիզպան Բէյնա չատ որոշ տեղեկութիւններ տուաւ ինծի։

— Ինչ ըսաւ տեսնենք։

— Ըսաւ թէ նախորդ գիշերը Իզմէր աղա իրեն հետ անցուցած և գիշերն ալ միասին պառկած էր. թէ չատ յուսալից և ուրախ կ՛երեւար, նոյն իսկ բնութենէն փախցուցած էր թէ իր վիճառած մարդիկը գտնելու վրայ էր և թէ չատ կարեւոր, հետաքրքրական մը գտած էր։ Առաւօն կանուխ, այսինքն այս առաւօ, մեկներ էր իր բարեկամին քովէն, ըսելով որ Զամլըճայի կողմերը պիտի երթար։

— Զամլըճայի կողմե՞րը, հարցուց Մէհմէտ փաշա հետաքրքրուելով։

— Այո՛, չարունակեց Շիւքրի պէյ։ Երբ այս տեղեկութիւնը առինք, իսկոյն ճամբայ ելանք դէպի Զամլըճա, ես և ինծի հետ ուրիշ երկու բնակիչներ, մինչ միւս երկուքը Թոզոսցի Րէչիտ մօտ, որովհետեւ Իզմէր աղա ըսած էր որ գուցէ գիշերը կրկին իր բարեկամին մօտ կը վերադառնայ։ Մութը արդէն պատած էր չորս կողմը և մենք դժուարութեամբ կըրնայինք վեր ելլել քարուտ գառիվերէն։ Կէս ժամէ աւելի էր որ կը քալէինք ու Զամլըճայի մօտեցած էինք, առանց որոշապէս գիտնալու թէ ո՛ւր պիտի ուղղուէինք և որո՛ւ պիտի կրնայինք տեղեկութիւն հարցնել Իզմէր աղայի մասին, երբ յանկարծ մութին մէջ առուեր մը նշմարեցի որ կարծես հեռուէն մեզի կը հետեւէր։ Նախ առանց մեծ կարեւորութիւն տալու մեր ճամբան չարունակեցինք, սակն սակն հետեւիս դառնալով. առուերը միշտ կը հետեւէր մեզի։ Որոշեցի կանգ առնել և տեսնել թէ ի՞նչ կ՛ուզէր այդ մարդը որ յամառօրէն մեր հետեւէն կուգար կարծես...։ Մարդը առանց ուշադրու-

թիւն դարձնելու մեր կենալուն և կամ ինքն ալ կենալու, ճամբան ուղղակի չարունակեց դէպի մեզի։ Երբ մօտեցաւ, տեսանք որ պատանի մըն էր հազիւ քսան տարեկան։

Շիւքրի պէյ խօսքը կարեց պահ մը, զրպանէն թաշկինակը հանեց, ճակատը սրբեց և չարունակեց.

— Ով ես դուն և ինչ գան ունիս այստեղ այս ժամուս, հարցուցի պատանիին.— Ես հայ եմ, այս կողմերը կը բնակիմ, ըսաւ անմիջապէս ամենայն հանդարտութեամբ և ձեզի հետեւեցայ մտածելով որ գրնամ օգտակար ըլլալ, որովհետեւ այս կողմերուն ծանօթ չէք ինծի այնպէս եկաւ որ առնմէ կամ մէկը կը փնտռէք կոր.— Այո՛։ պատասխանեցի պատանիին, արդարեւ մէկը կը փնտռենք կոր, բայց չեմ կարծեր որ ճանչնաս, որովհետեւ այստեղացի չէ...

— Կարճ կապէ՛ այդ մարդամանութիւնները երթէ բուն խնդրին հետ կարեւորութիւն չունին, ըսաւ Մէհմէտ փաշա։

— Ընդհակառակը մեծ կարեւորութիւն ունին, պատասխանեց Շիւքրի պէյ, ինչպէս որ դուք ալ հիմա պիտի տեսնէք։

— Ուրեմն չարունակեցէ՛ք։

— Պատանին խելացի ու աչքը բաց մէկը կ՛երեւար կոր, ուստի մտածեցի թէ կրնար մեզի օգտակար ըլլալ և ըսի.— Իզմէր աղա անունով պարտիզպան մը կը փնտռենք կոր որ Պէյլէրպէյին հոս եկած է այս առաւօ։

— Բառատունը հինգ տարեկանի մօտ, երկայնահասակ, ալեխառն պեխերով մէկն է, հարցուց պատանին։— Այո՛, պատասխանեցի։— Հակցայ ձեր փնտռած անձը, երկու ժամ առաջ այս կողմերը տեսայ, ուրիշ երկու անձերու հետ խօսակցելով կ՛երթար, պատասխանեց պատանին, հետս եկէ՛ք ու ձեզ տանիմ իր գացած կողմը։

«Այս խօսքերուն վրայ, ոկսանք հետեւիլ պատանիին որ վստահ քայլերով մեզ առաջնորդեց ամայի գառիվայր տեղ մը, ուր ո՛չ մէկ բնակութիւն չէր երեւնար։ Ճամբան քանի մը անգամ պատանիին ըսի որ երթէ մեզ զուր տեղը կը յոգնեցնէր,

Մեր ձեռքէն չէր կրնար ազատիլ հաքը, որովհետեւ ըստ բախտի փնտռտուքներով ժամանակ անցնելու առեն չունէինք, բայց ինք միշտ պնդեց թէ անպատճառ պարտիզպանին քով պիտի տանէր մեզ։ Վերջապէս հասանք առանձին քարաշէն միայարկ տնակի մը քով, որ աղօտ կերպով լուսաւորուած էր։

— Ահա՛ ձեր փնտռած մարդը եւ երկու ընկերները հոս մտան, ըսաւ պատանին հաստատ ձայնով մը, ճիշդ այդ կողմերը իրենց պատահեցայ եւ աչքովս տեսայ անոնցմէն ներս մտնելնին։

— Այդ պատանիին վրայ ո՛ւ է կասկածելի բան չնշմարեցիք՞, հարցուց պալատական փաշան, որ լարուած հետաքրքրութեամբ մը կը հետեւէր երիտասարդ սպային պատմութեան։

— Մինչեւ այն առեն ո՛չ, բայց անկէ հաքը, ինչպէս պատմութեանս չարունակութեանը մէջ պիտի տեսնէք, շատ կասկածելի թուեցաւ ինձ իր ընթացքը եւ նոյն իսկ այժմ հաստատած եմ որ ինք նախապէս ամէն բան դիտնալով մեզ առաջնորդեց այդ տնակը, թէեւ չեմ գիտեր ի՛նչ նպատակաւ...

— Լաւ, ընդմիջեց փաշան, բայց կը խնդրեմ պատմութեան ընթացքէն մի չեղիր, յետոյ կը վերադառնանք այդ խնդրին... ուրեմն այսպէս մօտեցաք տնակին, յետո՞յ...

— Նախ տնակին մօտենալու համար հարկ էր փոքրիկ պարտէզ մը անցնիլ, որ կիսաթուլ պատերով չրջապատուած էր եւ որուն փայտէ խարխլիկ դուռը բաց թողուած էր։ Տնակին դրան քով հասնելով՝ քանի մը անգամ զարկինք սակայն բացող չեղաւ, այն առեն՝ ինձ ընկերացող երկու ծպտեալ ոստիկաններէն մին Հասան աղա, որ հուժկու մարդ մըն է, ուսովն ու սրունքովը ուժգին հարուած մը տուաւ դրան եւ դուռը կռնակի վրայ բացուեցաւ ու երեքս ալ ներս մտանք... փոքրիկ բակէ մը անցնելէ հաքը, հասանք սենեակի մը առջեւ որ աղօտ լամպայով մը լուսաւորուած էր եւ որուն դուռը հրելով բացուեցաւ։ Սենեակէն ներս մտնելնուս պէս նշմարեցինք պարտիզպան Էօմէր աղայի անկենդան մարմինը որ գետին փռուած էր։ Անմիջապէս քովը փութացինք։ Մարմինը տակաւին չէր պաղած եւ վրան ո՛ւ է վէրքի նշան չէր երեւնար, ո՛չ ալ արիւնի հետք կար գետինը կամ հագուստներուն վրայ։ Միայն վզին չուրջը կապտագոյն բոլորակ նշան մը կ'երեւար ինչ որ ենթադրել կուտար թէ զինքը չուանով մը կամ կաշիով մը խեղդած էին... յետոյ ճակտին վրայ կ'երեւար, նոյն նշանը, ըսաւ Շիւքրի պէյ որուն ձայնը դողդղալ սկսաւ եւ աչքերը ահարկու արտայայտութիւն մը առին։

— Ինչ նշան, հարցուց Մէհմէտ փաշա...

— m. և a. գիրերը և ներքևն ալ 5 թուանշանը...

Պահ մը ճնշող լռութիւն մը տիրեց սրահին մէջ։ Շիւքրի պէյ ինքն իսկ իր պատմութենէն ազդուած՝ լռեր էր։ Ապիւլ Համիտ, որ ինչպէս ըսինք, իր թաքստոցին մէջ կը լսէր ամէն բան, ինքն ալ սարսուռ մը զգայեր էր երիտասարդ սպային վերջին խօսքերէն ու յանկարծ խորհրդաւոր տումսակին սա բառերը դյուեր էին իր բորբոքած երեւակայութեան առջեւ. «Զորօր պատժուած՝ Արդարութեան գործը կը չարունակուի։»

— Ահա՛ մեկնութիւնը, ըսաւ ինքնիրեն բռնակալը, ահա՛ հինգերորդը որ կը պատժուի իրենց ձեռքով... ո՞վ պիտի լլայ վեցերորդը։

Ու բռնակալին աչքերը անզօր կատաղութեամբ մը չուղղուին թաքստոցին մութեան մէջ։

— Շարունակեցէ՛ք ձեր պատմութիւնը, ըսաւ Մէհմէտ փաշա։

— Թէեւ յայտնապէս կ'երեւար որ պարտիզպանը մեռած էր արդէն, այսուհանդերձ ուզեցի անմիջապէս բժիշկ մը կանչել և չուրջս նայեցայ մեզ ընկերացող պատանին փնտռելու համար։ Պատանին հոն չէր։ Ոստիկաններէն մին զրկեցի՝ որպէս զի դուրսը նայի։ Ոչ ոք կար դուրսը։ Պատանին անյայտ եղեր էր մեզի չիփ չիփակ մինչեւ դիակին քով առաջնորդել հաքը և մենք մեր չփոթութեան և իրարանցումին մէջ, ըսաւ չէինք նշմարած իր անյայտացումը...

— Տարօրինակ բան, այդ պատանին պէտք է անպատճառ գանել, գոնէ որոշ նշաններ ունի՞ք իր մասին։

— Ինչպէս ըսի։ Հագուա՞ծքան տարեկան, հայ պատանի մըն էր. խաչոր ակռ աչքերով, դիրուկ դէմքով, ախոյժ ու մտացի և բաւական մաքուր հագուած, գինքը կրնամ գտնազանել հարիւր հոգիի մէջ։

— Գոնէ անունը հարցուցած կ՚իք։

— Ո՛չ։

— Արդէն այդ կէտը կարեւորութիւն չունի, միջամտեց Շէֆիք փաշա, եթէ գործին մէջ մեղսակցութիւն մը ունի, ապահովաբար եթէ հարցուցած ալ ըլլային սուտ անուն մը պիտի տար։

Շատ ճշմարիտ է, չէչեց Թահսին փաշա, ինքն ալ կարծիք մը յայտնած ըլլալու համար։

— Շարունակեցէ՛ք, կրկնեց Մէհմէտ փաշա։

— Տեսնելով որ պատանին գտնել կարելի չէ, անմիջապէս ոստիկաններէն մին դրկեցի որպէս զի երթայ և չուտով բժիշկ մը գտնայ բերէ, իսկ ես միւս ոստիկանին օգնութեամբ պարտիզպանը հանուեցուցի որպէս զի մարմինը քննեմ և տեսնեմ որ ո և է վէրքի նշան մը կա՛յ վրան ու մի՛ւսներն ալ նախնական խնամքներ երթ, թէեւ վատահ ըլլալով որ ո և է օգուտ մը չունէին երածներս։ Կէս ժամ ետքը բժիշկն ալ հասաւ և մանրամասն քննեց դիակը և հաստատեց թէ խեղդմամբ եղած էր և թէ մահը հազիւ երկու ժամ առաջ տեղի ունեցած էր։ Այս գործողութենէն ետքը, այլ եւս ուրիշ բան չէր մնար մեզի ընելիք այլ եթէ դիակը առնել և հոս փոխադրել, որովհետեւ եթէ քննութեան սկսէինք անմիջապէս, պիտի ստիպուէինք հոն մնալ երկար ատեն և դիտէինք որ հոս անհամբեր մեզի կը սպասէիք։ Ասկէ զատ այն քննութիւնը որուն պիտի ձեռնարկէինք, կարելի էր քանի մը ժամ յետաձգել, քանի որ ոճրագործները գտնելու համար ո և է հետք մը չունէինք և արդէն երկու ժամէ ի վեր պէտք է որ հեռացած ըլլային։

Մէհմէտ փաշա իրաւամբ քննադատելի բան մը չէր գտնար սպային արարքներուն մէջ, այսուհանդերձ ըսաւ բաւական խիստ չնչտով մը։

— Մեծ պակասութիւն մը գործած էք ձեզի ընկերացող պատանին հետքը կորնչնելով։

— Այս մասին բոլորովին համամիտ եմ ձեզ, միայն թէ երբ նկատի առնէք պատանիին յանկարծական անյայտացումը, այն ատեն միայն հասկցայ որ գիակէն աւելի՛ աղջկով պէտք էինք զբաղիլ... բայց արդէն բաւական անցած էր։ Այսուհանդերձ փաշա էֆէնտի, եթէ հրաման տաք, պատրաստ եմ անմիջապէս վերադառնալ Զամլըճա և խուզարկութիւններու սկսիլ թէ պատանին և թէ միւս անծանօթ ոճրագործները գտնելու համար։

— Անշուշտ այդ խուզարկութիւնները պիտի կատարէք, անմիջապէս, բաւ Մէհմէտ փաշա, բայց ատիկա այնքան կարեւոր ու դժուարին գործ մըն է որ չենք ուզեր միմիայն քու ձեռքդ յանձնել...

— Ինչպէս որ դուք յարմար կը տեսնէք, պատասխանեց սպան քիչ մը արժանապատուութիւնը վիրաւորուած ձեւով մը։

Հոս վերջացաւ Շիւքրի պէյի տեղեկութիւնը։

Ժ.Գ.

Ս.ՊՏԻԻԼ ՀԱՄԻՏԻ ԻՐԱՏԷՆ

Կէս գիշերը չատոնց անցեր էր արդէն: Լրտեսներու և ոստիկաններու նոր արշաւախումբ մը մեկնած էր դէպի Սկիւտար նորանոր խուզարկութիւններու համար: Երկրորդ պալատին մէջ իրարանցումը սակայն չէր դադրած և գրեթէ բոլոր պալատականները ոտքի վրայ էին. մեկ վայրկեանէն միւսը իրենց միրոջ հրամանները ընդունելու համար:

Ապտիւլ Համիտ որ պան մը հանդարտած կը թուէր, նոքէն իր հանդարտութիւնը կորնցուցած էր և պարտիզպան իմէրի եղերական վախճանը գինքը դարձեալ ընկղմեր էր հոգետանջ անարեկութիւններու մէջ:

Եւ սակայն առաւօտնէ ի վեր կրած չզային յուզումները վերջապէս գինքը զգեանցին և պէտք զգաց պան մը երթալ իր անկողնին վրայ հանգչելու, առանց աչքերը գոցել կարենալու:

Իր սովորութեան համեմատ՝ ուշէն որ ընթերցում մը ընէին իրեն:

Ապտիւլ Համիտ մեծ սիրահար մըն էր գեղայացունց եղեռնութեանց ու ոստիկանական չհատականութեանց նուիրուած վէպերու, որոնց թարգմանութեան համար յատուկ թէ՛ թուրք և թէ հայ թարգմանիչներ ունէր: Իր ամենէն սիրած հեղինակներն էին Էմիլ Ռիչպուր, Քաւվիէ աը Մոնթէփէն, Փոնսօն տիւ Թէռայլ, Կափօփիօ, Ժիւլ Մառի և ուրիշ այս կարգի Ֆրանսացի վիպասաններ որոնց գործերը գրեթէ ամբողջութեամբ

թարգմանել տուած էր և որոնց ընթերցումին մէջ կը փնտռէր, չատ անգամ, իր անքուն գիշերներուն սփոփանքը:

Վերջերս սակայն նոր հեղինակ մը գինքը բոլորովին հմայեր էր: Այդ հեղինակն էր անգղիացի Բօնըն Տօյլ գնդապետը, որուն սխնարանչակ Շերլօք Հոլմսի արկածախնդրութիւնները որոնց ամենքն ալ խորհրդաւոր սմիրներու չուրջ կը դառնան, տարօրինակ կերպով գինքը չհատդրդած էին:

Առանձին թարգմանիչ մը բաւական չգտնելով՝ երկու հոգի, օրն ի բուն զբաղած էին տաղանդաւոր անգղիացի վիպասանին գործերը թուրքերէնի թարգմանելու: Ապտիւլ Համիտ յաճախ հիացած էր Շերլօք Հոլմսը վրայ որ ամենափոքր ու աննշան հետքէ մը խորհրդաւոր և անլուծելի կարծուած գաղտնիք մը երեան կը հանէր:

Իր իանդիսաւորութիւնը Բօնըն Տօյլի մասին այն աստիճան առաջ գացած էր որ քանի մը ամիս առաջ գայն Պոլիս հրաւիրած էր անձամբ ծանօթանալու համար Ֆինաը: Շերլօք Հոլմսի հեղինակը ընդունած էր հրաւէրը և Պոլիս եկած և իր գալուն յաջորդ չարթուն, ուրբաթ օր մը, գացած էր Պէյիկթաշ, Սէլամլըքի արարողութեան ներկայ գտնուելու: Ըստ իրեն եղած զեկուցումին՝ արարողութենէնետքը, Սուլթանը պիտի բարեհաճէր ներկայութեան ընդունելու գինքը:

Բայց արարողութենէն ետքը, Բօնըն Տօյլ ի զուր սպասեր էր Մէրասիմ Տարիէսիի մէջ որպէս զի պալատին արարողապետը գայ գինքը Ապտիւլ Համիտի քով առաջնորդելու համար: Ի փոխարէն արարողապետին՝ թիկնապահ մը եկած էր իմաց տալու թէ նոյն օրը Սուլթանը չպիտի կրնար գինքը ընդունիլ և Բօնըն Տօյլ մեկնած էր Սէլամլըքէն բաւական սրտնեղած արտայայտութեամբ մը: Թիկնապահը աւելցուց էր թէ հաւանօրէն վեհափառ Սուլթանը իմաց պիտի տայ թէ ո՛ր օր կրնար գինքը ընդունիլ:

Քանի մը օրեր անցեր էին ու նորէն ո և է հրաւէր չէր ընդունած: Բօնըն Տօյլի համբերութիւնը սպառեր էր վերջապէս

և օր մըն ալ պալատի առաջին քարտուղար Թահսին փաշային առմամբ մը ուղղելով՝ չոր կերպով ծանուցած էր թէ երկու օրէն կը վերադառնար Անգլիա, չկրնալով հաւկնալ իր յատկապէս Պոլիս հրաւիրուելուն չարժառիթը։ Այս առմամբ որուն պարունակութիւնը անմիջապէս հաղորդուեցաւ Ապտիւլ Համիտի, բաւական յուզում պատճառեց բռնաւորին, այսուհանդերձ կրկին մերժից ընդունիլ մնծանուն վիպասանը։ Միայն թէ այս անգամ Սուլթանը հարկ դատեց անմիջապէս արտրոզատիա Իպրահիմ փաշան ղրկել Քօնըն Տօյլի մօտ և դրամական մեծ նուէր մը և թանկագին ընծայ մը տալ հաչակաւոր վիպասանին ցաւ յայտնելով միանգամայն որ, չպիտի կրնար այդ օրերը ընդունիլ մեծայարգ հիւրը և թէ չուզեր զինքը սպասցնել եթէ Անգլիա վերադառնալ կը փափաքի։ Վիպասանը հաւկցաւ որ զինքը քաղաքավարօրէն ճամբու կը դնէին և հետեւեալ օրն իսկ իր պայուսակը կապկպով, արեւելեան ճեպընթացով մեկնեցաւ Պոլսէն, չկրնալով մեկնութիւն մը տալ Ապտիւլ Համիտի այս տարօրինակ ընթացքին։

Քօնըն Տօյլի Պոլիս ժամանումը և մեկնումը անծանօթ մընացած է հասարակութեան և խնդրին մօտէն ծանօթ եղողները միայն դիտեն 1904ի գարնան պատահած այս միջադէպը։

Իսկ թէ ինչո՞ւ Ապտիլ Համիտ մանաւանդ հրաւէրով զայն Պոլիս կանչելէ առաջ, չուզեց իր ներկայութեան ընդունիլ, ասոր բացատրութիւնը պարզապէս հետեւեալն է։

Սըր Արթըր Քօնըն Տօյլի Պոլիս հասնելուն հետեւեալ օրն իսկ՝ Սուլթան-Համիտ «ճուտնալ» մը կը սանտար գրեթէ ատիճատով։

«Իրրև ձեր վիպասանութեան ամենահատատարիմ և անձնուէր ծառան, պարտք կը ղգամ ձեր բարձր ուշադրութիւնը հրաւիրել հետեւեալ տողերուս վրայ։

«Երէկ առտու արեւելեան ճեպընթացով Պոլիս հասած է, ըստ ձեր բարձր փափաքին, Անգլիացի ծանօթ վիպասան Սըր Արթըր Քօնըն Տօյլ և որ, ըստ տարաձայնութեան, այս օրերս

պատիւը պիտի ունենայ արժանանալու ձեր Վեհափառութեան կողմէ մանաւանդ ունկնդրութեան մը։ Պարտք կը ղգամ այս առթիւ յայտարարել որ Քօնըն Տօյլ իրեն եղած հրաւէրը անմիջապէս ընդունելով՝ նպատակ ունի ո՛չ միայն ձեր վեհափառութեան չնորհներուն արժանանալ, այլ միանգամայն օգտուելով իրեն եղած թոյլտուութիւններէն, մանրակրկիտ կերպով դիտել և ուսումնասիրել Եըլտըզի պալատն ու նկարչին կեանքը և նոր վէպի մը նիւթ ընել զանոնք, ի շնորհ ձեր վեհափառութեան բարձր և ազնուագոյն համբաւին։ Քօնըն Տօյլ իր այս նպատակը յայտնած էր արդէն մտերիմներու և նոյն իսկ պատմագրութիւն մը կնքուած է այն հրատարակչին հետ որ պիտի տպագրէ այդ վէպը։

«Իմ քաղած այս ամենաստոյգ տեղեկութիւններս պարտք կը ղգամ խոնարհաբար ներկայացնել ձեզ վեհափառութեան որպէսզի պարտ ու պատշաճը անօրինակ ձեր բարձր կամքին համեմատ»։

Այս «ճուտնալ»ը որ ծանօթ հայ խաֆիէ մը տորագրած էր և որուն գործունէութիւնը պիտի տեսնենք տակաւին այս պատմութեան ընթացքին մէջ, մտատանջութեան մատնեց Ապտիւլ Համիտի կասկածոտ երեւակայութիւնը։ Իրեն համար ամենէն անհաճոյ բանն էր եւրոպական հրատարակութիւններու մէջ երեւալ, աննպատակ գոյնով մը և ատոր համար ամէն զոհողութիւն կ՚ընէր, յաճախ զոհ երթալով կարգ մը եւրոպացի չանթաժխանութիւններու որոնք իր այս տկար կողմը կը չահագործէին անպակաս կերպով։

Այս «ճուտնալ»ը որ ծայրէ ի ծայր գրուած էր առանց ո և է հիմնական ճչմարտութեան մը և մի միայն մտացածին նեթաղրութիւններու վրայ, բաւ եղաւ որ Ապտիւլ Համիտ հրաժարի իր խորհրդէն և կասկածոտ աչքով մը նայի անգլիացի մնծանուն վիպասանին վրայ, որուն ընական պանդուկը հետեւեալ օրն իսկ չդիպատուեցաւ լուտեներու խուժմով մը։

Շերլօք Հօլմսի համբաւաւոր հեղինակին վրայ այս միջա-

դէպը պատմել եաքը, որ ցոյց կուտայ թէ Սալմիւլ Համիա ինչ առաքինանի յարդ կ'ընծայեր Անգլիացի վիպասանին, գառնանք մեր նիւթին:

Ինչպէս ըսինք, այդ իրիկուն, կամ մանաւանդ առաւօտուն, արքունական այդչին լատնապատ մօտ էր, Սուլթանը երկընցած երկար ու հանգստաւէտ թիկնաթոռի մը վրայ որ յաճախ իրեն անկողին կը ծառայէր, մտիկ կ'ընէր Շէրլօք Հոլմսի չանազանականութիւնները, զորոնք իր հաւատարիմներէն մին կը կարդար:

Նորէն խորհրդաւոր ոճիրի մը պատմութիւնն էր զոր գաղտնի ոստիկանը կրցած էր երեւան հանել չնորհիւ այցելութեան մը վրայ դրուած երկու բառերու: Այցելութիւնն թուղթը, երկու բառերը, գործածուած մելանը և գիրերուն ձեւը լաւական եզեր էին Շէրլօք Հոլմսի, կարդ մը հետեւութիւններ ընելու որոնցմով յաջողած էր երեւան հանել խորհրդաւոր ոճրին անծանօթ մնացած հեղինակները:

Պատմութիւնը այնքան հրաշալի կերպով գրուած էր, գաղտնի ոստիկանին հետեւութիւնները այնքան բնական, պայծառ և յստակ էին, որ Սալմիւլ Համիա ակի ի բերան մընաց և ընթերցումը աւարտելէ եաքը, երկար ատեն մտածեց անոր վրայ:

— Ահա, կը խորհէր ինքնիրեն, թէ կարելի ըլլար Շէրլօք Հոլմսի պէս մէկը ունենալ, արդեօք որքան դիւրին կերպով երեւան պիտի հանուէին պէնքը օրերէ ի վեր ստգնապի մատնող անձերը, մանաւանդ որ այժմ անոնց կոլմէ գրուած թուղթ մըն ալ ունեը իր քովը և յետոյ ուրիշ չարք մը հետքեր որոնք թէև բաւական տարտամ ու անորոշ էին, սակայն Շէրլօք Հոլմսի պէս մէկու մը համար նոյնիսկ չտիտզանց պայծառ ու որոշ պիտի ըլլային:

Այս մտածումներէն տարուած, յանկարծ դարձաւ դէպի ընթերցողը և հարցուց:

— Արդեօք կը կարծեն որ իրաւունք դոյութիւն ունեցած է Շէրլօք Հոլմսը թէ պարզապէս հեղինակին երեւակայութենէն ծնած անձ մըն է:

— Վեհապետ ակը, պատասխանեց միւսը, մարդկային երեւակայութիւնը, առանց իրականութեան օժանդակութեան չկրնար ստեղծել այնքան զարմանալի պատմութիւններ և ինչպէս կուտայ որ հեղինակը իր պատմութիւններուն մէջ մրչմարիտ իրողութիւններ կը պատմէ և թէ Շէրլօք Հոլմսը ոչ թէ երեւակայական անձ մըն է, այլ իրականէ մէկը որ գոյութիւն ունեցած է:

— Ինծի ալ այնպէս կը թուի, ըսաւ Սալմիւլ Համիա, հեղինակը առանձին չէր կրնար երեւակայել այս ամէնքը: Շէրլօք Հոլմս անպատճառ գոյութիւն ունի, գուցէ տարբեր անունով մը:

Այս խօսքերուն վրայ պահ մը լռութիւն տիրեց: Սալմիւլ Համիա խոր մտածումի մէջ թաղուած կը թուէր և իր քովի գտնուող հաւատարիմ պալատականը որ պատահական մօտ անձ մըն էր, չէր համարձակեր իր միտքը մտածումը վրդովել, նոյնիսկ ամենափոքր չշնչոցով մը:

— Շէրլօք Հոլմս, անա՛ ինծի պէտք եղած անհրաժեշտ մարդը, կը մրմռար Սալմիւլ Համիա ինքնիրեն խօսելով, միայն ան կրնայ այս խորհրդաւոր գաղտնիքը լուծել:

Այս մտածումը կը տիրէր սենեակին գաղափար մը ըլլալ իրեն համար:

Յանկարծ դարձաւ իր քովի գտնուող ընթերցողին:

— Անմիջապէս Իզզէթ փաշան հոս կանչել տուր, ըսաւ:

Մարդը վախնայ սենեակէն դուրս ելել սիրոջը հրամանը կատարելու համար:

Տասը վայրկեան եաքը Սուլթանին սիրելի քարտուղարը ղոր քանիէն արձնցուցած ու բերած էին, եկաւ իր սիրոջ քով:

— Իզզէթ, ըսաւ Սալմիւլ Համիա, իր սիրականին, անմիջապէս Լոնտոն Միւզիւրիա փաչային ծածկագիր հեռագիր

մը առ՛ր և ըսէ որ անպատճառ Շէրլօք Հոլմը գտնելով՝ հետը պայմանաւորուի և Պոլիս գրկէ . . . :

Իզզէթ փաշա որչափ որ իր ախորժ ամէն տեսակ արտառոց հրամաններուն վարժուած էր և «Դլխուս վրայ, էֆէնտիս» ըսելու պատրաստ, այսուհանդերձ չկրցաւ իր զարմանքը զսպել երբ լսեց այս հրամանին վրայ և հարցական ու միանգամայն զարմացական ակնարկ մը ուղղեց Ասպ իւլ Համիտին :

— Ա՛յ . կրկնեց բռնակալը, ձայնը բարձրացնելով, անմիջապէս հեռագրէ՛ դեսպանին և ըսէ որ փնտռել գտնել տայ այդ մարդը և հոս գրկէ, իր ուզածներուն պայմանները, ինչ որ ալ ըլլան, ընդունելով :

— Շատ լաւ, վեհափառ տէր, բայց ձեր ուզած անձը եթէ չեմ սխալիր, վիպական անձ մըն է որ գուցէ գոյութիւն չունի . . . :

Եղած դիւանագիտութիւնը այնքան ալ պարզապայծ էր որ Ասպ իւլ Համիտ պահ մը չվարանած նկատեց, չկրնալով իր հաւատարիմ սիրականին աւարկութեան պատասխանել, սակայն այս վարանումը չատ կարճ տեւեց :

— Պէտք է որ Մուղնիւրիս փաշա երթայ անձամբ վէպլին հեղինակը՝ Քօնըն Տոյլը տեսնէ և անկէ տուգէ թէ իրաւցնէ Շէրլօք Հոլմը գոյութիւն ունի՞, կամ գտնէ կա՛յ ուրիշ մէկը որ իրեն սխալ ծառայած է իրեն . . . վերջապէս թող ստանայ ժամանակ կրծոցնելու, որոշ անդրկուիլն մը առնայ և մեզի հեռագրէ . . . հասկցա՞ր :

—Ա՛յ , վեհափառ տէր , ձեր հրամանը անմիջապէս կը կատարուի :

Եւ Իզզէթ փաշա սկսաւ խոհարհութիւն մը ընելով հեռանալ :

Սուլթանին իրաւէն պէտք էր զարձագրել որքան ալ տրտմութեան, յիմարական ու ծաղրելի ըլլար ան :

Իզզէթ փաշա անմիջապէս Լոնտոնի Օսմանեան դեսպանին

Մուղնիւրիս փաշային ուղղուած հեռագիրը խմբագրեց ֆրանսերէն լեզուով .

«Մեր օգոստափառ տէրը կը հրամայէ որ անմիջապէս քննութեան մը ձեռնարկէք, որքան կարելի է գաղտնապահութեամբ և առանց խնդիրը հրապարակելու, և աստիճան թէ անգլիացի ծանօթ վիպասան Քօնըն Տոյլ չարք մը վէպերուն մէջ երեւցող Շէրլօք Հոլմս անուն անձը իրաւցնէ գոյութիւն ունեցած է կամ գտնել եղած է անձ մը որմէ ներշնչուած ըլլայ վիպասանը իր պատմութիւններուն մէջ : Այս մասին լուսաբանութիւնը համար պէտք է դիմել ուղղակի հեղինակին անձնապէս և առանց երկարդի մը միջնորդութեան, որպէս զի խնդիրը բոլորովին ծածուկ մնայ, ինչպէս կը փափաքի մեր օգոստափառ տէրը : Այն պարագային ուր հասարակաց պատասխան մը առնուք այդ մասին, պէտք է անմիջապէս գանէք այդ Շէրլօք Հոլմը կամ անոր իրրեւ հանճարեղ ծառայող անձը և հետը պայմանաւորութիւք, որպէս զի մեր օգոստափառ սիրոյ ծառայութեան մէջ մտնէ : Ձեզի անհրաժեշտ պարտութիւն կը տրուի նախնական պայմանները մասին հետը համաձայնելու համար : Ձեր պատասխանին կը սպասենք անհամբեր» :

Իզզէթ փաշա հեռագիրը խմբագրելէ վերջ զայն թուքնէն թաղտմանից և փաշտայ Ասպ իւլ Համիտի քով սրպէս զի անոր հաւանութիւնը նկատուի :

Բռնաւորը հաւանութիւն յայտնեց գլուխ ձգելով, միայն թէ աւելցուց :

— Գրէ՛ իրեն որ եթէ յաջողի այս գործը գլուխ հանելու և մեր վիպասած մարդը գտնելով՝ Պոլիս գրկելու, բացառիկ ընդունելու պիտի արժանանայ . . . յետոյ անգամ մըն ալ չէ՛ որ գործը բացարձակապէս գաղտնի պէտք է մնայ և պէտք չէ որ եւրոպական թերթերու նիւթ հայթայթէ :

— Շատ աղէկ, վեհափառ տէր :

— Ըսէ նաև որ այս մասին ո և է տեղեկութիւն մը ու-

նենալուն պէս՝ հեռագրէ առանց, վերջնական կլթի մը՝ սպասելու։

— Շատ ապէկ, վեհափառ տէր։

Իզզէթ փաշա դուրս կելլու վրայ էր երբ Ապտ իւլ Համիտ նշան ըրաւ իրեն որ կենայ և ականջ։

— Հեռագիրը դուն քու ձեռքովդ ծածկագրէ՛, մանաւանդ ծածկագրով ու այնպէս գրէ՛ք։

— Գլխուս վրայ, վեհափառ տէր։

Այդ ատեն արդէն հեռագիրը ճամբայ եղած էր, թէեւ Իզզէթ փաշա քնաւ յոյս չունէր թէ զոհացուցիչ պատասխան մը պիտի առնար և ենթերեան կը խնդար, մտքին ականջ պատկերով Մխիթարեան փաշայի դէմքը՝ հեռագիրը առած պահուն։

Եւ առկայն հետեւեալ իրիկուն իսկ Լենտընէն ծածկագիր հեռագիր մը կը հասնէր Երզրում առ խմաստով.

«Շերլօք Հոլմսի առթիւ խուզարկութիւններու ձեռնարկելնիդ, ամենայն զգուշութեամբ։ Քօնըն Տոյլի վէպերուն հերոսը իրական անձ մըն է կ՚ապրի տակաւին։ Առենօք իրիւ զգուն ոստիկան ծառայած է Միացեալ Նահանգներու և Անգլիոյ մէջ և այժմ գործէ քաշուած՝ Սկոտլոյ մէկ գիւղը կը գտնուի։ Իր բուն անունն է Եդիր Մաք Լայն։

«Դեսպանատունէն մանուկ պաշտօնեայ մը ղրկեցի իրեն մօտ, որպէս զի հետ միասին հոս բերէ։ Կը յուսամ որ վաղը կը հասնին և կարող կ՚ըլլամ վերջնական տեղեկութիւններ տալ։ Առաջին լուրերուս համեմատ՝ Մաք Լայն ո և է հարստութիւն չունի և կառավարութենէն առացած հանգստեան մէկ հազուստ թոշակովը կ՚ապրի։ Հետեւաբար զրամական փայլուն խոստումներով կարելի պիտի ըլլայ գինքը հմտգել։ Շատ կրջանկ եմ որ բախտը կ՚ունենամ վեհափառ տիրոջս մէկ հրամանը յաջողակօրէն կատարելու։»

Իզզէթ փաշա խնդուն հեռագիրը թարգմանելով՝ ներկայացուց Ապտիւլ Համիտի որ չատ գոհ մնաց անոր պատասխանէն։

Հետեւեալ օր նոր հեռագիր մը կը ծանուցանէր Մաք Լայնի Լենտընի հասնիլը և գեսպանին հետ բանակցիլն ու համաձայնիլը։ Նախկին գաղտնի ոստիկանին առաջարկած պայմանները չափազանց չէին։ Մեկնելու համար իրրեւ, բացառիկ դէպքի մը, կը պահանջէր 500 անգլ. ոսկի, յետոյ, Պոմիս հասնելէն հաքը, ամսական 150 անգլ. ոսկի, իրեն յանձնուելիք գործը յաջողութեամբ ի գլուխ հանելէն հաքն ալ 2000 ոսկիի բացէն պարգեւ մը։ Պայմանագրութիւնը կնքուեցաւ վեց ամսուան համար և նոյն իսկ ևթէ գործը աւելի չատ աւարտէր, Մաք Լայն իրաւունք պիտի ունենար իր վեց ամսուան ամբողջ ամսականները առանալու։ ԵՒթէ հարկ ըլլար աւելի երկար մնալ Պոլիս, պայմանագրութիւնը պիտի վերանորոգուէր։

Ինչպէս կը տեսնուի, Ապտիւլ Համիտի մէկ քմահաճոյքին գոհացում տալու համար այս նենգամեան պայմանները բնաւ կարեւորութիւն չունէին և Լենտընի դէսպանը նոյն իսկ պէտք չզգաց նախապէս հաղորդելու Մաք Լայնի առաջարկած պահանջմունքը, այլ ամէն ինչ կարգադրելէ և հետը պայմանագրուելէ հաքը, լուրը հաղորդեց և խոստացած 500 անգլ. ոսկին ուղեց։

Վայրկենապէս ուղուած դումարը հեռագրով ղրկուեցաւ։

Այս ձեռնարկին անակնկալ և դիւրին յաջողութիւնը այնքան ուրախացուց Ապտիւլ Համիտը որ գրկեց բոլորովին մոռցաւ օրերէ ի վեր իր հանգիստը վրդովող ստոյգ տեղեկութիւնները, և ամենայն վստահութեամբ սպասել Շերլօք Հոլմսի, կամ բուն իսկական անունով, Մաք Լայնի գալուստին, սպասով ըլլալով որ այս անգամ պիտի կրնար ձեռք անցնել հետապնդած անձերը։

Օրերէ ի վեր իր վրայ տիրող ծայրայեղ զրգռութիւնը որ տակնուվրայ դարձուցած էր ամբողջ Երզրումի պալատը, յանկարծ տեղի տուաւ զուարթ խաղաղութեան մը։

Իր այս լաւ տրամադրութեան առաջին արդիւնքը եղաւ

ներսէմ չնարհել Ալի Օսմանի որ եչէնի Մահալլէի ծանօթ դէպքերէն ի վեր պարտին մէջ արդիւնական կը մնար։

Խնդճ կրխտասարդը թէեւ Եըլտըզի մէջ ո՛ւ է խոչտանգումի չէր ենթարկուած եւ իրեն ամէն հանգստութիւն ընծայուած էր եւ նոյն իսկ մանաւանդ խնամք տարուած էր կերակուրներու եւ անկողնի համար, այսուհանդերձ չատ մեծ յուսահատութեան մատնուած էր, որովհետեւ իր պատճառաւ հայրն ալ կը տուժէր եւ աչքէ կ՚իյնար ուսոյ Աթիւլ Համիմի այս ներսէմը չափազանց ուրախութիւ գինքը եւ սովորական ազօթքներու ու մաղթանքները ընելէետքը, վեհափառ Սուլթանին արեւշատութեանը համար, վերադարձաւ իր պաշտօնեին գլուխը, ինչպէս որ հրաման եղած էր։

ՊԱՈՒԼ ԺԴ.

ՇԷՐԼՕՔ ՀԱԼՏՍ ՊՈԼԻՍ ԿԸ ՀԱՍՆԻ

Իզզէթ փաչա, հակառակ Լոնտոնի դեսպանին հետապնդութեան, տակաւին չէր հաւատար թէ իրօք կարելի եղած էր գործադրել Աթիւլ Համիմի իրաւէն։

— Արդեօք դեսպանը մեր քիմին կը խնդայ կամ արդեօք ուրիշներ իրեն քիմին խնդացած են, կը մտածէր ինքնիրեն բայց եւ այնպէս գոհ էր որ իր վեհափառ սիրոյ կամքը կատարուած էր եւ անոր դրդուած վիճակը հանդարտած։

Պահանջուած 500 ոսկին ղրկեցէն երկու օր վերջը, հետեւեալ կարճ հետապիրը հասաւ Եըլտըզի պալատը։

«Մաք Լայն Լոնտոնէն ճամբայ կեաւ դէպի Բարիզ, ուրկէ Արեւելեան ճեպընթացով Պոլիս կը հասնի։ Հաճեցէ՛ք գինքը դիմաւորելու համար մէկը ղրկել կայարան։»

Որոշեալ օրը, 1904 հոկտ. 7, առաւօտեան ժամը ըսա եւրոպական տասնին, վարձու պարզ կառքով մը, Սուլթանին երկրորդ քարտուղար Իզզէթ փաչա, առանց հետեւորդի, Սիրքէճիի կայարանը կը հասնէր ու կառապանին վարձքը վճարելէ եւ կառքը ճամբելէ ետքը, կը մտնար առաջին եւ երկրորդ ուղեւորներու յատկացուած սրահը։

Աթիւլ Համիմի սիրական ու ամենազօր պալատականը այնքան պարզ ու խոնարհ կերպարանք մը ունէր որ ոչ ոքի ուշադրութիւնը դրաւեց, մանաւանդ որ գինքը ճանչցող մէկը չի կար, այդ միջոցին կայարանին մէջ։

Սրահ մտած պահուն՝ դուռը կեցող պաշտօնեային ձեռքի տոմսակը երկնցնելով հարցուց.

— Ե՞րբ կը հասնի արեւելեան ճեպընթացը։

— Ժամը տասնուկէսին։

Իզզէթ փաչա ժամացոյցը նայելով՝ ինքնիրեն ու բաւական բարձր ձայնով մը ըսաւ.

— Ուրեմն դեռ կէս ժամու չափ ատեն կայ։

— Նոյն իսկ ատկէ, պատասխանեց պաշտօնեան կարծելով թէ խօսքը իրեն կ՚ուղղուէր, սրահէն դուրս, ճեպընթացը քառորդ մը ուշ մնացած է եւ հապա տասնըմէկին մօտերը պիտի հասնի։

Պալատականը սիկառէթ մը վառեց եւ դէպի պիւֆէն ուղղուեցաւ եւ քօնեաք մը ապսպրելով՝ ի մի ուղ խմեց, յետոյ կարծես ճանչցուելու կամ ուշադրութիւն չգրաւելու համար, անկիւն մը քաշուեցաւ եւ գրպանէն օրաթերթ մը հանելով սկսաւ կարդալ։

Սրահին մէջ բաւական բազմութիւն արդէն հաւաքուած էր, մանաւանդ պանդոկի թարգմաններ եւ միջնորդներ որոնք սրսի հոս առած անդզկրուս պէս կը ապաւէին հոն։

Կայլն նաեւ մէկ քանի լրտեսներ որոնք եկած էին հատնող ճամբորդները քննելու եւ կասկածելի երեւցող մարդիկը հետապնդելու համար: Այս լրտեսներէն մին թէեւ ճանչցաւ Իզզէթ փաշան, բայց չհամարձակեցաւ նոյն իսկ քովը մօտենալ փոխելու: Միայն թէ միաքը գրաւ հեռուէն հետեւ գալ իր աչքէն չվրիպեցնելու:

Քանի վայրկեանի չափ իր թերթը կարդալէ ետքը, պատրաստականը գայն ծալլեց ու գրպանը դրաւ. յետոյ կրկին մօտենալով պլուֆկէն, քօնեաք մը եւս առաջարկ ու խմեց:

Կառախառմբի ժամադուռէն ասոնը մօտեցած էր ու կայարանի քարտէին վրայ ոգեւորութիւն մը կը տիրէր: Բեռնատարձ կառքերու թատրոնէն ձայները կը լսուէին ինչպէս նաեւ բնակիչներու եւ երկաթուղիի պաշտօնեաներուն պատչուբը: Իզզէթ փաշա քարտէին վրայ կատ ու ուղղուցաւ միւս կողմը ուր սիրտ կենար կառախառմբը:

Հեռուէն յանկարծ սուլիչի հատու ձայն մը լսուեցաւ:

— Կազդայ կոր, գոչեցին ամէն կողմէ:

Բազէ մը եաքը կրկին սուլուած մը, յետոյ անիւներու թատրոնէն ու վայրաչաժի ֆչֆչոցին ձայնը եւ անմ՛ երեւցաւ արեւելեան ճեպընդացի երկար վակոններու չարքը, որ ամենի զաղանի մը պէս սոզալով ու ոռոռալով կը յառաջանար, սպառնական ձեւով մը:

— Ուշադրութիւն, մէկ կողմ քաշուեցէ՛ք, գոչեց կայարանապետը մէկ քանի անհամբերներու որոնք քարտէին եւ զերքին մօտեցած էին:

Բայց կառախառմբը արդէն իր գնացքը մեղմացուցած էր ու վեհափառ հանդարտութեամբ մը կը մօտենար կայարան, մինչ վակոններու պատուհաններէն դուրս կ՛երկարէին ուղեւորներու գլուխներ որոնք ծանօթներ ու բարեկամներ կը փնտռէին քարտէին կեցոց բազմութեան մէջ:

Իզզէթ փաշա որ կռնակը երկաթէ սիւնակին մէկուն տուած ու ձեռքը սիկառէթի մը, անտարբեր կերպարանքով կը դիտէր զատուհանէն դուրս երկարող գլուխները, երբոր կառախառմբը բոլորովին կանգ առաւ եւ ճամբորդները սկսան վար իջնել, տեղը թողուց եւ սկսաւ առաջին կարգի վակոնները քալել:

Այդ վակոններէն միոյն պատուհանէն գլուխ մը կ՛երեւար, անզգալական քոխիով ծածկուած: Մօրուքն ու պեխերը ամրողջովին ածիլուած, նայուքը քիմով կարմիր երեսներով ու մազոյ և վառվռուն աչքերով մարդ մըն էր: Տարիքը կարելի չէր որոշել, բայց մազերը դիտապր սիրտ զուշակէր որ 45 էն 50 տարեկան ըլլալու էր, որովհետեւ արդէն բաւական ճերմակ թելեր կ՛երեւային, բայց իր գէմքը բոլորովին երիտասարդ մնացած էր:

Այս մարդը խուզարկու սկիւռիով մը չորս կողմը կը նայէր, կարծես ծանօթ մը փնտռելու համար, սակայն ճամբորդները դիմատրիկու եկով բազմութեան մէջ ո՛չ ոք աչքերնին կը դարձնէր իրեն:

— Մեր ազատած մարդը այս ըլլալու է, խորհեցաւ ինքնիրեն Իզզէթ փաշա:

Նոյն միջոցին պանդոկի թարգման մը մօտեցաւ պատուհանին եւ իր ներկայացուցած պանդոկին անունը տալով, տոմսակ մը երկարեց անոր.

Մարդը ձեռքով բոյսաւական նշան մը ընելով, բարձր ձայնով բուռ թուրքերէն լեզուով.

— Եօք, եօք, խմիչքէդ, պէհեմ էլ վար:

Թուրքերէնով ըսուած այս կտկտաբ խօսքերը իրենց ազդեցութիւնը ունեցան: Պանդոկի թարգմանը և իրեն քով գրանուած ուրիշ մէկ քանի նմանօրինակ միջնորդներ անմիջապէս որ անձանօթը թուրքերէն կը խօսի, հեռացան քովէն, մոռնալով:

— Պարսկի օտարական մը ըլլալու է, մեզի համար հոգ չկայ այսօր:

Այն ատեն մարդը պատուհանէն հեռացաւ և վայրկեան

մը ետքը գուռը բացուեցաւ ու ներս մտաւ:

մը եաքը քարափին վրայ իջաւ, ձեռքը կաչխ փոքրիկ պայուսակ մը բռնած։

Իզզէթ փաչա խոհին իր քալը գնաց։

— Բարեւ, պարոն Մաք Լային, բարի եկաք, ըսաւ Ֆրանսերէն լեզուով։

Մինաը կասկածոտ նայուածք մը ուղղեց իրեն և պատասխանեց.

— Կը նեղէք, ձեզ ճանչնալու պատիւը չունիմ։

Սուլթանին քարտուղարը առանց խօսք մը ըսելու, անմիջապէս Թղթատանակին մէջէն այցեառնաը հանեց ու անձնաւորին ներկայացուց։

Մարդը ակնարկ մը նետեց այցեառնային վրայ և գուարթ դէմքով մը գոչեց.

— Օ՛, չատ լաւ ուրեմն... երջանիկ եմ ձեզ ճանչնալու պատիւը ունենալուս, այո՛, պզտիկն Մաք Լային եմ, անուանակ իմ քարտս։

Եւ իրեն ալ իր կարգին իր այցեառնաը ներկայացուց փաչային. յետոյ աւելցուց.

— Երթէ կ՚ուզէք, կրնանք մեկնիլ։

— Բայց նախ պէտք է բեռները առնենք։

— Անհանաակ բեռները, պատասխանեց Անգլիացին, իր ձեռքի փոքրիկ պայուսակը ցոյց տալով։

— Բայց միթէ ուրիշ մեսակ չունի՞ք։

— Ո՛չ, մեսակով ճամբորդելու չեմ վարժուած և նոյնիսկ այս պայուսակը ծանր բեռ մըն է իմէն համար, բայց սակայն

Բայց անցավիր հարցնող սահիկանավերեան երկու պաշտօնեաները լրնոց քիչ մը առաջ զործած ձախողութիւնը զարմանալու և Սուլթանին քարտուղարին աչքը մանելու համար, վազած եկած էին և անմիջապէս մաքսատան պաշտօնեային հասկցուցած թէ այդ ուղեւորին պայուսակը պէտք չէր նայիլ։

— Դուք պէտք չունիք մաքսատունէն անցնելու, բանալիդ փաչա, կը խնդրեմ ինձի տեսնելէ՛ք։

— Հապա ուրի՞ պոլիս դրի և արդէն առանձնատնտեսական արարած մը զարձայ, պատասխանեց Մաք Լայն քմծիծաղով մը, սակայն ես պիտի նախընտրէի հասարակ մահկանացուի մը պէս մանել քաղաք, ասկի ճիշդ զաղափար մը կազմելու համար ամէն բանի վրայ։

— Մինչ ժամանակ ունիք ձեր ուսումնասիրութիւնները կատարելու, դիտել սուաւ Իզզէթ փաչա, հետոյ ամենէն կարեւոր բանն է պատահ երթալ ուր անհամրեր ձեզի կը սպասեն։

— Ինչպէս որ կ՚ուզէք։

Դուրսը բակին մէջ, պատասխան քարտուղարը կառք մը մատաւ և իր քով հրաւիրեց նորեկ հիւրը և կառապանին հրամայեց դէպի Պէշիկթաշ քշել կառքը։

Հապա թէ ճամբայ կած էին, Իզզէթ փաչա իր հիւրին սիկառէթ մը հրամցնելով ըսաւ.

— Քիչ մը առաջ, երբ սահուին վակոնին մէջ էիք, զարմանքով լսեցի որ Թուրքերէն խօսելաք զուարթ պատասխանելուն հետ, արդեօք ծանօթ էք մեր լեզուին։

— Այ՛, քիչ մը ծանօթացայ, չորս օրէ ի վեր, պատասխանեց անգլիացին թեթեւ ժպիտով մը։ Լսածներէն մեկնելէ առաջ Թուրքերէն սովրելու համար զերք մը առի և ճամբան բաւական ուսումնասիրեցի, այնպէս որ անհրաժեշտ եղող բառերը կրնամ հասկնալ...։

Իզզէթ փաչա հետզհետէ ակնարկ մը ուղղեց իր խոհակին, բայց անիկա արդէն գլուխը անդին դարձուցած, վազոցը կը դիտէր։

— Կարծեմ Գահէ Գափու կը գտնուինք ու հիմայ կամուրջէն անցնելով Գալաթիա պիտի անցնինք և Օրթաքէօյի Թրամուէյի ճամբէն պիտի երթանք Պէշիկթաշ. այնպէս չէ՞, հարցուց Մաք Լայն։

— Այ՛, պատասխանեց պալատականը կրկին զարմացական ակնարկով մը, ճամբանիս այդ է։

— Բայց կարծեմ Բերայէն ալ կարելի է երթալ, Թաքսիմի կամ Մաչքայի զօրանոցներուն քովէն վար իջնելով...։

— Այ՛, սակայն ճամբանիս կը հեռանայ։

— Ճշմարիտ է, թէ ճամբան աւելի երկայն է և մինչեւ Թաքսիմ պիտի սպասուինք ցից զառիվեր մը կայ։

— Ուրեմն, Պ. Մաք Լայն, պոլիսը կը ճանչնաք արդէն, ես կը կարծէի որ առաջին անգամն է ձեր հոս գալը։

— Ճիշտ է, առաջին անգամն է որ առքս պոլիս կը գնեմ բայց այս առաջ չորեկառքին մէջ բաւական ուսումնասիրեցի պոլսոյ վրայ խօսող ուղեւորական գիրք մը, այնպէս որ քաղաքը բաւական կը ճանչնամ։

Կառքը կամուրջին վրայէն կ՚անցնէր, Մաք Լայն մի առ մի մատանիչ ըրաւ Սառայ Պուռնուն, Ոսկեղջիւրը, Գալաթան, Գիւղը, Սկիւտարը, Կղզինները, եւն... Իզզէթ փաչա, աչքերը խոչոր խոչոր բացած կը նայէր այդ սարօրինակ մարդուն, որ չորս օրուան մէջ, կրցած էր լեզու մը սովրիլ բաւական և մանրամասնօրէն ճանչնալ քաղաք մը ուր սահուին սաք դրած չէր։

— Կարծեմ այս անգամ Սուլթանը իր ուզած մարդը դտաւ, կը խորհէր ինքնիրեն։

Յետոյ, բարձր ձայնով ըսաւ իր խոհակիցին.

— Գիտէ՞ք արդեօք թէ մեր վեհափառ տէրը ինչ ծառայութիւն կը սպասէ ձենէ։

— Ձեր Վեհափառի գեսպանը այդ մասին որեւէ բան մը չը-

սաւ, դիտեմ մեայն թէ Սուլթանը կ'ուզէ օգտուիլ իմ գաղտնի ասիկանի ճարպիկութենէս։

— Շատ ճիշտ է. ժամանակէ մը ի վեր կարգ մը խորհրդաւոր ոճիրներ գործուած են Պոլսոյ մէջ որոնց հեղինակները, հակառակ մեր ասիկանութեան. չանքերուն, մինչեւ այսօր կարելի չէ եղած ձեռք ձգել և մեր վհատութիւնը որ հանրային ապահովութեան համար մեծ հոգածութիւն ունի...

— Աւելի ճիշտը իր անձնական ապահովութեան համար, ընդմիջեց Անգլիացին ամենայն պաղարիւնով։

— Ինչ ըսել կ'ուզէք, ըսաւ պալատականը սրտնեղութեամբ մը՝ զոր չկրցաւ զսպել։

— Ըսել կ'ուզեմ որ խնդիրը հանրային ապահովութեան վրայ չէ, այլ Սուլթանին անձնական ապահովութեանը վրայ և հարկ չկայ որ կեղծ ու պատիր խօսքերով զիրար անօգուտ տեղը խաբկանք չանքեր ընենք, որոնք ուրիշ բանի չեն ծառայեր եթէ ոչ մեր տեսնելիք գործը դժուարացնել։

— Բայց Սուլթանին անձնական ապահովութեան հետ ինչ կապակցութիւն ունին մեր մայրաքաղաքին այս կամ այն կողմը գործուած ոճիրները։

— Կը տեսնամ որ դժուար պիտի ըլլայ ինձ օգտակարապէս գործ տեսնել, եթէ չարունակէք այդ կերպով վարուիլ։ Պէտք է անկեղծ ըլլաք եթէ կ'ուզէք յաջողիլ։ Այդ, կ'ըսեմ որ խորհրդաւոր ոճիրները ուղղակի և սերտօրէն կապ ունին Սուլթանին անձնական ապահովութեան հետ, եթէ այդպէս չըլլային, եթէ այդ մասին ապացոյցներ չունենայիք, երբեք ձեր վհատութիւնը չպիտի չափազանցուէր այդ ոճիրներով և ոչ ալ այդքան գաղտնի կերպով պիտի ուզէր գիս իր ծառայութեան մէջ ունենալ։ Այդ ոճիրները ուղղակի կապակցութիւն ունին Ապտիւլ Համիտի անձին հետ և հետեւաբար այն անձերը օրինաւոր կը հետապնդէք սովորական ոճրագործներ չեն, այլ գահակիրներ, որոնք որոշ քաղաքական նպատակ մը ունին, որովհետեւ կարելի չէ որ այդ գահակալութեան մասնակցողները ամենքն ալ Սուլթանին անձնական թշնամիները ըլլան։ Այսպէս ուրեմն ոճիրի խօսքը պէտք չէ ընել։ Ձեր դէմ մը ունիք քաղաքական գաղտնի կազմակերպութիւն մը, որ թագուն նպատակներու հասնելու համար, պէտք զգացած է շարք մը ոճիրներ գործելու, ինչ որ այդ տեսակ պարագաներու մէջ սովորական է, և որովհետեւ իրենց նպատակը բնականաբար նկերկայ կառավարութեան դէմ է, որուն գլուխն ու մարմնացումը Սուլթանն է իր բացարձակ ներապետութեամբ՝ հետեւաբար Ապտիւլ Համիտ ամէն ջանք ի գործ կը դնէ բնաջինջ ընելու համար կազմակերպութիւն մը որ իր իշխանութեան կը սպառնայ։ Ահա ճշմարտութիւնը զոր դուք ալ հասկցած էք և որ պէտք է բացայայտ կերպով ըսէք և ա՛չ թէ ջանք ծածկել զայն։

Մաք Լաթին խօսքերը այնքան ճշմարիտ էին ու Իզզէթ վհատ չկրցաւ ո և է հերքում մը տալ անոնց։

— Այո՛, կմկմաց, խնդիրը գաղտնի ընկերութեան մը չուրջը կը դառնայ...

— Եթէ այնպէս չըլլար, Սուլթանին հոգն անգամ չպիտի ըլլար, պատասխանեց Անգլիացին։

Այս խօսքերուն վրայ պահ մը լռութիւն տիրեց. կառքը արագօրէն կ'ընթանար Թօփհանէի մեծ ճամբէն և նոքեակը ուշադիր կը նայէր իր չուրջը հետաքրքիր և խուզարկող նայուածքով մը։ Գրպանէն քարտէս մը հանեց և սկսաւ ջնջել զայն, իրենց գտնուած տեղը ճշդելու համար, յետոյ գրպանէն տետրակ մը հանելով, մատիտով չատ մը ծանօթութիւններ գրեց։

Իզզէթ փաշա քիչ մը առաջուան խօսակցութենէն նեղուած, կառքին անկիւնը քաշուած՝ անընդհատ կը ծխէր։

— Այս մարդը, իր այս ապուռաթոռասութեամբը, չպիտի կրնայ մեր մէջ երկար տեսն մնալ, կը մտածէր ինքնիրեն և եթէ ինձի հետ խօսածին պէս խօսի նաև Սուլթանին, կարծեմ

տակաւին դործի չկատած՝ պիտի ստիպուինք գինքը ճամբու դնել։

Այս մտածումը, չիտակը խօսելու համար, չատ անհանդիստ չէր պատանականին որ իր միւս ընկերակիցներուն պէս, միշտ կատարած ու նախանձոտ աչքով մը կը դիտէր ոսկեդին մը պատուի ծառայութիւնն մէջ մտնելը։ Եւ արդէն իսկ պատանականը սկսած էր վախ զգալ այս մարդէն որուն ուշիմութիւնն ու խելքը գինքը կը զարմացնէին։ Եթէ յաջողէր Սուլթանին համակրանքը չգտնել և եթէ կարենար իրեն յանձնուած գործը կատարել, ապահովաբար այն ատեն Ազպիւլ Համիտի ամբողջ վստահութիւնը պիտի գրաւէր ու պատանին մէջ ամենազօր դիրքի մը տիրանար, ինչ որ լուսաւոր պատանականին գործին չէր գար։ Այս պատճառաւ իր մէկ կողմն դժգոհութիւն կը զգար Մաք Լայնի խօսքերէն և իր միւս կողմէ ուրախ էր այդ մարդուն գրեթէ կոչտութեան մօտցող անկեղծութենէն։

Կատը Պէյնիկիաչ հանգիստ՝ ուղղուեցաւ դէպի այն գահլիճը որ Եըլտըզի պալատը կ'աւանդուղէր օճաղատոյա ճամբով մը։

— Անհատակ մեր վեհափառ Սուլթանին պալատը, ըսաւ Իզզէթ փաշա ցոյց տալով ձերմակ չինք մը որ վերը, ծառերուն մէջ կը բարձրանար և որուն կը մօտենային հետզհետէ։

Անգլիացին իր խուզարկու աչքերկը ուղղեց դէպի ցոյց արուած կողմը։

— Հիանալի դիրք մը ունի ձեր Սուլթանին պալատը, առանց անհանգստու ուրիշներէն, գրեթէ ամբողջ մայրաքաղաքը աչքին առջեւն է, հիանալի դիրք պղպարեւ կատարած վեհապետի մը համար... և սակայն չէ, աւելցուց, դիմացի կողմը ուրիշ դիրք մը կայ որ կարծես յատկապէս չինուած է Եըլտըզը դիտելու համար...

Եւ Անգլիացին մտածկոտ ըրաւ ապիական եղերքը ու աւելցուց։

— Արդեօք Սկիւտարը չէ՞, դիմացի եղերքը գտնուող գիւղը։

— Այո՛, պատասխանեց պատանականը։

— Իսկ անոր վրայ բարձրացող ըլո՞ւրը,

— Զամլըճայի լեռն է, որ անուանի է իր չուրովը։

— Դիտեմ թէ Պոլիս տեսակ տեսակ պատուական չուրեր ունիք սրանց մէկին ալ կրնայ Զամլըճայինը ըլլալ, ասկայն չեմ կարծեր որ ուրիշ բլուր մը ունենաք այնքան յարմար որքան Զամլըճան, Եըլտըզի դէմ դատելու իրրեւ կեդրոն ծառայելու համար... Եըլտըզի Պալատը պարզապէս Զամլըճայի սիրասիրութեան ներքեւ է... ասկայ ինչ որ կը տեսնամ։

Այս դիտողութիւնը ընելէ առքը Մաք Լայն լուռ, մինչ Իզզէթ փաշա աննչմարելի տարուբեր մը ունեցաւ։ Արդարեւ անմիջապէս յիշեց թէ պարտիզպան Իսմէր այդ կողմերը կը հետապնդէր իրենց փնտռած անձերը և թէ Զամլըճայի մէջ, պարտէզի մը անակնկի մէջ մնացած գտնուեր էր քանի մը օր առաջ, իր մարմնոյն վրայ կրելով խորհրդաւոր գոյդ գիրերը։

— Այս մարդը յայտնի կը տեսնուի որ պիտի յաջողի իր պաշտօնին մէջ, մտածեց պատանականը։

Վերջապէս հասան պալատի մուտքի մեծ դրան առջեւ։ Կատրէն վարձքը վճարելէ առքը, երկուքը միասին ուղղուեցան պալատ, մինչ ծառայ մը նախընտրեց կ'երթար ճամբորդին պայուսակը ձեռքը բռնած։

Իզզէթ փաշա Անգլիացին առաջնորդեց յատկապէս անոր համար պատրաստուած յարկարաժինը որ կը բաղկանար երեք զարդարուն անկանկներէ մէն նրջասենեակ, միւսը զարդասենեակ և երրորդը աշխատութեան խուց մը։ Զարդասենեակին կից կը գտնուէր լոգարան մը իր ամբողջ մասերով։

— Ձեզ առանձին կը թողում հոս, ըսաւ Իզզէթ փաշա, որպէսզի պահ մը հանգստանաք ճամբու յոգնութիւններէն, եթէ երեք բանի մը պէտք ունենաք անհատական ևեկտրական

զանգակը... յառուկ ապաստար մը յատկացուած է ձեզի համար որ անգղիներէն ալ կը հաւկայ։

Շատ չնորհակալ եմ ձեր հոգածութենէն, պատասխանեց Մաք Լայն պարտականը ճամբու դնելով, սա այժմ բանի մը պէտք չունիմ, եթէ հարկ ըլլայ զանգակը կը զարնեմ։

Անգղիացիին առաջին գործը եղաւ երթ առանձին մնալ հանգիստ ու պաղ ջուրի լոգանք մը ընել, յետոյ, մէկ քանի մարմնամարզական չարժուձեւներ ընելէ ետքը հագուեցաւ և սկսաւ ուսումնասիրել Պոլսոյ նկարագրութիւնը ընդ անգղիերէն նոր հրատարակուած գիրք մը, յաճախ գրքին մէջ յիշուած անուններուն վրայ մատիտով քարտէսի մը մէջ։

Կէսօրին մօտ ապաստարը նկատցնելով հարցուց հիւրին թէ ո՛ւզէ՞ր ճաշել։

— Անշուշտ, պատասխանեց Մաք Լայն զուարթօրէն։

— Եթէ կը փափաքիք ձեր ճաշը հոս կը բերուի՞ք։

— Շատ աղէկ կ՚ըլլայ։

Բիչ մը ետքը սրճամէտայ սպասներով խոշոր ափսէի մը մէջ, ճաշը բերուեցաւ։

Անգղիացին ափսէին մէջ դրուած գինիի չիչը առաւ ու ափնարկ մը նետեց վրան։

—Շաթօ Լաֆիթ, ըսաւ ինքնիրեն, ապահովաբար այսպէս աւելի լաւ կը խնամեն գաղանի սասիկանները քան Անգղիոյ մէջ... Ապա իւր Համիա գործիս պիտի գայ, այս մարդը իրաւ ազատ կ՚ամբաստանեն, բայց կը տեսնամ որ ճչմարիտ ձէնթըլմէնի մը պէս կը մեծարէ իր հիւրերը... Լսե՛ւ թէ աւելի կանուխ ճանչցած ըլլայի գինքը... միայն թէ՝ եթէ կարելի ըլլար ճաշէն առաջ գաւաթ մը վիսքի խմել...։

Նոյն միջոցին ապաստարը ներս մտաւ չիչ մը ջուր և աման մը սառ բերելով։

— Արդեօք վիսքի կը գտնուի այս տեղ, հարցուց Մաք Լայն, որովհետեւ սովորութիւն ունիմ ճաշէն առաջ գաւաթ մը խմելու։

— Ձիշդ ևս ալ կ՚ուզէի հարցնել թէ Սկրիշ թէ Սքոչ վիսքի կը գործածէք, ըսաւ ապաստարը։

— Սքոչ վիսքի Սօտա վօթըրով, պատասխանեց Մաք Լայն, բոլորովին զուարթացած ապաստարին խօսքերէն։

Վայրկեան մը ետքը արդէն վիսքիի առաջին գաւաթը պարպած՝ երկրորդին կը սկսէր։

Ճաշէն յետոյ, երբ բազմոցին վրայ երկնցած իր Համանայն սիկառը կը ծխէր հեչասմով հանգստասիրութեամբ մը, դուռը զարնուեցաւ։

— Մա՛ք, ըսաւ Մաք Լայն։

Դուռը բացուեցաւ և սեմին վրայ երեւցաւ Իզզէթ պէյ։

—Կը յուսամ որ զոհ մնացիք մեր հիւրասիրութենէն, ըսաւ պարտականը դէպի Անգղիացիին մօտենալով, եթէ երբեք դիտողութիւն մը ունիք յայտնեցէ՛ք, որովհետեւ մեր վիճակս ակրը մտանատրապէս հրամայած է որ ամէն կերպով հոգ տարուի ձեր հանգստութեան։

— Շատ չնորհակալ եմ իմ մասիս ցոյց տրուած հոգածութենէն, բայց կրնաք վստահ ըլլալ որ ամէն կերպով գոհ և հանգիստ եմ։

Քաղաքավարական խօսքերու այս փոխանակութենէն ետքը, Սուլթանին քարտուղարը թիկնաթոռի մը մէջ նստաւ, սիկառէթ մը վառեց և լուրջ դէմք մը առնելով ըսաւ.

— Վեհափառ սուլթանը կը փափաքի այսօր իսկ ձեզ իր ներկայութեանը ընդունելու և ժամէ մը պատրաստ պիտի ունենամ ձեզ իր մօտ առաջնորդելու, բայց նախ և առաջ կ՚ուզեմ ձեզ մանրամասնօրէն բացատրել թէ ինչո՛ւ համար պէտք ունեցանք ձեր վարձատրութեան և անմնան ծառայութեան պիտի լուս։

— Ամենայն ուշադրութեամբ մտիկ կ՚ընեմ ձեր խօսքերուն։

Իզզեթ փաշա սկսաւ մի առ մի պատմել Գանալլիի խարէպազար սպանութիւնները, Եէնի Մահալլէի դէպքերը, պարախզպան էօմէրի սպանումը, եղած ապարդիւն խուզարկութիւնները, դիակներու վրայ անհատած գիրերն ու թուանշանները, սուլթանական աղանիին սուլթանին ձեռքով զարնուիլը ու վզէն թուղթ մը գտնուիլը, վերջապէս բոլոր այդ դէպքերը զոր մեր ընթերցողները գիտեն:

Մաք Լայն ամենախորին ուշադրութեամբ հետեւեցաւ այս պատմութեան, առիթ առիթ ծանօթութիւններ գրելով ձեռքը գտնուած փոքրիկ տետրակի մը մէջ:

Պալատականը իր մանրակրկիտ պատմութեանը մէջ քան մը չէր ըսած աղանիին վիզէն գտնուած փոքրիկ առմակին պարունակութեանը մասին:

Երբ իր խօսքը աւարտեց՝ Անգլիացին հարցուց.

— Ինչ գրուած էր սուլթանական աղանիին վզէն գըտնուած առմակին մէջ:

— Այդ բանը վեհափառ Սուլթանը ինք անձամբ պիտի հարցնէ ձեզ, որովհետեւ թուղթը իր քովն է և իրմէ զատ ոչ ոք զայն տեսած ու կարդացած է:

— Կը զարմանամ որ այսքան նշաններէ հետքը տակաւին մինչեւ հիմա չէք կրցած այդ ոճիրներուն հեղինակները ձեռք անցնել:

— Մինչ դուք կը յուսա՛ք դիւրաւ գտնել զանոնք:

— Ձեռքով գրածի պէս:

Մաք Լայն այնքան վստահօրէն արտասանեց այս բառերը որ Իզզեթ փաշա հետզհետէ նայուածք մը նետեց այս առթիւ նստած մարդուն վրայ:

— Ուրեմն, ինչպէս ըսի, որչեղ ժամուն պիտի գամ ձեզ վեհափառ Սուլթանին քով առաջնորդելու:

— Մինչ ձեր արամադրութեան տակն եմ:

Պալատականը մեկնեցաւ, առանձին թողլով Անգլիացին

որ սկսաւ ուշի ուշով կարդալ քիչ մը առաջ անտրակին մէջ գրած ծանօթութիւնները:

— Այս ինչ ազուշ դատաստաններ են, կը մտածէր քիթին տակէն. ինչ պէտք ունին դիակներուն վրայ մէյմէկ նշան դնելու, այս ինչ անիմաստ գուշտմոլութիւն է, միթէ երկնքի տեսնուած է այդպիսի անխտիմութիւն... և յետոյ ընտրած տեղերնին չատ յայտնի համարձակ տեղ մըն է... կ'երեւայ որ այս մարդիկը իրենց երկրի ոստիկանութիւնն վրայ բնաւ հաւատք կամ համարում չունին... այս ամէնուն մէջը ևիչ վարպետութեամբ եղած գործ մը կայ այն ալ Եէնի Մահալլէի առնէն իրենց խոյս տալն է... ասիկա անթաքնելի կը ցնայ կամ մէկ կերպով մը կը բացատրուի, այլևքն թէ նոյն իսկ գիրերնէք հայածողներուն մէջ մեղսակից ունին որոնք դըժուարին պարագաներու օգնութեան կը հասնին... ևիչ այդ մարդիկը յայտնած են նայն իսկ Երլաբզի պալատին մէջ հաճախեներ ունենալ այն առիթ գործս քիչ մը կը դժուարանայ... պէտք չէ որ իմ խօսքերս, ծրագիրներս, չարժումներս ո և է կերպով այդ մարդոց հաղորդուին...

Եւ Մաք Լայն նոր սիկառ մը վառելով սկսաւ ժուռ գալ անկանակին մէջ, յետոյ գաւաթ մը վիսքի պատրաստել և սկսաւ ումպ ումպ խմել:

— Հաւանական է որ առնք իրենց մարդիկը ունենան այս պալատին մէջ, չարունակեց ինքնիրեն խորհրդակցելով, ու այն առեն, ինչպէս կ'ըսէի, ա՛յ միայն իմ գործս կը դըժուարանայ այլ նաեւ վիճակս վտանգաւոր կը դառնայ... վարպետութեամբ հրամցուած սուրճ մը կամ ըմպելի մը կրնայ պիս մէջտեղէն վերցնել, առնք ընդհանրապէս առվորական բաներ են Արեւելքի մէջ... այն ծառան որ ինձի յատկացուած է ո՞վ կրնայ վստահիցնել որ այդ գազանի մարմինին մէկ անդամը չէ, որովհետեւ յայտնի կ'երեւայ թէ գործերնիս ընդարձակ կազմակերպութիւն ունեցող մարմնի մը հետ է և

ո՛չ թէ սեղական մէկ քանի դաւադիրներու հետ... մարդիկը նոյն իսկ օդային թղթակցութիւն մը հաստատած են։

Այս խորհրդածութիւնները ընելով՝ Մաք Լայնի քիչ մը առաջուան զուարթութիւնը տեղի կուտար ծանր մտատանջութիւններու առջեւ։ Կրկին քանի մը ուժով վիճքի խմեց և չարունակեց ժուռ գալ սենեակին մէջ։

— Լաւագոյնն է գործը կարելի եղածին չափ չատ լմնցնել ջանալ ու վերադառնալ տեղս, կզրակացուց։

Յետոյ, դրասեղանին առջեւ անդնելով հագնելով նամակ մը գրեց իր կնոջ, իր Պոլիս հասնիլը ծանուցանելու համար։ Նախկին գաղտնի ոստիկանը ամուսնացած և չորս զաւակներու տէր էր։ Նամակը հազիւ թէ աւարտած էր երբ դուռը զարնելով Իզզէթ փաչա կրկին ներս եկաւ։

— Եկայ ձեզ նորին վեհափառութեան քով առաջնորդելու համար, ըսաւ։

— Պատրաստ եմ, կրնանք մեկնիլ։

Պալատականը աչք մը նետեց Անգլիացիին հագուստին վրայ։

— Կը տեսնեմ որ տակաւին պատրաստ չէք, ըսաւ, և հագուստներդ չէք փոխած։

— Հագուստը փոխե՞լ, բայց ինչպէս կ'ուզէք որ փոխեմ քանի որ ուրիշ հագուստ առած չեմ հետս...։

— Վեհափառ Սուլթանին ներկայանալու համար գոնէ սեւ բընաէնկոթ հագնիլ անհրաժեշտ է...։

— Ուրեմն յետաձգենք մեր այցելութիւնը մինչեւ որ հատ մը կարենամ ճարել։

— Սակայն Սուլթանը հրամայեց որ իսկոյն ձեզ իր քով առաջնորդեմ...։

— Այն ատեն դուք վճռեցէ՛ք թէ ինչ պէտք է ընեմ, որովհետեւ ես կարող չեմ այս հանգոյցը լուծել, պատասխանեց Անգլիացին քիչ մը սրտնեղած երեւոյթով մը։

Պալատականը պահ մը մտածեց, յետոյ վճռաբար ըսաւ.

— Լա՛ւ, այդպէս կ'երթանք իր մօտ, քանի որ ուրիշ կերպ կարելի չէ։

— Ուրեմն մեկնինք։

Եւ երկուքը միեղեզ դուրս եկան սենեակէն։

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

ՄԱՔ ԼԱՅՆ ԳՈՐԾԻ ԿԸ ՍԿՍԻ

Ասպիւլ Համիա խիստ սիրալիր կերպով ընդունեց իր հիւրը, առանց անոր արդուզարդի թերութեան ուշադրութիւն դարձնելու, նոյն իսկ ափսոսց որ նամակ, մինչ Իզզէթ փաչա որ թարգմանի պաշտօն կը կատարէր, բարեւ բռնած՝ տաքի կը կենար։

Մեկ քանի քաղաքավարական խօսքերու փոխանակումէն ետքը, Ասպիւլ Համիա ըսաւ.

— Կ'ուզէի վատահօրէն դիտնալ թէ երբացիկ դո՞ւք էք Քօնըն Տօյլի վէպերուն մէջ յիշուած Շէրլօք Հոլմսը։

— Առանց մտախոհութեան և կեղծիքի կրնամ յայտարարել որ բացակաս Քօնըն Տօյլ իմ գաղտնի ոստիկանի կեանքէս առած է իր վէպերուն նիւթերը, զանոնք քիչ չատ պատշաճեցնելով վիպասանական ձեւին, պատասխանեց Անգլիացին ամենայն պազարիւնով։ Արդէն, աւելցուց, կարծեմ ձեր Լոնտոնի գեսպանը բաւն իսկ Քօնըն Տոյլէն խնդացած է իմ պատմիւնս։

— Ճիշդ է ըսաւ Ասպիւլ Համիա։

— Ուրիմն այս մասին կասկածկոտ ո՛և է պատճառ չու-նիք:

Այս խօսքերուն վախանակոտմէն հաքը, սուլթանը ա-ւելցուց:

— Անշուշտ իմ քարտուղարս մանրամասնօրէն պատմեց ձեզի ժամանակէ մը ի վեր մայրաքաղաքիս մէջ պատահած խորհրդաւոր սպիրնները, որոնց հեղինակները մինչեւ այսօր կարելի չեղաւ ձերբակալել:

— Այո՛, ամէն բան գիտեմ, պատասխանեց Անգլիացին-

— Ինչ է ձեր կարծիքը այս սպիրներուն մասին:

— Երկու կարծիք կարելի չէ ունենալ... Ի՛նչպիսի որ այդ սպիրները զաղանի կազմակերպուած ընդարձակ մարմինի մը կողմէ ի գործ դրուած են քաղաքական նպատակով մը և այդ նպատակն ալ ուրիշ բան չկրնար ըլլալ եթէ ո՛չ պե-տութեան ներկայ վարչական ձեւը փոխել և հաստատել անոր տեղ սպասական վարչութիւն մը հաստատել:

Այս խօսքերը զարս Ֆրանսերէն լեզուով կ՛արտասանէր Մաք Լայն և զարս Իզդէմ փաշա թուրքերէն կը թարգմանէր, չատ անհամոյ սպասարութիւն մը ըլլին Սպա իւլ Համիտի վրայ, մանաւանդ սպասական վարչութեան ակնարկութիւնը դինքը բոլորովին գրգռեց: Այսուհանդերձ, հզօր ճիդ մը ընե-լով ինքն իր վրայ, աներեւոյթ հանդարտ մնաց, մինչեւ իր սարին չթմրունքը յուզումէն սկսաւ դողդողալ:

Մաք Լայն, որուն խուզարկու աչքերէն չէր վրիպեր և ոչ մէկ բան, ինքնիրեն ըսաւ.

— Կարծեմ իր ամենէն զգայուն թելին դպայ, բայց գի-տեմ որ բաւական բացարձակ ճշմարտութիւն է:

Աբդիւլ Համիտ չարունակեց:

— Գործուած սպիրներուն նպատակը կարեւորութիւն չունի և այդ մասին պէտք չկայ ենթադրութիւններ ընելու. խնդիրը այն է որ մայրաքաղաքիս մէջ սպիրներ գործուած են և հեղինակները անյայտ կը մնան, մեր ոստիկանական իշխանութիւնը մինչեւ հիմայ կարող չեղաւ զանոնք երեւան

հանելու, արդ, դուք կը յաւակնիք յայտնել և այդ հեղինակ-ները դանել:

— Ձեր վեհափառութեան կրնամ որոշ պատասխան մը տալ, երբ աչքիս առջեւ ունենամ սուրհանդակ աղաւնիին վզէն գտնուած տոմսակը և զայն մանրակրկիտ կերպով գիտնամ:

— Այդ տոմսակը առաւ ասիկ.

Եւ Աբդիւլ Համիտ ձեռքը իր ծոցը տանելով հանեց հոն պահուած փոքրիկ տոմսը և զայն տուաւ իր քարտուղարին որ խոբին ակնածանքով թուղթը իր վեհափառ տիրոջ ձեռքէն առնելով՝ յանձնեց Մաք Լայնի որ տոմսին վրայ արագ ակ-նարկ մը նետելէ հաքը, անփոյթ ձեւով մը բահկոնին դրբ-պանը դրաւ զայն:

— Հիմայ որ տոմսակը յանձնեցի, չարունակեց Աբդիւլ Համիտ, կ՛ըսէ պիտի կրնանք ձեր վերջնական պատասխանը տալ:

— Այս իրիկուն խակ:

Աբդիւլ Համիտ առաջ կրկնել չարժուեցաւ մը ըրաւ, ինչ որ կը յայտնէր թէ խօսքը աւարտած էր: Իզդէմ փաշա նշան ըրաւ հիւրին և երկուքը միասին սովորական խոնարհութիւններ ընելով՝ սենեկան Համիտի գրասէն:

Իր անձնական հանդերձն պէս Մաք Լայն խոշորացոյց մը ուղեց զոր անմիջապէս բերին իրեն. յետոյ անձնական դուռը կղպեց, Աբդիւլ Համիտէն տուած փոքրիկ տոմսակը դրասե-ղանին վրայ դրաւ, խոշորացոյցը վրան ուղղեց և սկսաւ ու-շի ուշով քննել:

— «Սպէն ինչ ազէկ կ՛երթայ»:

Կարդաց տոմսակին առաջին խօսքերը:

— Լա՛ւ, սկսաւ մտածել ինքնիրեն, այս խօսքերը մեր ապագայ խուզարկութիւններուն համար ո՛և է նշանակու-թիւն մը չունին. պարզապէս ցոյց կուտան որ մինչեւ հիմա զաղանի կազմակերպութիւնը յաջող վիճակի մէջ է և Պոլիս եղող դաւադիրները զոհ են և ինքզինքին ապահով կը

ղդան: Աւելի ապէկ, քանի որ ինքզինքնին ապահով կը ղդան, չափազանց զգուշութիւններ ձեռք չպիտի առնեն և օձիքնին դիւրաւ ձեռք պիտի տան... միայն թէ պէտք է որ միշտ այդ ապահովութեան մէջ կարծեն ինքզինքնին:

Մաք Լայն իր ընթերցումը չարունակեց և կարդաց յաջորդ պարբերութիւնը:

— «Վտանգէն խուսափեցանք»:

— Ահա՛ խօսք մը որ չատ պայծառ է, ըսաւ, և պէտք չի կայ մեծ մարգարէ մը ըլլալու ասոր իմաստը հասկնալու համար: Պարզապէս կ'ակնարկուի իրենց Եէնի Մահալլէի պաշարումէն ազատելնուն: Բայց քանի որ վտանգէն խուսափելնուն լուրը կուտան, լաւ է որ նախապէս ծանուցած էին նաեւ վտանգի մէջ ըլլալնին, այլապէս ասոր մէջ պաշարուելնին: Արդ, պաշարուած վիճակի մէջ ինչպէս կրցած են իրենց դուրսի ընկերներուն հետ հաղորդակցիլ... Աւելի կ'ենթադրէ որ նոյն իսկ Եէնի Մահալլէի մէջ և կամ չրջականները ուրիշ ընկերներ ունէին որոնք պատասխանը կը թղթակցէին Պոլսէն հետս դանուողներուն հետ: Անցնինք միւս պարբերութեան:

— «Մեծ գործը կը պատրաստուի»

— Ահա՛ ծանրակշիռ յայտարարութիւն մը որ ցոյց կուտայ թէ այդ մարդիկը կարեւոր ու վճռական բան մը կը պատրաստեն և թէ մինչեւ հիմա գործուած մանուկի սճիրները ուրիշ բան չեն այլ եթէ այդ «մեծ գործ»ին յաջողութիւնը ապահովելու միջոցներ... անցնինք յաջորդին.

— «Դրամ, մարդ»:

— Այո՛, այո՛, ամէն «մեծ գործ»ի պատրաստութեան համար անհրաժեշտ պայմաններն են դրամն ու մարդը և կերեւայ որ մեր մարդիկը ո՛չ պէտք եղածին չափ դրամ ունէին և ոչ ալ մարդ քանի որ իրենց հետեւող ընկերներէն այդ երկու բաները կը պահանջեն: Սա ևս յայտնի կերեւայ որ այդ հետեւող ընկերները իրենց պատասխանութեան առիթ թէ՛ դրամ, ունէն և թէ մարդ, եթէ ո՛չ պարապ տեղը այդ պահանջքը չպիտի ընէին:

եթէ մարդ սիկաւէթի մեծութեամբ առմանկի մը մը վրայ ոտիպատած է նամակ գրել, պարապ և անօգուտ խօսքերով զայն չեցնել: Շարունակենք մեր ընթերցումը:

— «Նոր օժանդակներ»:

— Ասիկա լաւ մըն է որ կուտան իրենց ընկերներուն: Ինչպէս նախորդ խօսքէն անտեսեցաւ, մարդու պէտք ունէին և մինչ դուրսէն մարդ կ'ուղղին՝ միւս կողմէ կը չանան Պոլսոյ մէջ ալ նոր օժանդակներ գտնել և գտած ալ են: Մէն կարելի է դիւրաւ դուչակել, երիտասարդ խմբագիրը ըլլալս է, Սաղոբ պէտք որ Եէնի Մահալլէի դէպքին դիմերէն ի վեր երեւան եկած չէ... խօսքը մէկ օժանդակի վրայ չէ, այլ յօդնակի ձեւով ըսուած է...:

Մնալի այս խորհրդածութիւնները ընելով հանդերձ, Մաք Լայն իր քննութիւնը առաջ կը տանէր, առեն առեն ծանոթութիւններ դրկելով Թուղթի մը վրայ:

Պահ մը սակայն իր քննութիւնը ընդհատեց, որքէ եկաւ սիկաւէթի մը վաճից ու քանի մը վայրկեան ժուռ եկաւ սենեակին մէջ: Չէր ուզեր միտքը չափազանց ու չարունակաբար յոգնեցնել: Յանկարծ նշմարեց վիմքրի չիչը որ սեղանին վրայ դրուած էր պարապ դատաթի մը քով: Ուրախութեամբ մօտեցաւ սեղանին և դատաթը լեցնելով՝ մէկ քանի ումպ խրմեց վրայէ վրայ:

Այս կարճ դադարէն ետքը, որ հազիւ տասը տեսած էր, վերադարձաւ գրասեղանին քով, խոչորացոյցը մօտեցուց փոքրիկ տումարին և իր ընդմիջած տեղէն ընթերցումը առաջ տարաւ:

— «Հինգ վտանգի միայն հոն»:

— Ահա խօսք մը որ բաւական մութ է, ըսաւ ինքնիրեն խօսելով, «հինգ վտանգի»ները հասկնալէն անձեր են, բայց ինչ կը նշանակեն «միայն հոն» խօսքերը: Խօսքին իմաստէն կ'երեւայ որ ըսել կ'ուզեն «վտանգի անձեր ունինք որոնցմէ նոյնիսկ հինգ հատ կան հոն»... ո՛ւր սակայն. «հոն» խօսքը շատ անորոշ է...

Մաք Լայն, քանի մը րոպէ մտածկոտ, դէպի ձեղունը նայեցաւ, յետոյ մէկէն ձեռքը ճակտին տարաւ.

— Արդեօք, գոչեց ընդհրուն, «հո՞ն» ըսելով «հո՛ն» ակնարկել կուզէր կ'ուզեն... արդեօք խնդիրը Երուսղէմ քէօչկեն վրա՞յ է, և պարզապէս ըսել կ'ուզեն թէ հինգ վաստակի մարդի՞կ ունին այստեղ, Աչ՛, հաւանօրէն այս է այդ խօսքերուն խմաստը ու ասով կը հաստատուին իմ մտածողութիւններս... որովհետև եթէ իրաւցնէ հինգ վաստակի անձեր ունին հոս, մեր քիմին ասկ ու մեր չուրջը, չատ կը դժուարանայ մեր գործը... այս կէտը պէտք է նախ և առաջ բուռատանել:

Եւ Անգլիացին իր ձեռատետրին մէջ մէկ քանի նօթ առնելէ ետքը, կրկին խոչորացոյցը ձեռքը բռնած՝ ընթերցումը չարունակեց.

«Մեծ յոյսը լատզոյն վիճակի մէջ:»

— Մեծ յոյսը կարծեմ դժուար չէ գուշակել, ինչ է պատմութիւան մը համար մեծատոհմ յոյսը, մանաւանդ Թուրքիոյ համար, չէ՞ մի որ իր բանակն է... այսպէս ուրեմն «մեծ յոյսը» պարզապէս բանակն է որուն կ'ակնարկուին այս մարդիկը և ըսել կուզեն թէ «Բանակը լատզոյն պատմագրութիան մէջ է մեր քաղաքական չարժումին հանդէպ», քանզի յոյսին կ'երեւայ որ «լատզոյն վիճակի մէջ է» խօսքը ուրիչ նշանակութիւն չկրնար ունենալ: Այս ենթադրութիւնս ա՛լ ետքի հաստատութիւն կը գտնէ առմամբին յետագայ խօսքերուը:

— «Սկանդիկ, Էսիրնէ, Սքիւտար անվտանգ: Պէտք է աշխատիլ Պալկ, Այտըն»: Վերի խօսքին լրացուցիչ մասերն են ասոնք և ես ամենայն ապահովութեամբ հետեւեալ կերպով պիտի թարգմանեմ ամբողջութիւնը. «Բանակը լատզոյն պատմագրութիան մէջ է մեր յեղափոխական չարժումին հանդէպ. Սկանդիկի, Էսիրնէի և Սքիւտարի զօրագունդերը մեզի հետեւն և անոնց մնալն կասկածի տեղի չի կայ, իսկ գալով Պալկայ և Այտընի զօրագունդերը՝ առայժմ ապահով չենք անոնց մասին, հետեւաբար պէտք է աշխատիլ անոնք ալ մեր կողմը

չահիլ»: Ահա թէ ինչ ըսել կուզեն այդ մէկ քանի խօսքերը: Այսպէս ուրեմն մութին մէջ գործող այս մարմինը ընդարձակ ձեռքեր ունի Թուրքիոյ ամեն կողմերը և նոյնիսկ մեզ գտած է բանակին մէջ, այսինքն Թուրքիոյ միակ իրական զօրութիւնը կազմող մարմնոյն մէջ... Օ՛, ուրեմն խնդիրը չատ ծանրակչիռ հանդամանք մը կը առնայ... այս մարդոց միտքը յանկարծական յանդուգն միջոցով մը Սուլթանը մէջտեղէն վերցնել ու քաղաքական փոփոխութիւն մը յառաջ բերել չէ, ինչպէս որ նախ կ'ենթադրէի, այլ չատ աւելի ընդարձակ ահռելի մը մէջ կ'ուզեն գործը պատրաստել... եթէ նախապէս գիտնայի որ այդ տեսակ զուտ քաղաքական մարմնի մը հետ գործ պիտի ունենայի, չիտակը այս պաշտօնը դիւրաւ չէի ընդուներ. ես կը սիրեմ անմիջապէս գործել ու գտնել, բայց քաղաքական խնդիրներու մէջ չեմ սիրեր քիմիս խօթել... մանաւանդ որ Թուրքիա իմ հայրենիքս չէ ու ոչ ալ է պատճառ մը չունիմ Ասիոյ Համիտի պէս բռնակալի մը հաճելի ըլլալու...

Այս խորհրդածութիւնները ընելով՝ Մաք Լայն սրտնեղութեամբ ոտքի կեցաւ, կրկին սիկառէթ մը վառեց և ժուռ գալ սկսաւ սենեակին մէջ:

— Ինչ անհամոյ կացութիան մը մատնուեցայ, կը խորհէր, հիմա հոս գալէս ետքը դժուար է ընկերկիլ, ասիկա պարզապէս անպատուաբեր ընթացք մը պիտի ըլլայ ինձի համար մանաւանդ որ պատմանապարութիւն մըն ալ կնքած եմ իմ ծառայութեանս համար... իսկ հոս մնալ և ձեռքէս եկածը չընել խաբեբայութիւն և դաւաճանութիւն պիտի ըլլայ... և երբեք չեմ կրնար յանձն առնել այդ տեսակ վատութիւն մը:

Հակառակ իր այս հոգեկան խռովքին պահ մը ետքը կրկին անցաւ դրասեղանին առջեւ և չարունակեց ընթերցումը:

— «Զորքը պատժուած»

— Այս խօսքերը չատ պարզ են և ուղղակի կ'ակնար-

կան գործուած մարդասպանութիւններուն, երեք հոգի Գանատիլլեի մէջ և հոս մը էրէնքէօյ... անկէ հաքը ուրիշ մըն ալ պատժած են, այն է՝ պարախիզպանը, բայց այս առնսակը դրուած առնն, առաւելին այդ գործողութիւնը չէր կատարուած... գրուածէն կ'երեւայ որ առաւելին այդ անսակ սպիւռնները պիտի չարունակուին և հաւանօրէն, այսօրուընէ սկսեալ, ես ալ պատժուելու ահնմանուած անձերու ցանկին մէջ պիտի անցնիմ... միայն թէ Մաք Լայն և պարախիզպան Էօմէրը միեւնոյն անձերը չեն և կարծեմ նոյնքան դիւրութեամբ կարելի չպիտի ըլլայ պատժել զիս:

— «Արդարութեան գործը կը չարունակուի:»

— Ահա՛ բացորոշ յայտարարութիւն մը մասնակց Մաք Լայն, որ պարապ խօսք չէ, քանի որ պարախիզպան Էօմէրին սպանութիւնը կ'ապացուցանէ այդ «արդարութեան գործին» չարունակութիւնը: Շիտակը ըսելու համար այս մարդիկը իրենց թղթակցութիւնները կ'երեւայ որ չատ բացայայտ կերպով գրելու սովորութիւն ունին, որովհետեւ մինչեւ հիմա առաւելին անլուծելի խօսքի մը չհանդիպեցայ: Կարդանք նայինք մնացած մասերը.

— «Վեց թռչուն փախած»:

— Հէ՞, հէ՞, ըրաւ Անդրիացին այս բառերուն առջեւ կանգ առնելով... «վեց թռչուն փախա՛ծ» ինչ կը նշանակէ ասիկա... թռչունը յատուկ իմաստ մը ունենալու է այստեղ:

Ինչ մը մտածելէ հաքը Մաք Լայն չարունակեց.

— Բայց պարապ ժամանակ չանցնեմ, այս խօսքերը մեծ կարեւորութիւն չունին, հաւանաբար վեց թռչունները ձերբակալուած ու բանտարկուած անձեր են որոնք յաջողած են փախչիլ. առաջ տանինք մեր ընթերցումը.

— «Անձնուէրը զրկեցէ՛ք չուտով. ապահով ճամբան միշտ բաց է:

— Ահաւասիկ խօսքեր որոնք նոյնպէս մեծ կարեւորութիւն մը չեն ներկայացներ և պարզապէս իրենց ներքին գործերուն կը վերաբերին: «Անձնուէր»ը ապահովաբար թէրօ-

րիսթ մըն է որուն պէտք ունին և միեւնոյն ատեն կը յայտնեն թէ կրնայ Պոլիս գալ այն ապահով ճամբով որ միշտ բաց է: Ո՞րն է այս ճամբան... Պոլիս քաղաք մըն է ուր կարելի է մտնել առանց ճամբով և չնորհիւ այսպիսի ստահակութեան՝ կարծեմ ամէն ճամբորդներն ալ ապահով են քիչ մը աչքը բաց եղողին համար...: Անցնինք առնսակին յաջորդ խօսքերուն:

— «Մահափորձը աւելորդ է, միշտ մեր ձեռքին մէջը ունինք»:

— Սուրհանդակ աղաւնիին ուղարկած առնսակին կը բերէ պոյն մասը լուծի կը թուի թէ այս է, բաւ ինքնիրեն անգիտակցօրէն խոչորացոյցը ձեռքէն վար դնելով ու նոր սիկառէթ մը վառելով... կ'երեւայ որ Ասպիւլ Համիտ ալ իմ կարծիքս է ու այս բառերը կարդալէ հաքն է որ դիս հոս կանչելու որոշում տուած է... արդարեւ ամէն յայտնի կ'երեւայ թէ ամերիկութիւնը ուզդակի այս պալատին մէջ բնակող բռնատէրին համար է...: Այս մէկ քանի խօսքերէն կարելի է հետեւեալ հետեւութիւնը հանել... կ'երեւայ թէ նախապէս ուրուագծած էր մահափորձ մը կատարել Ասպիւլ Համիտի դէմ, բայց յետոյ այդ կազմակերպութեան այս անգի մասնաճիւղը աւելորդ դատած է այս մահափորձը, գոնէ նկրկայիս մէջ և ատոր պատճառն ալ անմիջապէս կը յայտնէ ըսելով «Ասպիւլ Համիտը միշտ մեր ձեռքին մէջ ունինք, կրնանք ուզած առնննիս դիւնքը մէջտեղէն վերցնել, հետեւաբար աճապարելու պէտք չի կայ և կրնանք յարմարագոյն ժամանակին սպասել»: Ահա՛, բաւ իս այդ խօսքերուն իմաստը: Եւ ինչպէս կ'երեւայ որ Ասպիւլ Համիտի պէս հզօրատեր լրտեսներով, հաւատարիմ պալատականներով, անձնուէր զինուորներով պաշտպանուած մէկը իրենց ձեռքին մէջ կ'ունենան: Ասոր համար մէկ հաւանականութիւն մը միայն կայ, այն է թէ՝ նոյնիսկ այդ լրտեսներուն, հաւատարիմ պալատականներուն և անձնուէր զինուորներուն մէջ գաղտնի ընկերութեան անդամներ

ապրած են որոնք պէտք եղած վայրկեանին մէջտեղ պիտի կլլեն... ճշմարիտը խօսելով՝ ես ալ եթէ Սուլթանին տեղը ըլլայի՝ այս առաջակը կարդալէ ետքը չատ հանդիստ չէի կըրնար քնանալ անկողնոյս մէջ:

Այս խորհրդածութիւնը ընելէ ետքը, Մաք Լայն կրկին ընդհատեց իր ընթերցումը և ոտքի ելաւ քանի մը չրջան ընելու համար սենեակին մէջ: Ժամացոյցը նայեցաւ ու գոչեց.

— Օ՛, արդէն իրիկուն եղեր է... որչա՛փ չուտ անցաւ ժամանակը և ես տակաւին առաջակի կէսը հազիւ կարդացի... աճապարենք ուրեմն:

Արագ չարժումով մը գրասեղանին առջեւ անցաւ և իր խոչորացոյցը դարձեալ մօտեցուց առաջակին:

— «Զգուշացէ՛ք չատախօսութենէ».

— Բայց բարեկամներ, գոչեց անդրիայլին գուարթութեամբ, դուք էք որ չատախօսութիւն կ՛ընէք:

Իր ընթերցումը պիտի չարունակէր երբ յանկարծ դուռը զարնուեցաւ:

— Մտէ՛ք, բսաւ Մաք Լայն դուխը դէպի դրան դարձընելով:

Իզմէթ փաչա դրան սեմին վրայ երեւցաւ չփոթած կերպով մը:

— Պ. Մաք Լայն, բսաւ, կը նկատէք եթէ ձեզ անհանգիստ կ՛ընեմ, բայց նոր անակնկալ մը պատահած է որ հարկ է անմիջապէս հաղորդել ձեզ...:

— Խօսեցէ՛ք, փաչա, ինչ է պատահածը:

— Նոր ռմբերի մը լուրը ելեր հիմա, ռմբեր մը որ կը գերազանցէ մինչեւ հիմա տեղի ունեցածները...

— Եւ այդ ռմբերը կը կարծէք թէ կրկին մեզ ղրաղեցնող խորհրդաւոր մարմնոյն կողմէ՞ գործուած է:

— Այդ մասին տարակոյս չի կայ:

— Ուրեմն մանրամասնօրէն պատմեցէ՛ք ձեր խմացածները:

Իզմէթ փաչա մօտեցաւ այն գրասեղանին, որուն առջեւ նստած էր գաղտնի ոստիկանը և ինքն ալ թիկնաթոռ մը առնելով՝ տեղաւորուեցաւ:

— Հասկնալու համար այս գործուած նոր ռմբերուն մեծ կարեւորութիւնը, բսաւ Ասպահլ Համիմի սիրականը, և ժամանակ մը օգոստոսիան վիճակներուն այս առթիւ ղրացած բառն յաւելումը, պէտք է որ ձեզի բացատրեմ պայմանական կարգ մը նկարչին գաղտնիքներ, որոնք բոլորովին անծանօթ կը մնան ուրիշներուս:

— Սմենայն ուշադրութեամբ մտիկ կ՛ընեմ ձեզ, միայն թէ նախապէս պէտք է որ յայտարարութիւն մը ընեմ պատասխանիս Մաք Լայն:

— Խօսեցէք:

— Եթէ բացարձակ ճշմարտութիւնը չպիտի խօսիք, եթէ ո և է նկատումով իրազութիւն մը պիտի ծածկէք կամ այլափոխէք, լաւագոյն է որ բնաւ չխօսիք, որովհետեւ ձեր պատմելիքները փոխանակ մեզի օգտակար ըլլալու, ընդհակառակը դուցէ մեզ սխալ ճամբաներու մէջ պիտի մղորդնեն:

— Այդ մասին կրնաք վստահ ըլլալ որ բո՛ւն ճշմարտութիւնը պիտի խօսիմ, պայմանաւ սակայն որ դուք ալ պատասխայ խօսք պիտի տաք թէ բոլոր ձեզի պատմելիքներս կրնէք չպիտի յայտնէք ո և է մէկու մը և անոնցմէ պիտի օգտուիք մի միայն ձեր պաշտօնը յաջողութեամբ ըլուխ հանելու համար:

— Լաւ ուրեմն, ձէնթլմէնի խօսք կուտամ ձեզի, բսաւ Անգլիացին ձեռքը երկնցնելով Իզմէթ փաչայի որ փոխադարձաբար իր ձեռքը երկարեց անոր:

Այս արարողութենէն եաքը, Սուլթանին քարտուղարը հետեւեալ կերպով առաջ տարաւ իր խօսքը:

— Գիտէք որ մեր վիճակաւոր տէրը պարտականութիւն

մամբ ու մանաւանդ իր չափազանց կասկածոտ բնաւորութեան համաձայն մեծ կարեւորութիւն տուած է զաղտնի ոստիկանական և լրտեսական կազմակերպութեան և կարելի է ըսել որ բովանդակ պետութեան մէջ չի կայ երկիր մը որ Թուրքիոյ պէս լրտեսներու կազմակերպութիւն մը ունենայ:

— Այո՛, այդ բանը ծանօթ է ինձի և դիտեմ թէ Թուրքիոյ բնակիչներուն կէսը միւս կէսը լրտեսել կ՚ապրի:

— Ասիկա, դուցէ քիչ մը չափազանցութիւն է, ըսաւ Իզզէթ փաշա քմծիծաղով մը, այսուհանդերձ իրականութիւնը չատ հեռու չէ այդ չափազանցութենէն: Մեր վեհափառ տէրը բացի սովորական լրտեսներու բանակէն որոնք ամսականաւոր պաշտօնեաներ են, ունի նաեւ անձնական լրտեսներու խումբ մը, որ առանց որոշ ամսականի կ՚աշխատի մի միայն անուշ-զակի չնորհներու արժանանալու համար... պէտք է դիտնաք որ մեր մէջ լրտեսութիւնը, խիստ սրատեսաւոր գործ մըն է, հայրենասիրական արարք մը...

Սուլթանին քարտուղարը այս խօսքերը արտասանած աոանց թաղկինակը հանելու և իր ճակատը սրբելու:

— Այո՛, այո՛, այդ ամէնքը դիտեմ, պատասխանեց Մաք Լայն, և մի՛ նեղուիք զանոնք ինձի բացատրելու համար:

— Բայց լրտեսական այս կազմակերպութիւններէն՝ ուրիշներն նաեւ մեր պալատական լրտեսներու խումբը որ բարձրագոյն պատակարգը կը կազմեն և որոնց գլուխը կը գտնուի այսօր փաշա մը, այսինքն վէզիր մը և վէզիրութիւնը, անշուշտ դիտէք, մեր պետութեան բարձրագոյն մարմնոյն է... ինչպէս կը տեսնէք, պարոն. լրտեսութիւնը խիստ պատասխանատու տարրերէ մըն է մեր մէջ, քանի որ անոր նպատակն է ծանօթանալ մեր վեհափառ ու սիրելի վեհապետին անձնական գործերուն և որովհետեւ մեր վեհապետը իր վրայ կը մարմնաւորէ բովանդակ Օսմանեան պետութիւնը, այն ու հա-

տատութեամբ ծանօթ է մեր վեհափառ Սուլթանին՝ ծանօթած կ՚ըլլայ նաեւ ամբողջ պետութիւնն:

Ի նպաստ լրտեսութեան Իզզէթ փաշայի այս չատ գործնական ճառը մեծ ազդեցութիւն մը չբրաւ Անգլիացիին վրայ, որ արհամարհոտ ժպիտով մը պատասխանեց.

— Լրտեսութեան մասին ձեր բնորոշումները որոնք այնքան պերճախօս կերպով կը բացատրէք, ո և է օգտակարութիւն չեն կրնար ունենալ մեզի համար և ի զուր տեղ ժամանակնիդ կորսնցնելու վտանգին կ՚ենթարկէք այդ մասին երկար խօսելով, ասոնք, ինծի կը հաճի, անմիջապէս մեզ չհետաքրքրող բաներ են պարոն պատնեշ:

— Այս բացատրութիւնը պէտք զգացի տալ որպէս զի լուսաբան կերպով հասկնաք ցեղ ըսելիքներս, ըսաւ կայսերական քարտուղարը Մաք Լայնի դիտողութենէն թեթեւացած արտնեցած:

Յետոյ, սիգարէթ մը վառելով խօսքը առաջ տարաւ:

— Բայց այս լրտեսներէն՝ մեր պալատին մէջ ունինք նաեւ կին լրտեսներու ճիւղ մը որ տակաւին հազիւ մէկ երկու տարիէ վեր կազմուած է և որ տակաւ չատ մեծ ծառայութիւն մատուցած է պետութեան...

— Այո՛ն քն՝ Ասպիւլ Համիտի, ըսաւ Մաք Լայն:

— Արդէն ըսի թէ միւնշոյն բանն է Սուլթանն ու պետութիւնը, պատասխանեց Իզզէթ փաշա:

— Կը նկատէք, իրրև նորեկ մը տակաւին չկրցայ անմիջապէս վարժուիլ այդ վարպետութեան, պատասխանեց միւսը միշտ հեգնական ժպիտով մը, բայց, կը խնդրեմ խօսքերնիդ չարունակեցէք:

— Այս կին լրտեսներու գլուխը կը գտնուի կայսերական խնամուհի մը, որ նոյն ինքն մեր վեհափառ տիրոջ աղջիկներէն մին է...:

— Օ՛, օ՛, գոչեց Անգլիացին զարմացական չեչտով մը, կը խոստովանիմ որ երբեք չպիտի կրնայի երեւակայել այդ-

պէսի բան մը ... : Սուլթանի մը աղջիկը որ լսանելու պան է :

— Այո՛, պարոն այս իշխանուհին իր սարօրինակ խելքովն ու ճարպիկութեամբը, ինչպէս ըսի, մինչեւ այսօր մեծամեծ ծառայութիւններ մատուցած է : Բայի իր հրամանին տակ գործող թրքուհիներէ, որոնց պաշտօնն է մանաւանդ բաւ բարձր պաշտօնեաներու հարէմներուն մէջ լսանութիւն կատարել, իշխանուհին իր ձեռքին տակ ունի հայ, յոյն, հրեայ և նոյն իսկ եւրոպացի կիներէ բազկացած խումբ մը, որոնց միջոցաւ յաճախ կարող կ'ըլլայ ամենածածուկ տեղեկութիւններ քաղելու : Այս նախանձական անհրաժեշտ տեղեկութիւնները ապէ հաքը, դանդամ բան մը մեզ պրպտելիցիսդ կըլլի : Վերջերս իշխանուհին հրամանին տակ գտնուող հայ լսանուհիի մը միջոցաւ իմացանք որ երկու թրքուհիներ ժամանակէ մը ի վեր այցելութեան կ'երթան եղեր Բանկալթի, գինուորական վարժարանին դէմ գտնուող տուն մը : Ցմմիջապէս քննութեան ձեռնարկելով՝ տեսուցինք որ այդ տունը կը բնակի Ֆրանսացի մը Ալպէր Ռ... անուն, որուն կինը իր ամուսինէն բաժնուած կ'ապրի Բարիզն մէջ և աղջիկն ալ ամուսնացած է մեծ պետութեան դեսպանատան մը նախկին առաջին թարգմանին հետ, որ այժմ իրրեւ ընդհանուր հիւպատոս արտասահման կը գտնուի : Այդ Պ. Ալպէրը արդէն չատոս ատենէ ի վեր կասկածելի եղած էր մեզի : Ինչ երկար ատենները ի վեր Պոլիս հաստատուած, Պոսֆորի մէջ հարստացած ու յետոյ հարստութիւնը կորնցուցած մարդ մըն է, որ այժմ որոշ գործ մը չունի, բայց միշտ յարաբերութեան մէջ է դեսպանատուններու հետ. բայց ատոր խմացած ենք որ հայ յեղափոխականներու հետ յարաբերութիւններ ունեցած և նոյնիսկ անոնցմէ չատերուն օգնած է Պոլսէն փախցնելու դիւրութիւններ ատով. յետոյ նոյն իսկ կասկած հաստատած է Երիտասարդ Թուրքերու հետ և անոնցմէ թղթակցութեանց և յարաբերութեանց իրրեւ միջնորդ ծառայած է :

Սակայն բոլոր այս ծանր կասկածներուն հակառակ, չէինք կրցած իրեն դէմ ո և է միջոց ձեռք առնել, նախ որ դրական ու որոշ փաստեր ու ապացոյցներ չունէինք և ապէ գոնէ ինք Ֆրանսացի է և իր պետութեան պաշտպանութիւնը կը վայելէ մանաւանդ որ իր աղգականներէն մէկն ալ բարձր պաշտօն մը ունի դեսպանատան մէջ : Բայց այս անգամ եղած յայտնութիւնը այնքան կարեւոր էր որ անմիջապէս իր տունը և անձը գաղտնի ոստիկաններով ու լրտեսներով պաշարեցինք, ապատեղով որ անհերքելի ապացոյց մը ձեռք ձգենք իր մեղապարտ յարաբերութեանց մասին :

— Իսկ այդ երկու Թրքուհիներու այցելութիւնը մինչ տուգուեցա՞ւ :

— Անշուշտ. մանկ բրէ՛ք որ պատմութիւնը խմանաք իր բոլոր մանրամասնութիւններով... արդէն այդ այցելութեանց հետեւանքն է նաև այս օրուան նոր ոճիրը :

Մաք Լայն հետզհետէ աւելի լրտեսած հետաքրքրութեամբ մը աչքերը ուղղեց Սուլթանի քարտուղարին՝ որ հետեւեալ կերպով խօսքը առաջ տարաւ.

— Ասկէ երկու օր առաջ, առաւօտեան կանուխ, կառք մը կանգ կ'առնէ Պ. Ալպէրի տան դրան առջեւ, կառապանը վար կ'իջնայ և զանգակը կը զարնէ և դուռը խակին կը բացուի : Ցետոյ կառքին դռնակն ալ բացուելով՝ երկու Թրքուհիներ վար կ'իջնան և տուն կը մտնեն և դուռը վրանէրէն կը գոցուի :

Բարեբախտաբար երկու լրտեսներ, որ տանը քիչ մը վրօքը և դիմացի կողմը գտնուած մահալլէպիճիին պարտէզը նստած էին, ամէն բան կը նչմարէին : Կասկած չի կար որ այդ կիները հայ լրտեսուհին խմած տուած կիներն էին, որոնք հան եկեր էին դաւադրութեան մը համար... :

— Բայց կարելի է խնդրին մէջ քաղաքական դաւադրութենէ տարբեր բան մը կար... :

— Ի՞նչ բան :

— Սիրային ժամադրութիւն մը :

— Չէ՛, այդ բանը անկարելի է. նախ որ Պ. Ալպէրը տարիքը առած մարդ մըն է, ամէն գատ այդ Թրքուհիները սիրային ժամադրութեան մը համար ինքզինքնին այսպէս վտանգելու չպիտի համարձակէին։

— Ուրեմն չարունակեցէ՛ք ձեր պատմութիւնը։

— Երկու լրտեսներէն մէկը կը մօտենայ կառապանին որ գրան առջև կը սպասէր և կը հարցնէ թէ այդ կիները ուրկէ կառք նստած էին։— կամուրջին գլխէն կը պատասխանէ կառապանը։ Այս պատասխանը անչուչա դոհացուցիչ չէր ու մեծ բան մը չէր յայտներ։ Լրտեսը կը վերադառնայ իր ընկերոջ քով և երկուքը միասին կը սպասեն երկու կիներու դուրս ելնելնուն, որպէսզի կամ զանոնք խափտն ձերբակալեն և կամ հետևնան երթալով՝ ո՛վ ըլլալնին տեսնելու։

Ժամ մը չափ սպասել տեսքը, տան դուռը կը բացուի և Պ. Ալպէր կ՛երևայ անոնց վրայ, կը մօտենայ կառապանին, վարձքը կը վճարէ ու կառքը կը ճամբէ, և ինքն ալ կը պատրաստուի մնալնուս։

Երկու լրտեսները անմիջապէս կը մօտենան իրեն և կ՛ըսեն.

Ձեր տունը երկու Թրքուհիներ մտան և տակաւին հո՛ն են, պէտք է որ զանոնք դուրս հանէք, որպէս զի իրենց տունը վերստին արձնենք։

Պ. Ալպէր կոչա կերպով կը պատասխանէ թէ տասնկ բան չի կայ, թէ պրպտուելիքնին կ՛ընեն կոր թէ ինք Ֆրանսացի է և թէ ոչ ոք կրնայ իր դործին խառնուիլ։

Ու վտղոցին անցնող պարապ կառք մը կեցնելով մէջը կը մտնէ և կառապանին կ՛ըսէ.

— Ֆրանսական դեսպանատունը տար կառքը։

Լրտեսները կը մտածեն որ իրենց համար լաւագոյն է տանը վրայ հսկել, ուր երկու Թրքուհիները մնացած էին, քան թէ Պ. Ալպէրի հետևէն երթալ որուն հետ գլուխ չպիտի

կրնային ելլել։ Եւ կրկին կը չարունակեն սպասել դրան առջև։

— Ապուշնե՛ր, բոռ Մաք Լէյն, մինչ անոնք դրան առջև կը սպասէին, երկու կիները տան հետևի պարտէզէն փախան անչուչա...։

— Բայց ո՞ւրկէ գուշակեցիք, գոչեց Իզզէթ փայլա զարմացական չեչտով մը... ճիշդ է ձեր ըսածին պէս եղած է։

— Առիկա դժուար չէր գուշակել... երբ Պ. Ալպէր դուրս կ՛ելլէ, կառքը կը ճամբէ ու մնայնի, յայտնի է որ երկու կիները իրմէ առաջ տունէն դուրս հանած է, և քանի որ տան հետևի կողմէն մեկնած են։ Եւ րոպայի պատուաւոր անձ մը երթալ երկու կիներ վտանգաւոր կացութեան մը մէջ թողլով չպիտի մեկնէր... և ձեր լրտեսները չատ ապուշ վարուած են նախ իրենց ներկայութիւնը զգացնելով ու կառապանին հետ խօսքի բռնուելով ու երկրորդ՝ փախտնակ տան դրան առջև սպասելու, չրջականները հակղութիւն չընելով...։

— Բարեբախտաբար ուրիշներ այդ հակղութիւնը ըրած են, չարունակեց սուլթանին քարտուղարը։ Այն Հայ լրտեսուհին, որուն խօսքը ըրի, Պ. Ալպէրի տան հետևին կողմը քնակուտն, պատուհանէն կը տեսնէ երկու Թրքուհիներուն պարտէզի կողմէն դուրս ելլելնին և խակոյն ինքն ալ գլխարկը գնելով, հետևնուն կ՛երթայ։ Երկու Թրքուհիները Բանկալթիի հետևի փողոցները բաւական թափառելէ ետքը, Թաքսիմի գօրանոցին առջևը կ՛ելլեն ու հոնկէ կառք մը կը նստին...։

— Եւ դիրենք լրտեսող կիները բացը կը մնայ։

— Ո՛չ, ճիշդ այդ միջոցին ուրիշ պարապ կառք մը կ՛անցնի եղեր, մէջը կը ցատկէ ու կը հետևի միւս կառքին...։

Մաք Լէյն տեսնելով որ պատմութիւնը չատ կ՛երկարի, առանց չհեկեան մանրամասնութիւններու, ըսաւ իր խօսակցին։

— Եթէ կարելի է քա՛ն ոճրին պարագային գանք, ո-

բոլոր այդ մանրամասնութիւնները ո և է օգտակարութիւն չեն կրնար ունենալ մեզի համար:

— Անհատական հասանք, պատասխանաց Իզզէթ փաշա. երկու Թրքուհիները կամուրջ կը հասնին և Սկիւտարի չոգենաւը կը մտնեն, լրտեսուհին կը հետեւի իրենց և չոգենաւին մէջ կը յաջողի կիներուն հետ խօսքի բռնուիլ: Վերջապէս միասին Սկիւտարի նաւամատոյցը կ'երթան և հոնկէ Թրքուհիները նորէն կառք մը կը վարձեն Զամլըճա երթալու համար...:

— Զամլըճա, կրկնեց Մաք Լաչն, այո՛, դիտեմ Սկիւտարի բարձունքին վրայ... չարունակեցէ՛ք:

Վերջապէս չերկարեմ, լրտես կինը կը տեսնէ թէ մր տուները մտած են այդ երկու կիները. կը հարցնէ, կը փնտռէ և կ'իմանայ որ այդ տունը երկու ամիսէ ի վեր վարձուած է և տակաւին վաճառողները չեն եկած...:

— Իսկ այդ կիները ինչո՞ւ մտած են տունէն ներս:

— Իրենց քով գտնուած բանալիով մը դուռը բացած են:

— Անդ խնդիրը կը կիզուռտէ, բայց չարունակեցէք:

— Նոյն միջոցին տան պատուհանէն կը նշմարուին Հայ լրտեսուհին որուն հետ չոգենաւին մէջ տեսակցած էին և նչան կ'ընեն որ մօտենայ և դուռը բանալով ներս կը հրամցընեն: Երկու կիները Հայուհին յաւ ընդունելութիւն մը ընելէ ետքը, կը յայտնեն թէ՝ Բերայ քրիստոնեայի մը տուն այցելութեան գացած ըլլալով՝ լրտեսները տեսնուն իրկած էին և թէ իրենք սպասած էին գալուստ փախչիլ այդ տունէն ու կառք մը նեռուելով կամուրջ գալ և Սկիւտար վերադառնալ և թէ իրենց սպասարանքին և յուզումին մէջ մոռցած էին Ֆրանսական թղթատուփը հանդիպիլ ու խնդրեն որ նամակ մը ձգել հոն. ուստի կը խնդրեին իրմէ որ Պոլիս պիտի վերադառնար այդ նամակը թղթատուփ ձգէր և նոյնիսկ կը խոստանային այս ծանրութեան համար ալ մեծկակ նուէր մըն ալ բնել իրեն:

— Կը տեսնամ որ չուտ վարպետութիւն դատաւորներու հետ

է մեր գործը, դիտել տուաւ Մաք Լաչն որ այժմ ամենախոչընդոտութիւնները կը հետեւէր պալատական քարտուղարին պատմութեան:

— Հայուհին այս անակնկալ տագնապը ամենայն սիրով կ'ընդունի: Այն տան կիներէն մին քովի սենեակը կ'երթայ ու քիչ մը ետքը կը վերադառնայ, հետը նամակ մը բերելով:

— Ցաւոքի էր որ նամակը արդէն պատրաստ չէր և իրենց պատմութիւնը ծայրէ ի ծայր տուած էր ձեր լրտեսուհին թակարդը ձգելու համար: Յետո՛յ, չարունակեցէք ձեր պատմութիւնը:

— Կինը նամակը առնելէն ետքը, Թրքուհիները իրենց իրերու յաղնութիւնը վարձք տալի մը նուէր կուտան և կ'ըսեն որ հետեւեալ օր կրկին իրենց երթայ, և լաւ ապ թէ նամակը անմատոյց Ֆրանսական թղթատուփը ձգած է:

Իսկ կինը նամակը առնելուն պէս նաւամատոյց կ'իջնայ, չոգենաւ կը նստի և Պէշիկթաչ կ'իջնէ՝ ուղղակի պալատ կուգայ ու նամակը կը յանձնէ Լխանաւելին, մանրամասնօրէն պատմելով ամբողջ եղելութիւնը որուն մէկ մասը արդէն իմացած էինք երկու լրտեսներուն միջոցաւ: Երկու Թրքուհիներուն հայ կնոջ յանձնած նամակը անուանական:

Եւ Իզզէթ փաշա ամենայն ըշխութեամբ գրպանէն թղթապանակը հանելով, բայց պատրաստած նամակ մը ներկայացուց Անգլիացիին՝ որ արտարտնա քմծիծաղով մը բաւ.

— Այդ նամակը կրնաք պահել որովհետեւ ձեզ մոլորեցնելու համար խաղ մըն է և ո և է կարեւորութիւն չկրնար ունենալ, լաւագոյն է որ ձեր պատմութիւնը չարունակէք:

— Ափսո՛ս որ ձեր ըսածը չափազանց ճշմարիտ է և մենք խարուեցանք, չարունակեց Իզզէթ փաշա, եթէ երկու օր առաջ Պոլիս հասած ըլլայիք, գուցէ այժմ նորանոր ոճիրներ չէին ըլլար...: ինչ որ է, եղածը եղած է: Այսպէս ուրեմն, այդ անակնկալութիւնները առնելուս պէս՝ որոշեցինք մինչեւ հետեւեալ օր, այսինքն երէկ, ապասել և յետոյ հայ լրտեսուհին

ուրիշ կնոջ մը ընկերակցութեամբ դրկէ կրկին Զամբճա իրեն թէ նամակը ապահով կերպով Ֆրանսական Թղթատունը ձգելուն լաւը տալու համար և միւս կողմէ գաղանի ասիկանները պաշարել տունը և մէջինները ձերբակալել...

Մաք Լայն սկսաւ բարձրաձայն ձիծաղ մը ձգել:

— Ինչո՞ւ կը խնդաք, հարցուց պալատական քարտուղարը զարհուրած դէմքով:

— Պարզապէս ձեր միամտութեան վրայ կը ծիծաղիմ և հիմա կը ըմբռնէք թէ ինչպէս մինչեւ հիմա այդ մարդիկը կրցեր են իրենց խաղերը խաղալ ձեր քթին տակ առանց օձիքնին ձեռք տալու... կրնայ մարդ ձեզի նման պարզամիտներ ունի իր առջեւ կարծեմ ամէն բան անպատիժ կրնայ գործել...

— Բայց պարո՛ն ինչ կ'ուզէիք որ ընէինք, մեզի պէտք չէր տունը պաշարել վարպետութեամբ, առանց նախապէս կասկած յարուցանելու...

— Վիճաբանութեամբ ժամանակնիս չպատուենք, պատասխանեց Անգլիացին անհամբեր կերպարանքով մը, արդէն պէտք եղածէն աւելի առիթ կորսնցուցած էք... և ևթէ կը նկատէք, ես երկու քառակ պատմութեան չարտօնած կերպիւնը...: Երկու կիներ, զորս ես Զամբճա այն առտուն ուր նախորդ օր Թրքուհիներ մտած էին, մինչ ձեր ասիկանները և լրտեսները առտնէն կողմէ պաշարած էին: Յետոյ, տեսնելով որ ներս մտնող Հայուհին և իրեն ընկերակցող Թրքուհին կ'ուշանան ու դուրս չեն գար, ասիկանները առն դուռը կոտրած և բոլոր ներս մտած են և հոն ուրիշ բան չեն գտած այլ միակ գեհեն փռուած երկու դիակները, մին Հայուհիին և միւսն ալ իրեն ընկերակցող Թրքուհիին դիակները:

Եւ Մաք Լայն այսպէս Իզզէթ փաշայի սկսած պատմութիւնը աւարտելով՝ յաղթականօրէն անոր հայեցաւ կարծես բսկ ուզելով:

— Տեսա՞ք թէ ինչպէս ամէն բան կրնամ դուշակել:

Բայց այս անգամ Իզզէթ փաշան էր որ հեգնական ժպիտ մը ունեցաւ և պատասխանեց.

— Կը ցաւիմ բսկու որ այս կէտին մէջ կը սխալիք, սիրելի պարոն, իրաւ է որ երկու կիներ կենդանութեան ա և է նշան չտեսնուն պատճառաւ է վերջոյ ասիկանները, տան դուռը բանի կը խորտակեն ու ներս կը մտնեն, սակայն ո՛չ թէ երկու դիակ, այլ պարզապէս դատարկութիւն կը գըտնեն ամէն կողմ... տանը մէջ ո՛չ ոք կար... ահա եղելութիւնը, միայն սեղանի մը վրայ ձգուած էր հետեւեալ թուղթը...

Եւ պալատական քարտուղարը կրկին իր մարօքնան կաչեղ թղթատանակը հանելով վարդրիկ տասը մը ներկայացուց Անգլիացիին:

Մաք Լայն թուղթը առաւ և վրան ակնարկ մը նետելէ հաքը բսաւ.

— Բայց թուրքերէն գրուած է այս, ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ հասկնամ:

— Իրաւունք ունիք, ուրեմն տաէք որ թարգմանեմ... անհատական տասնակին մէջ գրուածը.

— «Ապահով Համիան կողմէ ղրկուած հանրմիներուն արժանավայել ընդունելութիւն մը եղած է: Սպասեցէք մինչեւ վաղը, մանրամասնութիւնները իմանալու համար:»

— Յետոյ, բսաւ Մաք Լայն որ ծայրայեղօրէն կը տաքրքրուէր այս խորհրդաւոր պատմութենէն և կ'ուզէր ժամ առաջ վերջաւորութիւնը իմանալ:

— Բնականաբար, չարտնակեց Իզզէթ փաշա, մեր մարդիկը տան ամէն կողմը կը սկսին խուզարկել առանց ո և է հետք մը գտնելու և վերջապէս յուսահատ կը վերադառնան: Այս առտու սակայն, կէսօրին մէջտեղը, բնականաբար այդ մը, որուն մէջ երկու տուուկ դրուած էր, կանչ կ'առնէ Պէչիկթաչի ասիկանատան աջխու և կառապանը, որ Պէչիկթաչի ծերունի ծանօթ Թուրք մըն է, տուուկները հոն զանուած-

բուն օգնութեամբ կ'իջեցնէ կառքէն վար և ատիկանատան բակը կը տանի զայն և միևնոյն ժամանակ հառաչ մըն ալ կուտայ տեղւոյն ատիկանապետ Ասպիւլ Հալիմ էֆէնտիի ուղղուած, բանալով որ անասունները անոր հասցէին ղրկուած են։

Ասպիւլ Հալիմ նոյն մէջտեղն հաս չէ եղեր, ուստի կը ստանայ իր վերադարձէն հառաչը յանձնելու համար։ Երկու ժամէն կառապետ և հառաչը կը բանայ որ սա խմոտաւոր դրութիւն մըն է. «Այս անասունները հաճեցէք Եըլտըզի պալատը փոխադրել։ Մէջը գտնուած ատարկանները Վահ. Սուլթանին կը պատկանին։» Բնականաբար ատիկանապետը չհամարձակիր այդ անձանօթ ծնաւէրը պալատ ընդունիլ և իսկոյն կառապետը մեղմ հաղորդելու։ Էաւ կը տանի Վահ. սուլթանին որ կը հրամայէ անմիջապէս ատիկանատան մէջ անասունները բանալ և պարունակութիւնը հաւնիլ։ Հրամանը կը դործադրուի, երկու անասունները բացուելով...։

— Այդի օր անյայտացած հայ լրտեսուհին ու իրեն ընկերացող Թուրք կնոջ դիակները մէջտեղ կ'ելլան, աւելցուց Մաք Լայն, որ մեծ հանգամանութիւնն մը պէտք չունէր այս բանը գուշակելու համար։

— Այո՛, ձիշդ այս խեղճ կիներուն դիակները կ'ելլին անասունին մէջէն. առաջինին վրայ M. և A. գիրերը և 6 Թուանշանը երկրորդին վրայ նոյն գիրերը և 7 Թուանշանը դըրոշմուած։

— Այդ մարդիկը կանոնաւոր հաչիւ բանկ կը սիրեն կ'երեւայ որ, ըսաւ Մաք Լայն չարաչուք ժպիտով մը։

—Այս եղերութիւնը որ իսկոյն հաղորդուեցաւ Վահ. Տիրոջ, գինքը բաղդովին վեր և վայր չրջեց և պալատին մէջ քանի մը օրէ ի վեր գոնէ նոր սիրել սկսած հանդարտութիւնը կըրկին տակնուվրայ դարձուց։ Վահ. Սուլթանը գիս յատկապէս ձեզի մօտ կը ղրկէ, հարցնելու համար թէ կրնա՞ք այժմէն որոշ պատասխան մը տալ թէ ձեր ունիք այս չարաճճիական ոճիրներու հեղինակները գտնելու։

Մաք Լայն այս հարցումներուն անմիջապէս չպատասխանեց. սիկառէթ մը վառեց և սկսաւ ժուռ գալ սենեակին մէջ, խոր մտածումի մը մատնուած կերպարանքով մը։ Պալատական քարտուղարը, իր երկար պատմութենէն յոգնած, ինքն ալ ծխկառէթ մը վառեց և թիւրխմոսին մէջ թաղուեցաւ, սպասողական դիրքով մը։

Անդղիացին քանի մը վայրկեան սենեակին մէջ չրջելէ ետքը, վերջապէս կեաւ ու կանգնեցաւ Իզզէթ վաչային նստած թիւրխմոսին դէմը՝ և վճռական չեչառ մը բաւ.

— Մութին մէջ գործող այդ խորհրդաւոր մարմինին անդամները անխոնհեմ ու անճարակ մարդիկ են, որոնց մեծագոյն պակասութիւնն է ցուցամոլութիւնը։ Մեծուկ գործոց մարմին մը որ այդքան նամակ կը գրէ ու իր գոհերուն, դիակներուն վրայ հաչիւ բռնելու կ'ելլէ, պարզապէս իր չափազանց թեթեւսութիւնը կ'ապացուցանէ. ատոնք, իրենց բոլոր արարքներովը կարծես փափաք մը ունէին ժամ առաջ ձերբակալուելու. ուրեմն մենք ալ գոհացում կուտանք իրենց փափաքին...։ Չեր վեհափառ սիրոյ կրնաք ըսել որ վճռաբար յանձնառու կ'ըլլամ այս ոճիրներուն հեղինակները երեւան հանելու մինչեւ ութը օր, և եթէ չկարենամ խոստումս պահել, ա՛չ միայն մեր պայմանագրութեան մէջ նչանակուած վարձատրութենէս կը հրաժարիմ, այլ նոյն իսկ ձեզ կը վերադարձնեմ իբրեւ նախնական ծախք ընդունած դրամս։

— Մինչեւ ութը օր կը կը խոստանաք այդ մարդիկը գտնել, գոչեց Իզզէթ վաչա զարմացական նայուածք մը ուղղելով իր խոսակցին։

— Այո՛, առ առաւելն մինչեւ ութը օր կրկնեց Մաք Լայն ամենայն հանդարտութեամբ իր սիկառէթը քաշելով։

Այս խօսքերը այնքա՜ն վստահօրէն ու առանց վարանումի արտասանուած էին որ Իզզէթ վաչա անոսակ մը հիացումով համակուեցաւ և Անդղիացիին ձեռքը թօթուելով բաւ.

— Յանուն իմ Վեհափառ սիրոջս պարտք կը դգամ չնոր-

հակառակութիւն յայտնելու ձեր այս որոշ յայտարարութեան համար և վստահ եմ թէ թեթեւօրէն չէ որ այսպիսի հանդիսաւոր խոստում մը կատարած ու այսքան ծանր յանձնառութիւն մը կ'ընդունիք:

— Դարձեալ կը կրկնեմ, ըսաւ Մաք Լայն, որ պատուոյ խօսք կուտամ թէ ըսածս պիտի կատարեմ:

— Անմիջապէս պիտի կրթամ ձեր խօսքերը հաղորդելու Նորին Վեհափառութեան:

— Գացէք և ըսէք որ ութը օր ևս թո՛ղ համբերէ: Միայն թէ մեր այս խօսակցութենէն բան մը պէտք չէ որ կրկնուի պալատին մէջ... որովհետև այն մարմինը զոր կը հետապնդենք, նոյն իսկ պալատին մէջն ալ կը գտնէ: Այրկա իմ քննութիւններուս ադաչքին և գլխաւոր արդիւնքն է:

Անգլիացիին այս խօսքերը թեթեւ սարսուռ մը պատճառեցին պալատականին, որուն գոյնը նետուեց:

Մաք Լայն առանց ուշադրութիւն դարձնելու Ասպիւլ Համիտի սիրականին յուզմունքին, շարունակեց.

— Երբոր ձեր սիրոյ հաղորդէք ըսածնուս, կը խնդրեմ որ կրկին վերադառնաք հոս:

— Շատ լաւ, պատասխանեց պալատականը ոտքի կանգնելով:

Եւ իր խոստումին հաւատարիմ՝ Ասպիւլ Համիտի սիրական խորհրդատուն կէս ժամ ետքը վերադարձաւ Անգլիացիին սենեակը, զուարթ ու ճառագայթող դէմքով մը:

— Ձեր խօսքերը հաղորդեցի վեհափառ սիրոջս ըսաւ, որ չափազանց գոհ մնաց և հրամայեց որ ձեր հանդստութեան ամէն կերպով հոգ տարուի և հարկ եղած բոլոր դիւրութիւնները արուի, ուստի ինչ բանի որ պէտք ունիք հաճեցէք անմիջապէս յայտնելու:

— Ես ո՛չ մէկ բանի պէտք ունիմ, պատասխանեց Մաք Լայն և ձեզ յատկապէս ուզեցի վերջին անգամ տեսնել, իմաց տալու համար որ քառորդէ մը կը մեկնիմ այս պալատէն:

— Կը մեկնի՞ք, գոչեց Իզզէթ փաչա ահի ի բերան մնալով:

— Այո՛, կը մեկնիմ... և պէտք է այս մեկնումս լսուի՛ միայն պալատին մէջ, այլ նաև պալատէն դուրս... ահա եղելութիւնը զոր պէտք է պատմէք պալատականներուն՝ կարելի եղածին չափ գաղտնապար՝ որպէսզի, աւելի չուտ տարածուի: Ես հոս գալէս ետքը, Սուլթանին կը ներկայանամ, Սուլթանը ինծի կ'առաջարկէ տեղի ունեցած խորհրդաւոր ոճիրներուս հեղինակները գտնել, ես ալ մինչև հիմա կատարուած քննութիւններուն տեղեկանալով՝ կը տեսնամ որ խնդիրը պարզ ոճրագործութիւններու վրայ չէ, այլ գործերնիս քաղաքական գաղտնի կազմակերպութեան մը հետ է. ուստի բացարձակապէս կը մերժեմ այդպիսի ներքին քաղաքական խնդիրներու խառնուիլ, Սուլթանը կը պնդէ, նոյնիսկ սիճամանճ վարձատրութիւններ կը խոստանայ, սակայն ես կրկին յամառօրէն կը մերժեմ և վերջապէս քանի մը ծանր ակնարկութիւններ կընեմ: Ատոր վրայ Սուլթանը կը բարկանայ և դիս իր ներկայութենէն դուրս հանել կուտայ և ժամ մը վերջն ալ հրաման կ'ընէ որ անմիջապէս Պոլսէն մեկնիմ: Ձիս կառք մը կը դնեն և չիտակ Եւրոպա մեկնող չոգնաւ մը կ'առաջնորդեն: Ահա՛ այն պատմութիւնը զոր պէտք է որ ամենուն ականջն ի վար պատմէք, խնդրելով որ մարդու բան մը չըսեն...:

— Կը հասկնամ ձեր միտքը, կուզէք գաղտնապար դործել որպէսզի աւելի լաւ կարենաք յաջողիլ:

— Այո՛, ճիշդ այդ է դիտառորութիւնս:

— Բայց գուցէ ո և է աշակցութեան մը պէտք ունենաք:

— Այն տեսն, անհոգ եղիք, ձեզի լուր կուտամ: Ուրիշը չեմ ուզեր... կը յուսամ որ ութը օրը չըրացած՝ կրկին պիտի տեսնելու բախտը կ'ունենանք:

Այս խօսակցութենէն քառորդ մը վերջը, Մաք Լայն կառք մը նստած, կրկին Իզզէթ փաչայի ընկերակցութեամբ, կը հեռանար Եըլտըզի պալատէն, իր ճամբու պայուսակը հետը առած:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԹՈՒՐՔ ՀԵՐՈՍՈՒՀԻ Մ՝

ԳԼՈՒԽ Ը.

ԻՏԱԼԱՑԻ Ք ՀԱՆԱՆ

Ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ թէ նախորդ գլուխնե-
րուն մէջ մեր պատմած իրողութիւնները տեղի կ՚ունենային
1904 *հոկտեմբեր* 7, *հինգշաբթի օրը*:

Այդ օրն իսկ, իրիկուան դէմ, Պոլսոյ նաւահանգիստը կը
հանէր աւարտական Լօյտ ընկերութեան «Ուրանօ» շոգենաւը
և կանգ կ՚առնէր Պոլսոյ քարափին մօտերը: Այս շոգենաւը
Թրիէսթէն կուգար յունական նաւահանգիստները և Իզմիր,
Տարանէլ, Ռոտոսթօ հանդիպելէ ետքը:

Հազիւ թէ շոգենաւը կանգ առած էր Պոլսոյ Մաքսատան
դէմ, երբ արդէն հարիւրաւոր նաւակներ պաշարած էին զայն:
Այդ նաւակներուն մէջ աչքի կը զարնէր ոստիկանութեան
խոշոր նաւակը, որուն դրոշակը կը ծածանէր եռագի կտմբ:
Այդ պաշտօնական նաւակէն զատ, լրտեսներու բազմաթիւ
նաւակներ չդիմապատած էին «Ուրանօ»ն: Պոլսոյ նաւահանգիս-
տը եկող գացող օտար շոգենաւերու վրայ հսկողութիւնը, որ
արդէն խիստ էր, ա՛լ աւելի ուժգնացած էր ժամանակէ մը ի
վեր: Այսուհանդերձ ո և է կասկածելի դէմքեր չէին անոնը-

ւեր շոգենաւին մէջ: Կամրջակը լեցուած էր Թուրք, Յոյն
խառնիճաղանճ բազմութեամբ մը, որ կը բաղկանար ծառա-
յութիւնէն աւարտած Թուրք զինուորներէ և կղզեցի Յոյներէ:
Առաջին և երկրորդ կարգի ճամբորդները չատ քիչ էին, մէկ
քանի Անգլիացիներ, Իտալացի երկու քահանայ, Աւստրիոյ
դեսպանատան թարգման մը, յոյն վաճառական մը և մէկ քանի
Գերմանացի ղեօտաչրջիկներ կային միայն, որոնք վերնայարկը
կեցած հետաքրքրութեամբ կը դիտէին նաւակներու իրարան-
ցումը:

Քարանթինայի գործակատարութիւնը աւարտէ ետքը ճամ-
բորդները դուրս հանուելու արտօնութիւնը տրուեցաւ և ա-
մէնքը միասին նաւակներով փոխադրուեցան Գալաթիոյ քա-
րափը և առաջնորդուեցան հանդոյզ ուղեւորներու յատուկ
քննութեան սահմանուած ազատ սրահը, որ «սալօն» չղջա-
պուն անունը կը կրէր:

Առաջին և երկրորդ կարգի ճամբորդները, որոնք ինչպէս
ըսինք, ամէնքն ալ օտարահպատակ էին և իրենց կոնսուլար
անցագիրը ունէին, քննութենէ մը ետքը հրաման առնելէ
վերջը կրնային երթալ: Երկու Իտալացի քահանաներ միայն աւելի
մանրամասն քննութեան ենթարկուեցան: Ոստիկանութիւնը
գիտէր որ Վենետիկի ու Վիեննայի մէջ հայ Մխիթարեաններու
միաբանութիւններ կային որոնց առաջինը իտալական և երկ-
րորդը աւստրիական հպատակութիւն ունէին: Այդ երկու մի-
աբանութեանց անդամները, որոնք հայ վարդապետներ են, միշտ
կասկածանքի տեղի կուտային և ոստիկանութիւնը երբ իտա-
լական կամ աւստրիական անցագիր ունեցող եկեղեցականներու
հանդիպէր մանրակրկիտ քննութիւն մը կ՚ընէր նախնարա-
մասր թէ անցագրին տէրերը հայ էին թէ օտարազգի: Այս
պատճառաւ Սալօնի քննիչ պաշտօնեան նախ մեւս ճամբորդ-
ներուն քննութիւնը կատարեց ընդհատ և յետոյ սկսաւ քննել
իտալացի վարդապետներուն թուղթերը:

Առանցքի մին ծերունի մըն էր, վաթսուն տարեկանի մօտ

կրէկօրիօ Քահուէյի անուն, որ երկար տարիներէ ի վեր պատկէն Կ. Պոլսոյ պատկական նաւերակին քով կը պաշտօնավարէր և խիստ լաւ դիտէր թուրքերէնը: Իր հարցաքննութիւնը չատ կարճ տեւեց, մանաւանդ որ գինքը դիմաւորելու համար պատկական նաւերակին կողմէ գաւազ մը և վարդապետ մը եկած էին: Կրէկօրիօ Քահուէյի ծրարները բնականկիներուն տուաւ և դուրս կրաւ սալօնէն:

Հիմա կարգը եկած էր միւս կրօնաւորին:

— Դուք ալ այս ծեր կրօնաւորին հետ էի՛ք, հարցուց պաշտօնեան, աճապարով որ դիմաւորելու եկող գաւազը և կրօնաւորը երթան ուշադրութիւն չգրաւեն դարձուցած անոր:

— Ո՛չ պատասխանեց այս վերջինը, չոգենաւին մէջ միայն իրարու ծանօթացանք և իրարու հետ ո և է յարաբերութիւն չունինք:

Վարդապետը այս պատասխանը տուած էր գրանաւերէն և զոր հոն գտնուող Թարգմանը հաղորդած էր պաշտօնեային:

Պաշտօնեան, այս պատասխանին վրայ, կտակածոյ նայուածք մը ուղղեց եկեղեցականին: Հագուս երեսուն տարեկան, վառվռուն աչքերով, թաւ յօնքերով ու կարմիր այտերով գեղեցիկ երիտասարդ մըն էր այս կրօնաւորը, որուն վրայ տարօրինակ մօրուքը, հակառակ իր երիտասարդ տարիքին, պատկառելի երեսոյթ մը կուտար իրեն:

Պաշտօնեան զայն, այսպէս, աչքովը քննել ետքը, ըսաւ:

— Ո՛ւր է ձեր անցագիրը:

Միւսը, մինչ Թարգմանին օգնութեամբ պատասխանեց:

— Տէհաւսիկ անցագիրս, որ վաւերացուած է նաև Թրիէսթէի Թրքական հիւպատոսարանին:

Պաշտօնեան ուշի ուշով քննեց անցագիրը. որ խոպերէն գրուած էր և որմէ մեծ բան մը չկրցաւ հասկնալ և ապուռնայաւ Թարգմանին օգնութեան դիմել. յետոյ հարցուց.

Ինչ է ձեր անունն ու մականունը:

—Անթօնիօ Ռիզօ:

— Պաշտօնո՞վ մը Պոլիս կուգաք:

Ձէ՛, այլ պատկու համար, իմ դիտաւորութիւնս է եբրեւագէմ ուխտի երթալ:

— Ուրեմն Պոլիսէն անցնելու պէտք չունի՞ք:

— Բանի մը ամիս հոս մնալէ ետքը վիեորուարին մէջ Երուսաղէմ պիտի երթամ Զատիկը հոն ընելու համար:

— Պոլսոյ մէջ մէկը կը ճանչնա՞ք:

— Ձէ՛, ոչ ոք կը ճանչնամ:

— Ուրեմն հիմա ո՞ւր պիտի երթաք:

— Բերա պանդոկ մը պիտի երթամ:

— Ո՞ր պանդոկը:

— Դեռ չեմ որոշած.

Պաշտօնեան կրկին անցագիրը քննել սկսաւ. անպատճառ կ'ուզէր դիտողութիւն ընելիք բան մը գտնել անոր մէջ:

— Երբ՝ ձեր անցագիրը վաւերացնել տուիք հիւպատոսին, հարցուց:

— Թրիէսթէէն մեկնած օրս:

—Բայց ասիկա տասը օրուան թուական կը կրէ, մինչդեռ չոգենաւը հազիւ հինգ վեց օր է որ Թրիէսթէէն մեկնած է:

Կրօնաւորը պահ մը թեթեւօրէն վարանեցաւ. յետոյ մեկէն պատասխանեց.

— Այո՛ որովհետեւ ես տասը օր առաջ մեկնեցայ Թրիէսթէէն:

— Ուրեմն այս չոգենաւով չմեկնեցա՞ք հոնկէ:

— Ձէ՛, «Ուրանօ» չոգենաւը նաեցայ Իզմիրէն:

— Ուրեմն Թրիէսթէէն նախ Իզմիր գացիր:

Մարդը կրկին վարանեցաւ. յետոյ կռնգ բարկութեամբ մը գոչեց.

— Ինչ պէտք ունիք այս հարցաքննութիւններուն, ես կանոնաւոր անցագիր մը ունիմ և օտարահպատակ եմ, հետեւաբար իրաւունք չունիք այս տեսակ հարցումներ ուղղելու եթէ անցագիս ինձի է այն ըսէ՛ք...:

— Մենք մեր պարտականութիւնը կը կատարենք և անկէ դուրս բան մը չենք ըներ, պատասխանեց պաշտօնեան պաղարիւնով, ուսերը յուզուելու պէտք չի կայ. կ'ուզեմ միայն հասկնալ որ Թրիէսթէէն Իզմիր ու անկէ ալ Պոլի՞ս եկած էք ուղղակի. սակայն մէջ կարծեմ բարկանալու բան չի կայ... ամէն երկիր իր օրէնքները ունի որուն պէտք է հպատակին նոյն իսկ օտարականները, երբ այդ երկիրը կ'այցելեն:

— Լաւ ուրեմն ահա՛ իրողութիւնը. Թրիէսթէէն նախ Սելանիկ գացի, յետոյ անկէ Իզմիր և Իզմիրէն Պոլիս...

— Սելանի՛կ, բաւ պաշտօնեան ա՛լ ուելի կասկածոտ կերպարանք մը առնելով:

— Այո՛, մէկ օրի չափ մնացի հոն:

— Ինչ գործ ունէիք Սելանիկի մէջ:

— Կ'ուզէի մէկ քանի հնութիւնները այցելել:

— Մէ՞կ օրուան մէջ:

— Այո՛, մէկ օրը բաւական է այցելելու համար մէկ քանի հին մզկիթները, Ալեքսանդր Մեծի յաղթական կամարը և ճենովացիներէն մնացած ապխակ գուռը:

Կրօնաւորը կարծես դիտմամբ այդ հնութիւնները կը յիշէր, որպէսզի կարենայ իր վրայէն կասկածները հեռացնել:

— Ուրեմն Պոլսոյ մէջ մէկը չէ՞ք կրնար ցուցնել որ ձեզ ճանչնայ, բաւ պաշտօնեան խօսքը փոխելով:

— Չէ՛, առաջին անգամ է որ ոտքս Պոլիս կը դնեմ և ա՛չ ոք կը ճանչնամ հոս:

Ոսաիկանութեան պաշտօնեան, որ այս քննութիւնը կը կատարէր, հետզհետէ ուելի կասկածանքով սկսաւ նայիլ այս երիտասարդ կրօնաւորին և անոր անցագիրը ձեռքը բռնած, չէր դիտեր իր ի՛նչ ընթացք բռնելը:

Վարդապետը, որ յատկապէս կը սեպհէր անոր վարանումը, յանկարծ ձայնը բարձրացուց և սկսաւ գոչել.

— Սա ի՛նչ խայտառակութիւն է, ժամ մըն է որ դիս վար կը դնէք առանց ո և է պատճառի... ես Իտալացի եմ,

և ևթէ ո և է կասկած մը ունիք, դիս ուղղակի իտալական դեսպանատունը տարէ՛ք և հո՛ն ձեզի հետ կը տեսնուիմ... դիտցած եղիք որ առաջին գործս պիտի ըլլայ իմ կառավարութեանս բողոքել ձեր այս ապօրէն ընթացքին դէմ... աչխարհի ո՞ր կողմը տեսնուած է այս տեսակ խաղքութիւն... չո՛ւտ, կուզեմ անմիջապէս դեսպանատունս երթալ...:

Այս խօսքերը իրենց բնական ազդեցութիւնը ըրին. պաշտօնական փութաց անցագիրը վերադարձնել կրօնաւորին և ըսաւ.

— Կը խնդրեմ մի՛ բարկանաք, մեզի պատուէր եղած է խիստ քննութիւն կատարել Իտալիայէն ու Աւստրիայէն եկող անձանց վրայ կրօնաւորներու մասին, որովհետև երբեմն կրօնաւորի զգեստով ծպտեալ վտանգաւոր անձեր Պոլիս մտած են... բայց այժմ կը տեսնամ որ դուք անոնցմէ չէք:

Եւ պաշտօնեան իր գովի մարդոց դառնալով ըսաւ.

— Թող տուէք որ վարդապետ էֆէնտին անցնի:

Թարգմանը հայր Անթոնիս Իվոզի բացատրեց պաշտօնեային խօսքերը և ըսաւ թէ այլեւս կրնար մեկնիլ:

— Շնորհակալ եմ պատասխանեց Իտալացին չոր կերպով մը և ուղղուեցաւ դէպի Սալոնին կէրի դուռը:

Դուրսը փողոցը գրեթէ ամայի էր. միւս ճամբորդները արդէն մեկնած էին:

Կրօնաւորը կառք մը կեցուց և մէջը նստելով կառապանին ըսաւ.

— Բերա:

Մինչ բեռնակիր մը իր ոտքերուն քով կը դնէր փոքրիկ պայուսակ մը, որ վարդապետին միակ բեռն էր:

Զարմանալի էր որ ոսմիկանութեան պաշտօնեան միտք չէր ըրած սա դիտողութիւնը ընել անոր:

— Կ'ըսէք որ Իտալիայէն կուգաք, քանի մը ամիս հոս պիտի մնաք, յետոյ երուսաղէմ պիտի երթաք ու այսքան երկար ուղեւորութեան մը համար հետերնիդ միայն պզտիկ

պայուսակ մը ունիք երբ մանուանդ այնպիսի երկրի մը մէջ կը ճամբորդէք, որուն լեզուն չէք գիտեր և ուր ոչ ոք կը ճանչնաք:

Այո՛, այս արդարայի դիտողութիւնը չըրաւ պաշտօնեան և հաւանական է որ եթէ ըրած ըլլար, կրօնաւորը չպիտի կըրնար համոզիչ պատասխան մը գտնել:

Բայց թողունք այս ենթադրութիւնները և հետեւինք մեր ճամբորդին:

Կառքը Թօփհանէի զաւխկերէն ուղղուեցաւ դէպի Եէնի Ջարչը: Երբ Կալաթա Սէրայի առջեւ հասաւ, կառապանը ետին դարձաւ և ըսաւ:

— Ո՞ր կողմ պիտի երթանք:

Հայր Անթօնիօ Ռիգո որ անցագրատունն գտնուած միջոցին բառ մը թուրքերէն չէր գիտեր, կարծես ճամբան հրաշքով սորված էր այդ լեզուն և ամենայն հանգարտութեամբ պատասխանեց կառապանին հարցումին:

— Անգլիոյ դեսպանատան եաւեի փողոցը տար:

Հոն հասնելով՝ կառքէն վար իջաւ, վարձքը առատօրէն վճարեց առանց վիճաբանութեան տեղի տալու. յետոյ պայուսակը ձեռքը առաւ ու քալել սկսաւ:

Կառապանը որ իր ստացած առատ վարձքէն չգոցեր էր, ըսաւ:

— Ինչո՞ւ վար իջաք, մինչեւ ձեր երթալիք տան առջեւ կրնայինք երթալ:

— Չէ, պատասխանեց միւսը, երթալիք փողոցս կառք չկրնար անցնիլ:

Եւ գլուխը առաւ-գնաց: Կառապանը ձիերը մտրակեց և աներեւոյթ եղաւ:

Հայր Անթօնիօ յիսուն քայլ չափ առաջ երթալէ ետքը կանգ առաւ քարաշէն նոր ու խոչորակեզ տան մը առջեւ ուր գտաւ դրան վրայ ձերմակ թուղթի մը փակցուած էր սա բառերով «վարձու սենեակներ»:

Դրան զանգակը հազիւ թէ զարկած էր, քառասուն տարեկանի մօտ գիրուկ կին մը եկաւ դուռը բանալու:

— Բարեւ, տիկին Ռօզ, ի՞նչպէս էք, ըսաւ կրօնաւորը ֆրանսերէն լեզուով:

— Կը նեղէք, պարոն, ո՞վ կը փնտռէք արդեօք... ձեզ ճանչնալու պատիւը չունիմ:

Կրօնաւորը սկսաւ քահ-քահ խնդալ:

— Զարմանալի բան, տիկին Ռօզ, ըսաւ միշտ ժպտելով, մինչեւ այսպէս դիւրա՞ւ կը մոռնաք ձեր վարձուորները:

— Բայց բնաւ եկեղեցական վարձուոր չեմ ունեցած տանս մէջ, պատասխանեց գիրուկ կինը:

Հայր Անթօնիօ տեսնելով որ դրան առջեւ խօսակցութիւնը կ'երկարէր, ինչ որ կ'երեւայ թէ իր գործին չէր գար, ուղեց խնդիրը կարճ կապել:

— Կ'երեւայ որ հագուստս ու մօրուքս ձեզ կը չփոթեցնէ կոր... մինչեւ ձեր անցած տարուան վարձակալ Վահրամը չե՞մ:

Այս խօսքին վրայ գիրուկ տանտիրուհին ուրախութեան ճիչ մը արձակեց:

—Այս ինչ կերպարանք է, մինչեւ քահանայ եղա՞ր, գոչեց խնդալով ու անմիջապէս մէկ կողմ քաշուեցաւ, որպէսզի նորեկը ներս մտնէ:

— Այո՛, պատասխանեց միւսը ներս մտնելով, Պոլիս վերադառնալու համար քահանայ, և եթէ հարկ ըլլար, սատանայ ալ պիտի ըլլայի:

— Մօրուքդ և հագուստդ բոլորովին կերպարանափոխ ըրիր են քեզ. և եթէ ինքզինքդ չյայտնէիր, երբեք չպիտի կրնայի դուշակել:

— Աւելի աղէկ, ես ալ ճիշդ այդ կուզէի, և եթէ դուռը բանալով դիս ճանչնայիր, չատ դժգոհ պիտի մնայի: Հիմա որ լաւ ճանչցանք, կը խնդրեմ որ լնծի սենեակ մը ցոյց տաս,

լուացուելու և հանգստանալու համար ու միայնդամայն ճաշ ալ պատրաստել սաս, որովհետև այս իրիկուն դուրս ելլու միտք չունիմ և կ'ուզեմ հոս քեզի հետ առանձին ճաշել:

— Եկուր ուրեմն քեզ առաջնորդեմ որ այս միջոցիս պարապ է . . . :

Եւ երկուքը միասին անդունդէ վեր ուղղուեցան:

Թողունք որ հայր Անթօնիօ կամ Վահրամ երթայ իր սենեակը հանգստանայ և մենք դառնանք մեր պատմութեան միւս անձերուն քով:

Մաք Լայնի յանկարծական մեկնումը Եըլտըզի պալատէն ընդհանուր զարմանք և ապշութիւն պատճառեց պալատականներուն: Լաբը, Իզզէթ փաշայի կողմէ հազորդելով, ականջէ ականջ տարածուած էր ու ամէն մարդ իր ուզածին պէս մեկնաբանութիւններ կուտար այս անակնկալ եղելութեան մասին: Սուլթանին երկրորդ քարտուղարին առած բացատրութիւնը թէև ոմանց համար գոհացուցիչ համարուած էր, սակայն ուրիշներ նորանոր մեկնաբանութիւններ կուտային:

— Այդ մարդը Շէյխ Հոլմսը չէ եղեր, կ'ըսէին ոմանք, այլ խարեբայ մը ու ուղեր է մեր վեհափառ տէրը խաբել և դրամ կորզել:

— Այդ մարդը գաղտնի քօմիթէէն կը պատկանի եղեր, կը վախային ուրիշներ:

— Սուլթանը զարնելու դիտաւորութիւն ունի եղեր, կըսէր երրորդ մը:

— Պայուսակին մէջէն սրնամիթ գտեր են, կը հաւատար ուրիշ մը:

Վերջապէս ամէնէն անհեթեթ ենթադրութիւնները կ'ըլլային այդ Անգլիացիին յանկարծական մեկնումին առթիւ:

Սակայն ընդհանրապէս բոլոր պալատականներն ալ գոհ էին որ այս նորեկը հեռացած էր Եըլտըզէն: Ամէնքն ալ կը վախնային որ դուցէ այդ Եւրոպացին իր ճարպիկութեամբ և խելացութեամբը իրեն յանձնուած այս դժուարին գործին մէջ

յաջողէր և մեծ ազդեցութեան մը տիրանար պալատին մէջ և այս բանը ո՛չ մէկ պալատականի գործին կուգար:

Մինչդեռ Եըլտըզի մէջ այս զանազան կարծիքները կը վոխանակուէին՝ Մաք Լայն որ Զալաթիոյ քարափին վրայ, բաղմութեան մէջ, Իզզէթ փաշային բաժնուելէ ետքը, կառք մը մտած ու բնտրայի չիսակ ճամբուն վրայ երկրորդական պանդոկ մը գացած ու անհնակ վարձած էր ժամ Պրիւնօ անունով և ինքզինքը իրրև Ֆրանսայի առևտրական յանձնակատար մը ներկայացնելով, իր նոր հասիկը քաշուած, որ չատ անչուք երեսոյթ մը ունէր Եըլտըզի պալատին մէջ իրեն յատկացուած սրահնկերուն հետ բաղդատմամբ, կրկին զբաղած էր ուշի ուշով քննելու սուրհանդակ աղաւնիի վզէն գտնուած առմանկը, ապրանքը քննութիւնը, ինչպէս պիտէք, կիսկատար մնացած էր:

Մաք Լայն հիմա գոհ և գուարթ կերպարանք մը ունէր: Ինքզինք աւելի ազատ կը զգար այս անչուք խցիկին մէջ քան թէ Համիտի արքայական պալատը:

Մինչև գիշեր, զրասեղանին առջև նստած, խորհրդաւոր առմանկը քննելով անցուց: Այդ քննութիւնը կ'երեւայ որ չատ գոհ թողուց զինքը, որովհետև չատ ուրախ ապատարութեան մը տակ առմանկը խնամով թղթապանակին մէջ դրաւ և ըզգալով որ վտրը անօթի էր, պատրաստուեցաւ դուրս ելլել ճաշելու:

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՄԱՔ ԼԱՅՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԳՈՒԾԵԼ

Հետեւեալ առաւօտ երբ Քոնըն Տօյլ վէպերուն հերոսը արթընցաւ, հանգիստ քուն մը քաշելէ ետքը, անկողինին մէջ մտքովը ամփոփեց մինչեւ այդ առեն իր քննութիւններուն արդիւնքը։

— Նախ, ըսաւ ինքնիրեն, բացարձակապէս ապահով ենք որ գործերնիս քաղաքական դաղանի կազմակերպութեան մը հետ է, որուն գործունէութեան բո՛ւն կեդրոնը կը գտնուի Պոլսոյ ասիական եզերքը և հաւանօրէն այն սահմանին մէջ որ էրէնքէօյէն մինչեւ Գանալըի կ'երկարի, քանի որ մինչեւ հիմա գործուած եօթը ոճիրներն ալ այդ շրջանակին մէջ տեղի ունեցած են... այսպէս ուրեմն իմ ընելիք խուզարկութիւններուս սահմանը չատ ընդարձակ չէ։ Այսօրուընէ իսկ պէտք որ երթամ աչքէ անցնիլ Սկիւտարի բարձունքը և, ո՛վ գիտէ, գուցէ դիպուածը անակնկալ կերպով օգնութեան հասնի ինծի, իսկ եթէ երբեք չուզէ օգնել, այն առեն ես առանձին դիմաս ճարը նայիմ...

Այս խորհրդածութիւնը ընելէ ետքը անկողնէն վար ցատքեց և հինգ վայրկեանի մէջ հագուեցաւ և ելեկտրական գանգակը հնչեցուց, նախաճաշը ապսպրելու համար։

— Բայց, մտածեց ինքնիրեն, ինչ կը նշանակեն այդ M. և A. դիրերը որով այս մարդիկը սովորութիւն ունին ղրկելու իրենց զոհերը...։ Կ'ըմբռնեմ որ այդ նշանը դնելով կ'ուզեն բացայայտ կերպով ցոյց տալ թէ իրենց կազմակերպութիւնն է այդ ոճիրները գործել տուողը և այս կերպով

ապրանքի ապրիլ այն բռնակալ իշխանութեան՝ որուն դէմ կը գործեն։ Սակայն անշուշտ այդ գիրերը մանաւանդ նշանակութիւն մը ունին... յատուկ անուն մը կամ նշանաբանի մը համառօտութիւնն են... ի զո՞ւր երկուբնէ ի վեր գլուխս կը չարչարեմ գուշակելու համար այդ գիրերուն տակ ծածկուած խմաստը...

Պանդոկի սպասաւորը նախաճաշը բերած էր արդէն։ Անդրկեցին հապճեպով իր կամքով խանուէն խմելով հանգերձ իր խորհրդածութիւնը կը չարունակէր։

— Արդեօք, ըսաւ յանկարծ, լսած ենթերէն քա՞նդ մըն է որ պաղանի կազմակերպութեան կազմէ իրրեւ նշանաբան ընդունուած է... անանունք, չատամ միտքս բերել այդ երկու գիրերով լսած ենթական քօսք մը...

Մաք Լայն չանգ մը ըրաւ յիշելու համար իր լսած ենթերէնը որ դպրոցին մէջ տրված էր և որ երբեք աւելի չէր ունեցած գործածելու. բայց իր յիշողութիւնը այնքան զօրաւոր էր որ վարքիկ ճիգ մը եաքը իր միտքին առջեւ ներկայացան չատ մը լատինական առածներ զորս տարիներ առաջ դոց տրված էր։

— M. և A., կրկնեց, այդ գիրերով ինչ քօսք կրնաք կազմել անանուն... այո՛, գտայ, գոչեց յանկարծ ուրախութեամբ, M. A. այսինքն՝ Macto Animo... կը նշանակէ «քաջութիւն տղաք», անա՛ գեղեցիկ նշանաբան մը քաղաքական դաղանի կազմակերպութեան մը համար...

Եւ իր այս գիւտէն չափազանց ուրախ, Մաք Լայն անմիջապէս դուրս ելաւ սենեակէն։ Իր միտքը ծանր ու անօգուտ բեռէ մը թեթեւացած զգաց. այդ դրոշմուած գիրերուն դաղանիքին լուծումը թէեւ գիտէր որ մեծ օգտակարութիւն մը չպիտի ունենար ձեռնարկած խուզարկութեանցը համար, այսուհանդերձ, հակառակ իր կամքին, իր միտքը կը չարչարէր ու թոյլ չէր տար ուրիշ կարեւորագոյն բաներու վրայ մտածելու։ Հիմա որ կը կարծէր թէ լուծումը գտած էր, միտքը լոլորովին ազատած կը զգար։

— Այո՛, այո՛, կ'ընկերանայ, այս է այդ Լ'ոլու գիրքերուն նշանակութիւնը. Մաքիո Ամիս... օ՜ն ուրեմն քաջութիւն տալ՛ք, ես ալ այդ նշանաբանը կ'ընդունիմ և անոր համեմատ անկէ առաջ կ'ընթանամ:

Մաք Լայն փողոց կելլան պէս պէս կառք մը վարձեց. ուղղակի կառավարչ գնաց և ուղղուեցաւ Սկիւտարի չգիտնականներուն կողմը, մէկ քանի մարդոցմէ անձնաւորութիւն հարցնելէ ետքը:

Անգղիացի նախկին գաղտնի ոստիկանը իր բոյ պոյն ամառնային լաթերով ու լայնեզր գլխարկովը ղբօսաշրջիկի մը արուեստը ունէր, և ա՛չ ոք իրեն ուշադրութիւն կը դարձնէր, որովհետեւ Պոսեցիները վարժուած են տեսնելու այդ ձեւ մարդիկ տարբեր ամէն ազգանակներուն մէջ:

Տոմսակը առնելէ ետքը, ուղղուեցաւ չգիտնականին վերնայարկը ուր շատ սեղ մը ընտրեց ու բազմեցաւ և գրպանէն կարմիր կողքով գիրք մը հանելով սկսաւ ուշի ուշով կարդալ: Այս գիրքը «Պէօտէքէր» մըն էր որուն մէջ մանրամասնօրէն նկարագրուած էին Կ. Պոլսոյ բոլոր թաղերն ու գիւղերը և ամբողջ պատմական հնութիւնները:

Մաք Լայն այնքան խորասուզուած էր իր այս ընթերցումին մէջ որ բնաւ ուշադրութիւն չէր դարձներ շրջին ու քովը նստողներուն: Մէյմն չգիտնաւը ճամբայ կանգ միջոցին պահ մը գիրքը դոցեց ու չորս կողմը նայեցաւ: Իր ճիշդ քովիկը նստած էր երիտասարդ, սեւ մօրուքով քահանայ մը աչքոյժ ու վառվռուն աչքերով: Անգղիացին գլուխը դրած բնդոյրին ձեւէն խկոյն ճանչցաւ որ Իտալացի մըն էր:

— Եւ սակայն, խորհեցաւ ինքնիրեն, դիմագիծները բնաւ չեն համապատասխաներ Իտալական ախպարին, ընդհակառակը կատարեալ արեւելքցիի դէմք ունի...

Մաքէն այս պարզ դիտողութիւնը ընելէ ետքը, կրկին բացաւ իր գիրքը և ընթերցումը չարունակեց:

Եւ սակայն այդ կրօնաւորը կը չարունակէր իր միտքը գրաւեցնել, այն աստիճան որ գրեթէ ա՛լ իր կարգադրութիւն չէր կրնար ընել: Գիրքը դոցեց և սկսաւ չորքը պարզուած տեսարանը դիտել: Նոյն միջոցին չգիտնաւը սուրհանդակ մօտենալով:

— Ո՞ւր է այս տեղը, հարցուց Մաք Լայն քովինին:

— Պէչիկթաչ, պատասխանեց կրօնաւորը:

— Ուրեմն չգիտնաւը ուղղակի Սկիւտար չերթա՞ր:

— Կան որ ուղղակի կ'երթան, բայց ասիկա Պէչիկթաչ կը հանդիպի նախ, պատասխանեց միւսը:

Խօսակցութիւնը ֆրանսերէն լեզուով տեղի ունեցած էր և Մաք Լայն գիտած էր որ իր խօսակիցը բնաւ իտալական չէր թա չունէր, թէև Ֆրանսացի մը ալ չէր արտասաներ բառերը: Այս պարագան ա՛լ աւելի վառեց իր հետաքրքրութիւնը:

— Ո՛չ իտալացի, ա՛չ ալ ֆրանսացի քահանայ մըն է ասիկա, բայց և այնպէս իտալացի միաբաններու հագուստն ու գլխարկը կը կրէ. ինչո՞ւ համար: Արդեօք ծպտուա՞ծ է...:

Անգամ մը որ այս ենթադրութիւնը ըրաւ, ալ չկրցաւ հանդուրժանալ և սկսաւ գաղտագողի գիտել կրօնաւորը որ պրպտնէն ֆրանսերէն թերթ մը հանած, անտարբեր կը կարդար:

Այդ թերթը նոր խորհրդածութիւններ ներշնչեց Մաք Լայնի.

— «Մաթէն» կը կարդայ, բսաւ ինքնիրեն, ինչ որ կրօնաւորներու ասկորական ընթերցումը չէ... «Մաթէն» հանրապետական և հակակղերական թերթ մըն է, ինչո՞ւ համար այս թերթը կը կարդայ...: Արդեօք թերթին ո՞ր մասերուը կը հետաքրքրուի կոր...:

Անգղիացին աչքին ծայրովը ուշադիր նայեցաւ քովինին:

— Վերջին լուրերը, քաղաքական բաժինը կը կարդայ, չարունակեց և մանաւանդ արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ հետագիրները... Իտալացի վարդապետ մը ինչ պէտք ունի արտաքին քաղաքականութեամբ չհետաքրքրուե-

լու... Զարմանալի բան, ներքին դրդում մը կը զգամ այս մարդուն հետ խօսակցութեան բռնուելու... բայց անքաղաքավարութիւն կ'ըլլայ իր ընթերցումը արգիլել, ապահովելու որ թերթը մէկ կողմ դնէ:

Կրօնաւորը կարծես դուշակած էր Անգլիացիին վախաքը, որովհետեւ ընթերցումը չառ չերկարեց և թերթը ծալլելով դրպանը դրաւ:

Մաք Լայն խոհոյն օգուտ քաղել տակէ.

— Արդեօք սա բարձունքին վրայ գտնուած վանատուր չէնքը ինչ է, զօրանո՞ց թէ դպրոց, հարցուց ձեռքովը ցոյց տալով Բերայի բլուրին վրայ գտնուած ապարանք մը:

Կրօնաւորը մառնանիշ եղած կողմը նայեցաւ և պատասխանեց:

— Չէ՛ զերմանական դեսպանատունն է:

— Շնորհակալ եմ:

Մաք Լայն կը վախաքէր անչուչտ խօսակցութիւնը չաբունակել: բայց միւսը կրկին զրպանէն թերթ մը հանելով սկսաւ կարդալ:

— Իրա՛ւ որ այս մարդը փոխանակ կրօնաւոր ըլլալու՝ դիւանագէտ պէտք էր որ ըլլար, դիտել տուաւ Անգլիացին թերթին վրայ ակնարկ մը նետելէ ետքը, անդադրիկ հիմակ ալ «Թան»ը կը կարդայ և... «Թան»ին խմբագրականը որ Թուրքիոյ կացութեան նուիրուած է... կ'երեւայ որ այս մարդը չառ կը հետաքրքրուի իր բնակած երկրին քաղաքական կացութեամբը:

Շոգենաւը Սկիւտարի նաւամատոյցին կը մօտենար, երբ Մաք Լայն կրկին խօսք ուղղեց քովի անծանօթ կրօնաւորին:

— Ծովուն մէջտեղ տեսնուած փոքրիկ աչտարակը արդեօք փարո՞ս մըն է:

— Չէ՛, Բըզ Գուլէսին է, պատասխանեց միւսը:

Մաք Լայն խիստ լաւ գիտէր այդպէս ըլլալը, սակայն այս հարցումը ուղղած է միմիայն խօսակցելու համար մարդուն հետ:

Կրօնաւորը այս անգամ ինքն ալ իր կարգին հարցում մը ուղղեց իր խօսակցին:

— Նո՞ր եկած էք Պոլիս.

— Այո՛, պատասխանեց Մաք Լայն հազիւ չաբաթ մը կայ:

Ինչպէս կը տեսնենք, Անգլիացին պարզապէս կը սաէր, քանի որ դեռ երէկ ոտքը Պոլիս դրած էր,

— Իսկ դո՞ւք, հարցուց ինքն ալ:

Կրօնաւորը պահ մը թեթեւօրէն վարանեցաւ, յետոյ մէկէն պատասխանեց:

— Ես ալ նոր եկած եմ, ձենէ աւելի եաքը:

— Իտալիայէն անչուչտ:

— Այո՛, Իտալիայէն:

— Ձեր հագուստէն դուշակեցի որ իտալացի քահանայ մըն էք: Առաջին անգա՞մն է որ Պոլիս կուգաք:

— Այո՛:

— Ուրեմն դուք ալ ինձի չափ անծանօթ էք քաղաքին:

— Այո՛:

Կրօնաւորը յայտնապէս կը նեղուէր խօսակցութիւնը այսպէս երկարելուն և միամանակ բառերով միայն կը պատասխանէր: Ցետոյ, անչուչտ բոլորովին խօսքը կտրելու համար, ոտքի ելաւ և ըսաւ:

— Հովը սաստիկ է հոս, կը ներէք, վար պիտի իջնեմ:

Ու սանդուխէն վար անհետացաւ եղաւ, սակայն Մաք Լայն իրեն պէտք եղածը հասկցած էր արդէն:

— Այս մարդը ծայրէ ի ծայր կը սուտ, ըսաւ ինքնիրեն, նախ Իտալացի չէ և կուզէ Իտալացի ձեւանալ, յետոյ դուցէ նոյնիսկ կրօնաւոր ալ չէ... եւրոպացի կրօնաւորները ընդհանրապէս ածիլուած կ'ըլլան, երբորդ կ'ըսէ թէ նոր Պոլիս եկած է մինչդեռ չառ լաւ կը ճանչնայ Պէշիկթաշը և նոյնիսկ գիտէ թէ չոգենաւներ կան որոնք Սկիւտար երթալու համար Պէշիկթաշ կը հանդիպին և ուրիշներ որոնք ուղղակի կ'եր-

թան... չորրորդ՝ չատ կը զբաղի քաղաքականութեամբ և «Մաթէն» ու «Թան» կը կարդայ որոնք կրօնաւորներու յատուկ թերթեր չեն... ասկէ զատ իտալացի կրօնաւոր մը աւելի քնական է որ իտալերէն թերթեր կարդայ։ Ու քանի որ այս մարդը ինքզինք ծածկել կը ջանայ ու աւտ կը խօսիէ ըսել է որ մանաւանդ չան մը ունի այսպէս վարուելու... և յետոյ ինչո՞ւ Սկիւտար կ'երթայ... ինչ գործ ունի հոն, եթէ իրօք նոր Պալիս հասած օտարական մըն է։ Ուրիշ դիտողութիւն մըն ալ, չարունակեց Անգլիացին ինքնիրեն խորհրդածելով, հովը բնաւ սաստիկ չէ, մանաւանդ աւտ է որ հովին պատճառաւ ուղեց վար իջնել... չէ՛, այլ պարզապէս վար իջաւ խօսակցութիւնը կարճ կապելու համար, որովհետեւ զգաց թէ չափէն աւելի խօսած էր արդէն. Այս ամէնքը տարօրինակ ու խորհրդաւոր կը թուին ինծի և պէտք չէ որ այս մարդը աչքէ հեռացնեմ, գուցէ իրմով պիտի կրնամ հետք մը գտնել... այո՛, ներքին ձայն մը ինծի կը պատուիրէ հետեւիլ իրեն, սակայն ինչպէ՞ս վարուելու է որ կասկած չի յարուցանեմ։

Մեր գաղտնի ոստիկանը ինքնիրեն այս մտածումները կ'ընէր երբ չոգենաւը մօտեցաւ Սկիւտարի նաւամատոյցին։ Իսկոյն փութաց ինքն ալ վար իջնել և տեսնել թէ ո՞ւր գացած էր խորհրդաւոր վարդապետը։

Սանդուխին ստորոտը դուրս ելլելու պատրաստուող բազմութիւնը այնքան խռնուած էր որ կարելի չէր առաջ երթալ և Մաք Լայն ստիպուեցաւ եղած տեղը մնալու։ Այստեղէն կրցաւ նշմարել կրօնաւորը որ դուրս ելլելու պատրաստուողներու առաջին շարքին մէջ կը գտնուէր։

— կ'երեւայ կ'աճապարէ ժամ առաջ դուրս ելլելու, մտածեց Անգլիացին, չանանք զինքը աչքէ չի հեռացնել։

Եւ խռնուած ամբոխը ճեղքելով քանի մը քայլ յառաջացաւ։

Վերջապէս բազմութիւնը սկսաւ դուրս ելլել։

Հրապարակին վրայ Մաք Լայն հեռուէն տեսաւ որ իր

հետապնդած անձը մուհաճիրի կառք մը կը սակարկէր։ Այս սակարկութիւնը բաւական երկար տեւեց, այնպէս կը թուէր որ կրօնաւորը իր երթալիք տեղը կը բացատրէր։

— Վա՛յ խաբեբայ, ըսաւ ինքնիրեն գաղտնի ոստիկանը, ինքզինքը իբրեւ նոր եկած օտարական մը կ'ուզէ ներկայնել ինձ, մինչդեռ յայտնի կ'երեւայ որ երկրին լեզուն Ջուբի պէս կը խօսի, որովհետեւ կարելի չէ ենթադրել թէ այդ կառապանը իտալերէն կամ ֆրանսերէն հասկնայ ու խօսի...։

Երբ կառապանն ու կրօնաւորը համաձայնեցան ու կառքը ճամբայ ելաւ, Մաք Լայն, որ արդէն ընելիքը որոշած էր, իսկոյն ձիապանի մը նշան ըրաւ, ձիուն վրայ ցատքեց, առանց սակարկելու, արդէն դժուար պիտի ըլլար այդ բանը ընել, քանի որ լեզուն չէր գիտեր, և սկսաւ հետեւիլ կառքին։

Մինչև Զամլըճայի բարձունքը այսպէս հեռուէն դնաց կառքին հետեւէն ու երբ կառքը կեցաւ, ինքն ալ իսկոյն ձիէն վար ցատքեց ու մէճիտիէ մը դրաւ ձիապանին ձեռքը ու հեռացաւ։

Ձիապանը զարմանքով նայեցաւ այդ դրամին և ենթադրելով որ մարդը գուցէ սխալմամբ տուած էր այդքան դուրմար մը և իր սխալմունքը նշմարելովհետ պիտի դառնար, իսկոյն իր ձիուն վրայ նետուեցաւ ու առաւ քալեց։

Ճիչա Անգլիացին ալ այդ բանը կը փափաքէր։

Կրօնաւորը, իր կողմէ, կառապանին հաչիւը մաքրելէ ետքը, սկսած էր ոտքով ճամբան չարունակել։

— Անհաւատիկ պարագայ մը, որ նոր կասկածներու տեղի կուտայ, ըսաւ ինքնիրեն Մաք Լայն, ինչո՞ւ այս մարդը կառքով ուղղակի իր երթալիք տեղը կանգ չառնէր ու ճամբան կ'իջնայ, ոտքով չարունակելու համար իր ուղեւորութիւնը։ Ապահովաբար չուզեր որ հասկցուի իր գացած տեղը։

Իրա՛ւ ալ այդ կրօնաւորին ամբողջ վարմունքը կասկածելի ու խորհրդաւոր էր։ Ինչ մը քալելէ ետքը կանգ առաւ և սեսաւ չորս դին դիտել ուշադրութեամբ և ժամանաւորապէս

կառապանը որ չէր մեկնած ու իր ձիերուն կեր կուտար։

— Եթէ ղիս նշմարէ հեռուէն, ամէն բան ջուրը կ'իյնայ մտածել Անգլիացին, ուստի չանգնք ծածկուելու։

Իրենց գտնուած տեղը դրեթէ դաշտ մըն էր ուր հազիւ ցանցառ տուներ կ'երեւային պարտէզներու մէջ կորսուած ու խոշոր պտուղով չրջապատուած. բարեբախտաբար Անգլիացին ճիշդ այդ պտուղէն մէկուն քով կը գտնուէր և կրցաւ անոր ետին պատսպարուիլ։

Քառորդէն աւելի սպասեց այդտեղ, մերթ ընդ մերթ գլուխը դիտելով կրօնաւորը որ իր եղած տեղը կը հասնէր, գետին ծռելով ու ծաղիկներ հաւաքելով ու զանոնք երկարօրէն քննելով։

Ցայտնի էր որ այդ մարդը ծաղիկ հաւաքելու չէր եկած ու պարզապէս այդ միջոցին դիմած էր, որպէսզի իր անչարժ հետը կասկած չյարուցանէ։

Երբ կառապանը իր ձիուն կեր տալը լմնցուց և ճամբայ ելաւ Սկիւտար վերադառնալու համար, այն ատեն միայն կրօնաւորը սկսաւ քալել ինքն ալ իր կողմէ։

Մաք Լայն տեսաւ որ անիկա տուներէն հեռու տափի դաշտավայրը կ'երթար, ուստի խոհեմութիւն համարեց որ բաւական հեռանայ, քանի որ չէր կրնար իր աչքէն ճողոպրիլ այդ բաց դաշտավայրին մէջ։ Ցետոյ սկսաւ ինքն ալ հետեւիլ երթալ։

Սակայն հիմա ան չէր կրնար չուրջերնին ու տափի դաշտավայրը չնկատել, որովհետեւ հոն միայն կրնար հետանոյ, քանի որ չէր կրնար իր աչքէն ճողոպրիլ այդ բաց դաշտավայրին մէջ։ Ցետոյ սկսաւ ինքն ալ հետեւիլ երթալ։

Սակայն հիմա ան չէր կրնար չուրջերնին ու տափի դաշտավայրը չնկատել, որովհետեւ հոն միայն կրնար հետանոյ, քանի որ չէր կրնար իր աչքէն ճողոպրիլ այդ բաց դաշտավայրին մէջ։

Կրօնաւորը սկսած էր արագ արագ քալել ու Մաք Լայն դժուարութիւն կը կրէր անոր հետեւելու, հակառակ իր ժպտուկ և յողնութեան ու քալելու վարժ սրունքներուն։

Քառորդ ժամ քալելէ ետքը՝ Ջամլըճայի հետեւի կողմին վրայէն սկսաւ վար ընթանալ։ Ճամբան այնքան խորդ ու բորտ էր որ կրօնաւորը մերթ կ'երեւար, մերթ անյայտ կ'ըլլար, բայց և այնպէս ալ մեր մարդը զայն աչքէն բնաւ չվրիպեցուց.

միայն թէ այս գնացքը այնքան երկար կը տեւէր որ ղինքը կը յուսահատեցնէր։

— Արդեօք պարա՞պ տեղը այս մարդուր հետեւէն ինկայ, կը մտածէր, արդեօք իրանցնէ՛ եւրոպացի կրօնաւոր մըն է որ բնութեան և հանդարտութեան սիրահար մը ըլլալով, եկած է դաշտերուն մէջ պտըտելու և ինքնիրեն խոկալու և աղօթելու...։

Բայց հակառակ մտքին մէջ ծնած այս նոր կասկածին՝ Մաք Լայն չարունակեց ամենայն զգուշութեամբ հետեւիլ կրօնաւորին որ թէև առն առն հոին կը գառնար և չորս կողմը կը նայէր, սակայն չէր կրնար նշմարել Անգլիացին որ միշտ ինքղինքը կը ծածկէր մացառներուն հետեւ։

Իտալացի վարդապետը ապառաժոտ վայր մը հասնելով՝ կրկին կանգ առաւ և այս անգամ աւելի ուշադրութեամբ ըսկսաւ իր չուրջը զննել, բայց Մաք Լայն որ առաջուընէն ըրած էր անոր ամէն անգամ կանգ առնելուն գետինը ծռիլ ու պտուըտիլ, կրկին անտեսանելի եղաւ մացառներուն տակ։ Արդէն այնքան հեռու էր վարդապետէն որ նոյն իսկ եթէ ոտքի ալ կեցած ըլլար. հաւանօրէն կրկին չպիտի նշմարուէր։

Երբ իր քննութիւնը աւարտեց՝ կրօնաւորը կրկին սկսաւ քալել ժայռերուն վրայ և յանկարծ անտեսանելի եղաւ։

Մաք Լայն անթիթեղ սպասեց որպէսզի երեւան ելլէ։ Բայց այս անգամ կրօնաւորը չերեւցաւ։

— Կ'երեւայ թէ յողնեցաւ ու ժայռի մը չուքին տակ նստաւ հանգչելու համար, մտածեց Մաք Լայն ու ինքն ալ հոգին վրայ նստաւ ու սիկառէթ մը վառեց։ Իր չուրջը խոտերը այնքան բարձր էին որ անոնց մէջ բոլորովին կը կորսուէր։

Բաւական սպասելէ ետքը, տեսաւ որ վարդապետը մէջտեղ չէր ելլեր, սկսաւ կասկածիլ իր սրատեսութեան վրայ։

— Սրդեօք աչքե՞ս փախցուցի, մտածեց։

Եւ սակայն այդ ենթադրութիւնը գրեթէ անկարելի էր,

որովհետեւ այն ժայռերէն անդին որոնց ետեւ անյայտ եղած էր կրօնաւորը, լերկ ու անմշակ դաշտեր կը տարածուէին և կարելի չէր որ հոնկէ անցներ, առանց տեսնուելու։

Մաք Լայն քանի մը վայրկեան եւս սպասելէ ետքը, որոշեց խոտերուն մէջէն, գրեթէ սողալով յառաջանալ դէպի ժայռերը։ Կամաց կամաց հարիւր քայլի չափ առաջ գնաց ու կրկին կեցաւ։

— Գործը չվտանգենք, խորհեցաւ, լաւագոյն է որ համբերով ըլլանք։

Եւ փիլիսոփայօրէն նոր սիգարէթ մը վառելով սկսաւ ծխել։

Ցանկարծ հեռուն մարդկային մարմին մը նշմարեց որ դէպի իր գտնուած կողմը կուգար, բաւական արագ քալելով։

— Մշակ մը, պարտիզպա՞ն մըն է արդեօք, ըսաւ ինքնիրեն ուշադրութեամբ դիտելով նորեկը... բայց ո՛չ հողագործի հագուստ չի կրեր, ընդհակառակը սեւեր հագած է և էֆէնտիի մը կերպարանքը ունի...

Մինչ Մաք Լայն այս խորհրդածութիւնը կ'ընէր, նորեկ անձնաւորը արագ արագ առաջ կուգար, ինքն ալ կրօնաւորին պէս առանց առանց չուրջը դիտելով, կասկածոտ զգուշութեամբ մը։

— Գրաւ կը դնեմ որ այս մարդն ալ ժայռերուն կողմը պիտի երթայ, մտածեց Անգլիացին։

Կարծես իր մտածածը հաստատելու համար, իրաւամբ մարդը հետեւեցաւ այն ճամբուն ուրկէ քիչ առաջ անցած էր կրօնաւորը և ինքն ալ անոր պէս անյայտ եղաւ ժայռերուն ետեւ։

Մաք Լայնի սիրտը յուզումէն սկսած էր ուժգին լաթալել։ Իր գաղտնի ոստիկանի հոտառութիւնը զինքը կ'ապահովէր որ խորհրդաւոր բաներ մը կը դառնային իր չուրջը և մէկ կրօնաւորին ու այս նորեկին միջեւ կապակցութիւն մը կար։

Որոշեց քիչ մըն ալ յառաջանալ և յիսուն քայլ եւս սողալէ խոտերուն մէջ, ալ աւելի մօտենալով ժայռերուն։ Յուզէ իր գնացքը տակաւին պիտի չարունակէր, երբ զարմացական խեղդուկ ճիչ մը արձակելով կեցաւ.

Հեռուէն նո՛ւ սեւ կերպարանք մը կը յառաջանար.

— Ա՛հա երրորդ մը, ըսաւ Մաք Լայն, և այս անգամ կին մըն է...։

Իրա՛ւ ալ եկողը սեւազգեստ կին մըն էր գլուխը ճերմակ քօղ մը ծածկած և որ ուղղակի դէպի ժայռերը կը քալէր։

Երբ բաւական մօտեցաւ, Մաք Լայն կրցաւ տեսնել որ քառասուն տարեկանի մօտ, նիհար կին մըն էր, կորովի դիմագիծերով։

— Արդեօք մահմէտական մըն է թէ քրիստոնեայ, մտածեց Անգլիացին, իր հագուստէն դժուար է որոշել...

Արդարեւ կնոջ երեսը բաց էր, և ինչպէս ըսինք, միայն ճերմակ քօղով մը գլուխը ծածկուած և կարելի չէր իր իսկութեան մասին որոշ դատափետ մը կազմել։

— Ա՛հա ինքն ալ դէպի ժայռերը կ'ուղղուի, ինքն ալ հիմա անհետ պիտի ըլլայ քարերուն ետեւ, ըսաւ ինքնիրեն գաղտնի ոստիկանը, որ հետզհետէ կը չտհաղրդուէր իր աչքերուն առջեւ պարզուող խորհրդաւոր իրողութիւններէն։

Արդարեւ վայրկեան մը ետքը այս կինն ալ ժայռերուն մէջ կորսուեցաւ։

— Ճիշդ զումարուսի մը օր եկած եմ հոս, չարունակեց խորհրդածել Մաք Լայն, մեծդ որ մուտքի տոմս մը յունիմ քովս որպէս զի կարենամ ես ալ ներկայ գտնուիլ այս զումարուսին, որ կ'երեւակայեմ թէ չատ հետաքրքրական ըլլալու է և չատ ալ խորհրդաւոր, քանի որ մինչեւ հոս գալու ձանձրոյթը յանձն կ'առնեն կոր... ահաւասիկ արդէն երեք հոգի եկան և զուցէ անոնցմէ առաջ ալ ուրիշներ եկած էին ու անշուշտ տակաւին նորեր ալ պիտի գան... բայց արդեօք ժողովը բացօթեայ տեղի կ'ունենայ... ժայռերուն վրայ, հէն յունական ժողովներուն պէս...։ Ձեմ կարծեր, որովհետեւ

այս մարդիկը չատ խոհեմութեամբ կը չարժին կոր... նոյն իսկ միասին չեն գար կոր ուշադրութիւն չգրաւելու համար, այլ մէկիկ մէկիկ, հետեւաբար չպիտի համարձակին քացօթեայ տեղ մը ժողվուիլ ու խորհրդակցիլ, որքան ալ այդ տեղը ամայի ըլլայ: Ժայռերուն մէջ արդեօք խոռո՞չ մը կայ...:

Գազանի ոտիկանը հետաքրքրութենէ կ'երէը կը մրրկէր, այսուհանդերձ չէր ուզեր անխոհեմութիւն մը ընել. ուստի իր եղած տեղը մնաց:

Ծածուկ հաւաքումի մը մասին իր ըրած ենթադրութիւնը ճիշդ կ'երեւար, որովհետեւ հետզհետէ երկու նոր անձեր ալ երեւցան բլրակին ծայրը որոնք նախկին մէկիկ մէկիկ դէպի ժայռը դիմեցին և անհետացան եղան անոր ետեւ:

— Անհատական հինգ հոգի եղան միայն իմ տեսածներս և գուցէ անոնցմէ առաջ ալ ուրիշներ եկած էին, խորհեցաւ Մաք Լայն:

Եւ սակայն ժամանակը կ'անցնէր և ուրիշ նոր անձ մը չէր երեւար:

— Կ'երեւայ որ թիւը լրացաւ, բաւ ինքնիրեն Անգղիացին:

Ցետոյ ժամացոյցը նայեցաւ:

— Օ՛, արդէն կէսօրի մօտ է... բայց այստեղ սպասելով քան մը չեմ կրնար հասկնալ, պէտք է որ ալ աւելի մօտենամ սա ժողովին... արդեօք նիսաը դռնքաց չէ՞, ունկնդիր չեն ընդունիր...

Մաք Լայն խօսքը դործին վերացնելով՝ սկսաւ զգուշութեամբ յառաջանալ խոտերուն մէջէն:

Երբ բաւական մօտեցաւ ժայռերուն՝ յանկարծ վարանումի մը ղգաց.

— Եթէ այս ամայի տեղը ղիս նկատեն ու վրաս կասկած մը ունենան՝ գործս գէշ է...:

Բնազդաբար ձեռքը ետեւի գրպանը տարաւ, ուր կը գտնուէր բէվոլվէրը:

— Իրաւ է որ զինուած եմ, բայց հինգ հոգիի դէմ դնելը քիչ մը դժուար է, մանաւանդ անոնք ալ բնականաբար զինուած ըլլալու են...:

Մաք Լայնի այս վարանումը երկար չի տեւեց: Իր արկածախնդիր կեանքին մէջ այնպիսի վտանգաւոր վայրկեաններ անցուցած էր ու այլեւս դիւրաւ չէր ընկրկեր ո և է փորձանքի առջեւ: Ցետոյ հաւատաք ունէր իր աստղին վրայ և գիտէր թէ աւելին դժնդակ րոպէին անակնկալ մը կրնար զինքը փրկել. ուստի բէվոլվէրը լաւ մը քննելէ և սուզգելէ ետքը թէ գնդակները իրենց տեղերն են, հաստատ քայլով մը սկսաւ յառաջանալ:

Երբ ժայռերուն մօտեցաւ, պահ մը կեցաւ և ականջ դրաւ:

Ո և է ձայն կամ չչնկոց չէր լսուէր:

— Զարմանալի բան, բաւ ինքնիրեն, արդեօք բանթօմիմն կը խաղան այս մարդիկը և ձեռքի չարժումներով կը խօսին իրարու հետ:

Եւ քանի մը քայլ եւս առաջ երթալով՝ մօտեցաւ այն քարին որուն ետեւ՝ մէկիկ մէկիկ անյայտ եղեր էին հինգ անձերն:

Հոն կրկին կեցաւ ու ականջ դրաւ: Միշտ միեւնոյն բացարձակ լռութիւնը կը տիրէր:

Անգլիացիին համբերութիւնը սպառած էր ու ա՛լ առանց նկատի առնելու զգուշութիւնն ու խոհեմութիւնը, առաջ նետուեցաւ քթին տակեն մրմնջելով.

— Macto animo՛...

Կ'ենթադրէր որ յանկարծ դէմ յանդիման պիտի գար հինգ անձերուն հետ, և որպէսզի յանկարծակիի չիգայ, բէվոլվէրը հանած ու ձեռքը բռնած էր

Եւ սակայն ժայռին ետեւ ոչ ոք կար:

Բայց ո՞ւր անյայտացան այս մարդիկը, գոչեց Մաք Լայն տեսակ մը բարկութեամբ և սկսաւ չուրջը զննել ուշի ուշով:

Ժայռերու կոյտի մը մէջտեղ կը գտնուէր ուր դժուարաւ կարելի էր չարժիլ. տեղ տեղ փոքրիկ խոռոչներ կային թէև, սակայն անկարելի էր ենթադրել որ այդ խոռոչներուն մէջ մէկ քանի հոգի կրնային հաւաքուիլ։ Այսուհանդերձ Մաք Լայն բոլոր այդ ծակերը քննեց ամենայն ուշադրութեամբ։ Մարդու հետք չի կար բնաւ։

— Եւ սակայն այս մարդիկը հոս ըլլալու են անպատճառ, վճռեց Անգլիացին և չարունակեց իր խուզարկութիւնները, մէկիկ մէկիկ քննելով քարերը, որոնցմէ մէկուն եռակ դաղտուկ մուտք մը կը յուսար գտնել։

Այս մանրակրկիտ զննութիւնը ժամէն աւելի տեւեց։ Մաք Լայն, առանց յուսահատելու, մէկիկ մէկիկ քարի հատորները կը չոչափէր, կը ջանար տեղերնէն խախտել, և կամ ձեռքին տակ եկած փոքրիկ քարերը կը վերցնէր, ժենամոլի մը անխոնջ յարատեւութեամբ։

Յանկարծ ուրախութեան ճիչ մը արձակեց. փոքրիկ քառակուսի քար մը տեղէն վերցնելով՝ անոր ներքեւ կղպանք մը գտած էր, մին այն կղպանքներէն որոնք այրուբէնի գիրեր իրարու քով բերելով ու ծածուկ բառ մը կազմելով կը բացուին։

— Կղպանքը գտանք, հիմա բանալին պէտք է գուշակել, ըսաւ ինքնիրեն Մաք Լայն, իմչ բառ արդեօք կը բանայ այս կղպանքը։

Մէկէն ձեռքը ճակտին զարկաւ.

— Որչա՛փ ապուշ եմ որ չկրցայ անմիջապէս գուշակել կղպանքին բառը... macto animo ըլլալու է, իրենց նշանաբանը...։

Մաք Լայն իսկոյն քննեց կղպանքին գիրերը և տեսաւ որ լատինական տառեր էին և անոնցմով կազմեց վերոյիշեալ խօսքերը... և սակայն այդ բառերը ո և է արդիւնք չունեցաւ ու կղպանքը փակ մնաց։

Անգլիացին այնքան վստահ էր յաջողութեան մասին որ երբ յոյսը դերեւ ելաւ, չկրցաւ կատաղութեան ազդակ մը զսպել։

Ցետոյ սկսաւ միտքը ինկած զանազան բառերը փորձել, բայց ամենքն ալ անօգուտ տեղը։ Այն ատեն ըստ բախտի գիրերը դարձուց իր մտաներուն տակ, մերթ խօսք մը կազմելով, մերթ անիմաստ վանկեր յօրինելով։

Այնքան թաղուած էր իր այս աշխատութեան մէջ որ ժամանակին անցնիլը չէր զգար և ո՛չ ալ իր անօթութիւնը, որովհետեւ, ինչպէս գիտենք, առաւօտեան նախաճաշէն զատ բան մը չէր կերած և արդէն կէսօրը չատոնց անցած էր։

Պահ մը յուսահատ՝ դադրեցուց այս ամուլ աշխատութիւնը և սիգարէթ մը վառեց ու ժամացոյցը նայեցաւ։

— Չորսին կը մօտենայ կոր, մրմռաց ինքնիրեն, ու առաւօրնէ ի վեր է որ հոս եմ, այսինքն մօտաւորապէս եօթը ժամէ ի վեր, ու այս մարդիկն ալ չորս ժամ է որ հաւաքուած են այս տեղ հաւանականաբար ժայռերուն մէջ փորուած ծածուկ թաքստոցի մը մէջ... եթէ յանկարծ գուրս ելլեն իրենց թաքստոցէն՝ անհաճոյ հանդիպում մը պիտի ըլլայ թէ՛ ինծի և թէ իրենց համար...

Այս խորհրդածութիւնը սակայն արդելք չեղաւ իրեն որ կրկին իր աշխատութեան վերադառնայ։

— Կղպանքը բանալու համար գործածուած բառը Մաքթօ Անիմօ չէ եղեր, ըսաւ ինքնիրեն, և սակայն վստահ եմ որ M. և A. գիրերով սկսուած երկու բառէ կազմուած է այդ մոգական խօսքը, քանի որ այդ երկու գիրերը իրեւ դրոշմ կը ծառայեն այս խորհրդաւոր մարմինին... ուրեմն ջանանք այդ երկու գիրերով խօսքեր կազմելու։

Եւ Անգլիացին նայելէն օգնութեան կոչեց այդ գիրերով կազմուած բոլոր դասական հին խօսքերն ու ասացուածները։

— Արդեօք U. Գիրքէն փոխ առնուած խօսք մըն է, թէև ասիկա քիչ մը տարօրինակ կը թուի Թուրքերէ կազմուած գաղտնի կազմակերպութեան մը համար, սակայն գու-

ցէ այդպէս ըրած են աւելի գաղտնի ծածկելու համար իրենց նչանաբանը... մանաւանդ որ նոյնիսկ կրօնաւորի զգեստով մարդիկ ալ ունին մէջերնին... այո՛, քիչ մըն ալ հին ու նոր կառավարիչներուն մէջէն խօսքեր վնասունք:

Մաք Լայն իրրեւ զարգացած բողոքական մը չատ լաւ ուսումնասիրած էր Ս. Գիրքը զոր յաճախ կը կարդար երբեմն հանելի ընթերցում մը, ուստի դժուարութիւն չկրնար կարգ մը վերիչնումներ ընելու: Բայց իր յիշած բառերէն ո՛չ մէկը կարող եղաւ խորհրդաւոր կոպանքը բանալու:

— Մ. Ա. Մ. Ա. Մ. Ա. կը կրկնէր ինքնիրեն Մաք Լայն յուսահատօրէն. ուրիշ ինչ խօսք կրնանք գտնել... այո՛, յիշեցի ուրիշ խօսք մըն ալ, սա ալ փորձեմ...:

Եւ իր մատներուն տակ կրկին գիրերը չարժեցան:

Այս անգամ Անգլիացին յաղթական ուրախութեան ճիչ մը արձակեց. քարի հատոր մը որուն մէկ խոռոչին մէջ կղպանքը կը գտնուէր, ինքն իր վրայ դարձաւ և կէս մեդր մեծութեամբ ծակ մը երեւցաւ Մաք Լայնի առջեւ:

— «Մարան Աթա», այս է եղեր խորհրդաւոր խօսքերը, գոչեց ուրախութեամբ:

Իրա՛ւ ալ այդ երկու բառերուն առջեւ ժայռը տեղի տըւած ու բացուած էր:

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԳԱՂՏՆԻ ԺՈՂՈՎԸ

Ո՛ւր կ՛առաջնորդէր այս ծակը:

Մաք Լայն իր յաղթական աղաղակը արձակելէ ետքը, ինքնիրեն, վարանոտ կերպով մը, այս հարցումը ըրաւ.

— Ներս մանա՞մ թէ դուրսը սպասեմ, մտածեց:

Բայց իսկոյն տեսաւ որ այս մտածումը անօրոշ երկիւղէ մը յառաջ կուգար և ամօթի զգաց ասոր համար:

— Չէ՛, ըսաւ: վարանումի պէտք չէ:

Եւ առանց տատամսելու՝ ծռեցաւ ու մտաւ ծակէն ներս:

Հազիւ թէ ոտքը գետին դրած էր, ժայռը ինքն իր վրայ դառնալով գոցեց այն ծակը, ուրկէ ներս մտած էր Անգլիացին:

Այս անակնկալը պահ մը չվոխեցուց Մաք Լայնը, որ բաց ծարձակ մթութեան մէջ մնաց. այսուհանդերձ բնաւ չկորսնցուց իր պաղարիւնութիւնը:

— Կ՛երեւայ որ ծածուկ մեքենայի մը շնորհիւ որ գետնին տակը կը գտնուի և ոտքերու ճնշումէն չարժման մէջ կը գըտնուի, ժայռը կը գոցուի կոր մէկը ներս մտնելուն պէս... և անշուշտ ուրիշ մէկ ճնշումով մըն ալ կը բացուի, սակայն իրողութիւնը այն է որ այժմ բանտարկուած մնացի այս մթութեան մէջ...:

Գտնուած տեղը այնքան ցած էր որ Մաք Լայն սոսկացած էր մէջքն ու գլուխը ծռած կենալ: Այս դիրքին մէջ գրպանէն լուցկիի տուփը հանեց և հատ մը վառեց: Իր ձախակողմը խոռոչ մը նշմարեց հազիւ երկու թիզ լայնութեամբ:

— Ան ըլլալու է ժողովասրահի ճամբան, ըսաւ և առանց

նկատի առնելու այն վտանգալից կացութիւնը, որուն մէջ կը գտնուէր, դէպի խոռոչը ուղղուեցաւ։

— Այս գաղտնի կազմակերպութիւնը չատ դէր անդամներ ունենալու չէ իր մէջը մտածեց, որովհետեւ չեն կրնար այս նեղ ճամբէն անցնիլ... բարեբախտաբար ես նիհար եմ։

Ու մթութեան մէջ, կամաց կամաց սկսաւ քալել, չարուրուած ձեռքովը չօչափելով երկու կողմի պատերը։

Բաւական քայլի չափ առաջացած էր երբոր սպիտակեցաւ կնայ։ Ճամբան գոցուած էր։ Անգլիացին դարձեալ լուցկի մը վառեց և չուրջը դիտեց։ Ժայռերու կոյտ մը մէջտեղ կը գտնուէր։

Ցանկարծ ականջ դրաւ։ Մուլ չչնկոց մը կը լսուէր.

— Այո՛, կարծեմ ժողովասրահին մօտ կը գտնուիմ, խորհեցաւ, հաւանօրէն այս քարերուն ետեւ հաւաքուած են...։

Ու ա՛լ աւելի ուշադրութեամբ սկսաւ մտիկ ընել։

Խօսքերը չէր կրնար որոշել, սակայն ձայնները կը զանազանէր, մանաւանդ յատակօրէն կը լսուէր կնոջ մը ձայն։

— Անչուշտ այն կնոջ ձայնն է, որուն ծայռերուն ետեւ անյայտ ըլլալը տեսայ, վճռեց Մաք Լայն։

Ցետոյ, ա՛լ աւելի լաւ լսելու համար, ծռեցաւ բոլորովին ու ականջը գետնին դրաւ։

Այս կերպով յատակօրէն կը լսուէին փոխանակուած խօսքերը բայց մաք Լայն չկրցաւ բան մը հասկնալ, որովհետեւ թուրքերէն կը վիճաբանէին։

Այսուհանդերձ, բաւական ժամանակ, այսպէս ականջը գետնին դրած մնաց, ինքնիրեն խորհրդածելով։

— Որոշապէս կը ճանչցուի կոր կրօնաւորին ձայնը որ ամենէն աւելի կը լսուի... կ'երեւայ թէ կարեւոր բաներ կը հաղորդէ կոր իր ընկերներուն... բայց ափսո՛ս որ իր ըսածները իմաստը կարող չեմ հասկնալու։ Հետեւինն գտնուող կինն ալ իրենց գլխաւոր անդամներէն մէկը ըլլալ կը թուի... անոր խօսած առենը միւսները անմիջապէս կը լռեն ու յար-

գանքով մտիկ կ'ընեն կոր... բայց, ճշմարիտը խօսելու համար, չատ ճանձրանալի բան է լսել վիճաբանութիւն մը որմէ քառ մը չեմ հասկնար...

Լուցկիի մը օգնութեամբ ժամացոյցը նայեցաւ.

— Արդէն իսկ ժամը վեցն է եղեր, խորհեցաւ ինքնիրեն, և այս մարդիկը տակաւին իրենց ժողովը չվերջացուցին... արդեօք գիշերը հո՞ս պիտի անցնեն։

Ցետոյ, սկսաւ իր վիճակին վրայ խորհիլ։ Եթէ այդ մարդիկը ո և է ծակէ մը յանկարծ դուրս ելլէին ու գինքը նշմարէին, առաջին գործերնին պիտի ըլլար անշուշտ զգած տեղն իսկ սպաննել գինքը։

— Եւ ինչ օգտի ապուշի անօգուտ մահ մը պիտի ըլլայ աղիկա ինձի համար, մտածեց օգտութեամբ, հոս, այս ամայի գետնափորին մէջ թաղուած պիտի մնամ և ո՛չ ոք պիտի կրնայ գուշակել թէ Մաք Լայն ինչ եղած է։

Այս հաւանականութիւնը գինքը յուզեց. ո՛չ թէ մահուընէ վախնալուն համար, այլ որովհետեւ յիշեց իր կինն ու զաւակները, զորոնք Անգլիա ձգած էր և որոնք իրեն կը սպասէին ու պահ մը զղջաց իր անխոհեմութեան ձրայ.

— Լաւագոյն գործ մը տեսած կ'ըլլայի իրենց թաքստոցը հասկնալէետքը թողուլ երթալ ու ոստիկաններու խումբով մը վերադառնալով... բայց եղածը եղած է, ու ա՛լ օգուտ չունի ասոր վրայ մտածելը։

Այն առեն ուրիչ հաւանականութեան մը վրայ խորհեցաւ.

— Ենթադրենք որ, ըսաւ, յանկարծ այստեղ ծածկուած մնալու և անոնք ալ առանց գիս նշմարելու մեկնին... բայց այն առեն ալ վիճակս լաւագոյն չպիտի ըլլայ. նախ որ այս ենթադրութիւնս չատ անհաւանական է քանի որ գտնուած տեղս այնքան նեղ է արդէն որ ծածկուելու միջոց չի կայ, գայց եթէ նոյնիսկ կարելի ըլլայ այդ բանը, ինչ պիտի ընեմ անոնց մեկնելէն ետքը, պիտի կրնա՞մ թաքստոցին մուտքը գտնելու ճար մը գտնելու, եթէ չգտնեմ, հոս քանատարկուած

պիտի մնամ անօթի ծարաւ ու չարաչար մայուամբ մը մեռնիմ, հազար անգամ աւելի անտանելի կերպով... Չէ՛, չէ՛, վայրկենական մահը լաւագոյն է:

Ցանկարծ նոր գաղափար մը մաքին մէջ չաղաց.

— Եթէ ներկայութիւնը ես ինքս յայտնեմ իրենց, միթէ լաւագոյնը չէ՞... Բայց ինչ կերպով... պոռա՞մ թէ պարզապէս բէվոլվէր մը պարպեմ...:

Մաք Լայն հեռագնեաց փարեցաւ այս գաղափարին:

— Այո՛, կրկնեց ինքնիրեն, պէտք է հոս ըլլալս յայտնեմ իրենց, այս կերպով կամ կը յաջողիմ կնանքս փրկել գուցէ և կամ գոնէ ժամ առաջ ճակատագիրս կը վճռուի:

Մաք Լայն երբ որոշում մը տար այլեւս կ'ուզէր զայն իսկոյն գործադրել:

Առանց դադրելու, բէվոլվէրը հանեց գրպանէն, յետոյ լուցկի մը վառեց, որպէսզի լոյս աչքով չորս բոլորը տեսնէ և բէվոլվէրին բերանը ուղղելով դէպի այն ցած ուղին, ուրկէ մինչեւ հոն յառաջացած էր, բլթակը քաշեց:

Լոյսը չաղաց ու անագին պայթուում մը լսուեցաւ:

Անգլիացին ամենայն պաղարիւնութեամբ բէվոլվէրը ձեռքին մէջ բռնած՝ սպասեց և ականջ դրաւ: Հօսակցութիւնը դադրած էր ու ո և է ձայն չէր լսուեր:

— Ապահովաբար պայթուիլն ձայնը իմացան, ըսաւ Մաք Լայն,

Քանի մը րոպէ անցաւ: Անգլիացին միշտ անչարժ, չունչը բռնած, բէվոլվէրը ձեռքին մէջ կը սպասէր:

— Սրդհօք անգամ մըն ալ պարպե՞մ բէվոլվէրը, խորհեցաւ ու տուփը հանելով կրկին լուցկի մը վառեց:

Հազիւ թէ լուցկին, բռնկած ու աղօտ լոյս մը սփռած էր շուրջը, յանկարծ երկու հուժկու բազուկներ իր թեւերուն պլլուեցան, զանոնք անչարժութեան դատապարտելով:

Միեւնոյն րոպէին Մաք Լայն զգաց որ իր ոտքերուն չուան մը կ'անցնէին: Լուցկին մարած էր արդէն, սակայն

այժմ ժայռերուն մէջ բացուածք մը կը տեսնուէր ուրկէ լոյսը կը հասնէր մինչեւ իրեն և այդ լոյսի լուսովը Անգլիացին կրցաւ նշմարել իր թեւերուն փաթթուող անձը որ նոյնիսկ չոգենաւին մէջ տեսած կրօնաւորն էր: Անգլիացին թէեւ նիհար բայց ջղուտ ու զօրաւոր էր և սակայն չէր կրնար չարժել իր թեւերը որոնք կարծես երկաթէ մամուլի մը տակ սեղմուած էին,

Զգաց որ ընդդիմութիւնը անօգուտ և անկարելի էր. արդէն երրորդ անձ մըն ալ միացած էր միւս երկուքին և բէվոլվէրը ձեռքէն առնելով ղինքը ղինաթափ ըրած. ուստի Թոյլ տուաւ որ ուզածնին ընեն:

Երեք մարդիկը, առանց բառ մը արտասանելու, վայրկենապէս կապկպեցին ղինքը և երբ տեսան որ այլեւս ո և է ընդդիմութիւն փորձելու անկարող է, ոտքերէն ու թեւերէն բռնելով ներս մտցուցին այն ճեղքուածքէն որ մթութեան մէջ չանկարծ բացուած էր:

Մաք Լայն, հակառակ իր ճգնաժամային կացութեան, րոպէ մը չկորսնցուց ինքզինքը ու պաղարիւնութիւնը պահեց: Այս տեսակ արկածները իրեն համար սովորական բաներ էին ու գաղտնի ոստիկանի իր երկարատեւ ասպարէզին մէջ ասկէ չատ աւելի դժնդակ վայրկեաններ անցուցած էր:

Երբ ճեղքուածքէն անցնելով ղինքը գետին դրին, իր չուրջը նայեցաւ:

Իր գտնուած տեղը 4 քառակուսի մէթր մեծութեամբ ու երկու մէթր բարձրութեամբ բաւական լայն տեղ մըն էր և խոշոր լամպայով մը լուսաւորուած էր: Անկիւնը ամբակուռ երկաթեայ արկղ մը կ'երեւար հազիւ մէկ մէթր մեծութեամբ, իսկ պատերուն տակ չարուած էին քառակուսի ցած աթոռներ. այս էր այդ ժողովարանին բոլոր կահ կարասին:

Բացի այն երեք անձերէն որոնք ղինքը կապկպած ու ներս բերած էին, ուրիշ երեք անձեր ալ կային հոն, որոնց մին կին մըն էր:

Մաք Լայն ժպտալի ըսաւ։

— Ես հինգ հոգիի ներս մտնելը տեսայ, կ'երեւայ որ մէկ հատը մեր գալէն առաջ ներս մտած էր։

Ան հաշիւը ո՛և է կարեւորութիւն չունէր այդ միջոցին, սակայն ցոյց կուտար թէ մաքի ի՛նչ հանդարտութեան մէջ էր գաղտնի ոստիկանը։

Թաքստոցին մէջ գտնուող վեց անձերը պահ մը առանձկն ու թրքերէն խորհրդակցելէ վերջ, եկան բազմեցան պատին տակ դրուած ցած աթոռներուն վրայ և կրծնաւորի հագուստաւոր անձը, առաջին անգամ ըլլալով, խօսք ուղղեց կալանաւորին.

— Կարծեմ, ըսաւ ձեզի չոգենաւին մէջ հանդիպեցայ և միասին ալ քանի մը բառ փոխանակեցինք։

— Այո՛։

— Կ'ըսէիք որ նոր հասած օտարական մըն էիք

— Ճիշդ է... դուք ալ նոյնը ըսիք ձեր մասին, եթէ չեմ սխալիր։

— Ի՞նչ ընելու կուգայիք Սկիւտար։

— Շատ հետաքրքիր էք, պարոն, պատասխանեց Մաք Լայն նուրբ ժպիտով մը։

— Դուք ալ չափազանց գաղտնապահ, ըսաւ կրծնաւորը, բայց անօգուտ խօսքերով ժամավաճառ չըլլանք, որովհետեւ վայրկեանը շատ ծանր է... տակաւին մեզի անհասկնալի մնացած դիպուածով մը այնպիսի տեղ մը կը գտնուինք ուր մեհ զատ ոչ ոք իրաւունք ունի մտնելու,..., պէտք է մեզի ձեր ներկայութիւնը բացատրէք, բացարձակ ճշմարտութիւնը խօսելով, հակառակ պարագային՝ կրնաք վստահ ըլլալ որ տակէ դուրս չպիտի գլլէք ու արեւուն լոյսը յաւիտեան չպիտի տեսնէք։

— Պատրաստ եմ ձեր հարցումներուն անկեղծօրէն պատասխանելու, սակայն պայմանով մը։

— Պայման,... ի՞նչ պայման գոչեց կրծնաւորը զարմացած այդ մարդուն պաղարիւն յանդգնութեան վրայ որ իր գտնուած դիրքին մէջ պայման կը դնէր խօսելու համար։

— Այո՛, պայմանաւ որ տաքիս ու թեւերուս կապերը թուլցնէք ու միջոց տաք ինձ աթոռի մը վրայ նստելու... պատկած դիրքով ու անշարժութեան դատապարտուած չեմ կրնար խօսակցիլ... այս պայմանը դնելով մի կարծէք որ ձեզի խաղ մը խաղալ կ'ուզեմ ու փախչելու կամ դիմադրութիւն փորձելու միտք ունիմ... եթէ փախչիլ կարենայի՝ ներկայութիւնս իմացնելու համար բէվոլվեր չէի պարպեր ու կ'առնէի կը քալէի, իսկ գալով դիմադրութեան, հիմա որ զինաթափ եղած եմ, վեց հոգիի դէմ դնելու յիմարութիւնը չպիտի գործեմ երբեք... ուստի եթէ կ'ուզէք որ խօսիմ, կապանքներս թուլցուցէք ու թոյլ տուէք որ աթոռի մը վրայ կարենամ նստիլ. հակառակ պարագային բառ մը չպիտի արտասանեմ։

Մաք Լայն այս խօսքերը ըսաւ այնպիսի վճռական ու կորովի շեշտով մը որ յայտնապէս կ'երեւար թէ իր խօսքը պիտի պահէր։

Վեց անձերը իրենց մէջ կարճ խորհրդակցութիւն մը ընելէ ետքը, կրծնաւորը ըսաւ։

— Լա՛ւ, կը հաւանինք ձեր փափաքին։

Եւ իսկոյն մօտենալով կալանաւորին քով, տաքերուն կապերը թուլցուց։ Մաք Լայն այժմ կրնար սրունքները ազատօրէն շարժել։

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ տաքի ելլելով ու աթոռի մը վրայ նստելով. այժմ պատրաստ եմ ձեր հարցումներուն պատասխանելու։

— Ի՞նչ ընելու կուգայիք Սկիւտար, հարցուց կրծնաւորը։

— Այս թաքստոցը փնտռելու, պատասխանեց Մաք Լայն։

Պատասխանը այնքան անակնկալ էր որ հոն գտնուողները զարմացական ակնարկ մը ուղղեցին իրարու։

— Ուրեմն նախապէս ծանօթ էր ձեզ այս տեղը, քանի որ այնքան դիւրաւ կրցաք գտնել։

— Չէ, բայց բարեբախտաբար չատ դիւրաւ առաջնորդ մը գտայ։

— Ո՞վ էր այդ առաջնորդը։

— Դո՛ւք։

Կրօնաւորը այս խօսքին վրայ ցնցուեցաւ և կալանաւորին նայեցաւ բարկաճայթ ակնարկով մը, բայց Մաք Լայն առանց այդ ակնարկէն ազդուելու, ըսաւ.

— Արդեօք ինձ ալ ներելի է ծխել, քանի որ պարոնը իր սիկառէթը վառեց.

Եւ գլխովը ցոյց տուաւ ակնոցաւոր երիտասարդ մը որ արդարև սիկառէթ մը վառելով կը ծխէր։

Կրօնաւորը առանց պատասխանելու ոտքի ելաւ, կալանաւորին մօտեցաւ, անոր աչ թեւը բոլորովին քակեց ու գըրպանէն սիկառէթ մը հրամցնելով վառեց։

— Օլ րայթ, ըսաւ Անգլիացին գոհ դէմքով մը, այժմ չարունակենք մեր խօսակցութիւնը։

— Կ'ըսէք որ ես եղայ ձեր առաջնորդը, խօսք առաւ կրօնաւորը իր տեղը վերադառնալով, ձեր այս խօսքը քիչ մը մութ է և հասկնալին ըսել կ'ուզէք թէ արդէն իմ ետեւէս ինկած էիք, գիտնալով որ այստեղ պիտի գամ։

— Ինաւ երբէք, ձեզի չոգենաւին մէջ միայն հանդիպեցայ դիպուածով ու առաջին անգամ ըլլալով և կը յիշէք անշուշտ որ դուք եկաք իմ քովս նստելու և ո՛չ թէ ես ձեզի մօտեցայ։

— Իրաւ է, բայց այդ պարագային ինչպէս կրցաք գուշակել թէ այս թաքստոցը պիտի գայի։

— Ձեր անխոհեմ ընթացքէն ու այն քանի մը բառերէն որոնք իրարու հետ փոխանակեցինք չոգենաւին մէջ։

Ահա խօսքերը զոր ամենաբնական չեչտով մը արտասանած էր Մաք Լայն, բուռն տպաւորութիւն մը յառաջ բերին հոն գտնուողներուն մէջ և ամէնքը իրենց ակնարկը յառեցին կրօնաւորին վրա՞, յանդիմանական ձեւով մը։

Կալանաւորը նչմարեց իր խօսքին յառաջ բերած ազդեցութիւնը և ինքնիրեն խորհեցաւ։

— Կ'երեւայ որ բոլոր հոս գտնուողներն ալ Ֆրանսերէն կը հասկնան կոր... ուրեմն գործս զարգացած մարդերու հետ է, ինչ որ այս պարագային բախտաւորութիւն մը կրնայ համարուիլ։

— Ինչ են այն անխոհեմութիւնները որոնցմէ օգտուեցաք, հարցուց կրօնաւորը։

— Նախ, պատասխանեց Մաք Լայն, իտալացի կրօնաւորի զգեստ կը կրէք առանց Իտալացիի հնչուն ունենալու, երկրորդ՝ իրրեւ մէկ օրէ ի վեր Պոլիս եկող մը ցոյց կուտաք ինքզինքնիդ, մինչդեռ չոգենաւներու ժամանակացոյցին վրայ տեղեկութիւններ ունիք ու Վոսփորի նաւահանգիստները գոց գիտէք... ու վերջապէս, ըստ ձեր ըսածին, միայն 24 ժամէ ի վեր Պոլիս գտնուելով հանդերձ կարող կ'ըլլաք Սկիւտարի նաւամատոյցը տեղական լեզուով երկար բարակ խօսակցելու կառապանին հետ... ասոնք միթէ բաւական չէն մէկու մը վրայ կասկած հրաւիրելու համար։

— Ենթադրենք որ իմ խօսքերս ու ընթացքս կասկածելի թուեցան ձեզի, բայց ասոր համար պէտք չունէիք իմ ետեւէս գալու և զիս լրտեսելու... այդ ձերը ըրածը գաղտնի ոստիկանի գործ է։

— Եւ ո՞վ ըսաւ ձեզ որ ես գաղտնի ոստիկան մը չեմ ու այնպէս վարուելով պաշտօնս չեմ կատարած։

— Ինչ, կը խոստովանիք թէ գաղտնի ոստիկան մըն էք։

— Բնականաբար կը խոստովանիմ... մարդ պէտք է միշտ ճշմարտութիւնը խոստովանելէ չվարանի։

— Եւ ո՞վ հետապնդելու համար Սկիւտար կուգայիք։

— Ձեզի... այսինքն այն գաղտնի կազմակերպութիւնը որուն ձեռքով գործուած էին կարգ մը սպանութիւններ Գանտիլլիի, Էրէնքէօյի և Զամլճայի մէջ, խորհրդաւոր պարագաներու տակ և որոնց հեղինակները մինչև այսօր կարելի չէր եղած երեւան հանել...։

Մաք Լայնի խօսքերը տեսակ մը սարսափ ազդեցին ներկաներուն։ Երբեք չէին կարծեր որ կալանաւորը այսպէս բացարձակ կերպով իր ո՛վ ըլլալը պիտի յայտնէր։ Իր այս յանդուգն ճշմարտախօսութիւնը ա՛նքան տարօրինակ թուեցաւ, որ պահ մը կասկածեցան թէ այդ մարդը մտային հաւասարակշռութիւնը կորսնցուցած մէկն էր։

— Բայց ո՞վ էք դուք, ինչ է ձեր անունը, որո՞ւ հաշուոյն կը գործէք, գոչեց կրօնաւորը, յուզումէն դողդոջ ձայնով մը։

Մաք Լայն հասկցած էր որ իր ըսած խօսքերէն ետքը այլեւս ուրիշ բան չէր մնար իրեն ընելիք այլ եթէ չարունակել նոյն ճամբուն մէջ եւ ճշմարտութիւնը խօսիլ բացարձակ կերպով։ Համոզուած էր որ այդ մարդիկը զինքը ողջ չպիտի ձերբակալէին, հետեւաբար հարկ չէր տեսներ սուտ խօսելու ստորնութեան։

Նոր սիկառէթ մը վառեց, քանի մը անգամ ուժով քաշեց, մուխը դուրս տուաւ եւ ըսաւ։

— Անունս Մաք Լայն է եւ ես Անգլիացի նախկին գաղտնի ոստիկան մըն եմ...։ Տարիներէ ի վեր գործէ քաշուած կ'ապրէի Սկովլոյ մէջ, իմ ծննդավայրս, կնոջս ու զաւակներուս հետ, երբ անակնկալ կերպով եկան զիս փնտռելին եւ առաջարկեցին որ Սուլթան Համիտի ծառայութեան մէջ մտնեմ, ոստիկանական խուզարկութեան մը համար։ Առաջարկուած նիւթական պայմաններն ու խոստումները ա՛նքան չգայթակղեցուցին զիս՝ որ որոշեցի զոհել հանդիսաս եւ վերակսկիլ իմ նախկին գործը, զոհել քիչ մը ատենի համար եւ իսկոյն ճամբայ ելայ Պոլիս գալու։ Երկար առաջ հասայ Պոլիս եւ արդէն այս իրիկուն, դիպուածին չնորհիւ, կրցայ ինձ յանձնուած պաշտօնը ի գլուխ հանել, այսինքն գտնել այն թաքստոցը ուր հալածուած են գաղտնի կազմակերպութեան գլխաւոր անդամները... միայն այս գիւտը այնպիսի ձեւով մը երի որ ո՛չ միայն օգուտ մը կարելի չպիտի ըլլայ քաղել անկէ, այլ նոյնիսկ կանգնս ալ վրայ պիտի տամ ապահովաբար։ Միայն թէ իմ գաղտնի ոս-

տիկանի արժանապատուութիւնս գոնացում գտած է եւ կը պարծիմ յաջողութեանս վրայ... ինծի համար կարեւորը ձեր թաքստոցը կարենալ գտնելս էր, իսկ ձեր ձերբակալումը զիս չհետաքրքրել... նոյն իսկ կրնամ ըսել որ աւելի գոհ եմ որ գործը այս ուղղութիւնը առաւ... ես Պոլիս եկած էի հասարակ ոճրագործներ հետապնդելու նպատակով, մինչդեռ հիմա կը տեսնեմ որ խնդիրը քաղաքական յեղափոխական գոյն մը ունի եւ կը զգամ որ ուղիղ ու արդար դատի մը չեմ ծառայեր Սպահիլ Համիտի ձեռքին տակ... որուն սակայն խոստացած ալ եմ ձեռքէս եկած ծառայութիւնը անձնուիրաբար մատուցանելու...։ Ինչպէս կը տեսնաք, կեանքիս մէջ առաջին անգամ ըլլալով, հոգեկան դժուարին կացութեան մը մէջ կը գտնուիմ եւ պայքար մը մը կայ մէջս պաշտօնիս պարտականութեան եւ խղճի ձայնիս միջեւ։ Այսպիսի հոգեկան կացութիւն մը վիքթոր Հիւկօ հրաշալի կերպով պատկերացուցած է ԹՇՈՒՆԵՐուն մէջ, ժավէր ոստիկանին անձին վրայ... բայց անօգուտ խօսքերով ժամավաճառ չըլլանք, ահա՛, ըսելիքներս ըսի. այժմ գիտէք թէ ո՛վ է ձեր դէմիր ու ձեզի մէկ բան մը կը մնայ ընելիք՝ այն է վայրկենապէս զիս սպանել ու այստեղ փոս մը փորելով անոր մէջ թաղել... ես պատրաստ եմ։

Այս խօսքերը ամենայն հանդարտութեամբ արտասանելէ ետքը, Մաք Լայն նայեցաւ սիկառէթին եւ տեսաւ որ մարած էր, ուստի լուցկին հանելով զայն վառեց ու սկսաւ ծխել։

Հոն գտնուող վեց անձերը՝ իւր յուզումի մը մատնուած՝ մոխիկ ըրած էին Անգլիացիին յայտարարութիւնը։ Երբ խօսքը լմնցուց, իրարու հետ ակնարկ մը փոխանակեցին։ Ի վերջոյ, կինը, որ մինչեւ այն ատեն բնաւ չէր բացած, խօսքը Մաք Լայնի ուղղելով՝ Ֆրանսերէն լեզուով ըսաւ.

— Կը խնդրենք ձենէ որ հաճիք պահ մը սպասել հոդուլ, կարճ խորհրդածութիւն մը ընելու եւ ձեր մասին որոշում մը տալու համար։

— Սմենայն հաճութեամբ, տիկին, ըսաւ Մաք Լայն

դուրս ելլելով այն ճեղքուածքէն, ուրկէ ներս մտցուցած էին զինքը։

Հազիւ թէ դուրս ելած էր՝ այդ ճեղքը իսկոյն գոցուեցաւ և կալանաւորը մնաց բացարձակ մթութեան մէջ։

— Մահուանս վճիռը կը պատրաստուի, ըսաւ ինքնիրեն Անգլիացին, հոգ չէ, ես ուզեցի այս բանը և պէտք է անոր-տունջ կրեմ պատիժս... բայց այս մարդիկը հասարակ ոճրա-գործներու չեն նմանիր, հետեւաբար կարծեմ չպիտի մերժեն եթէ խնդրեմ իրենցմէ որ մեռնելէ առաջ նամակ մը գրեմ խեղճ կնոջս և անոր-ուշ յանձնառու պիտի ըլլան զայն իրեն հասցո-նելու...։

Այս խորհրդածութիւնները ընելէ ետքը, մութին մէջ, քարի մը վրայ կծկուած, գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ առաւ և սպասեց։

Ներսը խուլ ձայներ կը լսուէին կրկին ու այդ ձայներուն մէջ Մաք Լայն յստակօրէն կ'որոշէր կնոջ ձայնը, որ ամենէն աւելի ու ամենէն բարձր կը լսուէր։

— Այս կինը, եթէ չեմ սխալիր, գաղտնի կազմակերպու-թեան հոգին է, վճռեց գաղտնի ոստիկանը։

Բայց վիճաբանութիւնը կ'երկարէր ու զինքը չէին կանչեր։ Լուցկի մը վառելով ժամացոյցը նայեցաւ. ութուկէան էր։ Դուրսը մութը կոխած ըլլալու էր արդէն և Մաք Լայն տաս-ներկու ժամէ ի վեր բերանը լան ղրած չէր ու կը սկսէր տա-ռապիլ անօթութենէ։

— Շիտակը հաճելի բան չէ մինչեւ անդիի աշխարհ ճամ-բորդել պարապ ստամոքսով մը խորհեցաւ ինքնութեամբ։

Ձայները կը չարունակէին լսուիլ։ Ինչո՞ւ այդքան երկար կը տեւէր վիճաբանութիւնը։ Յայտի էր որ իր ըրած վճռական յայտարարութիւններէնետքը, այդ մարդիկը զինքը չէին կըր-նար ազատ արձակել... ծիծաղելի պիտի ըլլար նաև ենթադ-րել որ զինքը սպաննելու համար խղճահարութիւն կ'ունենային, քանի որ չէին վարանած մինչեւ այն աստիճ ուրիշ սպաննու-թիւններ գործելու... ուրեմն ինչ հարկ այսքան վիճաբանու-

թեան։ Արդեօք սպաննութեան ձեւին վրայ չէի՞ն կարող հա-մաձայնիլ...

Մաք Լայն սպասելէ յուսահատ՝ կրկին սիկառէթ մը վա-ռեց և ծխել սկսաւ. այս կերպով կը ջանար մոռնալ նաև իր ծառաւն ու անօթութիւնը, որոնք զինքը կը սկսէին տանջել։

Վերջապէս փոքրիկ չչնկոց մը լսուեցաւ ու մութին մէջ երեւցաւ ճեղքուածքը որ դէպի քառակուսի խցիկը կը տանէր։ Միեւնոյն ատեն ձայն մը գոչեց ներսէն.

— Պարո՛ն Մաք Լայն կրնաք ներս հրամմել, եթէ կը հաճիք։

Անգլիացին իսկոյն ոտքի ելաւ, հաստատ քայլով մը յա-ռաջացաւ ու անցաւ նեղ ճեղքուածքէն ու խցիկին մէջ հա-ւաքուած վեց անձերուն դէմը ոտքի կեցած, թեւերը կոթթ-քին վրայ ծալած, խրոխտ ու պաղարիւն դէմքով մը ըսաւ։

— Կը սպասեմ ձեր որոշումին։

Պէտք է ընդունիլ որ Մաք Լայն զերմարդկային ճիգով մը միայն կարող կ'ըլլար այս աննկուն դիրքը պահելու։ Մօ-տալուտ անխուսափելի մահուան գաղափարը զինքը ներքնա-պէս կը խռովէր։ Իր երեւակայութենէն չէր կրնար վանել կնոջը և զաւակներուն պատկերները, որոնք զինքը կը լլկէին։

Հիմա, այդ րոպէին, ուր քսան իրեն, քանի մը վայրկեան միայն ունէր ապրելիք, մահուան դէմ ըմբոստացումի փափաք մը, անկէ խուսափելու ճար մը կը մտածէր։ Այդ դաւադիր-ներուն ոտքը իյնալ ու չնորհ խնդրել անոնցմէ, երբեք մտքէն չանցուց։ Ատիկա իրեն համար այնպիսի ստորնացում մըն էր զոր գործելու կարող չէր բնաւ և հազար անգամ կը նախընտ-րէր մեռնիլ քան թէ այդ փորձը ընել։ Կը մնար բռնի ուժով դիմադրութիւնը։ Հիմակ, թէեւ զինաթափ եղած, սակայն ձեռքերն ու ոտքերը ազատ էին, կրնար գոնէ սուղ ծախուիլ, հոն գտնուողներէն մէկուն վրայ յարձակիլ ու անոնցմէ մէկը իր չզուտ մահներովը խեղդել, վերջապէս գերագոյն դիմա-պրութեամբ մը և կռուելով մեռնիլ, փոխանակ ոչխարի մը պէս մատաղ ըլլալու։

Բոլոր այս մտածումները վայրկենապէս անցան մտքէն

երբ ներս մտաւ ու յանկարծ իր աչքերը կատաղութենէ չողացին.

Այո՛, իր կեանքը սուղ կերպով վճարել պիտի տար այդ մարդոց ու Մաք Լայն իր մոլեգին նայուածքը պտտցուց դէմը գտնուղ վեց անձերուն վրայ, անոնց մէջէն իր զոհը ընտրելու և վրան յարձակելու համար...:

Այդ միջոցին կնոջ սուր ու տիրական ձայնը լսուեցաւ:

— Պարոն Մաք Լայն, ըսաւ մեղմ ու հանդարտ ձայնով մը, լսեցինք ձեր անկեղծ ու անվեհեր խոստովանութիւնը և ըստ այնմ մեր որոշումը տուինք:

— Ինչ է այդ որոշումը, տիկին, արդեօք կրնա՞մ գիտնալ... ինչպէս ըսի արդէն, ատոր կը սպասեմ, պատասխանեց Անգլիացին չեչտով մը որ իր ներքին կատաղութիւնը կը մատնէր, թէեւ ամէն ջանք ըրած էր այդ խօսքերը կարելի եղածին չափ հանդարտօրէն արտասանելու համար:

— Երկար խորհրդածութենէ մը ետքը, որոշեցինք ձեզ երբեւ բարեկամ հիւր մը նկատել և թոյլ տալ որ ապատօրէն մեկնիք. ըսաւ կինը նոյն մեղմ չեչտով:

Այս անսպասելի յայտարարութիւնը այնքան տարօրինակ թուեցաւ կալանաւորին որ պահ մը չփոթեցաւ: դէմքը խորին զարմացումի արտայայտութիւն մը առաւ և թոթովեց:

— Ինչպէ՞ս, տիկին,... ինչ ըսիք... արդեօք սխա՞լ լսեցի:

— Ըսի թէ որոշեցինք ձեզի ազատ թողուլ և եթէ կը հաճիք մենէ մէկը անմիջապէս ձեզ պիտի առաջնորդէ դէպի այն մուտքը ուրկէ այս գետնափորը մտաք և պիտի օգնէ դուրս հանելու ձեզ, ուրկէ ետքը պիտի կրնաք երթալ ուր որ հաճելի թուի ձեզի:

Այս անդամ կալանաւորը հասկցաւ ինչ որ կ'ըսուէր: Ամենէն առաջ հասկցաւ թէ կեանքը կը շնորհուէր իրեն, թէ նոյն վայրկեանին հոն չպիտի մեռնէր. և ասիկա, մէկէն, անհուն հրճուանքով մը լեցուց իր բովանդակ էութիւնը: Աչքերուն մէջ փայլատակող բարկութիւնը յանկարծ մարեցաւ և իր

պաղարիւնութիւնը գտաւ բոլորովին: Ցետոյ, ինքնիրեն մտածեց.

— Կ'երեւայ որ ինծի գործիք ընել կ'ուզեն իրենց... արդարեւ չատ ճարպիկ ու խելացի մարդիկ ըլլալ կը թուին... իմ դիակս իրենց բանի մը չպիտի ծառայէր, մինչդեռ ողջ մնալէս կրնան չատ օգուտներ քաղել:

Մտովի այս խորհրդածութիւնը ընելէ ետքը, Անգլիացին բարձր ձայնով ըսաւ.

— Եւ ինչ պայման պիտի առաջարկէք ատոր փոխարէն... որովհետեւ կը կարծեմ որ իմ կեանքս չնորհելով կ'ուզէք օգտուիլ անկէ:

Կինը թեթեւ մը ժպտեցաւ և պատասխանեց.

— Ոչինչ... անպայման կը թողունք ձեզ:

Այս ատիճան մեծանձնութիւնը յուզեց Անգլիացին՝ որ ըսաւ.

— Եւ ես ալ ի փոխարէն կը խոստանամ վաղն իսկ գտնել իմ Հայրենիքս, հետս առնելով ձեր թաքստոցին գաղտնիքը... այս մասին ձենդլէնի խօսքս կուտամ ձեզ:

Մաք Լայն կ'ենթադրէր որ գոնէ այս ծառայութիւնը պատի խնդրէին իրմէ և ինքն իր կողմէ ընծայելով զայն, կ'ուզէր ինքն ալ իր կարգին անոնց չափ մեծանձն երեւնալ.

Բայց իր զարմացումը ապշութեան փոխուեցաւ, երբ կինը ամենայն փափկութեամբ բսաւ.

— Ընդհակառակը մենք կը փափաքին որ ձեր պաշտօնը հաւատարմաբար չարունակէք Ասպտիլ Համիտի քով:

— Բայց, տիկին, այն ատեն պէտք կ'ըլլայ որ ձեզ ու ձեր թաքստոցը մատնեմ իրեն:

— Մատնեցէ՛ք:

— Կը հասկնամ, գոչեց Մաք Լայն, այս թաքստոցը, որ երեւան եկաւ, բանի մը չի կրնար ծառայել այլեւս. հետեւաբար կրնամ մատնել զայն, քանի որ մէջը ոչ ոք պիտի գըտնուի ասկէ ետքը... և Ասպտիլ Համիտ ձեռք անցուցած պիտի ըլլայ ապառաժներու մէջ փորուած դետնասրահ մի միայն:

— Կը սխալիք, պատասխանեց կինը, և եթէ հաճիք հինգ

օրէն, այսինքն յառաջիկայ չորեքշաբթի, կէս օրէն առաջ։ կըր-
կէն այցելել այս թաքստոցը, մեզի հոս հանաքուած պիտի
գտնէք, գոնէ մնէ մաս մը... ուրեմն ցտեսութիւն։

— Եւ ես կը հաւատամ որ չորեքշաբթի չպիտի գամ ձեզ
փնտռելու։

— Ընդհակառակը, ինչպէս ըսի, կը խնդրենք որ ձեզ
յանձնուած պաշտօնը լիովին կատարէք և չորեքշաբթի օր գաք
մեզ ձերբակալելու... կրնամ նոյն իսկ յայտարարելու որ ասի-
կա կրնաք մեր կողմէն իբրեւ պայման մը նկատել ձեզ ազատ
թողլու փոխարէն։

Անգլիացին փոխանակուած խօսքերէն այնքան չփոթած էր
որ սկսաւ ինքնիրեն մտածել. «Արդեօք այս մարդիկը պարզա-
պէս քիթիս կը խնդան»։

Նոյն րոպէին կինը ներկայներէ ակնոցաւոր երիտասարդի
մը դառնալով րսաւ.

— Հաճեցէ՛ք պարոն Մաք Լայնը առաջնորդել և դուրս
հանել թաքստոցէն։

Ցետոյ Անգլիացին դառնալով չարունակեց.

— Իմ բարեկամներս, ինչպէս կը նշմարեմ տարօրինակ կը թը-
ւին ձեզ, սակայն մեր բարեկամը որ ձեզ պիտի ընկերանայ,
ամէն բան պիտի բացատրէ և այն ատեն վստահ եմ որ այլեւս
տարօրինակ չպիտի համարէք մեր բռնած ընթացքը։ Պարոն
Մաք Լայն, չնորհակալ ենք ձեր այցելութենէն և կը յուսանք
որ կրկին շուրջառ տեսնելու հաճոյքը պիտի վայելենք։

Անգլիացին խոնարհութիւն մը ըրաւ ներկաներուն և իր
առաջնորդին հետ կը պատրաստուէր դուրս ելլելու, երբ կինը
բսաւ իրեն.

— Կը նեղէք, պարոն ձեզի ուրիշ հարցում մըն ալ ու-
նինք ընելիք։

— Հրամմեցէ՛ք։

— Մեր այս թաքստոցին կղպանքը կարնալ բանալու հա-
մար հարկ էր բանալիին ծածուկ բառը գտնել. ինչպէս յաջո-
ղեցաք բանալ։

— Կը խոստովանիմ որ այս մասին բաւական նեղութիւն
կրեցի և հարկ եղաւ որ M. և A. գիրերով բոլոր հին ու նոր
խօսքերը յիշեմ ու փորձեմ. ի վերջոյ կրծնաւորի դիտառով մէ-

կու մը ձեր մէջ գտնուիլը ինձ նեղչնչեց քիչ մըն ալ մեր Ս.
Գրքին խօսքերը փորձելու և այսպէսով գտայ Մարան Աթա
խօսքը։ Իսկ գալով թէ ինչո՛ւ M. և A. գիրերը ուշադրու-
թիւնս գրաւած էին, այս մասին կարծեմ հարկ չկայ բացա-
տրութիւն տալու... այսպէս ուրեմն եթէ անխոհեմութիւնը
դործած չըլլայինք ձեր զոհերուն վրայ այդ գիրերը դրոշմելու,
հաւանօրէն տակի չպիտի ունենայինք իրարու ծանօթանալու
ներկայ պարագաներուն տակ։

— Շնորհակալ եմ ձեր տուած բացատրութենէն, պատաս-
խանեց կինը։ Այժմ կրնաք մեկնիլ։

Մաք Լայն իր առաջնորդին հետ դուրս ելաւ ճեղքուածքէն
և վայրկեան մը ետքը հասաւ թաքստոցի մուտքին առջեւ որ
յանկարծ ինքնաբերաբար բացուեցաւ, անշուշտ իր առաջնոր-
դին մէկ անչմարելի հնարքովը և երկուքը մէկէն կրցան
դուրս ելլել։

Անգլիացին անյագութեամբ չնչեց դուրսի զով օդը, գետ-
նափորի ճնշիչ մթնոլորտէն ետքը։ Մուքը կատարելապէս տի-
րած էր ամէն կողմ և պայծառ երկնքին երեսը բիւրաւոր աստ-
ղեր կը փայլէին։

— Դուք անչուշտ կրկին պիտի վերադառնաք ձեր ըն-
կերներուն քով, ըսաւ Մաք Լայն իրեն առաջնորդող երիտա-
սարդին։

— Ո՛չ պատասխանեց այս վերջինը, ճամբան ամայի է և
ձեզի անծանօթ, կ՛ուզեմ ձեզ առաջնորդել մինչեւ Սկիւտարի
նաւամատոյցը որպէսզի չմոլորիք... արդէն այլ եւս գործ մը
չունիմ հոն ու քաց ասոր տակաւին խօսելիքներ ունիմ ձեզի,
ինչպէս որ տիկինը յայտնեց քիչ մը առաջ։

— Աւելի լաւ, գոչեց Մաք Լայն ուրախութեամբ, որով-
հետեւ իրաւունէ քիչ մը դժուարութիւն պիտի կրէի ճամբան
գտնելու համար, ուրեմն երթանք միասին, բայց ի սէր Աս-
տուծոյ, արդեօք կարելի չէ՞ մօտերս ճաշարան մը գտնել...
առտուան ժամը ութէն ի վեր բերանս բան դրած չեմ և այժմ
ժամը 9ը անցած է։

— Ճաշարան մը գտնելու համար մինչեւ Սկիւտարի նա-
ւամատոյցը քալելու է։

— Երթանք ուրեմն։

Եւ երկուքը միասին մութին մէջ անհետացան։

ԳԼՈՒԽ Ը.

ԵՐԿՈՒ ԶԷՐԲԷԶՈՒԹԻՒՆԵՐ

Մեր նախորդ գլխուն մէջ պատմած դէպքերէն երկու օր ետքը, կիրակի մը, Ապտիւլ Համիտ գոհ և զուարթ տրամադրութեան մէջ արթնցաւ արշալոյսին, երբ տակաւին ամէն ոք պառկած էր Եըլտըզի մէջ, ի բաց առեալ Սուլթանին ապահովութեան վրայ հսկելու պաշտօն ունեցող անձերը։

Ապտիւլ Համիտ քանի մը օրէ ի վեր գոհ էր իր հանդարտութենը, մանաւանդ Մաք Լայնի բացարձակ յայտարարութենը թէ՝ մինչեւ չարաթ մը երեւան պիտի հանէր գաղտնի կազմակերպութիւնը, իրեն յոյս և ապահովութիւն ներշնչած էին և այժմ ինքնիրեն կը մտածէր թէ ի՞նչ սոսկալի պատիժ պիտի սահմանէր իր հանգիստը վրդովելու յանդգնող այդ անձերուն համար։

— Այս Անգլիացին եթէ վատահելի հետք մը գտած չըլլար, թերեւս օրէն այսպիսի յանձնառութեան մը տակ չէր մտներ, կը մտածէր ինքնիրեն. հետեւաբար կրնամ դրեթէ ապահով ըլլալ թէ քանի մը օրէն անձիս ու պետութեանս դէմ դաւաճանող այդ չարագործներէն մէկ քանին և գուցէ ամէնքն ալ ձեռք պիտի անցնին... դիրենք խոստովանցնելէ ու ամէն բան տեղն ի տեղւոջ հասկնալէ ետքը, լաւագոյն միջոցն է այդ անձերը դաղտուկ կերպով խեղդել տալ, որպէս զի խնդիրը չմեծցուի ու միտքերը չշրգռուին... նոյն իսկ իրենց դիակները պէտք է անյայտացնել...։

Ահա՛ այս տեսակ մտածումներով իր միտքը կը զուարճացնէր Ապտիւլ Համիտ առտուն կանուխ արթնցած միջոցին...։

— Բայց ահա՛ Մաք Լայն պալատէն մեկնելէն ի վեր երկու օր անցաւ ու տակաւին իրմէ ոևէ լուր մը չստացանք, մտածեց յանկարծ, պէտք է որ հասկնանք թէ ի՞նչ կ'ընէ այդ մարդը և թէ իր խուզարկութիւնները որքա՛ն առաջ տարած է...։

Եւ իր անկողնին քով, պատին վրայ գտնուած եղեկտրական զանգակի կոճակին դպաւ։

Իսկոյն դուռը բացուեցաւ և պեխերը ներկուած ծերունի մը երեւցաւ դրան սեմին վրայ, բարեւ բռնած։

— Գնա՛ և Իզզէթ փաշան արթնցո՛ւր և անմիջապէս ըսէ՛ որ ինծի գայ, հրամայեց։

Մարդը անյապաղ եղաւ և գնաց կայսերական հրամանը կատարելու։

Իզզէթ փաշա երբ իր սիրոյ քով եկաւ, Ապտիւլ Համիտ արդէն իսկ եղած ու հագուած, կը սպասէր։

— Իզզէթ, ըսաւ իր սիրականը տեսնելուն պէս, ի՞նչ լուր Մաք Լայնէն... ահա՛ երկու օր եղաւ որ Եըլտըզէն մեկնեցաւ և կենդանութեան նշան մը չի տար։

— Բայց վեհափառ, ինք ըսաւ որ եթէ մեզի պէտք ունենայ՝ անմիջապէս դիմում պիտի ընէ, քանի որ լուր մը չըստացաւ, կը նշանակէ որ առանց մեր օգնութեան պէտք ունենալու իր գործը առաջ կը տանի։

— Այո՛, բայց ես կ'ուզեմ որ գնանք հետեւինք հետեւինք իր գործունէութեան, որպէսզի վստահ ըլլանք թէ այդ մարդը մեզ չի խարեր։

— Այս մասին, վեհափառ ատեր, կարծեմ բացարձակ վըստահութիւն կրնաք ունենալ իր վրայ.., իր բռնած ընթացքէն դատելով կրնանք ըսել որ պարոն Մաք Լայն չատ ուղղամիտ, խղճահար և անկեղծ մէկն է... Եթէ մեզի խաբել ուզէր, երբեք այս կերպով չէր վարուէր ու պալատէն չէր հեռանար։

— Ինչ որ է, ես կը փափաքիմ որ այսօր օր իսկ իր մասին տեղեկութիւն մը առնես և չանաս հասկնալ թէ ի՛նչ ըրած է երկու օրէ ի վեր։

Իզզէթ փաշա վարանոտ կերպարանք մը առաւ և կմկմաց։

— Սակայն, վեհափառ տէր, ձեր այս փափաքը որքան ալ նուիրական ըլլայ ինձի համար, պէտք կը զգամ խոնարհաբար դիտել տալու որ չատ դժուարին պաշտօն մը կը յանձնէք ինձի և չեմ գիտեր թէ կարող պիտի ըլլա՞մ ձեր վեհափառութեան հրամանը կատարել։

— Ինչո՞ւ համար, հարցուց Ապտիւլ Համիտ, զայրացկոտ չեչտով մը։

— Որովհետեւ այս վայրկեանիս չեմ գիտեր թէ ո՛ւր կը գտնուի Մաք Լայն։

— Ինչպէս, մեկնած աւեն իր հասցէն չթողո՞ւց...։

— Ո՛չ, միայն ըսաւ թէ մեզի պէտք ունեցած աւեն դիմում պիտի ընէ։

— Մինչեւ իրիկուն կ'ուզեմ որ հասկնաս իր ո՛ւր ըլլալը, ըսաւ բռնաւորը վճռական չեչտով մը։

Սուլթանին սիրական քարտուղարը հասկցաւ որ այլ եւս կարելի չէր ոեւէ դիտողութիւն ընել և պատասխանեց.

— Գլխուս վրայ, վեհափառ Տէր։

— Այս իրիկուն որոշ տեղեկութեան մը կը սպասեմ։

— Ձեր հրամանին կը հպատակիմ, վեհափառ Տէր։

Եւ Իզզէթ փաշա մէկ մէկ քանի անգամ ամենախորին խոնարհութիւններ ընելով՝ դուրս ելաւ Ապտիւլ Համիտի քովէն, բուռն չփոթութեան մը մատնուած, որովհետեւ չէր գիտեր թէ ի՛նչ միջոցով պիտի կրնար գոհացնել իր խստապահանջ տէրը։

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐԻՆ

ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԷՍ Շ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ST. NERSES SHNORH
LIBRARY

<< Ազգային գրադարան
NL0384173

<< Ազգային գրադարան
NL0384172

<< Ազգային գրադարան
NL0384171

61.316–
–61.318